LA CHAÎNE ARMÉNIENNE
SUR
LES ÉPÎTRES CATHOLIQUES
II. LA CHAÎNE
SUR LES ÉPÎTRES DE PIERRE

F. GRAFFIN

PATROLOGIA ORIENTALIS

TOME 44.— FASCICULE 2.— N° 198

LA CHAÎNE ARMÉNIENNE SUR LES ÉPÎTRES CATHOLIQUES

II. LA CHAÎNE SUR LES ÉPÎTRES DE PIERRE

PAR

Charles RENOUX

Directeur de recherche au C.N.R.S.

Ouvrage publié avec le concours de la Fondation Calouste Gulbenkian

DIFFUSION MONDIALE

BREPOLS

TURNHOUT/BELGIQUE

1987

ABRÉVIATIONS

ANASYAN, *Matenagitut'yun* = H.-S. ANASYAN, *Haykakan Matenagitut'yun*, 2 vol , Erévan, 1959 et 1976.

AWGEREAN, *Seberianos* = M. AWGEREAN, *Seberianosi kam Sewerianosi Emesac'woy Gabałac'woy episcoposi čark'*, Venise, 1827.

Biblia Patristica = *Biblia Patristica Index des citations et allusions bibliques dans la littérature patristique* (Centre d'Analyse et de Documentation patristiques), Paris, 1975ss.

BRIÈRE, voir Sévère d'Antioche

BROOKS, *A collection of Letters* = E.W. BROOKS, *A collection of Letters of Severus of Antioch*, *PO* 12/2, 1919, et *PO* 14/1, 1920.

BROOKS, *Select Letters* = E.W BROOKS, *The sixth Book of select Letters of Severus, Patriarch of Antioch*, 2 vol., Londres, 1902-1903.

BUYTAERT, *Eusèbe d'Émèse* = E.-M. BUYTAERT, *L'héritage littéraire d'Eusèbe d'Émèse*, *BM* 24, 1949.

Č'RAK'EAN, *Isik'iosi* = K Č'RAK'EAN, *Isik'iosi eric'u Erusałemac'woy meknut'iwn Yobay*, *THND* 5, Venise. 1913.

CRAMER, *Catenae* = I A CRAMER, *Catenae Graecorum Patrum in Novum Testamentum, t. 8*: *In Epistulas Catholicas et Apocalypsin*, Oxford, 1844

DEVREESSE, *Chaînes* = R DEVREESSE, *Chaînes exégétiques*, dans *DBS*, t. 1, 1928. col. 1084-1233.

DEVREESSE, *Octateuque* = R. DEVREESSE, *Les anciens commentateurs grecs de l'Octateuque et des Rois*, *ST* 201, 1959.

DEVREESSE, *Psaumes* = R. DEVREESSE, *Les anciens commentateurs grecs des Psaumes*, *ST* 264, 1970.

FAULHABER, *Die Propheten-Catenen* = M. FAULHABER, *Die Propheten-Catenen nach römischen Handschriften*, *BS* 4/2 et 3, 1899.

GRONEWALD, *Psalmenkommentare* = M. GRONEWALD, *Didymos der Blinde*, *Psalmenkommentar* (*Tura-Papyrus*), t 3, 1969.

Girk' t'łt'oc' (*Livre des lettres*) = Y. IZMIREANC', *Girk' t'łt'oc'*. *Matenagrut'iwn Naxneac'*, Tiflis, 1901.

HAIDACHER, *Fragmente* = S. HAIDACHER, *Chrysostomus-Fragmente in den Katholischen Briefen*, dans *Zeitschrift für Katholische Theologie* 26 (1902), p. 190-194.

HESPEL, *L'Adversus apologiam Juliani* = R. HESPEL, *Sévère d'Antioche. La polémique antijulianiste II B. L'Adversus apologiam Juliani*, *CSCO* 301-302, 1967

HOLZMEISTER, *Commentarius* = U. HOLZMEISTER, *Commentarius in epistulas SS. Petri et Iudae · I Epistula Prima S. Petri*, Paris, 1937

HONIGMANN, *Évêques* = *Évêques et évêchés monophysites d'Asie Mineure au VIe siècle*, *CSCO* 127, 1951.

Jean Chrysostome, *Čaṙk'* = *Yovhannu Oskeberani Kostandnupolsi Episcoposapeti Čaṙk'*, Venise, 1861.

Jean Chrysostome, *Matt'ēos* = *Yovhannu Oskeberani Kostandianupolsi Episcoposapeti y Awetaranagirn Matt'ēos*, 3 vol., Venise, 1826.

Jean Chrysostome, *Meknut'iwn* = *Yovhannu Oskeberani Kostandnupolsi Episcoposapeti Meknut'iwn T'łt'oc' Pawłosi*, 2 vol., Venise, 1862.

KARO-LIETZMANN, *Catalogus* = G. KARO et I. LIETZMANN, *Catenarum graecarum catalogus*, Göttingen, 1902.

KERCHENSTEINER, *Paulustext* = J KERCHENSTEINER, *Der altsyrische Paulustext*, *CSCO* 315, 1970.

Knik' hawatoy (*Sceau de la Foi*) = *Knik' hawatoy əndhanur surb Ekełec'woy yułłap'aṙ*, éd TĒR MKRTČ'EAN, Ejmiacin, 1914.

LAGA-STEEL, *Quaestiones ad Thalassium* = C LAGA et C. STEEL, *Maximi Confessoris Quaestiones ad Thalassium I*, *CCSG* 7, 1980.

LAMPE, *Lexicon* = G.W.H LAMPE, *A Patristic greek Lexicon with addenda et corrigenda*, Oxford, 1984.

LEBON, *Le monophysisme sévérien* = J. LEBON, *Le Monophysisme Sévérien. Étude historique, littéraire et théologique sur la résistance monophysite au concile de Chalcédoine*, Louvain, 1909.

LELOIR, *Citations du Nouveau Testament* = L. LELOIR, *Citations du Nouveau Testament dans l'ancienne tradition arménienne*, 2 vol., *CSCO* 283-284, 1967.

LELOIR, *Écrits apocryphes* = L. LELOIR, *Écrits apocryphes sur les apôtres. Traduction de l'édition arménienne de Venise*, t. I, *CCSA* 3, 1986.

MAHÉ, *H.S. Anasyan, bibliologue* = J.-P. MAHÉ, *H.-S. Anasyan, bibliologue de la littérature arménienne ancienne*, dans *Revue des Études Arméniennes, Nouvelle Série* 13 (1978-1979), p. 409-420.

MATTHAEI, *Scholia* = C.Fr. MATTHAEI, *SS. Apostolorum septem Epistolae Catholicae*: *Scholia ad septem Epistolas Catholicas nunc primum edita e codicibus D et H*, Riga, 1782.

OUTTIER, *La version arménienne* = B. OUTTIER, *La version arménienne du commentaire des Psaumes de Théodoret. Premier Bilan*, dans *Revue des Études Arméniennes, Nouvelle Série* 12 (1977), p. 169-180.

PUSEY, *Cyrilli* = P.E. PUSEY, *Sancti Patris nostri Cyrilli archiepiscopi Alexandrini, In D. Joannis Evangelium*, t. 3 (réimpression anastatique), Bruxelles, 1965.

RENOUX, *Chaîne sur Jacques* = Ch. RENOUX, *La chaîne arménienne sur les Épîtres Catholiques*: I. *La chaîne sur l'Épître de Jacques*, *PO* 43/1, 1985.

REUSS, *Johannes-Kommentare* = J. REUSS, *Johannes-Kommentare aus der griechischen Kirche*, *TU* 89, 1966.

REUSS, *Lukas-Kommentare* = J. REUSS, *Lukas-Kommentare aus der griechischen Kirche*, *TU* 130, 1984.

REUSS, *Matthäus-Kommentare* = J. REUSS, *Matthäus-Kommentare aus der griechischen Kirche*, *TU* 61, 1957.

SELWYN, *The first Epistle* = E.-G. SELWYN. *The first Epistle of St. Peter*, Londres, 1964.

Sévère d'Antioche, *Les Homiliae Cathedrales*: *Homélies 120-125*, *éd. et trad.* M. BRIÈRE, *PO* 29/1, 1960.

STAAB, *Katenenkommentare* = K. STAAB, *Die griechischen Katenenkommentare zu den Katholischen Briefen*, dans *Biblica* 5 (1924), p. 296-353.

TAYEC'I, *S. At'anasi* = E. TAYEC'I, *S. At'anasi Alek'sandrioy Hayrapeti čaīk', t'ult'k' ew ənddimasc' ut' iwnk'*, Venise, 1899.

TER-MEKERTTSCHIAN et TER-MINASSIANTZ, *Widerlegung* = K. TER-MEKERTTSCHIAN et E. TER-MINASSIANTZ, *Timotheus Älurus des Patriarchen von Alexandrien Widerlegung der auf der Synode zu Chalcedon festgesetzten Lehre*, Leipzig, 1908.

THOMSON, *The Teaching* = R.W. THOMSON, *The Teaching of Saint Gregory. An early Armenian Catechism* (*Harvard Armenian Texts and Studies* 3), Cambridge, Ma, 1970.

VARDANEAN, *Inedita* = A. VARDANEAN, *Inedita aus dem Homilien des heil. Chrysostomus über die Paulus-Briefe*, dans *Handēs Amsorya* 27 (1913), col. 37-44 et 222-227.

Vetus Latina = *Vetus Latina. Die Reste des altlateinischen Bibel nach Petrus Sabatier neu gesammelt und herausgegeben von der Erzabtei Beuron*, t. 26, *Lieferung* 2 et 3, Fribourg en Brisgau, 1960.

VON SODEN, *Die Schriften* = H.F. VON SODEN, *Die Schriften des Neuen Testaments*, 1/1, *Die Textzeugen*, Göttingen, 1911.

WORDSWORTH-WHITE, *Novum testamentum* = I. WORDSWORTH et H.I. WHITE, *Novum Testamentum Domini Nostri Iesu Christi latine*, 2e éd. *Pars* 3, Oxford, 1954.

ZANOLLI, *Nuove identificazioni* = A. ZANOLLI, *Nuove identificazioni nel commentario di Procopio per mezzo del «Pseudo-Cirillo»*, dans *Bazmavēp* 93 (1935), p. 413-418.

ZARPHANALEAN, *Catalogue* = G. ZARPHANALEAN, *Matenadaran haykakan t'argmanut'eanc' naxneac'* (*IV-XIII dd.*), 4e éd., Venise, 1932.

ZIEGLER, *Jesajakommentar* = J. ZIEGLER, *Eusebius Werke. Neunter Band: Der Jesajakommentar, GCS, Eusebius* 9, 1975.
ZIEGLER, *Isaias* = J. ZIEGLER, *Isaias*, 2e éd., *Septuaginta*, vol 14, Göttingen, 1967.
ZOEPFL. *Didymi* = F. ZOEPFL, *Didymi Alexandrini in epistulas canonicas breuis enarratio, NA* 4/1, 1914.
ZŌHRAB = Y. ZŌHRAPEAN, version arménienne de la Bible, Venise, 1805.

BM	= Bibliothèque du Muséon, Louvain
BS	= Biblische Studien, Fribourg en Brisgau
CCSG	= Corpus Christianorum. Series graeca, Turnhout
CCSA	= Corpus Christianorum. Series apocryphorum, Turnhout
CPG	= Clavis Patrum Graecorum (M. GEERARD), Turnhout
CSCO	= Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, Louvain
DBS	= Dictionnaire de la Bible. Supplément, Paris
DSpir	= Dictionnaire de Spiritualité, Paris
DTC	= Dictionnaire de Théologie Catholique, Paris
GCS	= Die Griechischen Christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte, Berlin
NA	= Neutestamentliche Abhandlungen, Münster in Westf.
OCA	= Orientalia Christiana Analecta, Rome
PG	= Patrologia Graeca (J.P. MIGNE), Paris
PO	= Patrologia Orientalis, Turnhout
PT	= Papyrologische Texte und Abhandlungen, Bonn
SC	= Sources Chrétiennes, Paris
SEA	= Studia Ephemeridis «Augustinianum», Rome
ST	= Studi e Testi, Rome
THND	= Tangaran Haykakan Hin ew Nor Dprut'eanc', Venise
TU	= Texte und Untersuchungen, Berlin

A—INTRODUCTION

La chaîne arménienne sur les deux *Épîtres de Pierre* est construite de la même façon que celle sur l'*Épître de Jacques*. Comme pour celle-ci, elle s'ouvre par un prologue dont la rédaction diffère des textes grecs parallèles[1]. Au lieu des *chapitres*, qui forment ensuite l'ossature de la chaîne grecque — 11 pour la *Première Épître de Pierre*, 4 pour la *Seconde* —, le réviseur arménien a réparti la compilation en *sections* — 84 pour la *Première Épître de Pierre*, 53 pour la *Seconde* —, toutes introduites par un lemme biblique. C'est la seule division du texte arménien.

1—*Les lemmes bibliques*

La chaîne grecque, au contraire, subdivise les onze chapitres de la *Prima Petri* en 77 sections et les quatre de la *Secunda Petri* en 42, qui correspondent à autant de lemmes bibliques. Au lieu de resserrer la répartition du texte scripturaire, comme il l'avait fait pour l'*Épître de Jacques*[2], le traducteur arménien, ou l'auteur du manuscrit grec qu'il a sous les yeux, en a donc étalé la distribution. Voici les groupes de versets dans lesquels se produit une disharmonie entre les deux chaînes:

		Grec	*Arménien*
1 Pierre 1, 5-9	:	4 lemmes	3 lemmes
1 Pierre 1, 10-12	:	3 lemmes	4 lemmes
1 Pierre 1, 13-15	:	3 lemmes	2 lemmes
1 Pierre 1, 24-25	:	2 lemmes	1 lemme
1 Pierre 2, 1-3	:	3 lemmes	2 lemmes
1 Pierre 2, 6-8	:	3 lemmes	2 lemmes
1 Pierre 2, 9-10	:	1 lemme	2 lemmes
1 Pierre 2, 11-12	:	1 lemme	2 lemmes
1 Pierre 2, 16-17	:	1 lemme	2 lemmes
1 Pierre 3, 1-6	:	2 lemmes	3 lemmes
1 Pierre 3, 8-9	:	2 lemmes	1 lemme
1 Pierre 4, 6-11	:	3 lemmes	4 lemmes
1 Pierre 4, 12-14	:	1 lemme	2 lemmes
1 Pierre 4, 15-17	:	1 lemme	3 lemmes

[1] Cf. RENOUX, *Chaîne sur Jacques*, p. 30, 68-71.
[2] *Ibid.*, p. 30.

1 Pierre 4, 18-5,4	:	3 lemmes	4 lemmes
1 Pierre 5, 8-9	:	1 lemme	2 lemmes
1 Pierre 5, 12-14	:	2 lemmes	4 lemmes
2 Pierre 1, 9a	:	2 lemmes	1 lemme
2 Pierre 1, 10-12	:	2 lemmes	3 lemmes
2 Pierre 1, 16-18	:	2 lemmes	4 lemmes
2 Pierre 2, 1-3	:	5 lemmes	4 lemmes
2 Pierre 2, 4-5	:	3 lemmes	2 lemmes
2 Pierre 2, 6-9	:	2 lemmes	3 lemmes
2 Pierre 2, 12-15	:	4 lemmes	7 lemmes
2 Pierre 3, 1-4	:	1 lemme	2 lemmes
2 Pierre 3, 5-7	:	1 lemme	3 lemmes
2 Pierre 3, 8-9	:	1 lemme	2 lemmes
2 Pierre 3, 10-13	:	2 lemmes	3 lemmes
2 Pierre 3, 17-18	:	1 lemme	2 lemmes

A cette différence quant au nombre des lemmes bibliques s'ajoute celle de la distribution du texte biblique, comme nous l'avons constaté dans l'*Épître de Jacques*. Énumérons les sectionnements différents qui feront apparaître, chez les caténistes, les diverses façons de lire, de comprendre et de commenter le texte biblique[3]:

CHAÎNE GRECQUE	VERSION ARMÉNIENNE
1P 1, 5a	*1P* 1, 5
1P 1, 5b-6a	
	1P 1, 6-7
1P 1, 6b-8a	
	1P 1, 8-9
1P 1, 8b-9	
1P 1, 10-11	*1P* 1, 10-11a
	1P 1, 11b-12a
1P 1, 12a	
	1P 1, 12b
	1P 1, 12c
1P 1, 12b	
1P 1, 13	*1P* 1, 13-14a
1P 1, 14	
	1P , 14b-15

[3] On voudra bien se reporter à l'analyse de la chaîne (p. 23-65) pour les fractionnements à l'intérieur d'un verset.

1P 1, 15	
1P 1, 18-21a	*1P* 1, 18-19
	1P 1, 20-22
1P 1, 21b-22	
1P 1, 24	*1P* 1, 24-25
1P 1, 25	
1P 2, 1	*1P* 2, 1-2a
1P 2, 2	
	1P 2, 2b-3
1P 2, 3	
1P 2, 6-7a	*1P* 2, 6
	1P 2, 7-8
1P 2, 7b-8a	
1P 2, 8b	
1P 2, 9-10	*1P* 2, 9
	1P 2, 10
1P 2, 11-12	*1P* 2, 11
	1P 2, 12
1P 2, 13-15	*1P* 2, 13-14
	1P 2, 15
1P 2, 15b	
1P 2, 16-17	*1P* 2, 16a
	1P 2, 16b-17
1P 2, 18-20	*1P* 2, 18-21a
1P 2, 21	
	1P 2, 21b-22
1P 2, 22-23	
	1P 2, 23
1P 3, 1-4	*1P* 3, 1-2
	1P 3, 3-6a
1P 3, 5-6	
	1P 3, 6b
1P 3, 8	*1P* 3, 8-9
1P 3, 9	
1P 3, 13-14	*1P* 3, 13-14a
	1P 3, 14b-15a
1P 3, 15a	
1P 3, 19-20	*1P* 3, 19-20a
	1P 3, 20b-21
1P 3, 21a	
1P 3, 21b-22	
	1P 3, 22

1P 4, 1a	*1P* 4, 1
1P 4, 1b-2	
	1P 4, 2
1P 4, 6-7a	*1P* 4, 6
	1P 4, 7
1P 4, 7b-10a	
	1P 4, 8-9
	1P 4, 10-11
1P 4, 12-14	*1P* 4, 12-13
	1P 4, 14
1P 4, 15-17	*1P* 4, 15
	1P 4, 16
	1P 4, 17
1P 4, 18a	*1P* 4, 18
1P 4, 18b-19	
	1P 4, 19b-5, 1
1P 5, 1-4	
	1P 5, 2
	1P 5, 3-4
1P 5, 8-9	*1P* 5, 8
	1P 5, 9
1P 5, 12-14a	*1P* 5, 12
	1P 5, 13
	1P 5, 14a
2P 1, 3-4	*2P* 1, 3-7
2P 1, 5-8	
	2P 1, 8
2P 1, 9a	*2P* 1, 9
2P 1, 9b	
2P 1, 10b-12	*2P* 1, 10b-11
	2P 1, 12
2P 1, 16-17a	*2P* 1, 16a
	2P 1, 16b-17a
2P 1, 17b-18	*2P* 1, 17b
	2P 1, 18
2P 2, 1a	*2P* 2, 1-2a
2P 2, 1b-2a	
2P 2, 2b	*2P* 2, 2b-3a
2P 2, 4-5a	*2P* 2, 4
	2P 2, 5
2P 2, 5b	

2P 2, 5c	
2P 2, 6-7	*2P* 2, 6
	2P 2, 7-8
2P 2, 8-9	
	2P 2, 9
2P 2, 12-13a	*2P* 2, 12-13a
	2P 2, 13b
2P 2, 13b	*2P* 2, 13c[4]
2P 2, 13c-14a	*2P* 2, 13d-14a[5]
	2P 2, 14b[6]
2P 2, 14b-15	*2P* 2, 14c[7]-15a
	2P 2, 15b
2P 3, 1-4	*2P* 3, 1-2
	2P 3, 3-4
2P 3, 5-7	*2P* 3, 5
	2P 3, 6-7a
	2P 3, 7b
2P 3, 8-9	*2P* 3, 8
	2P 3, 9
2P 3, 10-12a	*2P* 3, 10
	2P 3, 11-12a
2P 3, 15b	*2P* 3, 15b-16a
2P 3, 16	
	2P 3, 16b
2P 3, 17-18	*2P* 3, 17
	2P 3, 18

Les notes de l'analyse comparée des deux versions de la chaîne[8] montreront les bouleversements qu'a subis la chaîne grecque au cours de sa transmission; elles justifieront aussi nombre de coupes propres à la version arménienne[9]. C'est bien à partir d'un texte grec différent de celui de l'édition de Cramer que fut réalisée la traduction en arménien.

[4] Le desinit de la chaîne grecque en *2P* 2, 13b correspond à celui de la version arménienne (voir infra, p. 59).

[5] Le desinit du texte arménien est antérieur, dans le verset *2P* 2, 14a, à celui du texte grec (voir infra, p. 59).

[6] Le desinit correspond à celui du texte grec *2P* 2, 14a.

[7] L'incipit du texte arménien correspond à celui du texte grec *2P* 2, 14b.

[8] Voir infra, p. 23-65.

[9] Voir infra, p. 31, sur *1P* 2, 6-7a, la note 9; sur *1P* 4, 8-9, la note 25, p. 45, etc...

2—*Les scolies*

Les cent trente-sept lemmes bibliques arméniens des deux *Épîtres de Pierre* sont commentés par deux cent vingt-cinq scolies, les deux prologues mis à part, alors que la chaîne grecque n'en compte que cent quatre-vingt-dix-huit. Cette différence s'explique par le plus grand nombre de lemmes bibliques à commenter dans la version arménienne[10], et par l'existence de scolies omises ou absentes en grec.

a) Les scolies anonymes

Cent dix-neuf scolies sont présentées comme anonymes dans l'édition Cramer de la chaîne grecque. Ce nombre doit cependant être ramené à quatre-vingt-trois: les informations données par le *Paris BN Coislin 25*[11], la publication des œuvres de Didyme d'Alexandrie, et surtout les précisions apportées par la version arménienne de la chaîne permettent de restituer trente-six scolies à leurs auteurs[12]. Une investigation plus poussée parmi les quatre-vingt-trois textes qui restent permettrait sans doute de diminuer encore le nombre de ces scolies anonymes de la chaîne grecque.

La version arménienne compte cent quarante-trois scolies transcrites comme anonymes. Onze parmi celles-ci, on le verra dans l'analyse de la chaîne, doivent être attribuées à l'un ou l'autre auteur ancien[13]. La chaîne arménienne possède donc quarante-neuf scolies anonymes de plus que la chaîne grecque[14]. Il faut chercher la raison de cette différence, d'une part dans le plus grand nombre de lemmes bibliques à commenter, et d'autre part dans l'origine de la version arménienne qui conserve un type de la chaîne plus ancien que celui de l'édition Cramer. Les allusions, explicites ou implicites, de très nombreuses scolies anonymes à «Pierre», à «l'apôtre», au «bienheureux (Pierre)»[15] incitent à penser en effet que l'on a sous les yeux des textes spécialement composés pour commenter les deux *Épîtres*, textes qui formaient la trame primitive de la chaîne, comme le pense K. Staab[16]. Les liens très fréquents entre scolies propres à la version arménienne et chaînes du Pseudo-Oecumenius et de Théophylacte prouvent, s'il en était besoin, que ces textes ne sont pas des compositions d'origine arménienne[17]. Pour avoir une

[10] Cent dix-neuf en grec, cent trente-six en arménien.

[11] Cf. STAAB, *Katenenkommentare*, p. 298.

[12] L'index des auteurs anciens (voir infra, p. 229-230) renvoie le lecteur à tous les textes attribués ou non-identifiés.

[13] Cf. note précédente.

[14] Ce résultat ne préjuge pas évidemment de l'identification éventuelle d'autres scolies, auxquelles nous avons appliqué la grille de recherche utilisée pour les scolies anonymes sur l'*Épître de Jacques* (Cf. RENOUX, *Chaîne sur Jacques*, p. 18-19).

[15] Voir, par exemple, les scolies 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 99, 100, 102, 106 (p. 66 à 81).

[16] STAAB, *Katenenkommentare*, p. 331.

[17] Les notes de l'analyse de la chaîne (voir infra, p. 23 à 65) relèveront ces relations des textes arméniens avec les chaînes du Pseudo-Oecumenius et de Théophylacte.

connaissance plus complète de la chaîne primitive sur les *Épîtres de Pierre*, il semble donc indispensable de lire la version arménienne réalisée de 1163 à 1176[18].

b) Les scolies d'auteurs

Les caténistes avaient fait appel aux œuvres de quinze Pères de l'Église pour la *Chaîne sur Jacques*[19]. Leur choix est plus vaste pour les deux *Épîtres de Pierre*: vingt-et-un auteurs les commentent. De ce groupe sont exclus Nersēs Lambronac'i, Hermas, Denys d'Alexandrie et Théodore le Moine dont les œuvres étaient utilisées dans la *Chaîne sur Jacques*; par contre, dix figures nouvelles apparaissent: Ammonius, correspondant de Sévère d'Antioche, Athanase d'Alexandrie, Éphrem de Nisibe, Eusèbe d'Émèse, Eusèbe de Césarée, Grégoire de Nazianze, Irénée de Lyon, Philon d'Alexandrie, Théodore d'Héraclée et Timothée (?). Énumérons l'ensemble des auteurs selon leur ordre d'entrée dans la chaîne.

«D'Origène»

Le nom d'Origène apparaît au début du texte de la chaîne pour *1P* 1, 2 en arménien et *1P* 1, 4 en grec. Il s'agit en fait d'un texte tiré de l'*In epistulas canonicas breuis enarratio* de Didyme d'Alexandrie[20].

«De Didyme»

En tenant compte de l'*In Epistulas canonicas*[21], qui amène à restituer à son auteur quatorze fragments, des trois scolies explicitement attribuées et du texte mis sous le nom d'Origène, dix-huit scolies reviendraient donc à Didyme d'Alexandrie[22].

«De Jean Chrysostome»

Comme pour la *Chaîne sur Jacques*, les œuvres de Jean Chrysostome ont fourni un contingent nombreux de scolies: dix-sept fragments ont été tirés de ses œuvres pour commenter les deux *Épîtres de Pierre*[23]. Une scolie, anonyme dans la chaîne grecque, est restituée à Chrysostome par la version arménienne[24]; deux scolies, attribuées à Chrysostome dans la chaîne grecque

[18] Cf. Renoux, *Chaîne sur Jacques*, p. 12-14.
[19] *Ibid.*, p. 37-41.
[20] Voir infra, p. 23.
[21] Sur la question de l'authenticité de cette œuvre, voir Staab, *Katenenkommentare*, p. 314-320.
[22] Voir infra p. 229, l'index des auteurs anciens.
[23] *Ibid.*, p. 229.
[24] Voir infra l'analyse de la chaîne sur *1P* 3, 9, p. 37.

et non identifiées par Haidacher, sont présentées comme anonymes dans la version arménienne[25].

«De Cyrille d'Alexandrie»

Avec celui de Jean Chrysostome et de Sévère d'Antioche, le nom de Cyrille d'Alexandrie intervient fréquemment dans le déroulement de la chaîne. Vingt scolies sont puisées dans ses œuvres. Signalons les particularités suivantes:
— trois scolies anonymes en grec lui sont restituées par la version arménienne[26].
— une scolie anonyme grecque, inexistante en arménien, lui revient[27].
— deux scolies sont mises sous son nom uniquement dans la version arménienne[28].
— deux scolies attribuées à Chrysostome dans la chaîne grecque portent son nom en arménien[29].
— deux scolies mises sous son nom en grec n'existent pas dans la version arménienne[30].

Les deux versions de la chaîne s'accordent pour toutes les autres scolies attribuées à Cyrille d'Alexandrie.

«De Théodoret de Cyr»

Cinq scolies portent le nom de Théodoret de Cyr dans la version arménienne, quatre seulement dans la chaîne grecque. La scolie anonyme grecque sur *1P* 5, 7 est attribuée à Théodoret par le texte arménien, comme le fait le *BN Coislin 25*[31].

«D'Apollinaire»

Deux textes, sur *1P* 1, 16-17, sont attribués à Apollinaire par la version arménienne; la chaîne grecque les présente tous deux comme anonymes[32].

«De Basile»

Pour quatre des sept scolies, toutes mises sous le nom de Basile dans les deux versions, il a été possible de préciser, grâce à la version arménienne, de quelle œuvre elles ont été extraites[33].

[25] Voir infra, sur *1P* 3, 13-14 et *1P* 5, 5-6, p. 39 et 49.
[26] *Ibid.*, sur *1P* 1, 16; *1P* 3, 12a et *2P* 1, 20-21, p. 27, 39 et 55.
[27] *Ibid.*, sur *1P* 5, 8-9, p. 50.
[28] *Ibid.*, sur *1P* 2, 4 et *2P* 1, 20-21, p. 31 et 55.
[29] *Ibid.*, sur *1P* 3, 11a, p. 38.
[30] *Ibid.*, sur *2P* 2, 4-5a et *2P* 2, 12, p. 56 et 58.
[31] Voir infra l'analyse de la chaîne, p. 49.
[32] Voir infra l'analyse de la chaîne, p. 27.
[33] Voir infra, p. 229, l'index des auteurs anciens.

«D'Eusèbe de Césarée»

Aux sept scolies explicitement attribuées à Eusèbe de Césarée par la chaîne grecque et la version arménienne, il nous a été possible d'en ajouter deux autres présentées comme anonymes par les deux chaînes[34].

«De Théodore d'Héraclée»

Le caténiste n'insère qu'une seule scolie de cet auteur pour *1P* 1, 24-25. Elle est propre à la version arménienne de la chaîne, mais connue du *BN Coislin 25*[35].

«De Sévère d'Antioche»

Vingt-deux scolies sont extraites des œuvres de Sévère d'Antioche; elles nous permettent d'améliorer notre connaissance des œuvres de l'évêque d'Antioche[36]:

— Trois scolies, anonymes en grec, lui sont restituées en arménien[37].

— Deux scolies, à lui attribuées, n'existent que dans la version arménienne[38].

— Une scolie n'existe qu'en grec seulement[39].

Les seize autres scolies sont présentes dans les deux chaînes, mais plusieurs fois, la version arménienne confirme les indications propres au *BN Coislin 25* concernant l'œuvre d'où provient la scolie.

«D'Irénée de Lyon»

C'est à travers deux scolies, présentées comme anonymes, qu'Irénée de Lyon apparaît dans la chaîne grecque et sa version arménienne[40]. Ces deux textes n'apportent rien à la connaissance de l'*Adversus Haereses.*

«D'Hésychius»

Deux textes attribués à Hésychius de Jérusalem, mais différents en passant du grec à l'arménien, existent dans les deux chaînes[41]. Un troisième fragment sur *2P* 2, 4-5 n'est connu que de la chaîne grecque[42].

[34] Voir infra, p. 35 et 48

[35] Voir infra l'analyse de la chaîne, p. 29.

[36] Sur l'intérêt des chaînes du *Psautier* quant à l'œuvre de Sévère, voir G. Dorival, *Nouveaux fragments de Sévère d'Antioche*, dans *Antidoron, Hommage à Maurice Geerard*, t. 1, Wetteren, 1984, p. 101-121.

[37] Voir infra l'analyse de la chaîne sur *1P* 3, 19-20, p. 41, sur *1P* 4, 6, p. 44, et sur *2P* 2, 20-22, p. 61.

[38] Voir infra l'analyse de la chaîne sur *1P* 3, 19-20, p. 42, et sur *2P* 3, 12b-13, p. 64.

[39] *Ibid.*, sur *1P* 3, 19-20, p. 42.

[40] *Ibid.*, sur *1P* 2, 16-17, p. 34, et sur *1P 5, 8,* p. 50.

[41] *Ibid.*, sur *1P* 3, 10, p. 37, et sur *1P* 3, 12b, p. 39.

[42] *Ibid.*, sur *2P* 2, 4-5a, p. 57.

«D'Éphrem»

La version arménienne fait appel par deux fois à Éphrem: pour *1P* 3, 19-20a et pour *2P* 2, 5. La chaîne grecque ne possède que ce dernier texte[43].

«De Timothée»

A quel Timothée revient la scolie sur *1P* 3, 19-20? La version arménienne, qui confirme les indications du *BN Coislin 25* quant au nom de l'auteur de ce fragment présenté comme anonyme dans l'édition Cramer, ne permet pas de le préciser[44].

«D'Ammonius»

Le prêtre Ammonius, correspondant de Sévère d'Antioche, intervient dans la chaîne grecque et arménienne pour *1P* 3, 19-20[45]. Plusieurs fragments de la réponse que lui adresse Sévère existent dans les deux chaînes[46].

«D'Athanase»

Deux scolies, explicitement attribuées à Athanase d'Alexandrie dans la chaîne grecque et sa version arménienne, commentent *1P* 4, 1 et *2P* 3, 8[47].

«De Grégoire le théologien»

Propre à la version arménienne, une scolie de Grégoire de Nazianze est utilisée pour commenter *1P* 4, 1[48].

«De Maxime»

Les *Quaestiones ad Thalassium* de Maxime le Confesseur fournissent une seule scolie qui commente *1P* 4, 6. Le texte arménien est légèrement différent du grec[49].

«De Sévérien, évêque de Gabala»

Une scolie, anonyme dans l'édition Cramer, est mise sous le nom de Sévérien de Gabala dans la version arménienne; le *BN Coislin 25* possède la même précision[50].

[43] Voir infra, p. 41 et p. 57.
[44] Voir infra, p. 41.
[45] Voir infra, p. 42.
[46] *Ibidem*, sur *1P* 3, 19-20, p. 42.
[47] Voir infra, p. 43 et 63.
[48] Voir infra, p. 43.
[49] Voir infra, p. 45.
[50] Voir infra l'analyse de la chaîne sur *1P* 4, 8-9, p. 46.

«De Philon»

Philon d'Alexandrie n'est pas étranger aux compilations des chaînes exégétiques[51]. C'est des *Quaestiones in Genesim* que pourrait provenir la courte scolie que l'on rencontre uniquement dans la chaîne grecque sur *2P* 2, 5b.

«D'Eusèbe d'Émèse»

Une seule scolie sur *2P* 2, 16, regardée comme authentique, figure dans les deux chaînes[53].

Les caractéristiques de la chaîne arménienne sur les deux *Épîtres de Pierre* ne mettent pas en question sa dépendance par rapport au grec. L'intérêt de cette traduction, effectuée en 1163 par le scribe Grigor et révisée en 1176 par Nersēs Lambronacʻi[54], est de nous renvoyer à un texte grec, différent des manuscrits édités par Cramer et étudiés par Staab, et vraisemblablement plus ancien.

3.—*L'édition*

La présentation de la version arménienne de la chaîne sur les deux *Épîtres de Pierre* est faite selon les mêmes règles que pour la *Chaîne sur Jacques*. Une analyse comparée des deux versions suit ces pages d'introduction[55]: dans la colonne de gauche, l'ossature de la chaîne grecque apparaît à travers l'énumération de ses chapitres, titres, lemmes et scolies; en face, à droite, la même analyse est présentée pour la version arménienne. Un décalage typographique visualise les divergences entre la chaîne grecque et la chaîne arménienne.

De celle-ci, nous indiquons d'abord, après le *Prologue*, la référence du lemme biblique[56] précédée du chiffre introduisant chaque nouvelle section et affectant toutes les scolies de la section. Lorsque le texte du lemme est différent de la version biblique arménienne (= *Z*)[57], on trouvera, accolées à l'indication du chapitre et du verset de *Pierre*, les variantes du *Jérusalem Saint-Jacques 1301* (= J), du *Erévan 1409* (= E), du *Venise 1462* (= V) et du *Vienne 1470* (= W). Viennent ensuite, pour chacune des scolies: 1. le chiffre de la section, identique à celui du lemme biblique; 2. le lemme d'introduction, entre guillemets (......), de chacune des scolies tel qu'il se lit dans le

[51] Cf. Devreesse, *Octateuque*, p. 1-21.
[52] Voir infra, p. 57.
[53] Voir infra, p. 59.
[54] Cf. Renoux, *Chaîne sur Jacques*, p. 12-14.
[55] Voir infra, p. 23-65.
[56] Selon Nestle-Aland, *Novum Testamentum graece*, 26e éd., Stuttgart, 1979 (= *NT*).
[57] Édition Zōhrab, Venise, 1805.

manuscrit J, ou, en l'absence de lemme, l'indication de la nature de la scolie (scolie anonyme...). Dans le cas d'un texte inédit en arménien ou difficilement accessible au lecteur occidental, nous renvoyons alors, après les indications précédentes, à la seconde partie du volume où sont regroupés tous les textes et leurs traductions. Des notes, portant aussi bien sur le texte grec que sur sa version arménienne, essayent de situer les scolies dans les œuvres d'où elles sont extraites. Cette comparaison des deux versions manifestera constamment l'importance de la version arménienne indispensable pour l'étude de la chaîne grecque.

Comme pour la *Chaîne sur Jacques*, on ne trouvera dans ce volume que l'édition et la traduction des scolies arméniennes inédites ou inaccessibles dans une langue occidentale[58]. Le manuscrit *Jérusalem Saint-Jacques 1301* du XIVe siècle (?) s'est avéré, à nouveau, le meilleur témoin de la chaîne tout au long de ce travail; seule son orthographe a été modifiée: *oy* au lieu de *o*, *ay* au lieu de *a*, *woy* au lieu de *oy*.

EN CALCAT — Charles RENOUX

SIGLES ET CONVENTIONS

des = desinit
Cr = Cramer, *Catenae*
NT = Novum Testamentum Graece, éd. NESTLE-ALAND, 26 neu bearbeitete Auflage, Stuttgart, 1979.
Z = Zōhrab
BN = manuscrits de la Bibliothèque Nationale, Paris
E = manuscrits de Erévan, Maténadaran
J = manuscrits de Jérusalem, Couvent Saint-Jacques
V = manuscrits de Venise, Pères Mékhitharistes
W = manuscrits de Vienne, Pères Mékhitharistes
( ) = mots ajoutés dans la traduction
⸢ = demi-crochet désignant le début du passage sur lequel porte l'appel de note suivant.

[58] Cf. RENOUX, *Chaîne sur Jacques*, p. 28-29.

B—ANALYSE DE LA CHAÎNE

Ière ÉPÎTRE DE PIERRE

CHAÎNE GRECQUE	VERSION ARMÉNIENNE
«Prologue» (Cr 41, 3-18)	«Prologue de la Ière Épître de Pierre». (Texte 89, p.66-67)
«Chapitre I» (*1P* 1, 1-12; Cr 41, 19)	
Titre du chapitre (Cr 41, 20-21)	
1 Pierre 1, 1 (Cr 41, 22-24)	1. *1Pierre* 1, 1 (*նժդեհից որ ի սփիւռս* Z, *նժդեհից ի սփիւռս* V)
Scolie anonyme (Cr 41, 25-42, 3)	
	1. Scolie anonyme différente (Texte 90, p. 66-69)[1]
1 Pierre 1, 2 (Cr 42, 4-6)	2. *1 Pierre* 1, 2
Scolie anonyme (Cr 42, 7-14)	
	2. Scolie anonyme différente (Texte 91, p. 68-69)[2]
	2. «D'Origène» (Texte 92, p. 68-71)[3]
1 Pierre 1, 3 (Cr 42, 15-18)	3. *1Pierre* 1, 3
Scolie anonyme (Cr 42, 19-25)	
	3. Scolie anonyme différente (Texte 93, p. 70-71)
1 Pierre 1, 4 (Cr 42, 26-27)	4. *1 Pierre* 1, 4
«D'Origène» (Cr 42, 28-43, 6)[4]	

[1] La première partie de la scolie est constituée du texte Cr 41, 25-42, 1. La seconde partie n'est pas une composition d'un caténiste arménien: on retrouve ses thèmes dans la chaîne du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 513C).

[2] Après un début identique à la scolie Cr 42, 7, la version arménienne commente, de façon plus développée que la scolie grecque, le texte de *1P* 1, 2.

[3] C'est la scolie Cr 42, 28-43, 6, qui commente *1P* 1, 4 dans la chaîne grecque; mais la version arménienne, contrairement au lemme de la chaîne grecque sur *1P* 1, 4, n'indique pas que ce texte est tiré «d'un commentaire d'Origène sur la prescience de Dieu (*1P* 1,2)» (cf. Cr 42, 28). Ce texte arménien, dont la rédaction s'écarte du texte grec, se trouve ici à sa vraie place; le bouleversement de la chaîne grecque, qu'avait conjecturé STAAB, *Katenenkommentare*, p. 314, est donc prouvé par la structure de la version arménienne. Les citations de *1P* 1, 2, faites à l'intérieur de ce texte, ne permettent pas, après les relevés de la *Biblia Patristica* (t. 3, p. 458), de situer cette scolie attribuée à Origène. Comme l'a signalé STAAB (*ibid.*, p. 314), nous sommes en présence d'un fragment qui proviendrait de l'*Enarratio breuis in Epistulas canonicas* de Didyme d'Alexandrie (éd. ZOEPFL, p. 9-10).

[4] Ce texte, nous l'avons vu, commente *1P* 1, 2 dans la version arménienne (Cf. supra, note 3); il n'est pas d'Origène, mais appartiendrait à Didyme d'Alexandrie.

	4. Scolie anonyme différente (Texte 94, p. 72-73)[5]
	4. Scolie anonyme[6]
1 Pierre 1, 5a (*des.* πίστεως; Cr 43, 7-8)	5. *1 Pierre* 5 (*զաւրութեամբն* Z, *զաւրութեամբ* W)
Scolie anonyme (Cr 43, 9-12)	5. Scolie anonyme différente (Texte 95, p. 72-73)
Scolie anonyme (Cr 43, 13-21)[7]	
1 Pierre 1, 5b-6a (*des.* ἀγαλλιᾶσθε; Cr 43, 22-23)	6. *1 Pierre* 1, 6-7 (*սակաւիկ ինչ* Z, *սակաւ ինչ* J - *իրացդ* Z, *իրաց* J - *տրտմեալք ի պէսպէս փորձութիւնս.զի Հանդէս* Z, *տրտմեալք զի Հանդէս* JEVW)
Scolie anonyme (Cr 43, 24-30)	
Scolie anonyme (Cr 43, 31-32)	6. Scolie anonyme différente (Texte 96, p. 72-73)
1 Pierre 1, 6b-8a (*des.* ἀγαπᾶτε; Cr 43, 33-44, 3)	
«De Chrysostome» (Cr 44, 4-8)[8]	6. «De Jean Chrysostome». Même scolie[9]
	7. *1 Pierre* 1, 8-9 (*Հայեցեալք* Z, *Հայեցեալ* EV - *ընկալեալ* Z, *ընկալեալք* EVW)
	7. Scolie anonyme (Texte 97, p. 72-75)[10]

[5] Le thème de cette brève scolie se retrouve dans la chaîne de Théophylacte (*PG* 125, 1196A).

[6] C'est le même texte que la scolie anonyme de Cr 43, 13-21; il serait extrait de l'*Enarratio breuis* de Didyme d'Alexandrie (éd. Zoepfl, *Didymi*, p. 10-11). Dans l'*Enarratio*, comme dans la chaîne arménienne, ce fragment commente *1P* 1, 4b; la version arménienne révèle donc à nouveau les bouleversements qu'a subis la chaîne grecque. Dans les mss *E 1406*, *1407* et *1409*, cette scolie ne fait qu'un avec la précédente.

[7] Cette scolie, tirée de l'*Enarratio*, n'est pas en place ici (voir supra, note 6); le texte commente en effet *1P* 1, 4.

[8] Extrait de l'*Hom. 8 in 2 Tm* (cf. Haidacher, *Fragmente*, p. 191); *CPG* 4437; *PG* 62, 647.

[9] La version arménienne de ce texte est connue (cf. Jean Chrysostome, *Meknut'iwn*, t. 1, p. 252).

[10] Les chaînes du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 520A) et de Théophylacte (*PG* 125, 1197B) reprennent les thèmes du texte arménien.

1 Pierre 1, 8b-9 (Cr 44, 9-11)	
«De Cyrille» (Cr 44, 12-13)[11]	7. «De Cyrille». Même scolie (Texte 98, p. 74-75)
1 Pierre 1, 10-11 (Cr 44, 14-18)	8. *1 Pierre* 1, 10-11a (*des.* = πνεῦμα χριστοῦ) (*փրկութեան* Z, *փրկութիւն* JV - *Հոգին* Z, *Հոգի* V)
	8. Scolie anonyme (Texte 99, p. 74-75)[12]
Scolie anonyme (Cr 44, 19-22)	8. Scolie anonyme différente (Texte 100, p. 74-75)[13]
	9. *1 Pierre* 1, 11b-12a (*des.* = διηκόνουν αὐτά)
Scolie anonyme (Cr 44, 23-27)	9. Scolie anonyme différente (Texte 101, p. 74-77)[14]
1 Pierre 1, 12a (*des.* ἀπ' οὐρανοῦ; Cr 44, 28-30)	
Glose (Cr 44, 31)[15]	
«De Théodoret, sur ces paroles: *Le ciel du ciel au Seigneur.*» (Cr 45, 1-11)[16]	
	10. *1 Pierre* 1, 12b (*des.* = πνεύματι ἁγίῳ.)
	10. Scolie anonyme (Texte 102, p. 76-77)[17]
	11. *1 Pierre* 1, 12c (*Հրեշտակք* Z, *Հրեշտակքն* JE, *Հրշտակաւք* V)

[11] Le texte n'a pas été identifié par Pusey, *Cyrilli*, p. 447. La chaîne arménienne n'apporte aucune précision.

[12] Cf. note 10 (*PG* 119, 520C; *PG* 125, 1197C).

[13] La scolie arménienne ajoute au texte grec (voir infra, p. 75) une phrase dont on ne trouve pas trace dans les chaînes du Pseudo-Oecumenius et de Théophylacte. Dans les manuscrits *E 1406* et *1409*, les textes 99 et 100 ne font qu'une scolie.

[14] Seule la conclusion de la scolie arménienne est différente de celle de la scolie grecque (voir infra, p. 77).

[15] L'absence de ce court texte dans la chaîne arménienne confirme son caractère de glose, comme l'a noté Staab, *Katenenkommentare*, p. 342-345. Nous en avons déjà rencontré dans la *Chaîne sur Jacques* (cf. Renoux, *Chaîne sur Jacques*, p. 45-47, etc...).

[16] Ce texte, que la version arménienne place en finale de la section 11 et qu'elle présente comme un commentaire du *Ps.* 113, 24, ne se lit pas cependant dans l'*Interpretatio in Psalmos* de Théodoret de Cyr (*CPG* 6202; *PG* 80, 1796; Staab, *Katenenkommentare* p. 310).

[17] Cette scolie arménienne ne correspond à aucune des scolies anonymes grecques sur *1P* 1, 12, mais on en retrouve les thèmes dans les chaînes du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 520C-521B) et de Théophylacte (*PG* 125, 1200CD).

Scolie anonyme (Cr 45, 12-13)	11. Scolie anonyme différente (Texte 103, p. 76-79)[18]
1 Pierre 1, 12b (Cr 45, 14) Scolie anonyme (Cr 45, 15) Scolie anonyme (Cr 45, 16-31) Scolie anonyme (Cr 45, 32-46, 3)[19]	
	11. «De Théodoret, sur le psaume: *Les cieux des cieux sont au Seigneur.*» (Texte 104, p. 78-79)[20]
«Chapitre II» (*1P* 1, 13-25; Cr 46, 4) Titre du chapitre (Cr 46, 5-6)	
1 Pierre 1, 13 (Cr 46, 7-9)	12. *1 Pierre* 1, 13-14a (*des.* = ὑπακοῆς) (*Հասելոց ձեզ* Z, *Հասելոց* E)
Scolie anonyme (Cr 46, 10-13)	12. Scolie anonyme différente (Texte 105, p. 80-81)[21]
1 Pierre 1, 14 (Cr 46, 14-15) Scolie anonyme (Cr 46, 16-17)	13. *1 Pierre* 1, 14b-15 (*կոչեաց* Z, *կոչեացն* E - *յամենայն* Z, *յամենայնի* V - *գնացս* Z, *ի գնացս* W) 13. Scolie anonyme (Texte 106, p. 80-81)
1 Pierre 1, 15 (Cr 46, 18-19) Scolie anonyme (Cr 46, 20-21)[22]	

[18] Le texte arménien regroupe les scolies grecques Cr 45, 12-13, Cr 45, 15 et Cr 45, 16-31. Cette dernière scolie est composée de fragments tirés de l'*Enarratio breuis* attribuée à Didyme (Cr 45, 16-20, Cr 45, 20-26 et Cr 45, 26-31; cf. ZOEPFL, *Didymi*, p. 12-14).

[19] Le texte de cette scolie se lit dans l'*Enarratio breuis* attribuée à Didyme (cf. ZOEPFL, *Didymi*, p. 14-15).

[20] La version arménienne précise que ce fragment de Théodoret commente le *Ps.* 113, 24; il ne se trouve pas cependant dans son *Interpretatio in Psalmos* (voir supra, note 16) Comme les autres scolies de la chaîne arménienne, le texte arménien n'est qu'une traduction de la scolie grecque correspondante (Cr 45, 1-11), il n'ajoute donc rien à la version arménienne ancienne du *Commentaire sur les Psaumes* de Théodoret mis sous le nom d'Épiphane (voir OUTTIER, *La version arménienne*, p. 169-180).

[21] Le texte arménien débute de la même façon que la scolie grecque Cr 46, 10-13, mais il est plus long que celle-ci.

[22] Cette scolie commente *1P* 1, 16 dans la version arménienne où elle est attribuée à Cyrille d'Alexandrie, comme le font les manuscrits grecs *Barberinus 582* et *BN Coislin 25* (cf. STAAB, *Katenenkommentare*, p. 311, et CRAMER, *Catenae*, p. 587).

1 Pierre 1, 16 (Cr 46, 22)	14. *1 Pierre* 1, 16
	14. Scolie anonyme (Texte 107, p. 80-81)
	14. «De Cyrille: Du culte en esprit» (Texte 108, p. 80-81)[23]
Scolie anonyme (Cr 46, 23-24)[24]	14. «D'Apollinaire» (Texte 109, p. 82-83)[25]
1 Pierre 1, 17 (Cr 46, 25-27)	15. *1 Pierre* 1, 17 (*կոչիցէք* Z, *կոչէք* J - *զձերոցն* Z, *զձերոց* V - *ժամանակդ* Z, *ժամանակ* JE)
Scolie anonyme (Cr 46, 28-47, 7)[26]	15. «D'Apollinaire». Même scolie (Texte 110, p. 82-83)[27]
1 Pierre 1, 18-21a (*des.* Θεὸν) (Cr 47, 8-13)	16. *1 Pierre* 1, 18-19 (*արծաթեղինաւք և ոսկեղինաւքն* Z, *ոսկեղինաւք և արծաթեղինաւք* JEVW - *փրկեցաւրուք* Z, *փրկեցայք* J - *գառին* Z, *գառինն* V)
Scolie anonyme (Cr 47, 14-18)	16. Scolie anonyme différente (Texte 111, p. 82-85)

[23] Ce texte arménien traduit exactement la scolie anonyme grecque sur *1P* 1, 15 (Cr. p. 46, 20-21). Il confirme ce qu'indiquent quelques manuscrits grecs non utilisés par Cramer (voir supra, note 22): la scolie serait tirée du *De adoratione et cultu* de Cyrille d'Alexandrie (*CPG* 5200, *PG* 68). Cependant nous n'avons pu situer ce fragment dans le texte de Cyrille; il s'agit vraisemblablement du résumé d'un passage de cette œuvre.

[24] Le *BN Coislin 25* attribue ce texte à Apollinaire (cf STAAB, *Katenenkommentare*, p. 308, et CRAMER, *Catenae*, p. 587), comme le fait explicitement la chaîne arménienne.

[25] Le texte, légèrement différent du manuscrit *Erévan 5787*, a été édité par ANASYAN, *Matenagitut'yun*, t. 1, col. 1046; voir la traduction latine dans J.-P. MAHÉ, *H.S. Anasyan, bibliologue*, p. 413.

[26] Ce texte est considéré comme faisant partie de l'*Enarratio breuis* de Didyme (éd. ZOEPFL, *Didymi*, p. 17).

[27] Même texte que la scolie anonyme Cr 46, 28-47, 7 Aucun des manuscrits de la chaîne grecque n'attribue à Apollinaire (cf. STAAB, *Katenenkommentare*, p. 308) cette scolie, insérée également dans les textes anonymes de MATTHAEI, *Scholia*, p. 197, et attribuée à Didyme (cf. note 26). Dans la chaîne arménienne, elle n'est anonyme que dans le manuscrit *E 5572*. Nous n'avons pas trouvé ce texte dans l'œuvre d'Apollinaire de Laodicée (*CPG* 3645-3700). ANASYAN, *Matenagitut'yun*, t. 1, col. 1046, a donné l'incipit de ce texte d'après le manuscrit *Erévan 5787* (voir J.-P. MAHÉ, *H.S. Anasyan, bibliologue*, p. 413).

[28] HAIDACHER, *Fragmente*, p 191-192, n'a pu situer dans l'œuvre de Chrysostome ce texte dont il met en doute l'authenticité (rien dans STAAB, *Katenenkommentare*, p. 320-321). La consultation d'une table complète des références bibliques de l'œuvre de Chrysostome n'a pas permis de localiser ce texte.

«De Chrysostome» (Cr 47, 19-48, 6)[28]	16. «De Jean Chrysostome». Même scolie (Texte 112, p. 84-85)[29]
	17. *1 Pierre* 1, 20-22 (*որ յառաջ ծանաւթ* Z, *որ յառաջն ծանաւթ* J - *նախ քան զիսկզբանէ* Z, *նախ քան իսկզբանէ* JE - *որք նովաւ* Z, *որ նովաւ* EV - *ճշմարտութեան Հոգւոյն* Z, *ճշմարտութեանն* JEV, *ճշմարտութեանն Հոգւոյն* W)
	17. Scolie anonyme (Texte 113, p. 84-85)[30]
1 Pierre 1, 21b-22 (Cr 48, 7-11)	
Scolie anonyme (Cr 48, 12-20)	
1 Pierre 1, 23 (Cr 48, 21-22)	18. *1 Pierre* 1, 23 (*ի վերստին* Z, *վերստին* JEVW - *մշտնջենական* Z, *մշտնջենաւոր* JEVW)
Scolie anonyme (Cr 48, 23-25)[31]	
	18. Scolie anonyme différente (Texte 114, p. 86-87)[32]
1 Pierre 1, 24 (Cr 48, 26-28)[33]	19. *1 Pierre* 1, 24-25 (*այսինքն է բանն որ ի ձեզ* Z, *այսինքն բանն...* J, *այսինքն է բանն ի ձեզ* W)
	19. Scolie anonyme (Texte 115, p. 86-87)[34]
«De saint Basile» (Cr 48, 29-49, 26)[35]	19. «De Basile». Même scolie (Texte 116, p. 86-89)[36]

[29] Les derniers mots de la scolie grecque (Cr 48, 6: καὶ ταῦτα .... νομίσματα) font défaut dans le texte arménien.

[30] Ce texte est indépendant de la scolie Cr 48, 12-20.

[31] Ce texte commente *1P* 1, 25 dans l'*Enarratio breuis* attribuée à Didyme (éd. ZOEPFL, *Didymi*, p. 18).

[32] Les thèmes de cette scolie se retrouvent dans les chaînes du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 525BC) et de Théophylacte (*PG* 125, 1205AB).

[33] Le codex *BN Coislin 25* de la chaîne grecque insère, avant la scolie de saint Basile, un texte de Jean Chrysostome (cf. CRAMER, *Catenae*, p. 587) qu'HAIDACHER, *Fragmente*, p. 192, rapproche d'un passage de la *Première Lettre à Olympiade* (*CPG* 4405; XIe dans l'édition MALINGREY, *SC* 13bis, p. 310, l. 11 ss).

[34] Malgré des thèmes communs, ce texte est différent de la scolie grecque du *BN Coislin 25* attribuée à Jean Chrysostome (CRAMER, *Catenae*, p. 587). La citation de *1P* 1, 24 qu'il possède ne nous a pas permis de le situer dans l'œuvre chrysostomienne, mais les chaînes du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 528C) et de Théophylacte (*PG* 125, 120AB) reprennent les mêmes thèmes.

[35] Ce long fragment n'a pas été identifié (cf. STAAB, *Katenenkommentare*, p. 310-311).

[36] Les différents manuscrits arméniens n'apportent aucune précision sur l'identité de ce texte dont l'incipit a été donné par ANASYAN, *Matenagitut'yun*, t. II, col. 1395.

«D'Eusèbe de Césarée» (Cr 49, 27-33)[37]	19. «D'Eusèbe de Césarée». Même scolie (Texte 117, p. 88-89)
	19. «De Théodore d'Héraclée» (Texte 118, p. 88-91)[38]
«De Théodoret» (Cr 49, 34-50, 5)[39]	19. «De Théodoret». Même scolie (Texte 119, p. 90-91)
1 Pierre 1, 25 (Cr 50, 6-7)	
Scolie anonyme (Cr 50, 8-10)	

[37] La scolie a été identifiée par STAAB, *Katenenkommentare*, p. 309; elle est tirée d'un commentaire d'Eusèbe *sur Is* 40, 6-8, que font connaître les chaînes (cf. *CPG* 3468; éd. ZIEGLER, *Iesajakommentar*, p. 251).

[38] Le *BN Coislin 25* possède aussi cette scolie (cf. CRAMER, *Catenae*, p. 587-588), dans une rédaction différente cependant. Le texte grec se lit aussi dans *PG* 18, 1332B, *Commentaire sur Isaïe* de Théodore d'Héraclée, compilé à partir de chaînes (cf. *CPG* 3561).

[39] Cette scolie est tirée du *Commentaire sur Is* 40, 7-8 (cf. STAAB, *Katenenkommentare*, p. 310; *CPG* 6204; éd. GUINOT, *SC* 295, p. 400-401).

«Chapitre III» (*1P* 2, 1-12; Cr 50, 11)	
Titre du chapitre (Cr 50, 12-13)	
1 Pierre 2, 1 (Cr 50, 14-15)	20. *1 Pierre* 2, 1-2a (*des.* = ἐπιποθήσατε·) (*թաւթափել* Z, *թաւթափեալ* W - *զկեղծաւորութիւնս* Z, *կեղծաւորութիւն* JV, *զկեղծաւորութիւն* W)
Scolie anonyme (Cr 50, 16-17)	20. Scolie anonyme différente (Texte 120, p. 90-91)[1]
«De Sévère» (Cr 50, 18-26)[2]	20. «De la lettre de Sévère, évêque d'Antioche, à l'évêque Nikias». Même scolie (Texte 121, p. 90-93)
1 Pierre 2, 2 (Cr 50, 27-28)	21. *1 Pierre* 2, 2b-3 (*անճիցէք* Z, *անճեցէք* J - *Տէր* Z, *Տէր Քրիստոս* JEW)
Scolie anonyme (Cr 50, 29-51, 4)	21. Scolie anonyme différente (Texte 122, p. 92-93)[3]
Glose (Cr 51, 5)[4]	
1 Pierre 2, 3 (Cr 51, 6)	
«De saint Basile» (Cr 51, 7-16)[5]	21. «De saint Basile, évêque de Césarée, sur ce passage du psaume». Scolie différente (Texte 123, p. 92-95)[6]

[1] Les chaînes du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 529BC) et de Théophylacte (*PG* 125, 1209BC) se font l'écho de cette scolie.

[2] Le *BN Coislin 25* précise (cf. CRAMER, *Catenae*, p. 588), comme la version arménienne, qu'il s'agit d'un extrait «de la Lettre de Sévère, archevêque (évêque, en arménien) d'Antioche, à l'évêque Nikias». Ce fragment ne fait pas partie des deux lettres de Sévère à Nikias éditées et traduites par BROOKS, *Select Letters* (trad. p. 38-39 et 282-283). Nikias de Laodicée était en parfaite communion avec Sévère d'Antioche (cf. HONIGMANN, *Évêques*, p. 35-36).

[3] Après un début identique à celui de la scolie grecque, le texte arménien, comme celui de MATTHAEI, *Scholia*, p. 197-198, ignore la citation de *1Co* 14, 20 (Cr 50, 33-51, 1).— Dans *E 1406*, cette scolie et le texte biblique qui précède (*1P* 2,2b-3) ne font qu'un seul ensemble avec la scolie précédente (texte 121).

[4] L'absence, dans la chaîne arménienne, de ce texte ou d'une scolie analogue en cet endroit confirme son caractère de glose relevé par STAAB, *Katenenkommentare*, p. 342-345; voir supra, p. 25, sur *1P* 1, 12a.

[5] Les manuscrits arméniens permettent de situer ce fragment dans l'*Homélie sur le Ps* 33, 9 (*PG* 29, 364-365; quelques variantes dans le texte de la chaîne).

[6] «De saint Basile...sur le *Ps* 33» précisent les autres manuscrits arméniens. Ce texte

1 Pierre 2, 4 (Cr 51, 17-18)	22. *1 Pierre* 2,4 (*մատուցեալ էք ի* Z, *մատուցեալ ի* JEW - *թէպէտ ի* Z, *թէպէտ և ի* JW)
Scolie anonyme (Cr 51, 19-21)	22. Scolie anonyme différente (Texte 124, p. 94-95)[7]
1 Pierre 2, 5 (Cr 51, 22-24)	23. *1 Pierre* 2, 5
	23. Scolie anonyme (Texte 125, p. 94-95)
«De Théodoret» (Cr 51, 25-29)	23. «De Théodoret». Même scolie (Texte 126, p. 96-97)[8]
1 Pierre 2, 6-7a (*des.* πιστεύουσιν; Cr 51, 30-32)	24. *1 Pierre* 2, 6
«De Cyrille» (Cr 51, 33-52, 8)[9]	24. «De Cyrille». Scolie différente (Texte 127, p. 96-97)
	25. *1 Pierre* 2, 7-8 (*ապստամբեալք ի բանէն յոր և եղան* Z, *ապստամբեալքն ի վէմն անհնազանդեալք յոր եղան* JEVW)[10]
1 Pierre 2, 7b-8a (*des.* σκανδάλου; Cr 52, 9-11)	
Scolie anonyme (Cr 52, 12-19)[11]	25. Scolie anonyme différente (Texte 128, p. 96-99)[12]

arménien de Basile est signalé, pour la première fois, par ANASYAN, *Matenagitut'yun*, t. 2, col. 1395, qui en donne l'incipit d'après le manuscrit *E 5787*. La rédaction arménienne, on le verra, est très différente du texte de la chaîne grecque.

[7] Dans le bref intervalle qui sépare la finale du texte biblique de l'incipit de la scolie, une seconde main a ajouté (le *Jérusalem 1301*, seul, possède cette particularité): «De Cyrille». Nous n'avons pas retrouvé ce passage dans les œuvres de Cyrille d'Alexandrie ni dans celles de Jean Chrysostome.

[8] Nous n'avons pu trouver ce fragment dans les Commentaires d'*Isaïe*, des *Épîtres de Paul*, le *Discours sur la Providence* et l'*Eranistès*.

[9] Ce texte qui n'a pas été identifié par PUSEY, *Cyrilli*, p. 447, ne commente que *1P* 2, 6, comme le prévoit la chaîne arménienne. Le desinit du lemme grec en *1P* 2, 7a n'est pas justifiable. La finale de la scolie arménienne est différente de celle du texte grec.

[10] «... *His qui offendunt in petram non oboedientes in-quod positi-sunt*». Le texte biblique arménien conserve la lecture λίθῳ de la chaîne grecque (Cr 53, 8), variante absente de *NT* et de *Z*.

[11] Ce texte est tirée de l'*Enarratio breuis* attribuée à Didyme (éd. ZOEPFL, *Didymi*, p. 19-20).

[12] Après un incipit identique à celui de la scolie Cr 52, 12-19, le texte arménien s'écarte du texte grec.

«De Chrysostome» (Cr 52, 20-27)[13]	
	25. «De Jean Chrysostome». Scolie différente (Texte 129, p. 98-99)[14]
«De Didyme» (Cr 52, 28-53, 6)[15]	
	25. «De Didyme». Scolie différente (Texte 130, p. 98-99)[16]
1 Pierre 2, 8b (Cr 53, 7-8)	
Scolie anonyme (Cr 53, 9-10)[17]	
1 Pierre 2, 9-10 (Cr 53, 11-15)	26. *1 Pierre* 2, 9 (*առաքինութիւնն* Z, *առաքինութիւնդ* E, *առաքինութիւնդ* V)
Scolie anonyme (Cr 53, 16-32)[18]	
	26. Scolie anonyme différente (Texte 131, p. 100-101)[19]
	27. *1 Pierre* 2, 10
	27. Scolie anonyme (Texte 132, p. 100-101)[20]
«De Sévère» (Cr 54, 1-5)[21]	
	27. «De Sévère». Scolie différente (Texte 133, p. 100-103)[22]

[13] Cette scolie est tirée de l'*Expositio in Ps* 117, 21 (CPG 4413; *PG* 55, 335; cf. HAIDACHER, *Fragmente*, p. 192).

[14] La finale de la scolie arménienne est différente du texte grec. Ce texte arménien ne se trouve pas dans les fragments de la version arménienne des *Expositiones in Psalmos* publiés par Akinian (cf. *CPG* 4413).

[15] Cette scolie, que STAAB attribue aussi à Didyme (*Katenenkommentare*, p. 314-320), ne figure pas dans l'édition donnée par ZOEPFL de l'*Enarratio breuis*; le commentaire du *Ps* 117, 22, dont elle serait extraite, est en réalité un résumé d'Eusèbe (cf. DEVREESSE, *Chaînes*, col. 1226).

[16] Le texte arménien, mis également sous le nom de Didyme, est un résumé du texte donné par la chaîne de Cramer.

[17] Fragment attribué à Didyme (*Enarratio breuis*, éd. ZOEPFL, *Didymi*, p. 20) que ne possède pas la chaîne arménienne.

[18] Ce texte anonyme est tiré de l'*Enarratio breuis* attribuée à Didyme (éd. ZOEPFL, *Didymi*, p. 21-22).

[19] L'incipit arménien est identique à celui du texte grec (Cr 53, 16), mais toute la suite de la scolie s'en écarte, sans retrouver la recension grecque de MATTHAEI, *Scholia*, p. 198-199, ni le texte latin d'Épiphane le Scholastique (éd. ZOEPFL, *Didymi*, p. 21-22), différents eux aussi du grec et de l'arménien. On verra cependant les nombreux liens qui existent entre le texte arménien et la chaîne du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 533C-536B).

[20] La scolie n'est pas celle de Cr 54, 6-10. L'allusion à *Osée* se lit aussi dans la chaîne du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 536A).

[21] La scolie n'a pas été identifiée par STAAB, *Katenenkommentare*, p. 322.

[22] Le texte arménien est différent du grec.

Scolie anonyme (Cr 54, 6-10)	
1 Pierre 2, 11-12 (Cr 54, 11-16)	28. *1 Pierre* 2, 11
Scolie anonyme (Cr 54, 17-19)	
Scolie anonyme (Cr 54, 20-26)[23]	
	28. Scolie anonyme différente (Texte 134, p. 102-103)[24]
	29. *1 Pierre* 2, 12 (*որով* Z, *որովք* JV - *գործոցն ձեռոց* Z, *գործոցն* JVW)
	29. Scolie anonyme (Texte 135, p. 102-103)
«Chapitre IV» (*1P* 2, 13-25; Cr 54, 27)	
Titre de la section *1P* 2, 13-17 (Cr 54, 28)	
1 Pierre 2, 13-15a (*des*. θεοῦ; Cr 54, 29-33)	30. *1 Pierre* 2, 13-14 (*չարագործացն* Z, *չարագործաց* VW - *բարեգործացն* Z, *բարեգործաց* V)
Scolie anonyme (Cr 55, 1-5)[25]	
	30. Scolie anonyme différente (Texte 136, p. 104-105)[26]
«De Chrysostome» (Cr 55, 6-14)[27]	
	30. «De Jean Chrysostome». Scolie différente (Texte 137, p. 104-105)[28]
	31. *1 Pierre* 2, 15 (*զի այսպէս* Z, *զի այս* JVW - *կամք* Z, *կամքն* JW)
1 Pierre 2, 15b (Cr 55, 15-16)	
Scolie anonyme (Cr 55, 17-21)	
	31. Scolie anonyme différente (Texte 138, p. 104-105)[29]

[23] Ce texte anonyme se lit dans l'*Enarratio breuis* attribuée à Didyme (éd. ZOEPFL, *Didymi*, p. 23)

[24] Le texte arménien diffère en plusieurs points de la scolie grecque et de la version latine d'Épiphane le Scholastique (éd. ZOEPFL, *Didymi*, p. 23).

[25] Cette scolie est en relation avec un passage du texte latin de l'*Enarratio breuis* attribuée à Didyme (éd. ZOEPFL, *Didymi*, p. 24-25).

[26] La rédaction est, en plusieurs points, différente de la scolie grecque Cr 55, 1-5; elle ne correspond pas au texte latin de l'*Enarratio breuis* attribuée à Didyme.

[27] Cette scolie dont la source indiquée en grec est imprécise (ῥητὰ προκείμενα ...), n'a été identifiée ni par HAIDACHER, *Fragmente*, p. 193-194, ni par STAAB, *Katenenkommentare*, p. 320-321. Les index bibliques de Chrysostome n'ont pas permis de situer ce passage dans l'une de ses œuvres.

[28] Dans la chaîne arménienne, aucun titre n'est donné à la scolie, contrairement au texte grec. Il faut aussi remarquer que le texte arménien complète le texte grec qui est abrégé (καὶ μετ' ὀλίγα).

[29] Le desinit du texte arménien est différent de celui de la scolie grecque.

1 Pierre 2, 16-17 (Cr 55, 22-25)	32. *1 Pierre* 2, 16a (*des.* = τὴν ἐλευθερίαν) *զազատութիւնն* Z, *զազատութիւն* V)
Scolie anonyme (Cr 55, 26-56, 17)[30]	
	32. Scolie anonyme différente (Texte 139, p. 106-107)[31]
Glose (Cr 56, ,18)[32]	
	33. *1 Pierre* 2, 16b-17 (*պատուեցէք* Z, *պատուիցէք* V)
	33. Scolie anonyme (Texte 140, p. 106-109)[33]
Titre de la section *1P* 2, 18-25 (Cr 56, 19)	
1 Pierre 2, 18-20 (Cr 56, 20-26)	34. *1 Pierre* 2, 18-21a (*des.* = ἐκλήθητε) (*Հեղոցն* Z, *Հեղոց* E - *զի և* Z, *զի* JEVW - *այս ճշմարիտ շնորհք* Z, *այս շնորհք* JVW - *բարւոք ինչ մտաւք* Z, *բարիոք մտաւք* V - *եթէ յորժամ* Z, *յորժամ* E - *մեղանչիցէք տանիջիք* Z, *մեղանչիցէք* E - *համբերիցէք* Z, *համբերեցէք* J - *և համբերիցէք այն շնորհք* Z, *և համբերեցէք* J, *և համբերիցէք* V - *այն շնորհք* Z, *այն շնորհ* J - *ի դոյնս* Z, *ի դոյն* JV)
Scolie anonyme (Cr 56, 27-57, 5)[34]	
	34. Scolie anonyme différente (Texte 141, p. 108-109)[35]
«De Chrysostome» (Cr 57, 6-	34. «De Jean Chrysostome».

[30] Une partie de cette scolie (Cr 55, 25-56,9), insérée dans la chaîne arménienne après *1P* 2, 16b-17, constitue un fragment de l'*Adversus Haereses* V, 24, 2-3, d'Irénée (cf. STROBEL, *Ein katenenfragment mit Irenäus adv. Haer. V, 24, 2*, dans *Zeitschrift für Kirchengeschichte* 68 [1957], p. 139-143, et Irénée de Lyon, *Contre les Hérésies, Livre V*, éd. ROUSSEAU-DOUTRELEAU-MERCIER, *SC* 153, Paris 1969, p. 300, 33-304, 58). Les lignes Cr 56, 10-17 correspondent, dans une rédaction différente, à la scolie arménienne sur *1P* 2, 16a (Texte 139, p. 106-107).

[31] Ce texte arménien est parallèle aux lignes Cr 56, 10-17.

[32] Voir supra, p. 25.

[33] Ce texte arménien, à l'exception de la dernière phrase, correspond aux lignes Cr 55, 26-56, 9 de la scolie grecque sur *1P* 2, 16-17. Il n'a aucun lien de parenté avec la version arménienne d'Irénée publiée par TER-MEKERTTSCHIAN et TER-MINASSIANTZ (*TU* 35, 2; 1910, p. 211, 4-31). Il dérive manifestement de la scolie grecque, à travers des déformations dont témoignent aussi nombre de scolies précédentes

[34] La scolie est attribuée à Didyme (*Enarratio breuis*, éd. ZOEPFL, p. 27).

[35] Le texte arménien est plus court que la scolie grecque.

28)[36]	Même scolie[37].
1 Pierre 2, 21 (Cr 57, 29-31)	35. *1 Pierre* 2, 21b-22
Scolie anonyme (Cr 57, 32-58, 4)	35. Scolie anonyme identique.
1 Pierre 2, 22-23 (Cr 58, 5-7)	36. *1 Pierre* 2, 23
Scolie anonyme (Cr 58, 8-11)[38]	36. Scolie anonyme différente (Texte 142, p. 108-109)[39]
1 Pierre 2, 24a (*des.* ζήσαμεν; Cr 58, 12-14)	37. *1 Pierre* 2, 24a (*որ զմեր մեղսն* Z, *որ զմեղսն* (*զմեղս* J) *մեր* JEVW)
«De Sévère» (Cr 58, 15-20)[40]	37. «De Sévère d'Antioche, du traité contre Julien». Scolie différente (Texte 143, p. 110-111)
1 Pierre 2, 24b-25 (Cr 58, 21-23)	38. *1 Pierre* 2, 24b-25 (*բժշկեցաք* Z, *բժշկեցայք* JW - *զոչխարս մոլորեալս* Z, *ոչխարք մոլորեալք* JEVW)
	38. Scolie anonyme (Texte 144, p. 110-111)
«D'Eusèbe» (Cr 58, 24-29)[41]	38. «D'Eusèbe». Même scolie (Texte 145, p. 110-111)
«De Théodoret» (Cr 58, 30-31)[42]	38. «De Théodoret». Même scolie (Texte 146, p. 112-113)[43]

[36] Cette scolie, comme le signale HAIDACHER, *Fragmente*, p 194, est tirée du *Commentaire sur Éphésiens* (*CPG* 4431; *PG* 62, 155), mais dans une adaptation très libre.

[37] Le texte arménien correspond à la scolie grecque; la version arménienne de ce commentaire sur *Ép* 6, 5 a été éditée (cf. Jean Chrysostome, *Meknut'iwn*, p. 911-912).

[38] Selon l'un des mss de la chaîne grecque, le codex *Casanatensis 1395* (XVIe s.), cette scolie proviendrait des œuvres d'Eusèbe de Césarée (cf. STAAB, *Katenenkommentare*, p. 309)

[39] La scolie arménienne englobe le texte d'Eusèbe de Césarée de la scolie grecque (Cr 58, 8-11), dans un ensemble plus vaste qui ne doit rien à Didyme, *Enarratio breuis* (éd. ZOEPFL, p. 27-28).

[40] Le codex *BN Coislin 25* possède le même lemme que la version arménienne (Cr, p. 588, STAAB, *Katenenkommentare*, p. 323) Ce texte, tiré de l'*Adversus Apologiam Juliani* 7, correspond fidèlement à la version syriaque (éd. HESPEL, *CSCO* 301, p. 209, l. 19-26; tr *CSCO* 309, p. 180, l. 26-31). La scolie grecque a été abrégée, comme le prouve le texte arménien dont les quelques mots supplémentaires se lisent dans la version syriaque.

[41] Les manuscrits de la version arménienne possèdent le même lemme imprécis (cf. STAAB, *Katenenkommentare*, p 309; DEVREESSE, *Chaînes*, col. 1226) Nous n'avons pas trouvé ce fragment dans les œuvres d'Eusèbe de Césarée signalées en *CPG* 3467-3488, ni dans celles de la liste d'Eusèbe d'Émèse, *CPG* 3525-3533.

[42] Ni STAAB, *Katenenkommentare*, p. 410, ni DEVREESSE, *Chaînes*, col. 1223, n'ont indiqué l'œuvre d'où est tiré ce fragment. La recherche dans les œuvres mentionnées en *CPG* 6200-6288, effectuée sur la base de la citation *1P* 2, 24 à laquelle ce texte fait allusion, n'a pas abouti.

[43] La scolie est anonyme dans les manuscrits *J 1072* et *W 48*; elle est jointe à la précédente dans *E 1406*.

«Chapitre V» (*1P* 3, 1-6; Cr 59, 1)	
Titre du chapitre (Cr 59, 2-3)	
1 Pierre 3, 1-4 (Cr 59, 4-12)	39. *1 Pierre* 3, 1-2 (*Սոյնպէս* Z, *նոյնպէս* J - *ի բանէ անտի* Z, *ի բանէ* JE)
«D'Eusèbe» (Cr 59, 13-21)[1]	
	39. Scolie anonyme (Texte 147, p. 112-113)
	40. *1 Pierre* 3, 3-6a (*des.* = αὐτὸν καλοῦσα) (*լինիցի* Z, *լիցի* JE - *Հնազանդութեան և Հանդարտութեան* Z, *Հեզութեամբ և Հանդարտութեամբ* JEVW - *այսպէս երբեմն և* Z, *և երբեմն* J - *որ յուսացեալ* Z, *յուսացեալ* J - *Հնազանդել* Z, *Հնազանդեալ* V - *Սարրայ* Z, *Սառայ* V)[2]
1 Pierre 3, 5-6 (Cr 59, 22-26)	
Scolie anonyme (Cr 59, 27-60, 13)[3]	
	40. Scolie anonyme différente (Texte 148, p. 112-113)[4]
	41. *1 Pierre* 3, 6b (*եղերուքն*, *եղերուք* J)
	41. Scolie anonyme (Texte 149, p. 114-115)[5]
«Chapitre VI» (*1P* 3, 7; Cr 60, 14)	
Titre du chapitre (Cr 60, 15)	
1 Pierre 3, 7 (Cr 60, 16-19)	42. *1 Pierre* 3, 7 (*լիցին* Z, *լինիցին* JV)

[1] La scolie n'a pas été identifiée par STAAB, *Katenenkommentare*, p. 309-310. Est-elle à mettre au compte d'Eusèbe de Césarée (cf. DEVREESSE, *Chaînes*, col. 1226)?

[2] Dans *E 1406*, le texte biblique est uni à la scolie anonyme précédente.

[3] La scolie (Cr 59, 27-60, 11) est attribuée à Didyme (*Enarratio breuis*, éd. ZOEPFL, *Didymi*, p. 28-29); les deux dernières lignes (Cr 60, 12-13) sont une glose sur *1P* 3, 8.

[4] La deuxième partie de la scolie arménienne, à partir de l'évocation de l'exemple de Sara (... *et spécialement Sara*), retrouve les premières lignes de la scolie grecque (Cramer 59, 27-32) attribuée à Didyme (cf. note 3). Le commentaire de Didyme n'étant conservé que pour *1P* 3, 6 (éd. ZOEPFL, *Didymi*, p. 28), les premières lignes de la scolie arménienne, qui commentent *1P* 3, 3-5, semblent l'écho du texte de Didyme éliminé de la chaîne de Cramer, puisque la chaîne du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 545CD) y fait allusion.

[5] Cette scolie arménienne reprend la deuxième partie du texte de Cramer (Cr 59, 32-60, 11) attribué à Didyme (ZOEPFL, *Didymi*, p. 28-29).

	42. Scolie anonyme (Texte 150, p. 114-115)[6]
«De Sévère» (Cr 60, 20-24)[7]	42. «De Sévère d'Antioche». Même scolie (Texte 151, p. 114-117)
Scolie anonyme (Cr 60, 25-31)	
«Chapitre VII» (*1P* 3, 8-22; Cr 61, 1)	
Titre du chapitre (Cr 61, 2-4)	
1 Pierre 3, 8 (Cr 61, 5-6)	43. *1 Pierre* 3, 8-9 (*այլ զնորին* Z, *այլ զսորին* JEW - *զաւրհնութիւնն* Z, *զաւրհնութիւնսն* Z)
Scolie anonyme (Cr 61, 7-10)	43. Scolie anonyme différente (Texte 152, p. 116-117)
1 Pierre 3, 9 (Cr 61, 11-14)	
Scolie anonyme (Cr 61, 15-17)[8]	43. «De Jean Chrysostome». Même scolie[9]
1 Pierre 3, 10a (*des.* ἀγαθάς; Cr 61, 18)	44. *1 Pierre* 3, 10a (*և զաւուրս իւր* Z, *զաւուրս իւր* V, *և զաւուրս* J)[10]
«De saint Basile» (Cr 61, 19-24)[11]	44. «De saint Basile». Même scolie (Texte 153, p. 116-117)[12]
«D'Hésychius» (Cr 61, 25-30)[13]	44. «D'Hésychius». Scolie différente (Texte 154, p. 116-117)[14]
«De saint Basile» (Cr 61, 31-62, 10)[15]	

[6] Le texte arménien correspond, avec des variantes, à celui de la scolie grecque Cramer 60, 25-31.

[7] La scolie n'a pas été identifiée par STAAB, *Katenenkommentare*, p. 323.

[8] CRAMER, *Catenae*, p. 589, a signalé que le *BN Coislin 25* (Xᵉ s.) attribuait ce texte à Chrysostome, ce que confirme la version arménienne. HAIDACHER, *Fragmente*, p 194, a situé ce passage dans l'*Homélie 27 in He* (*CPG* 4440; *PG* 63, 190).

[9] La version arménienne de ce texte est connue (cf. Jean Chrysostome, *Meknut'iwn*, t. 2, p. 545).

[10] Dans le *Erévan 1406*, le texte biblique est uni à la scolie précédente

[11] Ce texte, qui n'a été identifié ni par STAAB, *Katenenkommentare*, p. 310-311, ni par DEVREESSE, *Chaînes*, col. 1227, est tiré de l'*Homélie sur le Ps 33* (*CPG* 2836, *PG* 29, 372C)

[12] L'incipit de cette scolie est donné par ANASYAN, *Matenagitut'yun*, t. 2, col. 1395, d'après le manuscrit *Erévan 5758*.

[13] Cf. *CPG* 6554, 5; *PG* 93, 1389. Commentaire d'Hésychius sur le *Psaume 33*, semble-t-il.

[14] Ce fragment d'Hésychius, que possèdent les manuscrits arméniens de la chaîne conservés à Venise (cf. RENOUX, *Chaîne sur Jacques*, p. 24-25), n'a pas été édité par Č'RAK'EAN, *Isik'iosi*, p. 291-292.

[15] Ce texte, qui n'a été identifié ni par STAAB, *Katenenkommentare*, p. 310-311, ni par DEVREESSE, *Chaînes*, col. 1227, fait suite à la scolie précédente de Basile tirée de l'*Homélie sur le Ps 33* (*CPG* 2836; *PG* 29, 372D-373A).

	44. «De Basile». Scolie différente (Texte 155, p. 118-119)[16]
1 Pierre 3, 10b (*des.* κακοῦ; Cr 62, 11)	45. *1 Pierre* 3, 10b[17]
«De Cyrille» (Cr 62, 12-18)[18]	45. «De Cyrille». Même scolie (Texte 156, p. 118-119)
1 Pierre 3, 10c (Cr 62, 19)	46. *1 Pierre* 3, 10c (*ի չխաւսելոյ* Z, *ի խաւսելոյ* JE)
«De Chrysostome» (Cr 62, 20-25)[19]	46. «De Cyrille». Même scolie (Texte 157, p. 118-121)
1 Pierre 3, 11a (*des.* ἀγαθόν; Cr 62, 26)	47. *1 Pierre* 3, 11a
«Du même» (Cr 62, 27-31)[20]	47. «De Cyrille». Même scolie (Texte 158, p. 120-121)
«De saint Basile» (Cr 62, 32-63, 4)[21]	47. «De Basile». Même scolie (Texte 159, p. 120-121)[22]
1 Pierre 3, 11b (Cr 63, 5)	48. *1 Pierre* 3, 11b (*խնդրեսցէ* Z, *խնդրիցէ* JE)[23]
«Du même» (Cr 63, 6-13)[24]	48. «De Basile». Même scolie (Texte 160, p. 120-123)[25]
Scolie anonyme (Cr 63, 14-17)[26]	
1 Pierre 3, 12a (*des.* αὐτῶν; Cr 63, 18-19)	49. *1 Pierre* 3, 12a

[16] La scolie, dont ANASYAN, *Matenagitut'yun*, t 2, col 1395, donne seulement l'incipit d'après le manuscrit *E 5787* (cf. RENOUX, *Chaîne sur Jacques*, p. 23), s'écarte du texte grec en finale

[17] Le lemme fait défaut dans *E 1406*

[18] Ce texte de Cyrille d'Alexandrie n'a pas été identifié par PUSEY, *Cyrilli*, p. 447-448.

[19] Le *BN Coislin 25*, dont Cramer donne les variantes en appendice de son édition de la chaîne grecque, attribue cette scolie à Cyrille d'Alexandrie, comme le fait la chaîne arménienne (cf. CRAMER, *Catenae*, p. 589; HAIDACHER, *Fragmente*, p. 192; STAAB, *Katenenkommentare*, p. 320). Cependant le texte n'a pas été identifié par PUSEY, *Cyrilli*, p. 448.

[20] Ce texte n'a pas été identifié par PUSEY, *Cyrilli*, p. 448

[21] Ce texte, non identifié comme le précédent de Basile (cf. note 15), est tiré de l'*Homélie sur le Ps 33* (cf. *CPG* 2836; *PG* 29, 376, n° 10).

[22] Cf. supra, p. 37, note 12.

[23] Dans le *Erévan 1406*, le texte biblique est uni à la scolie précédente.

[24] Le texte, non identifié comme les précédents (cf. notes 11, 15 et 21), est encore tiré de l'*Homélie sur le Ps 33* (*CPG* 2836; *PG* 29, 376A-B). Il est explicitement attribué à «saint Basile» dans le *BN Coislin 25* (CRAMER, *Catenae*, p 589).

[25] Cf. supra, p. 37, note 12.

[26] Cette scolie anonyme, absente des manuscrits arméniens, n'est pas tirée du commentaire de Basile de Césarée sur le psaume 33 auquel étaient empruntés les fragments précédents Attribué à Cyrille d'Alexandrie par un manuscrit grec, ce texte n'a pu être identifié par PUSEY, *Cyrilli*, p. 448. Il ne provient pas, non plus, du *Commentaire sur les Psaumes* de Didyme qui va être utilisé pour *1P* 3, 12a.

Scolie anonyme (Cr 63, 20-21)[27]	
Scolie anonyme (Cr 63, 22-26)[28]	49. «De Didyme». Même scolie (Texte 161, p. 122-123)
Scolie anonyme (Cr 63, 27-32)[29]	49. «De Cyrille». Même scolie (Texte 162, p. 122-123)
1 Pierre 3, 12b (Cr 64, 1)	50. *1 Pierre* 3, 12b[30]
«D'Hésychius» (Cr 64, 2-3)[31]	50. «D'Hésychius». Scolie différente (Texte 163, p. 122-123)[32]
1 Pierre 3, 13-14 (Cr 64, 4-7)	51. *1 Pierre* 3, 13-14a (*des.* = μακάριοι ἐστέ.) (*երանել* Z, *երանելիք* W - *թէ և չարչարիցիք* Z, *թէ չարչարիցիք* JEW)
Scolie anonyme (Cr 64, 8-10)[33]	
«De Chrysostome» (Cr 64, 11-12)[34]	51. Scolie anonyme identique (Texte 164, p. 124-125)[35]
Scolie anonyme (Cr 64, 13-15)[36]	51. Scolie anonyme identique (Texte 165, p. 124-125)[37]

[27] Ce court texte anonyme, absent de la chaîne arménienne, et qui est attribué «Au même» dans le *BN Coislin 25* et le *Barberinus 582* (cf. CRAMER, *Catenae*, p. 589, et STAAB, *Katenenkommentare*, p. 311), n'est pas tiré de l'*Homélie sur le Ps 33* de Basile de Césarée, ni des œuvres de Cyrille d'Alexandrie examinées par PUSEY, *Cyrilli*, p 448, ni du *Commentaire sur les Psaumes* de Didyme.

[28] Cette scolie anonyme, attribuée à «Didyme» dans le *BN Coislin 25* (cf. CRAMER, *Catenae*, p. 589), comme le confirme la version arménienne, est tirée de l'un des commentaires de Didyme sur les Psaumes (cf. STAAB, *Katenenkommentare*, p. 314-316; DEVREESSE, *Chaînes*, col. 1227); voir le commentaire du *Ps* 33, 16 (*CPG* 2551; *PG* 39, 1329). Quelques termes d'un autre commentaire de Didyme sur les *Psaumes* (cf. *CPG* 2550) se retrouvent dans cette scolie (cf. GRONEWALD, *Psalmenkommentar*, t. 3, p. 268-270).

[29] Cette scolie anonyme est attribuée à «saint Cyrille» dans le *BN Coislin 25* (cf. CRAMER, *Catenae*, p. 589), le *Barberinus 582* et le *Casanatensis 1395* (cf. STAAB, *Katenenkommentare*, p. 311), comme l'indique aussi la version arménienne. PUSEY, *Cyrilli*, p. 448, met en doute cependant l'authenticité de ce texte.

[30] Le texte biblique est uni à la scolie précédente dans le manuscrit *E 1406*.

[31] Ce court texte n'a pas été édité par Migne (*PG* 93, 1389); il ne comprend que l'une des phrases de la scolie arménienne parallèle (cf. p. 122-123).

[32] Le texte est identique à celui qu'a édité Č'RAK'EAN, *Isik'iosi*, p 292.

[33] Ce commentaire, sans lien avec le texte biblique, est englobé dans la troisième scolie arménienne sur *1P* 3, 13-14a La chaîne paraît avoir subi, ici, des bouleversements.

[34] Ce court texte attribué à Chrysostome, qui n'a pas été édité par Migne *PG* 64, 1056, ni identifié par HAIDACHER, *Fragmente*, p. 192, est englobé dans la scolie arménienne parallèle.

[35] Ce texte, comme les deux suivants, commente manifestement *1P* 3, 14a, justifiant la coupure arménienne du verset *1P* 3, 14. Il pourrait être de Chrysostome, c'est pourquoi nous l'éditons.

[36] Le texte de Cramer est englobé dans la scolie arménienne parallèle.

[37] Ce texte prolonge le thème de la scolie précédente qui pourrait être de Chrysostome; c'est pourquoi nous l'éditons.

	51. Scolie anonyme différente (Texte 166, p. 124-125)[38]
	52. *1 Pierre* 3, 14b-15a (*des.* = ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν.) (*ունիցիք* Z, *առնիջիք* JV, *առասջիք* E)
1 Pierre 3, 15a (*des.* ὑμῶν; Cr 64, 16)	
Scolie anonyme (Cr 64, 17-30)[39]	52. Scolie anonyme identique (Texte 167, p. 124-127)
Scolie anonyme (Cr 64, 31-65, 4)[40]	
1 Pierre 3, 15b-16 (Cr 65, 5-9)	53. *1 Pierre* 3, 15b-16 (*պատրաստք* Z, *պատրաստ* JW - *զի որով* Z, *զի որովք* JW)
«De Didyme» (Cr 65, 10-14)[41]	53. «De Didyme». Même scolie (Texte 168, p. 126-127)
	(53). Scolie anonyme (Texte 169, p. 126-129)[42]
1 Pierre 3, 17-18 (Cr 65, 15-19)	54. *1 Pierre* 3, 17-18 (*բարեգործաց* Z, *բարեգործացն* JEVW - *կամիցին* Z, *կամեսցին* JEVW)
Scolie anonyme (Cr 65, 20-66, 3)[43]	
Scolie anonyme (Cr 66, 4-14)	54. Scolie anonyme. Même texte
1 Pierre 3, 19-20 (Cr 66, 15-19)	55. *1 Pierre* 3, 19-20a (*des.* = μακροθυμία) (*երկայնմտութիւնն* Z, *երկայնմտութեամբ* W)

[38] Scolie englobant le premier commentaire de la chaîne grecque sur *1P* 3, 13-14.

[39] Cette scolie figure dans l'*Enarratio breuis* attribuée à Didyme l'Aveugle (éd. Zoepfl, *Didymi*, p. 29-30). Mais le commentaire du *Ps* 33, 4, cité dans ce fragment ne correspond pas au texte de l'édition, faite d'après les papyrus de Toura, du *Commentaire des Psaumes* de Didyme (cf. Gronewald, *Psalmenkommentar*, t. III, p. 228-230). La version arménienne parallèle, légèrement différente du texte grec, ne commente, comme ce dernier, que *1P* 3, 15a.

[40] Cette courte scolie anonyme, inexistante en arménien, est un commentaire de *1P* 3, 14b-15a.

[41] Contrairement à Devreesse (*Chaînes*, col. 1227), ce texte se lit dans l'*Enarratio breuis* de Didyme (éd. Zoepfl, *Didymi*, p. 31); pour Staab, *Katenenkommentare*, p. 316, la version latine d'Épiphane le Scholastique est un remaniement du texte grec.

[42] Les thèmes de cette scolie se retrouvent dans celle de Matthaei sur *1P* 3, 15, *Scholia*, p. 199-200, résumé elle-même de la scolie Cramer sur *1P* 3, 17-18 (*Catenae*, p. 65, 20-66, 3). Le texte arménien, tout en étant plus long, possède de nombreux liens avec cette scolie grecque sur *1P* 3, 17-18; l'incipit et le desinit sont identiques dans les deux textes. — Dans *J 1301* et *E 5787*, la scolie n'est pas précédée du chiffre habituel (bien visible dans les autres mss). Serait-elle la continuation du texte précédent de Didyme? Plusieurs phrases de la version latine de l'*Enarratio* faite par Épiphane le Scholastique se retrouvent dans ce texte (éd. Zoepfl, *Didymi*, p. 31, 20-22, 23-24, 29-30; p. 32, 1-4).

[43] Cette scolie, qui commente *1P* 3, 15-16 et qui est la suite, semble-t-il, du texte précédent de Didyme, n'est pas à sa vraie place (voir supra note 42).

	55. Scolie anonyme (Texte 170, p. 128-129)[44]
«De Cyrille» (Cr 66, 20-26)[45]	55. «De Cyrille». Même scolie (Texte 171, p. 130-131)
	55. «D'Éphrem»[46]
Scolie anonyme (Cr 66, 27-32)[47]	55. «De Timothée». Même scolie (Texte 172, p. 130-131)[48]
Scolie anonyme (Cr 67, 1-17)[49]	55. «De Sévère». Même scolie (Texte 173, p. 130-133)[50]

[44] Voir la note suivante.

[45] Ce texte n'a pas été identifié par Pusey, *Cyrilli*, p. 448-449. Il se lit dans les *Scholia* de Matthaei (p. 200-201), à la fin d'une longue scolie (*ibid.*, p. 201, 12-19) attribuée entièrement à Cyrille, et dont le début possède des thèmes communs avec la scolie anonyme arménienne précédente.

[46] Cette scolie, propre à la version arménienne (rien dans Matthaei, *Scholia*, p. 199-202), est tirée du *Commentaire de l'Évangile concordant, X*, 12 (éd. syriaque et traduction latine: L. Leloir, *Saint Éphrem, Commentaire de l'Évangile concordant, Chester Beatty Monographs 8*, Dublin, 1963, p. 46-47; version arménienne et traduction latine: L. Leloir (même titre), *CSCO* 137 et 145, Louvain, 1953 et 1954, p. 138 et 100). Voici les variantes par rapport à l'édition arménienne (*CSCO* 137): 1°, p. 138, 14, *անկաւն յերկնից իբրև զփայլակն, կամեցաւ*, *celui qui est tombé des cieux comme la foudre* (*Lc* 10, 18; *իբրև* est lié à *զփայլակն* comme en *Commentaire, X*, 13); 2°, p. 138, 17, variantes 69 et 70 de l'éd. Leloir; 3°, p. 138, 21, *om. նա*; 4°, p. 138, 23-24, variante 76; 5°, p. 138, 25, variante 78; 6°, p. 139, 1-2, variante 79. Pour une traduction française de ce fragment, voir L. Leloir, *Éphrem de Nisibe: Commentaire de l'Évangile concordant ou Diatessaron, SC* 121, 1966, p. 190, n° 12.

[47] Cette scolie, anonyme dans le manuscrit utilisé par Cramer (*Oxford Nov. col.* 58, du XIIe-XIIIe s.) et dans Matthaei, *Scholia*, p. 194, est attribuée à «Timothée» dans le *BN Coislin 25* (Xe s.) (cf. Cramer, *Catenae*, p. 589), comme l'indique la version arménienne. De même que la scolie suivante (Cr 67, 1-17), attribuée à Sévère d'Antioche par la chaîne arménienne, elle est éditée par Migne parmi les œuvres de Cyrille d'Alexandrie (*PG* 74, 1013D-1016B).

[48] Le texte est sans lemme d'attribution et uni au précédent dans les manuscrits *E 1406* et *W 48*. Faut-il l'attribuer à Timothée Aelure? Nous avons consulté en vain les textes signalés sous les noms des divers «Timothée» par *CPG*: 2520-2530 (Timothée I d'Alexandrie); 3723-3726 (Timothée l'Apollinariste); 5475-5491 (Timothée Aelure); 7405-7410 (Timothée de Jérusalem); 7016 (Timothée de Constantinople).

[49] La scolie anonyme est explicitement et unanimement attribuée à Sévère d'Antioche dans les manuscrits de la version arménienne; les lignes Cramer 67, 5-17 sont d'ailleurs reprises exactement, sous le nom de Sévère d'Antioche, en Cramer 68, 3-16, partie de la scolie Cramer 67, 18-16. La chaîne grecque, telle que nous la fait connaître l'édition Cramer, est en désordre, nous allons le vérifier par la suite (cf. notes 51-54).

[50] «De la lettre de Sévère à Ammon», dans les manuscrits *V 951* et *W 1470*. Plusieurs lettres de Sévère d'Antioche à différentes personnes, portant le nom d'Ammonius, sont connues (cf. Brooks, *The Sixth Book of the Select Letters of Severus Patriarch of Antioch*, Londres, 1902-1903 [texte, vol. I, Part II, p. 262-267 et p. 286-290; traduction, vol II, p. 233-236 et 253-257. Brooks a attribué la première de ces deux lettres à «Ammonius and Epagathus» dans son édition des deux autres lettres de Sévère publiée dans *PO* 12, p. 170]; du même, *Collection of Letters of Severus of Antioch*, *PO* 12, p. 294-295; *PO* 14, p. 127-128 et 154-156). Aucun de ces textes ne correspond à la scolie.

«De Sévère» (Cr 67, 18-68, 16)[51]	
«D'Ammonius» (Cr 68, 17-69, 29)[52]	55. «Du prêtre Ammonius à Sévère, évêque d'Antioche». Même scolie (Texte 174, p. 132-135)[53]
	55. «De la réponse qu'écrivit Sévère à Ammonius» (Texte 175, p. 136-137)[54]
Scolie anonyme (Cr 69, 30-70, 2)	55. Scolie anonyme. Même texte[55]
	56. *1 Pierre* 3, 20b-21 (*յաւուրս* Z, *յաւուրսն* V - *աղտն* Z, *աղտ* JEVW - *մկրտութիւնն* Z, *մկրտութիւն* J)
1 Pierre 3, 21a (*des.* θεόν; Cr 70, 3-5)	
Scolie anonyme (Cr 70, 6-12)	56. Scolie anonyme différente (Texte 176, p. 135-139)
1 Pierre 3, 21b-22 (Cr 70, 13-15)	57. *1 Pierre* 3, 22
Scolie anonyme (Cr 70, 16-23)	57. Scolie anonyme différente (Texte 177, p. 138-139)

[51] «De Sévère, archevêque d'Antioche. De la lettre à Ammonius», dans le manuscrit *BN Coislin 25* du Xᵉ s. (cf. CRAMER, *Catenae*, p. 589). Les lignes Cramer 67, 26-68, 3 se lisent dans la *Lettre 116 à Jean, Théodore et Jean* (éd. BROOKS, *PO* 14, p. 282-283), lettre qui est une partie du *Traité contre Alexandre* (cf. BROOKS, *PO* 12, p. 248-259, et *PO* 14, p. 281-285) que nous allons retrouver à propos de *1P* 4, 5 (voir infra, p. 44). Le texte Cramer 68, 3-16, partie de cette scolie, est le même que celui de la scolie anonyme Cramer 67, 5-17 (cf. note 49). Nous allons lire, à leur vraie place, dans la version arménienne, les lignes Cramer 67, 18-68, 3 qui constituent une partie de la réponse de Sévère à la lettre d'Ammonius, texte de la scolie suivante.

[52] «Du prêtre Ammonius», dans le *BN Coislin 25* (cf. CRAMER, *Catenae*, p. 589). L'indication imprécise qui fait suite — ἐν παραγράφῳ — dans ce manuscrit (cf. STAAB, *Katenenkommentare*, p. 310) semble désigner une lettre d'Ammonius à Sévère d'Antioche, comme l'indiquent d'une part le lemme de la version arménienne (cf. note 53), et d'autre part le contexte (une réponse de Sévère à Ammonius vient ensuite).

[53] «De la lettre du prêtre Ammonius à Sévère, évêque d'Antioche» dans le manuscrit *W 1470*. Le texte arménien est, en plusieurs passages, différent de la scolie grecque de Cramer reproduite en *PG* 85, 1608-1609; *CPG* 5506.

[54] Ce sont les lignes Cramer 67, 18-68, 3, à leur vraie place ici puisqu'elles rapportent la réponse de Sévère à la question d'Ammonius. Nous avons vu (cf. note 51) qu'une partie de cette scolie était empruntée au *Traité contre Alexandre*.

[55] Ce texte est uni au précédent dans le *Erévan 1406*; mais il ne paraît pas devoir être attribué, en raison de sa place, à Sévère d'Antioche, puisque tous les autres manuscrits arméniens en font, comme l'indique le chiffre 55, une nouvelle scolie.

«Chapitre VIII» (*1P* 4, 1-11; Cr 70, 24)	
Titre du chapitre (Cr 70, 25-26)	
1 Pierre 4, 1a (*des.* ὁπλισασθε; Cr 70, 27-28)	58. *1 Pierre* 4,1
	58. Scolie anonyme (Texte 178, p. 138-139)
«De saint Athanase» (Cr 70, 29-71, 6)[1]	58. «D'Athanase». Même scolie (Texte 179, p. 140-141)[2]
«De Cyrille» (Cr 71, 7-10)[3]	58. «De Cyrille». Même scolie (Texte 180, p. 140-141)[4]
«De Sévère, de la lettre à Photius» (Cr 71, 11-18)[5]	58. «De Sévère». Même scolie (Texte 181, p. 140-143)
«Du même. De la lettre à l'archimandrite Andronicus» (Cr 71, 19-32)[6]	58. «Du même. De la lettre à l'archimandrite Andronicus». Même scolie (Texte 182, p. 142-143)
«Du même. De la lettre aux fidèles de Constantinople» (Cr 71, 33-72, 8)[7]	58. «Du même. De la lettre aux fidèles de Constantinople». Même scolie (Texte 183, p. 143-145)
«Du même» (Cr 72, 9-17)	58. «Du même. Aux mêmes». Scolie identique (Texte 184, p. 144-145)[8]
«De Cyrille» (Cr 72, 18-23)[9]	58. «De Cyrille». Même scolie (Texte 185, p. 144-145)
	58. «De Grégoire le théologien» (Texte 186, p. 146-147)[10]

[1] Cette scolie, non identifiée par STAAB, *Katenenkommentare*, p. 308 ni par DEVREESSE, *Chaînes*, col. 1226, est empruntée à deux passages de l'*Oratio III contra Arianos* (cf. *CPG* 2093, *PG* 26, 396, B 13-C 3 et 392, B 4-12).

[2] Comme la scolie grecque, la scolie arménienne est divisée en deux parties séparées par «*yet sakawuc', peu après*». Le texte n'est signalé ni par Zarphanalean ni par Anaysan; il ne figure pas dans l'édition de Tayec'i (*S. At'anasi*).

[3] La scolie a été identifiée par PUSEY, *Cyrilli*, p. 449; elle est tirée de l'*Oratio ad Pulcheriam et Eudociam augustas de fide* (*CPG* 5220; *PG* 76, 1409, A 14- B 3).

[4] La scolie est anonyme dans les manuscrits *E 1373, 5572, 5787*.

[5] Cf. *CPG* 7071, 54.

[6] Cf. *CPG* 7071, 3.

[7] Cf. *CPG* 7071, 46.

[8] Cette scolie et la précédente se font suite, sans distinction, dans les manuscrits *E 1373* et *5787*.

[9] PUSEY, *Cyrilli*, p. 449, a identifié la scolie; elle est empruntée à l'*Oratio ad Arcadiam et Marinam augustas de fide* (*CPG* 5219; *PG* 76, 1297, A 1-8).

[10] Dans les manuscrits *E 1373, 5572* et *5787*, ce texte, qui n'est pas attribué, vient à la suite du précédent, sans aucune distinction. La chaîne grecque ne possède aucune scolie de

1 Pierre 4, 1b-2 (Cr 72, 24-26)	59. *1 Pierre* 4, 2[11]
Scolie anonyme (Cr 72, 27-31)	59. Scolie anonyme identique
1 Pierre 4, 3 (Cr 72, 32-73, 2)	60. *1 Pierre* 4, 3
«De Sévère» (Cr 73, 3-6)[12]	60. «De Sévère». Même scolie (Texte 187, p. 146-147)[13]
1 Pierre 4,4 (Cr 73, 7-8)	61. *1 Pierre* 4, 4 (*որով* Z, *որովք* J - *զեղխութիւն և հայհոյեն* Z, *զեղխութեան և հայհութեան* E)[14]
«De Sévère» (Cr 73, 9-12)[15]	
	61. Scolie anonyme différente (Texte 188, p. 146-147)[16]
1 Pierre 4, 5 (Cr 73, 13-14)	62. *1 Pierre* 4, 5 (*ի պատրաստին* Z, *ի պատրաստի* JVW - *զկենդանիս* Z, *զամենայն զկենդանիս* J)
Scolie anonyme (Cr 73, 15-27)	62. Scolie anonyme identique
«De Sévère; contre Alexandre» (Cr 73, 28-74, 11)[17]	62. «De Sévère; contre le traité d'Alexandre». Même scolie (Texte 189, p. 146-149)[18]
1 Pierre 4, 6-7a (*des.* ἤγγικεν; Cr 74, 12-14)	63. *1 Pierre* 4, 6
Scolie anonyme (Cr 74, 15-27)	
	63. «De Sévère d'Antioche» (Texte 190, p. 148-149)[19]

Grégoire de Nazianze. Le texte arménien est une traduction d'un passage de l'*Oratio* XL, *In Sanctum Baptisma* (*CPG* 3010; *PG* 36, 424, B 9).

[11] Le texte biblique est joint à la scolie précédente dans *E 1406*.

[12] La scolie n'a pas été identifiée par Staab, *Katenenkommentare*, p. 324

[13] La scolie est anonyme dans *E 1373, 5572* et *5787*.

[14] Ce texte et la scolie suivante sont joints à la scolie précédente dans *E 1409*.

[15] Dans le manuscrit *BN Coislin 25* (cf. Cramer, *Catenae*, p. 590), cette scolie a pour titre «τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ κατὰ 'Αλεξάνδρου συντάγματος». La scolie précédente appartiendrait donc au même ouvrage polémique dont un fragment va être utilisé comme commentaire de *1P* 4, 5; Devreesse, *Octateuque*, p. 200, signale la présence d'extraits de cette œuvre dans plusieurs chaînes. Ces deux scolies (Cr 73, 3-6 et Cr 73, 9-12) ne sont pas celles des chaînes d'*Isaïe, Ezéchiel* et *Daniel* qui ont fait appel au *Traité contre Alexandre* (cf. Devreesse, *op. cit.*) que nous avons déjà rencontré (cf. *1P* 3, 19-20, notes 51, 54, p. 42).

[16] Le texte n'est pas attribué à Sévère d'Antioche dans la version arménienne; il englobe cependant toute la scolie grecque Cr 73, 9-12.

[17] Cette scolie ne fait pas partie des fragments du *Traité contre Alexandre* connus par l'édition de Brooks, *PO* 12, p. 248-259, et *PO* 14, p. 281-285.

[18] Le lemme arménien correspond au titre donné à la scolie grecque sur *1P* 4, 4 dans le *BN Coislin 25* (voir supra note 15) et dans les fragments signalés par Devreesse, *Octateuque*, p. 200.

[19] Alors que l'incipit et le desinit de la scolie arménienne sont identiques à ceux de la scolie anonyme grecque Cr 74, 15-27, la partie centrale du texte arménien n'a que de vagues

«Interrogatio» (Cr 74, 28-76, 4)[20]	
	63. «Interrogatio». Texte différent de la scolie Cr 74, 28-76, 4 (Texte 191, p. 148-153)[21]
«De Sévère» (Cr 76, 5-17)[22]	63. «De Sévère». Même scolie (Texte 192, p. 152-153)
«Du même» (Cr 76, 18-27)[23]	63. «Du même». Même scolie (Texte 193, p. 152-155)
Scolie anonyme (Cr 76, 28-34)	
	63. Scolie anonyme différente (Texte 194, p. 154-155)[24]
	64. *1 Pierre* 4, 7
1 Pierre 4, 7b-10a (*des.* διακονοῦντες; Cr 77, 1-5)	
Scolie anonyme (Cr 77, 6-14)	
	64. Scolie anonyme différente (Texte 195, p. 154-155)
	65. *1 Pierre* 4, 8-9
	65. Scolie anonyme (Texte 196, p. 156-157)
	65. «De Jean Chrysostome»[25]

relations avec le grec. Ce texte, anonyme également dans les *Scholia* de MATTHAEI, p. 203-204, est à juste titre attribué à Sévère d'Antioche par la version arménienne, il correspond, dans une rédaction différente, à la *Lettre 116, à Jean, Théodore et Jean*, partie elle-même du *Traité contre Alexandre* (éd. BROOKS, *PO* 14, p. 283-284).

[20] La majeure partie de cette scolie (Cr 74, 28-75, 28) constitue l'*Interrogatio VII* des *Quaestiones ad Thalassium* de Maxime le Confesseur (*CPG* 7688; éd. LAGA-STEEL, p. 72-75; la chaîne de Cramer n'est pas utilisée dans cette édition de l'*Interrogatio VII*). Les lignes Cr 75, 29-76, 4 qui font suite, sans distinction, formaient vraisemblablement une scolie anonyme qui a fini par être associée au texte (cf. STAAB, *Katenenkommentare*, p. 330).

[21] La scolie arménienne correspond à l'ensemble du texte de Cramer; mais de nombreuses gloses et citations bibliques semblent y avoir été ajoutées.

[22] Ce texte serait extrait du *Traité contre Alexandre* d'après STAAB, *Katenenkommentare*, p. 324, mais il ne figure pas dans ce qui en est connu (éd. BROOKS, *PO* 12, p. 248-259, et *PO* 14, p. 281-285). Les citations bibliques n'ont pas permis de retrouver ce texte dans les œuvres de Sévère d'Antioche.

[23] La scolie, qui serait encore tirée du *Traité contre Alexandre* (cf. STAAB, *Katenenkommentare*, p. 324), ne figure pas dans l'édition de Brooks (cf. note précédente).

[24] Le texte arménien s'ouvre par la citation de *Ps* 1, 5, comme le fait la scolie Cramer 76, 28-34; mais ensuite, chaque thème de celle-ci est développé dans une rédaction plus vaste. Dans les mss *E 1406, J 1072, 2699* et *W 48*, le texte de la scolie est copié, sans distinction, à la suite de la précédente.

[25] Ce texte, tiré de l'*Hom. 14 in 1 Tm 5, 8-10*, est une traduction de la scolie grecque Cramer 77, 20-29; la version arménienne ancienne est connue (cf. Jean Chrysostome, *Meknut'iwn*, t. 1, p. 120). Ce passage sur l'hospitalité est ici à sa vraie place, contrairement à la chaîne grecque qui l'insère après *1P* 4, 10b-11 (cf. infra Cr 77, 20-29).

	65. «De Sévérien, évêque de Gabala»[26]
	65. «De Cyrille» (Texte 197, p. 156-157)[27]
	66. *1 Pierre* 4, 10-11 (*մատակարարել* Z, *մատակարարեալ* J - *շնորհացն* Z, *շնորհաց* V - *խաւսիցի* Z, *խաւսեսցի* JEV - *մատակարարիցէ* Z, *մատակարարէ* JEV)
	66. Scolie anonyme (Texte 198, p. 156-157)[28]
1 Pierre 4, 10b-11 (Cr 77, 15-19)[29]	
«De Chrysostome» (Cr 77, 20-29)[30]	
Scolie anonyme (Cr 77, 30-32)[31]	
«De Cyrille» (Cr 78, 1-12)[32]	
«Chapitre IX» (*1P* 4, 12-19; Cr 78, 13)	
Titre du chapitre (Cr 78, 14-15)	
1 Pierre 4, 12-14 (Cr 78, 16-23)[33]	67. *1 Pierre* 4, 12-13
Scolie anonyme (Cr 78, 24-25)	
	67. Scolie anonyme différente (Texte 199, p. 158-159)[34]

[26] Ce texte arménien est identique à la scolie anonyme Cramer 77, 30-32; il a été publié, avec une traduction latine, par AWGEREAN, *Seberianosi*, p. XIX, qui n'indiquait pas d'autre origine que la chaîne. Rien dans *CPG 4185-4295.*

[27] Ce passage correspond à la scolie Cramer «de Cyrille» (Cr 78, 1-7); les lignes 7-12 font défaut en arménien. PUSEY a identifié le texte (cf. *Cyrilli*, p 449); il s'agit d'un extrait de l'*Hom. 69 in Lucam* 10, 38-42 (cf. *CPG 5207*; REUSS, *Lukas-Kommentare*, p. 117, n° 124). Dans les mss arméniens *E 1373* et *5787*, la scolie n'est pas attribuée à Cyrille; elle fait suite immédiatement, sur la même ligne et sans distinction, à la scolie précédente.

[28] Cette scolie anonyme est sans relation avec les scolies anonymes Cr 77, 30-32 et 78, 24-25.

[29] La coupure du texte biblique, qui isole la finale du verset *1P* 4, 10 (*Comme de bons administrateurs de la grâce variée de Dieu.*), manifeste qu'un bouleversement est survenu dans la chaîne grecque. Les scolies qui suivent ne sont d'ailleurs pas adaptées à *1P* 4, 10b-11.

[30] Ce texte est extrait de l'*Hom. 14 in 1Tm* 5, 8-10 (cf. HAIDACHER, *Fragmente* p. 192), *CPG 4436; PG 62*, 573. Il ne commente pas *1P* 4, 10b-11, mais *1P* 4, 9; c'est après ce verset qu'il est placé dans la chaîne arménienne (cf supra).

[31] Cette courte scolie est empruntée à une œuvre inconnue de Sévérien de Gabala, comme l'indique le *BN Coislin 25* (cf. CRAMER, *Catenae*, p. 590; STAAB, *Katenenkommentare*, p. 208). Elle commente le verset *1P* 4, 9, comme le prévoit la chaîne arménienne (voir supra).

[32] Ce texte, nous l'avons vu, est extrait de l'*Hom 69 in Lc* (cf. supra note 27). Comme les scolies précédentes, il commente le verset *1P* 4, 9, et non *1P* 4, 10b-11.

[33] Avec l'addition des nombreux témoins grecs, orientaux et latins: «*Selon eux il est outragé, mais selon vous il est honoré*» (cf. *NT*, p. 606).

[34] Elle est aussi différente de la scolie anonyme Cramer 78, 28-30.

«De saint Basile» (Cr 78, 26-27)[35]	
Scolie anonyme (Cr 78, 28-30)[36]	
	68. *1 Pierre* 4, 14 (*զաւրութեան* Z, *զաւրութեանն* JW)[37]
	68. Scolie anonyme (Texte 200, p. 158-161)
1 Pierre 4, 15-17 (Cr 78, 31-79, 4)	69. *1 Pierre* 4, 15
Scolie anonyme (Cr 79, 5-28)[38]	
	69. Scolie anonyme différente (Texte 201, p. 160-161)
	70. *1 Pierre* 4, 16 (*մի ամաչեսցէ* Z, *մի ինչ ամաչեսցէ* JEW - *անուամբս* Z, *անուամբ* JE - *այսուիկ* Z, *այսմիկ* J)
	70. Scolie anonyme (Texte 202, p. 160-161)[39]
	71. *1 Pierre* 4, 17 (*լինելոյ* Z, *լինել* JEVW)
	71. Scolie anonyme (Texte 203, p. 160-163)[40]
	71. Scolie anonyme (Texte 204, p. 162-163)[41]
	71. «De saint Basile» (Texte 205, p. 162-163)[42]

[35] Ce texte, qui n'a pas été identifié (cf. STAAB, *Katenenkommentare*, p. 311; DEVREESSE, *Chaînes*, col. 1227), commente *1P* 4, 17 dans la chaîne arménienne; nous verrons qu'il est là à sa véritable place (voir infra).

[36] Dans la version arménienne, cette scolie, jointe au texte de Basile, commente *1P* 4, 17 (voir infra).

[37] Le verset *1P* 4, 14 de la chaîne arménienne n'a pas la lecture signalée à la note 33.

[38] Ce texte est tiré de l'*Enarratio breuis* de Didyme d'Alexandrie (éd. ZOEPFL, *Didymi*, p. 33-35); il se lit aussi dans les *Scholia* de MATTHAEI, p. 204-205 (verset 17 et v. 18) La scolie anonyme arménienne (Texte 201) est indépendante de ce texte.

[39] Cette scolie arménienne ne possède aucun lien avec le texte grec précédent (Cramer 79, 5-28) tiré de l'*Enarratio breuis* de Didyme.

[40] Même indépendance, comme les scolies précédentes, vis-à-vis du texte de Didyme (Cramer 79, 5-28).

[41] L'auteur de la scolie, dans laquelle *la maison de Dieu* (*1P* 4, 17) est identifiée à l'Église, s'inspire du texte de Didyme (cf. ZOEPFL, *Didymi*, p. 33, l. 20). Dans *E 1406*, le verset *1P* 4, 17 et les deux scolies anonymes (203 et 204) font un bloc indistinct avec *1P* 4, 16 et sa scolie anonyme.

[42] Le texte arménien fusionne, sous le nom de Basile, les deux scolies précédentes: Cramer 78, 26-27 attribuée à Basile, et Cramer 78, 28-30 présentée comme anonyme. Nous retrouvons cette scolie globale, commentant *1P* 4, 17, dans les chaînes du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 569A) et de Théophylacte (*PG* 125, 1244D), avec la mention du nom de Basile. Nous n'avons pu cependant, à l'aide des allusions de ce texte à *Mt* 25, 33-34, la situer dans l'œuvre de Basile.

1 Pierre 4, 18a (*des.* σῴζεται; Cr 79, 29)	72. *1 Pierre* 4, 18[43]
	72. Scolie anonyme (Texte 206, p. 162-165)
Scolie anonyme (Cr 79, 30)	72. «D'Eusèbe» (Texte 207, p. 164-165)[44]
1 Pierre 4, 18b-19 (Cr 79, 31-80, 2)	
Scolie anonyme (Cr 80, 3)	
Scolie anonyme (Cr 80, 4-6)	
	72. Scolie anonyme différente (Texte 208, p. 164-165)[45]
	73. *1 Pierre* 4, 19-5, 1 (*զերիցակից և վկայ* Z, *զերիցակիցս և վկայս* JE - *յայտնելոյ* Z, *յայտնելոց* JE)[1]
	73. Scolie anonyme (Texte 209, p. 164-165)[2]

[43] Dans *E 1406*, le texte biblique n'est pas distingué de la scolie précédente.

[44] Ce texte, attribué à Eusèbe par la version arménienne (sauf dans les mss *E 1373, 5572, 5787*), englobe la courte scolie anonyme grecque mise sous le nom de «Théodoret» dans le codex *Casanatensis 1395* (cf. STAAB, *Katenenkommentare*, p. 310).

[45] Le thème du mépris des lois de Dieu, évoqué dans ce texte arménien, se trouve aussi dans les chaînes du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 569D) et de Théophylacte (*PG* 125, 1245C). Dans *E 1406*, le texte de la scolie est joint à celui d'Eusèbe qui précède.

[1] Les manuscrits *JEVW* omettent le verset *1P* 4, 19, sans doute par mimétisme avec la chaîne grecque qui, après la scolie anonyme (Cr 80, 4-6), reprend avec *1P* 4, 1.

[2] Les thèmes de cette scolie, propre à la version arménienne, se retrouvent dans les chaînes du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 572AB) et de Théophylacte (*PG* 125, 1245D-1248A).

«Chapitre X» (*1P* 5, 1-9; Cr 80, 7)	
Titre du chapitre (Cr 80, 8)	
1 Pierre 5, 1-4 (Cr 80, 9-17)	
«De Chrysostome» (Cr 80, 18-24)[3]	74. *1 Pierre* 5, 2
	74. Scolie anonyme (Texte 210, p. 166-167)[4]
	75. *1 Pierre* 5, 3-4
	75. Scolie anonyme (Texte 211, p. 166-167)
Titre de la section *1P* 5, 5-9 (Cr 80, 25-26)	
1 Pierre 5, 5-6 (Cr 80, 27-81, 4)	76. *1 Pierre* 5, 5-6 (*սոյնպէս* Z, *նոյնպէս* E - *ամենեքին* Z, *ամենեքեան* JV - *ունիցին* Z, *ունիցիք* JE)
«Du même» (Cr 81, 5-7)[5]	76. Scolie anonyme identique[6]
	76. «De Jean Chrysostome» (Texte 212, p. 166-167)[7]
1 Pierre 5, 7 (Cr 81, 8-9)	77. *1 Pierre* 5, 7
Scolie anonyme (Cr 81, 10-12)[8]	77. «De Théodoret». Même scolie (Texte 213, p. 168-169)

[3] *Hom. 25 in He* (cf. HAIDACHER, *Fragmente*, p. 192); *CPG* 4440; *PG* 63, 174-175. Ce texte, exhortation à l'humilité, n'est pas en place ici. Nous verrons que dans la version arménienne il commente, à juste titre, *1P* 5, 5-6.

[4] Ce texte anonyme est sans aucun lien avec la scolie grecque de Chrysostome (Cr 80, 18-24).

[5] Le *BN Coislin 25* précise: «De Chrysostome» (cf. CRAMER, *Catenae*, p. 591). HAIDACHER, *Fragmente*, p. 591, n'a pu situer ce fragment dans l'œuvre de Jean Chrysostome.

[6] Le texte est identique à celui de Cramer 81, 5-7, mais dans aucun manuscrit arménien il n'est attribué à Chrysostome.

[7] C'est la scolie Cr 80, 18-24, en situation ici, comme le confirment les chaînes du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 573AB) et de Théophylacte (*PG* 125, 124D). Ce texte, tiré de l'*Hom. 25 in He* (*CPG* 4440; *PG* 63, 174-175), ne figure ni dans l'édition de Venise ni dans les compléments de VARDANEAN, *Inedita*. Il est uni à la scolie anonyme précédente dans les manuscrits *E 1373* et *5787*.

[8] Dans le *BN Coislin 25*, la scolie est attribuée à Théodoret (cf. CRAMER, *Catenae*, p. 591), comme l'indique la version arménienne.

1 Pierre 5, 8-9 (Cr 81, 13-17)	78. *1 Pierre* 5, 8 (*գոչէ, շրջի և խնդրէ թէ զով* Z, *գոչէ և շրջի զով* W)
Scolie anonyme (Cr 81, 18-20)[9]	
Scolie anonyme (Cr 81, 21-82, 4)[10]	78. Scolie anonyme identique[11]
	79. *1 Pierre* 5, 9 (*յաշխարհի* Z, *om.* JE - *յանձին* Z, *յանձինս* JEV, *յանձինն* W)
«De Sévère» (Cr 82, 5-11)[12]	79. «De Sévère». Même scolie (Texte 214, p. 168-169)
«Chapitre XI» (Cr 82, 12)	
Titre du chapitre (Cr 82, 13)	
1 Pierre 5, 10-11 (Cr 82, 14-18)	80. *1 Pierre* 5, 10-11 (*ի յաւիտենական* Z, *յաւիտենական* V - *Քրիստոսիւ Յիսուսիւ* Z, *Յիսուսիւ Քրիստոսիւ* V - *եղերուք* Z, *եղէք* Z)
Scolie anonyme (Cr 82, 19-24)	80. Scolie anonyme différente (Texte 215, p. 168-171)[13]
1 Pierre 5, 12-14a (*des.* ἀγάπης; Cr 82, 25-30)	81. *1 Pierre* 5, 12 (*որպէս կարծեմ փոքր ի շատէ գրեցի ձեզ մխիթարել* Z, *որպէս և գրեցի ձեզ փոքր ի շատէ մխիթարել* JEVW - *ի վերայ սորին* Z, *ի վերայ սոցին* JE)
	81. Scolie anonyme (Texte 216, p. 170-171)
	81. Scolie anonyme (Texte 217, p. 170-171)[14]

[9] «De saint Cyrille», dans le *BN Coislin 25* (cf. CRAMER, *Catenae*, p. 591), mais le texte n'a pu être retrouvé dans l'œuvre de Cyrille d'Alexandrie par PUSEY, *Cyrilli*, p. 449. On reconnaîtra un passage de ce court texte dans l'un des fragments du *Commentaire sur Luc* publié par REUSS (*Lukas-Kommentare*, p. 143, n°178).

[10] La scolie est constituée uniquement d'une citation du martyr Justin (cf. *CPG* 1078) qu'a conservée, presqu'entièrement, l'*Adversus Haereses* V, 26, 2 (éd. ROUSSEAU-DOUTRELEAU-MERCIER, *SC* 153, Paris, 1969, p. 334-337). Les deux dernières lignes de la citation de Justin (Cramer, p. 82, 2-4), non rapportées par Irénée, glosent le verset *1P* 5, 8b.

[11] La version arménienne de ce texte d'Irénée a été éditée (cf. TER-MEKERTTSCHIAN et TER-MINASSIANTZ, *TU* 35/2, Leipzig, 1910, p. 218-219). Le traducteur arménien, là encore, ne s'est pas référé à la version arménienne du VIe siècle (cf. *SC* 100, p. 88), mais s'est contenté de traduire la scolie grecque avec ses erreurs (substitution de *mardik, homme*, à *astuac, Dieu*; cf. *SC* 152, p. 110-111, frag. 18).

[12] Texte non identifié par STAAB, *Katenenkommentare*, p. 324.

[13] Après un début identique à celui de la scolie grecque, le commentaire du texte arménien porte, contrairement à la chaîne grecque, sur l'ensemble des versets *1P* 5, 10-11.

[14] La chaîne grecque, telle que nous la connaissons par l'édition Cramer, est ici, à nouveau, incomplète. La chaîne du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 576B) se fait en effet l'écho de cette scolie de la version arménienne.

	82. *1 Pierre* 5, 13 (*ընտրելակիցն եկեղեցի* Z, *ընտրելակից եկեղեցին* JEV)
Scolie anonyme (Cr 82, 31-83, 2)	82. Scolie anonyme différente (Texte 218, p. 170-173)[15]
	83.1 *1 Pierre* 5, 14a (*des.* = ἀγάπης) (*տաջիք* Z, *տուք* JE)
	83. Scolie anonyme (Texte 219, p. 172-173)[16]
1 Pierre 5, 14b (Cr 83, 3)	84. *1 Pierre* 5, 14b (*om. ամէն* JEVW)
«De Chrysostome» (Cr 83, 4-6)[17]	84. Scolie anonyme (Texte 220, p. 172-173)[18]
Fin de la Iere Épître Catholique de Pierre (Cr 83, 7).	Même conclusion.

[15] L'incipit et le desinit de la version arménienne sont identiques à ceux du texte grec (Cr 82, 31-83, 2); le corps de la scolie arménienne est plus développé, sans toutefois correspondre au texte de MATTHAEI, *Scholia*, p. 205.

[16] La chaîne du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 576CD-577A) se fait l'écho de cette scolie que n'a plus le texte édité par Cramer.

[17] *Hom. 5 in II Thess.* (cf. HAIDACHER, *Fragmente*, p. 192); *CPG* 4435; *PG* 62, 496.

[18] Ce texte, qui est attribué à Chrysostome dans les manuscrits *E 1407, 1409 et 1460, V 921* et *W 1470*, n'a plus qu'une vague relation avec la scolie grecque (Cr 83, 4-6). C'est peut-être ce qui a amené certains copistes de la chaîne arménienne à supprimer l'attribution à Chrysostome.

IIème ÉPÎTRE DE PIERRE

CHAÎNE GRECQUE	VERSION ARMÉNIENNE
Prologue (Cr 84, 2-25)	«Prologue de la IIème Épître de Pierre» (Texte 221, p. 174-175)
«Chapitre I» (*2P* 1, 1-9; Cr 85, 1)	
Titre du Chapitre (Cr 85, 4-6)	
2 Pierre 1, 1 (Cr 85, 4-6)	1. *2 Pierre* 1, 1
Scolie anonyme (Cr 85, 7-8)	
Scolie anonyme (Cr 85, 9)	
	1. Scolie anonyme différente (Texte 222, p. 174-177)[1]
2 Pierre 1, 2 (Cr 85, 10-11)	2. *2 Pierre* 1, 2
	2. Scolie anonyme (Texte 223, p. 176-177)[2]
«De Chrysostome» (Cr 85, 12-23)[3]	2. «(De Jean)[4]». Même scolie
2 Pierre 1, 3-4 (Cr 85, 24-29)	3. *2Pierre* 1, 3-7 (*որովք մեծամեծքն և պատուական աւետիք* Z, *որով մեծամեծքն և պատուական աւետիքն* J, *որով և պատուական մեծամեծք աւետիքն* E, *որովք մեծամեծքն և պատուական աւետիքն* V - *աստուածեղէն բնութեանն Հաւատոցն* Z, *աստուածեղէն բնութեանն* JEVW - *մատակարարիջիք* Z, *մատակարարեսջիք* J - *զառաքինութիւնն* Z, *զառաքինութիւն* EW)
Scolie anonyme (Cr 85, 30-86, 4)	Scolie anonyme différente (Texte 224, p. 176-177)

[1] Le texte arménien fait écho, en évoquant la grâce reçue, à la seconde scolie anonyme de la chaîne grecque sur *2P* 1, 1 (Cr 85, 9): «La grâce du baptême divin est en effet identique.»

[2] Le parallèle établi dans ce texte entre la connaissance et la grâce se retrouve dans la chaîne du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 581BC).

[3] Voir *Hom. 3 in Col* (cf. Haidacher, *Fragmente*, p. 193); *CPG* 4433; *PG* 62, 322. Le texte de la chaîne s'écarte en plusieurs passages de celui de l'homélie.

[4] La scolie arménienne, anonyme dans les mss *E 5572, 5787* et *J 1301*, est une traduction du texte de la chaîne grecque. L'authentique version arménienne de ce texte de Chrysostome est connue (cf. Jean Chrysostome, *Meknut'iwn*, t. 1, p. 559).

2 Pierre 1, 5-8 (Cr 86, 5-12)	
«De Chrysostome» (Cr 86, 13-21)[5]	
	4. *2 Pierre* 1, 8 (*ի սոյն* Z, *ի սոյնս* EW - *Քրիստոսի գիտութիւնն* Z, *Քրիստոսի գալուստս* JEVW)
	4. Scolie anoyme (Texte 225, p. 176-177)[6]
	4. Scolie anonyme (Texte 226, p. 178-179)[7]
	4. «De Chrysostome»[8]
2 Pierre 1, 9a (*des.* μυωπάζων; Cr 86, 22)	5. *2 Pierre* 1, 9 (*յոր ոչն* Z, *որ ոչ* E)
«De Chrysostome» (Cr 86, 23-30)[9]	
Scolie anonyme (Cr 86, 31-32)	
2 Pierre 1, 9b (Cr 86, 33-34)	
Scolie anonyme (Cr 87, 1-3)	
	5. Scolie anonyme différente (Texte 227, p. 178-179)[10]
«Chapitre II» (*2P* 1, 10-21; Cr 87, 4)	
Titre du chapitre (Cr 87, 5-6)	
2 Pierre 1, 10a (*des.* ποιεῖσθε; Cr 87, 10-11)	6. *2 Pierre* 1, 10a (*կոչումն և զընտրութիւն* Z, *կոչումն և զընտրութիւնն* J)
Scolie anonyme (Cr 87, 9-10)	
	6. Scolie anonyme différente (Texte 228, p. 178-179)
2 Pierre 1, 10b-12 (Cr 87, 11-16)	7. *2 Pierre* 1, 10b-11 (*արքայութիւն* Z, *արքայութեան* J, *արքայութիւնն* E - *փրկչի* Z, *փրկչին* JE)
Scolie anonyme (Cr 87, 17-21)	
Scolie anonyme (Cr 87, 22-25)	

[5] La scolie n'a pas été identifiée par HAIDACHER, *Fragmente*, p. 193.

[6] La chaîne du Pseudo-Oecumenius et plus encore celle de Théophylacte reprennent les thèmes de cette scolie arménienne (*PG* 119, 584C, et *PG* 125, 1260AB).

[7] Les deux scolies anonymes (textes 225 et 226) n'en font qu'une dans les mss *E 1406* et *1409*.

[8] Cette scolie, placée après le verset *2P* 1, 9a dans la chaîne grecque, a été identifiée par HAIDACHER, *Fragmente*, p. 193; elle est tirée de l'*Hom. 44 in Mt* (*CPG* 4424; *PG* 57, 469-470). La version arménienne est connue (cf. Jean Chrysostome, *Matt'ēos*, t. 2, p. 648).

[9] Scolie tirée de l'*Hom 44 in Mt* (voir note précédente).

[10] Cette scolie, ainsi que le texte biblique précédent (*2P* 1, 9), sont unis à la scolie de Chrysostome sur *2P* 1, 8, dans le ms *E 1406*.

	7. Scolie anonyme différente (Texte 229, p. 178-181)
	8. *2 Pierre* 1, 12
	8. Scolie anonyme (Texte 230, p. 180-181)
	8. Scolie anonyme (Texte 231, p. 180-181)[11]
2 Pierre 1, 13-15 (Cr 87, 26-31)	9. *2 Pierre* 1, 13-15 (*գիտեմ թէ* Z, *գիտեմ եթէ* JV - *զի յետ* Z, *զի և յետ* JVW - *յաշխարհէս* Z, *om.* J - *զիշատակս այսոցիկ* Z, *զիշատակարանս զայս* E)
Scolie anonyme (Cr 88, 1-2)	
	9. Scolie anonyme différente (Texte 232, p. 180-183)[12]
2 Pierre 1, 16-17a (*des.* δόξης; Cr 88, 3-8)	10. *2 Pierre* 1, 16a (*des.* = παρουσίαν.) (*Քանզի*, *om.* JEVW - *զաւրութիւն* Z, *զաւրութիւնն* JVW)
Glose (Cr 88, 9)[13]	
«De Cyrille» (Cr 88, 10-25)[14]	
Glose (Cr 88, 26)[15]	
	10. Scolie anonyme (Texte 233, p. 182-183)[16]
	11. *2 Pierre* 1, 16b-17a (*des.* = δόξης)
	11. Scolie anonyme (Texte 234, p. 182-183)[17]

[11] Cette scolie est unie à la précédente dans le ms *E 1406*

[12] Les chaînes du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 585B-D) et de Théophylacte (*PG* 125, 1261A-C) font écho à plusieurs des thèmes de cette scolie propre à la version arménienne.

[13] L'absence, dans la chaîne arménienne, de scolie parallèle à ce très court texte confirme son caractère de glose (cf. STAAB, *Katenenkommentare*, p. 342-345).

[14] Cette scolie est mise également sous le nom de Cyrille d'Alexandrie dans le *BN Coislin 25* (cf. CRAMER, *Catenae*, p. 591); elle n'a pas été identifiée par PUSEY, *Cyrilli*, p. 449. Nous retrouverons les lignes 88, 10-14 pour le commentaire de *2P* 2, 1-2a dans la version arménienne (voir infra, p. 56, texte 241).

[15] Dans l'édition de Migne des *Fragmenta in Epistolam II B. Petri* (*PG* 74, 1017C), cette glose est jointe au texte précédent attribué à Cyrille; le *BN Coislin 25* n'associe pas ces deux textes (cf. CRAMER, *Catenae*, p. 591).

[16] Cette scolie n'englobe ni les termes ni le thème des quatre mots de la glose Cramer 88, 26. La chaîne du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 588B) fait allusion à l'art oratoire des faux docteurs, thème de ce texte arménien.

[17] La chaîne du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 588C) et celle de Théophylacte (*PG* 125, 1261D-1264A) font écho aux thèmes de ce texte arménien.

2 Pierre 1, 17b-18 (Cr 88, 27-29)	12. *2 Pierre* 1, 17b
Scolie anonyme (Cr 88, 30-33)[18]	
	12. Scolie anonyme différente (Texte 235, p. 184-185)
	13. *2 Pierre* 1, 18
	13.Scolie anonyme (Texte 236, p. 184-185)
2 Pierre 1, 19 (Cr 89, 1-4)	14. *2 Pierre* 1, 19 (*և ունիմք* Z, *որով* [*որովք* V] *ունիմք* JEV - *մարգա-րէականսն* Z, *մարգարէականս* JEVW)
Scolie anonyme (Cr 89, 5-14)[19]	
	14. Scolie anonyme différente (Texte 237, p. 184-187)[20]
2 Pierre 1, 20-21 (Cr 89, 15-18)	15. *2 Pierre* 1, 20-21 (*բայց նախ այսմ գիտակ լինիջիք, զի* Z, *բայց զայս նախ գիտասջիք, թէ* JEVW - *գրոց* Z, *գրոցն* JVW - *կամաց* Z, *կամացդ* E - *մարգարէութիւն* Z, *մարգարէութիւնն* JEW)
	15. Scolie anonyme différente (Texte 238, p. 186-187)[21]
Scolie anonyme (Cr 89, 19-24)	15. Scolie anonyme identique.
Scolie anonyme (Cr 89, 25)[22]	
Scolie anonyme (Cr 89, 26-31)[23]	15. «De saint Cyrille». Même scolie (Texte 239, p. 188-189)

[18] Le *BN Coislin 25* attribue ce texte à «Chrysostome» (cf. CRAMER, *Catenae*, p. 591); HAIDACHER, *Fragmente*, p. 194, n'a pu l'identifier

[19] Ce texte, sur le caractère inspiré de la prophétie et de son indépendance par rapport à toute volonté humaine, n'est pas en place ici. Il commente *2P* 1, 20-21 dans les fragments de MATTHAEI, *Scholia*, p. 207 et dans la version arménienne (voir infra, texte 238).

[20] Les thèmes de cette scolie se retrouvent dans les chaînes du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 589AC) et de Théophylacte (*PG* 125, 1264D-1265A).

[21] En *W 1470*, la scolie est divisée en trois parties (non précédées de chiffres) dont les deux premières *(Observe...céda la place) sont omises par E 5787.*

[22] Cette glose sur Jean-Baptiste n'apparaît ni dans la version arménienne, ni dans les chaînes du Pseudo-Oecumenius et de Théophylacte, ni dans les *Scholia* de Matthaei.

[23] Les lignes 89, 27-31 de cette scolie sont attribuées à Cyrille d'Alexandrie (rien dans PUSEY, *Cyrilli*, p. 449-450) par le *BN Coislin 25* (cf. CRAMER, *Catenae*, p. 591; STAAB, *Katenenkommentare*, p. 312), ce que confirme la version arménienne. La citation de *1Co* 12, 10 ne nous a pas permis de localiser ce texte dans l'œuvre de Cyrille.

«Chapitre III» (*2P* 2, 1-22; Cr 90, 1)	
Titre du chapitre (Cr 90, 2-3)	
2 Pierre 2, 1a (*des.* τῷ λαῷ; Cr 90, 4)	16. *2 Pierre* 2, 1-2a (*des.* = ἀσελγείαις) (*որք սպրդեալք* Z, *որ սպրդեալ* JEV - *զոր Տէր* Z, *զոր Տէրն* JW, *զորս Տէրն* EV - *զարագահասն կորուստ* Z, *զարագահաս կորուստն* EW)
Scolie anonyme (Cr 90, 5-8)	
2 Pierre 2, 1b-2a (*des.* ἀσελγείαις; Cr 90, 9-13)	
Scolie anonyme (Cr 90, 14-16)	
	16. Scolie anonyme différente (Texte 240, p. 188-189)[1]
	16. «(De Cyrille)» (Texte 241, p. 188-189)[2]
2 Pierre 2, 2b (Cr 90, 17)	17. *2 Pierre* 2, 2b-3a (*des.* = ἐμπορεύσονται) (*վասն որոյ* Z, *վասն որոյ և* J - *վտարանդիս* Z, *վտարանդի* JEVW)
Scolie anonyme (Cr 90, 18-21)	
	17. Scolie anonyme différente (Texte 242, p. 188-191)
2 Pierre 2, 3a (*des.* ἐμπορεύσονται; Cr 90, 22-23)	18. *2 Pierre* 2, 3a[3]
Scolie anonyme (Cr 90, 24-27)	18. Scolie anonyme identique
2 Pierre 2, 3b (Cr 90, 28-29)	19. *2 Pierre* 2, 3b (*կորուստ* Z, *կորուստն* Z)
Scolie anonyme (Cr 90, 30-91, 3)	19. Scolie anonyme identique
2 Pierre 2, 4-5a (*des.* ἐφείσατο; Cr 91, 4-6)	20. *2 Pierre* 2, 4
«De Cyrille» (Cr 97, 7-15)[4]	

[1] La scolie arménienne ajoute quelque mots au texte grec.

[2] Dans *J 1301*, la scolie est anonyme, contrairement à tous les autres manuscrits qui l'attribuent à Cyrille (d'Alexandrie). Ce texte, qui forme la première partie de la scolie grecque Cr 88, 10-14a, est-il en situation ici? L'allusion aux «*fables*» renvoie certes à *2P* 1, 16, mais «*la sagesse des hérétiques*» fait aussi implicitement l'objet du verset *2P* 2, 1. Les chaînes du Pseudo-Oecumenius et de Théophylacte ne contiennent cependant aucune allusion à ce texte dans leur commentaire de *2P* 2, 1.

[3] La version arménienne reprend ici le verset *2P* 2, 3a, déjà inséré dans le lemme de la section précédente.

[4] Cette scolie est tirée du *Commentaire sur Michée* 1, 4; *CPG* 5204 (cf. Pusey, *Cyrilli*, t. 1, p. 607, et Staab, *Katenenkommentare*, p. 312).

	20. Scolie anonyme (Texte 243, p. 190-191)[5]
Scolie anonyme (Cr 91, 16-17)	
	20. «De saint Cyrille d'Alexandrie» (Texte 244, p. 190-191)[6]
Scolie anonyme (Cr 91, 18-25)	
	21. *2 Pierre* 2, 5 (*զարդարութեանն* Z, *զարդարութեան* EW - *քարոզ* Z, *քարոզն* JE - *ջրհեղեղէ* Z, *ջրհեղեղէն* J)
«Du prêtre Hésychius» (Cr 91, 26-31)[7]	
Scolie anonyme (Cr 91, 32-92, 3)	21. Scolie anonyme identique
2 Pierre 2, 5b (*des.* ἐφύλαξεν; Cr 92, 4)	
«De Philon» (Cr 92, 5-7)[8]	
	21. Scolie anonyme (Texte 245, p. 190-191)[9]
2 Pierre 2, 5c (Cr 92, 8)	
	21. Scolie anonyme (Texte 246, p. 192-193)
«De saint Éphrem» (Cr 92, 9-23)[10]	21. «De saint Éphrem». Même scolie (Texte 247, p. 192-193)[11]

[5] Ce texte arménien retrouve les thèmes de la scolie Cr 91, 18-25, que le codex *Barberinus 582* (Cf. STAAB, *Katenenkommentare*, p. 299-302) attribue à Cyrille d'Alexandrie (cf. STAAB, *ibid.*, p. 312); la version arménienne de la chaîne ne confirme pas cette attribution.

[6] Dans la chaîne arménienne, le texte ne comprend pas les lignes Cr 91, 18-25 que le *Barberinus 582* attribue à Cyrille d'Alexandrie (voir note précédente). Ce texte, tiré du *Commentaire sur Mi 1, 4* (*CPG* 5204; PUSEY, *Cyrilli*, t. 1, p. 607), est celui de Cr 91, 7-15.

[7] Ce texte ne figure ni parmi les fragments sur l'*Épître de Pierre* édités par Migne (*PG* 93, 1389) ni dans les diverses œuvres *sur les Psaumes* attribuées à Hésychius de Jérusalem (*CPG* 6552-6554). Nous le retrouverons dans la chaîne grecque comme commentaire de *Jude* 6 (CRAMER, *Catenae*, p. 156; *PG* 93, 1392). C'est aussi à propos de ce verset de *Jude* que la version arménienne présente ce texte, édité par Č'RAK'EAN, *Isik'iosi*, p. 292.

[8] D'après le *BN Coislin 25*, la scolie pourrait provenir des *Questions sur la Genèse* de Philon (cf. CRAMER, *Catenae*, p. 592); les commentaires de l'Alexandrin sur *Genèse* 6 l'ignorent. Faut-il l'attribuer à Philon de Carpathos, bien connu des caténistes (cf. STAAB, *Katenenkommentare*, p. 307; DEVREESSE, *Octateuque*, p. 182, note 1)?

[9] Les thèmes de ce texte arménien (allusions à Noé et à sa justice) sont repris dans les chaînes du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 593BC) et de Théophylacte (*PG* 125, 1269B).

[10] Ce texte, qui pourrait appartenir au *Commentaire sur la Genèse* (cf. STAAB, *Katenenkommentare*, p. 308), ne se trouve pas dans les textes édités par R.M. TONNEAU (*CSCO* 152-153).

[11] Le texte arménien est une traduction littérale de la scolie grecque. Dans la version arménienne du *Commentaire sur la Genèse* 5-6 d'Éphrem (t. 1, Venise, 1836, p. 40-55), il n'existe aucun texte identique ou analogue.

2 Pierre 2, 6-7 (Cr 92, 24-27)	22. *2 Pierre* 2, 6 (*զքաղաքս* Z, *զքաղաքսն* EW - *սողոմացւոցն* Z, *սողոմացւոց* JEVW)
«De Chrysostome» (Cr 92, 28-31)[12]	22. «De Chrysostome». Même scolie[13]
	22. Scolie anonyme (Texte 248, p. 192-193)[14]
	23. *2 Pierre* 2, 7-8
	23. Scolie anonyme (Texte 249, p. 194-195)
2 Pierre 2, 8-9 (Cr 92, 32-93, 3)	
«De Sévère. De la lettre à Léon, l'archiviste» (Cr 93, 4-13)[15]	23. «De Sévère. De la lettre à Léon, l'archiviste». Même scolie (Texte 250, p. 194-195)
	24. *2 Pierre* 2, 9
	24. Scolie anonyme (Texte 251, p. 194-195)
2 Pierre 2, 10-11 (Cr 93, 14-18)	25. *2 Pierre* 2, 10-11 (*պղծալիցն* Z, *պղծալից* J - *յանդգունք* Z, *յանդուգն* J - *զհայհոյութեանն* Z, - *զհայհոյութեան* V)
Scolie anonyme (Cr 93, 19-21)	
	25. Scolie anonyme différente (Texte 252, p. 194-197)[16]
2 Pierre 2, 12-13a (*des.* ἀδικίας; Cr 93, 22-24)	26. *2 Pierre* 2, 12-13a (*չենն* Z, *չեն* JW - *վարձուցն* Z, *վարձուց* J)
«De Cyrille» (Cr 93, 25-29)[17]	
Scolie anonyme (Cr 93, 30-31)[18]	

[12] *Homélie 8 in 1 Th* (cf. HAIDACHER, *Fragmente*, p. 193); *CPG* 4435; *PG* 62, 443.

[13] La version arménienne de ce texte est connue (cf. Jean Chrysostome, *Meknut'iwn*, t. 2, p. 454).

[14] Cette scolie et la précédente n'en font qu'une dans *E 1406*. Ce texte n'est pas de Chrysostome La chaîne du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 593C-597B) reprend les mêmes thèmes.

[15] Ce fragment de la *Lettre à Léon* n'est pas celui de BROOKS, *A collection of Letters, PO* 14/1, p. 148-150.

[16] La chaîne du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 600C) possède de nombreux liens avec ce texte.

[17] Ce texte, qui n'a pas été identifié par PUSEY, *Cyrilli*, p. 449, est anonyme dans le *BN Coislin 25* (cf. CRAMER, *Catenae*, p 592). Aucun lien avec la scolie arménienne anonyme (texte 253).

[18] Ce texte est attribué à Cyrille d'Alexandrie par Migne (*PG* 74, 101C), mais Pusey n'a pu l'identifier; les manuscrits qu'il a examinés le présentent comme anonyme (cf. PUSEY, *Cyrilli*, p. 440). Nous n'avons rien trouvé pour cette scolie et la suivante dans les chaînes éditées par Reuss. La scolie anonyme arménienne plus vaste (texte 253) reprend les thèmes de

	26. Scolie anonyme (Texte 253, p. 196-197)
Scolie anonyme (Cr 93, 32-95, 5)[19]	26. Scolie anonyme identique[20]
	27. *2 Pierre* 2, 13b (*des.* = μῶμοι)
	27. Scolie anonyme (Texte 254, p. 196-197)
2 Pierre 2, 13b (*des.* αὐτῶν; Cr 95, 6-7)	28. *2 Pierre* 2, 13c (*des.* identique)
Scolie anonyme (Cr 95, 8-10)	28. Scolie anonyme identique
2 Pierre 2, 13c-14a (*des.* ἔχοντες; Cr 95, 11-14)	29. *2 Pierre* 2, 13d-14a (*des.* = ἀστηρίκτους)
Scolie anonyme (Cr 95, 15-19)	29. Scolie anonyme identique
	30. *2 Pierre* 2, 14b (*des.* = ἔχοντες) (*զագահութեան* Z, *զագահութիւն* JE)
	30. Scolie anonyme (Texte 255, p. 196-197)
2 Pierre 2, 14b-15 (Cr 95, 20-22)	31. *2 Pierre* 2, 14c-15a (*des.* = βοσόρ)
	31. Scolie anonyme (Texte 256, p. 198-199)
Scolie anonyme (Cr 95, 23-30)	31. Scolie anonyme identique[21]
	32. *2 Pierre* 2, 15b
	32. Scolie anonyme (Texte 257, p. 198-199)
2 Pierre 2, 16 (Cr 95, 31-33)	33. *2 Pierre* 2, 16 (*զանաւրէնութիւն* Z, *զանիրաւութիւն* J)
Scolie anonyme (Cr 96, 1-8)[22]	33.Scolie anonyme identique[23]
«D'Eusèbe d'Émèse» (Cr 96, 9-14)[24]	33. «D'Eusèbe d'Émèse». Même scolie (Texte 258, p. 198-199)[25]

ce texte Cr 93, 30-31 dont la chaîne du Pseudo-Oecumenius se fait aussi l'écho (*PG* 119, 601AB).

[19] Attribuée à Cyrille d'Alexandrie par Migne (*PG* 74, 1017-1020), anonyme pour Pusey, *Cyrilli*, p. 440.

[20] Ce texte fait suite à la scolie arménienne précédente sans autre distinction qu'une majuscule.

[21] Ce texte est uni au précédent dans les manuscrits *E 1406* et *1409*.

[22] Le texte débute par *Nb* 22, 28, que suivent quelques lignes tirées «de commentateurs», selon les termes du caténiste. Ce commentaire ne provient pas du *Commentaire sur l'Octateuque* d'Eusèbe d'Émèse (*CPG* 3532) auquel est empruntée la scolie suivante (rien d'analogue dans la version arménienne de Hovhannessian, cf. note 25).

[23] Le caténiste arménien a traduit la scolie grecque sans se référer à la version biblique arménienne de *Nb* 22, 28.

[24] Ce texte est regardé comme authentique (voir Buytaert, *Eusèbe d'Émèse*, p. 173 et 137-138, Devreesse, *Octateuque*, p. 98).

[25] La version arménienne du *Commentaire sur l'Octateuque* édité par Hovhannessian (cf.

«De Chrysostome» (Cr 96, 15-18)[26]	33.«De Jean». Même texte[27]
2 Pierre 2, 17a (*des.* ἄνυδροι; Cr 96, 19)	34. *2 Pierre* 2, 17a
Scolie anonyme (Cr 96, 20-21)	34. Scolie anonyme différente (Texte 259, p. 200-201)[28]
2 Pierre 2, 17b (Cr 96, 22-23)	35. *2 Pierre* 2, 17b (*աղջամուղջք* Z, *աղջամուջ* JEV)
Scolie anonyme (Cr 96, 24-26)	35. Scolie anonyme identique
2 Pierre 2, 18 (Cr 96, 27-29)	36. *2 Pierre* 2, 18 (*գիջութեամբք* Z, *գիջութեամբ* E - *անառակ ցանկութեամբք* Z, *անառակութեամբք* JW)
Scolie anonyme (Cr 96, 30-32)	36. Scolie anonyme différente (Texte 260, p. 200-201)[29]
2 Pierre 2, 19 (Cr 96, 1-3)	37. *2 Pierre* 2, 19 (*յաղթիցի* Z, *յաղթիցէ* J)
Scolie anonyme (Cr 97, 4-5)	37. Scolie anonyme différente (Texte 261, p. 200-201)
2 Pierre 2, 20-22 (Cr 97, 6-14)	38. *2 Pierre* 2, 20-22 (*փախուցեալք ի պղծութեանց աշխարհի* Z, *փախուցեալք ի ցանկութեանց աշխարհիս* JE - *ընդ նոյնս* Z, *ընդ նոյն* JEV - *եղիցի նոցա* Z, *եղև նոցա* EVW - *բնաւ չէր իսկ* Z, *բնաւ իսկ չէր* JEVW - *եկեալ ի դէպ նոցա* Z, *եկեալ նոցա ի դէպ* JE - *ընդ տիղմն* Z, *ընդ տիղմ* JV)

Octateuque, p. 135-141), dont l'inauthenticité (cf. Buytaert, *Eusèbe d'Émèse*, p. 186-188; *CPG* 3543) ne peut plus être soutenue (cf. le compte rendu de l'édition Hovhannessian par J.-P. Mahé, dans *Revue des Études Arméniennes, Nouvelle Série* 16 [1982], p. 495-497), ne possède pas cette scolie ni de texte analogue. Rien dans les compléments de Zanolli, *Nuove identificazioni*, p. 413-418.

[26] Texte tiré de l'*Hom. 3 in Col* 1, 20 (Haidacher, *Fragmente*, p. 193); *CPG* 4433; *PG* 62, 323.

[27] La version arménienne de ce texte est connue (cf. Jean Chrysostome, *Meknut'iwn*, t. 1, p. 561).

[28] La chaîne du Pseudo-Oecumenius fait écho à la scolie arménienne (cf. *PG* 119, 604-605A).

[29] Les thèmes de cette scolie et de la suivante (texte 261) se lisent dans les chaînes du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 606AD) et de Théophylacte (*PG* 125, 1276D-1277A).

Scolie anonyme (Cr 97, 15-19)

38. Scolie anonyme différente (Texte 262, p. 202-203)

38. «De Sévère» (Texte 263, p. 202-203)[30]

«Chapitre IV» (*2P* 3, 1-18; Cr 97. 20)

Titre du chapitre (Cr 97, 21-22)

2 Pierre 3, 1-4 (Cr 97, 24-98, 4)

39. *2 Pierre* 3, 1-2 (*որով* Z, *որովք* JEV - *առաքեալ* Z, *om.* J)

Scolie anonyme (Cr 98, 5-9)[1]

39. Scolie anonyme différente (Texte 264, p. 202-203)

[30] C'est la scolie, présentée comme anonyme dans Cr 98, 5-9, où elle sert de commentaire à *2P* 3, 1-4; le *BN Coislin 25* l'attribue à «Sévère, archevêque d'Antioche» (CRAMER, *Catenae*, p. 592) comme le *Barberinus 582* (cf. STAAB, *Katenenkommentare*, p. 324), ce que confirme la version arménienne. Ce texte fait implicitement allusion à *2P* 2, 21; il sert de commentaire à ce verset dans MATTHAEI, *Scholia*, p. 210. Il n'est donc plus à sa place primitive dans la chaîne de Cramer.

[1] C'est le texte de Sévère d'Antioche qui commente *2P* 2, 21 dans la version arménienne (voir supra, note 30).

	40. *2 Pierre* 3, 3-4 (*բայց զայս նախ գիտասջիք* Z, *բայց նախ այսմ* [*այս* E] *գիտաք լերուք* JEVW - *որ* Z, *որք* J - *ցանկութեանցն* Z, *ցանկութեանց* JVW)
	40. Scolie anonyme (Texte 265, p. 204-205)[2]
Scolie anonyme (Cr 98, 10-28)[3]	
	40. Scolie anonyme différente (Texte 266, p. 204-205)[4]
2 Pierre 3, 5-7 (Cr 98, 29-99, 2)	41. *2 Pierre* 3, 5 (*Հաստատեալ* Z, *Հաստատեն* E)
	41. Scolie anonyme (Texte 267, p. 204-205)[5]
	42. *2 Pierre* 3, 6-7a (*des.* = εἰσὶν)
	42. Scolie anonyme (Texte 268, p. 206-207)[6]
	43. *2 Pierre* 3, 7b
	43. Scolie anonyme (Texte 269, p. 206-207)[7]

[2] Les chaînes du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 608CD) et de Théophylacte (*PG* 125, 1280AB) connaissent les thèmes de cette scolie qui est indépendante de la scolie grecque Cr 98, 10-28 attribuée à Didyme.

[3] Ce texte est tiré de l'*Enarratio breuis* de Didyme d'Alexandrie (Cf. Zoepfl, *Didymi*, p 36-37) à partir de la ligne Cramer 98, 11-12. Les deux premières lignes qui introduisent la scolie sont étrangères à ce texte de Didyme; elles ne figurent pas dans les passages précédents, sur *2P* 3, 5-7, de Didyme (cf. Zoepfl, *ibid*, p 140). C'est par ces deux lignes que s'ouvre la scolie arménienne anonyme 266.

[4] La scolie vient à la suite de la précédente, sans chiffre, dans *E 1373* et *5787*.

[5] La chaîne du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 609AB) et celle de Théophylacte (*PG* 125, 1280CD) possèdent, comme la version arménienne, un commentaire faisant allusion à la création relatée dans la *Genèse* qui est attribuée à Moïse par l'auteur de ce texte.

[6] Ce texte possède de nombreux liens avec le texte de Didyme (Cr 98, 11-28).

[7] La scolie correspond au texte de Didyme (Cr 98, 22-28).

«D'Eusèbe» (Cr 99, 3-13)[8]	«D'Eusèbe». Scolie identique (Texte 270, p. 208-209)
Scolie anonyme (Cr 99, 14-16)	43. Scolie anonyme identique[9]
2 Pierre 3, 8-9 (Cr 99, 17-22)	44. *2 Pierre* 3, 8 (*Հազար ամ* Z, *Հազար ամն* JW)
Scolie anonyme (Cr 99, 23-26)	
	44. Scolie anonyme différente (Texte 271, p. 208-209)
	44. Scolie anonyme identique à la scolie Cr 100, 5-6
«Du prêtre Eusèbe» (Cr 99, 27-100, 4)[10]	44. «D'Eusèbe de Césarée». Même scolie (Texte 272, p. 208-211)
Scolie anonyme (Cr 100, 5-6)[11]	
«D'Athanase d'Alexandrie» (Cr 100, 7-20)[12]	44. «De saint Athanase». Scolie différente (Texte 273, p. 210-211)[13]

[8] Le texte, identifié par STAAB, *Katenenkommentare*, p 309, est tiré du *Commentaire sur le Ps* 101, 26 (cf. *CPG* 3467; *PG* 23, 1261B).

[9] Elle est jointe à la précédente dans *E 1406*.

[10] La scolie, pense STAAB, *Katenenkommentare*, p. 309, pourrait provenir du commentaire d'Eusèbe sur le *Ps* 89, 4 (*PG* 23, 1133).

[11] Dans la version arménienne, cette courte scolie se trouve en deuxième position pour commenter *2P* 3, 8.

[12] STAAB, *Katenenkommentare*, p. 308, a identifié la première partie de ce texte (Cr 100, 7-15); il est emprunté aux *Expositiones in Psalmos* (*CPG* 2140; *PG* 27, 396D) qui seraient «l'œuvre d'un Pseudo-Athanase» (cf. M.-J. RONDEAU, *Les commentaires patristiques du psautier*, *OCA* 219, Rome, 1982, p. 80-87). La seconde partie (Cr 100, 16-20) ne provient pas des *Expositiones* attribuées à Athanase; elle n'a pas été éditée ni identifiée par G.M. VIAN, *Testi inediti dal commento ai Salmi di Athanasio, SEA* 14, Rome, 1978, p. 25 et 76; elle est inconnue de la version syriaque (éd R.W. THOMSON, *CSCO* 386 et 397; trad. p. 55-56, 121-123) et copte (éd. J. DAVID, dans *Revue de l'Orient Chrétien* 24 [1924], p. 3-57), de l'*Expositio in Psalmos* de Cyrille d'Alexandrie (*CPG* 5202) qu'aurait utilisée le Pseudo-Athanase (cf. G. DORIVAL, *Athanase ou pseudo-Athanase*?, dans *Rivista di Storia e Letteratura Religiosa* 16 [1980], p. 80-89). Par contre, la première des citations bibliques de ces quatre lignes (*Mt* 24, 43) est utilisée dans le *Commentaire des Psaumes* (*Ps* 89, 4) d'Eusèbe de Césarée (*CPG* 3467; *PG* 23, 1136A) dont M.-J. RONDEAU a montré que les *Expositiones in Psalmos* d'Athanase (ou du Ps.-Athanase) étaient dépendantes (cf *op. cit.* p. 84-85).

[13] La version arménienne a été faite à partir d'un texte grec différent de *PG* 27, 396D. La scolie arménienne ne comprend pas en effet la seconde partie du texte grec (Cr 100, 16-20). Le commentaire de saint Athanase *sur les Épîtres Catholiques*, connu en arménien par le manuscrit *Erévan 1408* du XIIe siècle (cf. RENOUX, *Chaîne sur Jacques*, p. 14, note 22), possède aussi, pour *2P* 3, 8-9, une scolie commentant le *Ps* 89, 4; le texte Cr 100, 16-20, non identifié, n'y figure pas.

	45. *2 Pierre* 3, 9 (*յամրն* Z, *յամր* E)
	45. Scolie anonyme (Texte 274, p. 210-211)
2 Pierre 3, 10-12a (*des.* ἡμέρας; Cr 100, 21-27)	46. *2 Pierre* 3, 10 (*միանգամ* Z, *om.* J)
«D'Eusèbe» (Cr 100, 28-30)[14]	
Scolie anonyme (Cr 100, 31-101, 4)[15]	
	46. Scolie anonyme différente (Texte 275, p. 210-213)[16]
	47. *2 Pierre* 3, 11-12a (*իցէ* Z, *է* J)
	47. Scolie anonyme (Texte 276, p. 212-213)
2 Pierre 3, 12b-13 (Cr 101, 5-8)	48. *2 Pierre* 3, 12b-13 (*Հրայրեացք* Z, *Հրայրեաց* E - *սպասեմք* Z, *սպասիցեմք* JEW - *յորս արդարութիւնն* Z, *յորում արդարութիւն* JVW)
Scolie anonyme (Cr 101, 9-10)	
Scolie anonyme (Cr 101, 11-15)	
	48. Scolie anonyme différente (Texte 277, p. 212-213)
«De Sévère» (Cr 101, 16-102, 20)[17]	48. «De Sévère d'Antioche». Même scolie (Texte 278, p. 214-215)
	48. «(De Sévère)» (Texte 279, p. 214-217)[18]
2 Pierre 3, 14-15a (*des.* ἡγεῖσθε; Cr 102, 21-24)	49. *2 Pierre* 3, 14-15a (*երկայնմտութիւնն* Z, *երկայնմտութիւն* JE)
Scolie anonyme (Cr 102, 95-32)	
Scolie anonyme (Cr 102, 33-103, 2)	

[14] Ce texte, qui commente le *Ps* 101, 27, n'est pas dans le commentaire d'Eusèbe (cf. Staab, *Katenenkommentare*, p. 309).

[15] Staab, *Katenenkommentare*, p. 309, n'a pas signalé que le *BN Coislin 25* (cf. Cramer, *Catenae*, p. 592) fait précéder cette scolie du mot «ἄλλω, *sur un autre (stique)*». Ce texte retrouve en effet les thèmes du *Commentaire sur le Ps* 101, 27b d'Eusèbe de Césarée (*CPG* 3467; *PG* 23, 1261C).

[16] Dans la version arménienne, le texte de la scolie est précédé de la citation *Mt* 24, 43-44 que l'on retrouve en partie (*Mt* 24, 43), associée à une scolie d'Athanase d'Alexandrie, dans la chaîne grecque (*Cr* 100, 17-19).

[17] La scolie n'a pas été identifiée par Staab, *Katenenkommentare*, p. 325. Elle est constituée de trois fragments tirés de l'*Homélie* XVI (*PO* 38, p. 440-443), dont la chaîne de Cramer conserve un texte grec plus long que celui édité par Mai, *Scriptorum veterum nova collectio*, t. 9, Rome 1828-1832, p. 731.

[18] Dans les mss *E 1373, 5787* et *J 1301*, seul un chiffre indique que le caténiste passe à un autre fragment de l'*Homélie* XVI de Sévère d'Antioche.

	49. Scolie anonyme différente (Texte 280, p. 216-217)[19]
	49. Scolie anonyme identique à la scolie Cr 102, 25-32[20]
2 Pierre 3, 15b (Cr 103, 3-4)	50. *2 Pierre* 3, 15b-16a (*des.* = περὶ τούτων)
Scolie anonyme (Cr 103, 5-6)	
	50. Scolie anonyme différente (Texte 281, p. 216-217)
2 Pierre 3, 16 (Cr 103, 7-10)	
	51. *2 Pierre* 3, 16b (*անուսմունքն և յողդողդքն կամակորեն որպէս և զամենայն իսկ գիրս* Z, *անուսմունքն կամակորեն որպէս և զամենայն գիրս* JEVW)
	51. Scolie anonyme (Texte 282, p. 216-219)[21]
«De Cyrille» (Cr 103, 11-15)[22]	51. «De Cyrille». Même scolie (Texte 283, p. 218-219)
2 Pierre 3, 17-18 (Cr 103, 16-21)	52. *2 Pierre* 3, 17
«De Cyrille» (Cr 103, 22-31)[23]	
	52. Scolie anonyme différente (Texte 284, p. 218-221)[24]
	53. *2 Pierre* 3, 18 (*գիտութեամբն* Z, *գիտութեամբ* JEW)
Scolie anonyme (Cr 104, 1-5)	
	53. Scolie anonyme différente (Texte 285, p. 220-221)
Ici s'achève, en Dieu, la IIème Épître de Pierre.	Ici s'achève, dans le Christ, la IIème Épître de Pierre.

[19] Le texte arménien correspond à la scolie Cr 102, 33-103, 2, mais il possède les citations de *Jn* 14, 3 et *Jn* 14, 2, que celle-ci omet, et que l'on retrouve dans la chaîne du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 616A).

[20] Dans *E 1409*, cette scolie est unie à la précédente.

[21] La chaîne du Pseudo-Oecumenius reprend les thèmes de cette scolie propre à la version arménienne (*PG* 119, 616D-617A).

[22] Le texte, identifié par PUSEY, *Cyrilli*, p. 449, est tiré des *Responsiones ad Tiberium* (*CPG* 5232; PUSEY, *Cyrilli*, p. 596, 4-7).

[23] Cette scolie, composée de deux fragments de Cyrille, n'a pas été identifiée par PUSEY, *Cyrilli*, p. 449-450. Nous n'en avons pas trouvé trace dans les œuvres publiées après l'édition de PUSEY.

[24] La première partie de cette scolie anonyme correspond aux lignes Cr 103, 22-26, attribuées à Cyrille d'Alexandrie dans la chaîne grecque. La seconde partie est propre à la chaîne arménienne.

C. — TEXTES INÉDITS ET TRADUCTIONS

89

Նախադրութիւն առաջին թղթոյն Պետրոսի:

Պետրոս ինքն գրեաց զայս թուղթ առ որս ի սփիւռս Հրեայք հաւատացեալք էին խրատ վարդապետական, զի ոչ սակաւք էին ի Հեբրայեցւոցն ցրուեալք յայնժամ ի մէջ հեթանոսաց, յորոց բազումք հաւատացին յաւետարանն: Արդ զի անդղորդելի ի նոյնն մնացեն, կարևոր համարեցաւ երանելիս թղթովս զնոսա հաստատել. և նախ դնէ ի սմին զառ ի Քրիստոս հաւատոցս, ի մարգարէիցն կանխաւ պատմեալ. և նոքա գուշակեցին զայժմու եղեալս փրկութիւն Հրէից և հեթանոսաց, որոց ծածուկն ի հրեշտակաց խորհուրդ յայտնեցաւ:

Յետ որոյ յորդորէ արժանապէս կոչողին ստանալ բարեպաշտութիւն. խորհրդակից լինի և զթագաւորս պատուել, և կանանց արանց համախոհ լինել պատուիրէ. խրատէ սակաւիկ մի և ըստ բանականն սովորութեան ունել զպարկեշտութիւն: Յուցանէ թէ ի Տեառնէ փրկական քարոզութիւնն և ի դժոխսն եղև ի յարութենէ. այլ զի և կանխաւ ննջեցելոցն առաջիկայ յարութիւն և դատաստան մարմնով, որք և մնան չնորհի յարութեանն. նշանակէ զկատարումն ամենայնի թէ մերձեալ է, յաղագս որոյ պարտին պատրաստական լինել, թէ ո՞րպէս առաջի թագաւորին տացեն զպատասխանի, և աստ աւարտէ զթուղթս:

90

Սա առաքեալս՝ որոց ի թլփատութեանն էին առ վիճակ քարոզել, որ և ոչ եթէ զայնոսիկ միայն որ բնակեալ էին ի Հրէաստան յաւետարանն կոչեաց, այլ և

---

[7] Cf. *1P* 1, 15.
[8] Cf. *1P* 2, 13.
[9] Cf. *1P* 3,1.
[10] Cf. *1P* 3, 3-4.
[11] Cf. *1P* 3, 19.
[12] Cf. *1P* 4, 6.
[13] Cf. *1P* 4,7.
[14] Cf. *1P* 4,17; 5, 4.
[15] L'auteur du prologue ne prend pas en compte les recommandations et les salutations que Pierre adresse, en finale de sa lettre, à diverses catégories de personnes; même chose en grec.

TEXTE 90

[1] Cf. *Ga* 2, 8.
[2] Cette première partie de la scolie reproduit les lignes de la scolie anonyme de la chaîne grecque, Cramer 41, 25-42, 1.

89

Prologue de la *Première Épître de Pierre*[1].

Pierre lui-même a écrit cette lettre comme admonition doctrinale à ceux de la diaspora[2], Juifs devenus croyants, car un grand nombre d'Hébreux se trouvaient alors dispersés parmi les nations païennes, (et) beaucoup d'entre eux avaient cru à l'évangile. Aussi, pour qu'ils restent inébranlables vis-à-vis de ce dernier, le bienheureux (Pierre) jugea important de les affermir par cette lettre. Il y considère d'abord ce qui regarde la foi au Christ[3], annoncée à l'avance par les prophètes[4]. Ceux-ci prédirent en effet ce salut advenu désormais pour les Juifs et les païens, eux à qui fut révélé le mystère caché aux anges[5].

Après cela (Pierre) (les) exhorte[6], comme il convient, à acquérir la piété vis-à-vis de celui qui les a appelés[7]. Il conseille aussi d'honorer les rois[8], et il prescrit aux femmes d'être d'accord avec leurs maris[9]; il les invite un peu aussi à cultiver, comme il convient, la modestie[10]. Il déclare que la prédication du salut fut faite par le Seigneur, même dans les enfers[11], dès sa résurrection; (il annonce) encore la résurrection à venir et le jugement dans la chair de ceux qui, déjà morts, attendent, eux aussi, la grâce de la résurrection[12]. Il indique que *la fin de toutes choses est proche*[13]; c'est pourquoi l'on doit être prêt, pour savoir comment on répondra devant le Roi[14]. Et c'est sur cela qu'il achève sa lettre[15].

90

Cet apôtre, qui avait reçu en partage de prêcher l'évangile à ceux de la Circoncision[1], s'empressa de le proclamer, non seulement à ceux qui habitaient en Judée, mais aussi à ceux d'(autres) provinces[2]. En effet, au temps

TEXTE 89

[1] Contrairement au Prologue de *l'Épître de Jacques* (cf. RENOUX, *Chaîne sur Jacques*, p. 68-71), celui-ci reprend exactement, dans une rédaction cependant parfois différente, les thèmes du prologue de la chaîne de Cramer, lui-même identique à celui de la Bible grecque (von SODEN, *Die Schriften*, p. 335) et à celui de la version biblique arménienne (éd. ZŌHRAB, p 335). Sur ces prologues, voir RENOUX, *Chaîne sur Jacques*, p. 15-17.

[2] Cf. *1P* 1, 1.

[3] Cf. *1P* 5-9.

[4] Cf. *1P* 1, 11.

[5] Cf. *1P* 1, 12; *Col* 1, 26.

[6] Cf. *1P* 1, 13.

յայսոսիկ ի գաւառս փութացաւ քարոզել. քանզի ի ժամանակս նեղութեան Մակաբայեցւոցն ոչ եթէ միայն յայս մերձակայս, այլ և յեւ բացակայ ցրուեցան նոքա յաշխարհք. առ որս շրջեալ երանելւոյս աշակերտեաց զնոսա յաւետարանն, և այժմ հաստատէ թղթով, որպէս զի արժանապէս նահատակիցին ի հաւատսն զոր ընկալան. և զհաւատացեալսն որոշեալ յանհաւատիցն՝ ընտրեալս կոչէ. քանզի նժդեհք ամենեքեան նոքա էին, տարագրեալք ի հայրենի յաշխարհէն: Իսկ այս գաւառքս զորս յանուանէ յիշատակէ սահմանակիցք են միմեանց յայս կոյս ծովուն Պոնտոսի, համանգամայն կոչեալ Ասիայ, և ըստ որոշման որպէս և դնէ:

91

Տես թէ ո՞րպէս զառաքելութիւնն իւր որ եղև ի Քրիստոսէ, կանխագիտութեամբ Աստուծոյ Հաւր դնէ, ըստ այնմ զոր և Պաւղոսն գրէ. ընտրեաց զմեզ յառաջ քան զլինելն աշխարհի Աստուած. ապա ուրեմն որ զմարգարէսն նոյն և զմերս սահմանեաց առաքելութիւն:

Սրբութեամբ Հոգւոյն, զի որ ընտրեաց զնոսա Քրիստոս՝ Հոգւոյն եթող զայս սրբել զնոսա և առաքել, ըստ որում և ասէրն բազում անգամ. նա Հոգին ուսուսցէ զձեզ և յիշեցուսցէ: Այլ և յետոյ ի Հոգւոյն յաւրին Պենդակոստէին և առաքեցաք. և սակս որոյ եղև այս առաքելութիւն, ի հնազանդութիւն ածել զձեզ արեանն Յիսուսի Քրիստոսի զոր փրկանք հեղեալ ետ և զամենեսեան գնեաց:

Արդ հայեաց թէ ո՞րպէս ի սկզբանս զհամագոյութիւն Երրորդութեանն լծեաց փրկութեան մեր մատակարարք. զորս յառաջադրութեամբ ընտրեաց Աստուած և Հայր, և այժմ աստուածացեալ Որդւովն, ի մարմնի գնեաց և Հոգւովն սրբեաց:

92

Որոգինի:

Քանզի յառաջատես հաւատամք զԱստուած լինել. նայեցաւ յայնոսիկ որ զհաւատս և զգործս ուղղելոց էին աւետարանական վարդապետութեամբն, և կանխագի-

même (Esprit) qu'il (répand) à présent parmi nous à torrent, puisque ce n'est pas uniquement par le Père que nous avons été choisis d'avance.»

[6] Cf. *1P* 1, 2.

[7] Cf. *1Tm* 2, 6.

[8] Cf. *Ep* 1, 7.

[9] Cf. *1P* 1, 2.

TEXTE 92

[1] Voir supra, p. 23, sur la paternité de ce texte qu'il faut attribuer à Didyme d'Alexandrie.

[2] Allusion au «*dessein de Dieu*» de *1P* 1, 2, que ce fragment va commenter.

de la persécution contre les Maccabées, les (Juifs) se dispersèrent, non seulement dans les contrées voisines, mais aussi en d'autres régions éloignées. S'étant tourné vers eux, le bienheureux (Pierre) leur avait enseigné l'évangile; aussi les affermit-il maintenant par sa lettre, afin qu'ils persévèrent dans la foi qu'ils ont reçue. Et il les appelle *élus*[3], distinguant des non-croyants les croyants, car ceux-ci *vivaient tous en étrangers*[3], exilés de leur patrie. Ces régions, qu'il mentionne par leurs noms, sont limitrophes les unes des autres, (situées) de ce côté-ci de la mer du Pont; elles sont appelées *Asie*[3] de façon générale et, de façon distincte, comme le fait (Pierre).

91

Observe comment (Pierre) présente, *selon le dessein de Dieu le Père*[1], la mission qu'il a reçue du Christ, conformément aussi à ce qu'écrit Paul: «*Dieu nous a choisis avant la fondation du monde*[2].» Donc celui qui (a institué) les prophètes a institué lui-même notre mission.

Par la sanctification de l'Esprit[3], car le Christ, qui les a choisis[4], a confié à l'Esprit de les sanctifier et de les envoyer, comme (le Christ) le disait souvent lui-même: «*Lui, l'Esprit, vous enseignera et vous fera ressouvenir*[5].» Et après cela, nous avons été envoyés par l'Esprit, le jour même de la Pentecôte. C'est pour cela que nous est échue cette mission de vous conduire, dans l'obéissance, au sang de Jésus Christ[6], qu'il a versé en rançon[7] et qui (nous) a tous rachetés[8].

Considère donc comment, dès le début, (Pierre) a associé la Trinité consubstantielle à l'économie de notre salut: ceux que, selon son dessein, le Dieu et Père a choisis[9], il les a aussi maintenant déifiés avec le Fils; (celui-ci) les a rachetés en sa chair et les a sanctifiés par l'Esprit[9].

92

D'Origène[1].

Nous croyons en effet[2] que Dieu est doué de prescience. Il a jeté les yeux sur ceux qui voulaient régler leur foi et leurs actes sur l'enseignement

[3] *1P* 1, 1.

TEXTE 91

[1] *1P* 1, 2.
[2] *Ep.* 1, 4.
[3] *1P* 1, 2.
[4] Cf. *Jn* 15, 16.
[5] *Jn* 14, 26. Le manuscrit *W 1470* ajoute ici: «Et (le Christ) en personne soufflait en eux le

տապէս ընտրեաց՝ որք առնելոց էին աւետարանական վարդապետութեամբն զորդեգրութիւնն: Վասն զի գիտութիւն ոչ այլով աւրինակաւ սահմանի, բայց միայն եղելոց իրացն տեսութիւն. իսկ կանխագիտութիւն ոչ այլ ինչ՝ բայց միայն ապագայից իրացն յայտնութիւն ի միտս նախատեսացն կերպարանեալ. ապա թէ ըստ կանխագիտութեան ընտրեալք էին, որպէս Պետրոս գրէ, յայտ է՝ թէ ոչ այժմու հրաւիրելոցն կոչմունս լինի:

93

Նախ ցուցեալ զփոյթ մատակարարութեանն Աստուծոյ առ մեր փրկութիւնն, հանդերձեալ էր և զպարգև փրկելոցն. զոր ընկալան ի կիր ածէ, և այս է անապականութեան և կենաց յոյս, և յերկինս բարիս, որք ի վեր են քան զմարդկայինս հասումն. յիրաւի ապա զսկիզբն բանին աւրհնութիւն դնէ. և տես թէ զիարդ հաւատարիմ առնէ զայսոսիկ, ըստ բազում ողորմութեան իւրում ասելով, զի յորժամ Աստուած է տուողն ողորմութեամբ և սիրով, թէպէտ և գործք գերազանց գտանին բնութեան, ընդունելի և հաւատարիմ: Քանզի բնաւորական ծննդեամբս եկեալ յաշխարհ յոյս զապականութիւն ունեաք և զմահ, իսկ աւազանին արժանացեալք շնորհի զմշտնջենաւոր կենացն ընկալաք առհաւատչեայ:

Եւ այսմ զհայր ասելով ներգործող, կամի հրէիցն հաւատարիմ առնել զբանն առ որս և գրէրն. քանզի հանդերձեալ է և զմարգարէիցն կանխագուշակութիւն առնուլ ի մէջ, զի հաւանական լիցի ամենեցուն շնորհս և զպարգևս, որ ոչ եթէ Մովսէսիւ տուաւ, այլ Որդւոյն իւրոյ գալստեամբն և ոչ պարզապէս գալստեամբ, այլ մահուամբ և յարութեամբ:

Արդ եթէ զնա ետ մեզ, զիա՞րդ ոչ նովաւ զամենայն շնորհեսցէ մեզ. և արդ քանզի շնորհեաց, զի՞նչ են տուրքն:

---

[5] Les manuscrits *W 1470* et *V 951* font précéder cette seconde partie de la scolie du texte biblique de *1P* 1, 3: «*Il nous a fait renaître pour une espérance vivante.*»

[6] Cf. *2Co* 1, 22; 5, 5.

[7] Cf. *1P* 1, 3.

[8] Cf. *1P* 1, 10-12.

[9] Cf. *Jn* 1, 17.

[10] Cf. *1P* 1, 3.

[11] Cf. *Ep.* 1, 6.

[12] Le verset *1P* 1, 4 et ses commentaires vont répondre à la question.

évangélique, et *il les a choisis dans sa prescience*[3], eux qui, selon l'enseignement évangélique, devaient devenir des fils adoptifs[4]. C'est pourquoi la science ne se définit pas autrement que l'observation des faits qui se sont produits, tandis que la prescience n'est pas autre chose que la révélation des événements à venir, qui prend forme dans le cœur de ceux qui les voient à l'avance. Donc, s'ils ont été choisis selon sa prescience, ainsi que l'écrit Pierre[5], il est évident que ce n'est pas à présent qu'a lieu l'appel des invités au festin[6].

93

Après avoir évoqué la sollicitude de Dieu qui nous dispense le salut[1], (Pierre) se met (à rappeler) aussi le don fait à ceux qui sont sauvés. Il expose ce qu'ils ont reçu: l'espérance de l'incorruptibilité et de la vie[2], ainsi que les biens du ciel[3] inaccessibles à l'homme. C'est donc à juste titre que (Pierre) place la louange au début du verset[4]. Remarque aussi la façon dont il fait de ces (sauvés) des fidèles, lorsqu'il dit: «*Selon sa grande miséricorde*[4].» Car c'est lorsque Dieu donne, en raison de sa miséricorde et de son amour — bien qu'il y ait des actions naturelles excellentes —, que l'on devient agréable et fidèle. En effet[5], venus en ce monde par une naissance naturelle, nous n'avions pour espérance que la corruption et la mort; mais jugés dignes de la grâce de la piscine baptismale, nous avons reçu les arrhes de la vie éternelle[6].

Et si, en ce verset, l'auteur mentionne le Père[7], c'est dans le but de rendre crédible aux Juifs l'œuvre qu'il écrivait pour eux aussi. La prédiction des prophètes[8], en effet, est en train de se réaliser, afin que tous croient que la grâce et les dons (du Père) n'ont pas été donnés par Moïse, mais par la venue de son Fils[9], et non simplement par sa venue, mais aussi par sa mort et sa résurrection[10].

Donc, si (le Père) nous l'a donné, comment ne nous accorderait-il pas avec lui toutes les grâces[11]? Et puisqu'il nous a fait cette grâce, que sont donc ces dons[12]?

[3] *1P* 1, 2.
[4] Cf. *Rm* 8, 15.23; 9, 4; *Ga* 4, 5; *Ep* 1, 5.
[5] *1P* 1, 2.
[6] Cf. *Mt.* 22, 1-10.

TEXTE 93

[1] Cf. *1P* 1, 2.
[2] Cf. *1P* 1, 3.
[3] Cf. *1P* 1, 4.
[4] Cf. *1P* 1, 3.

94

Ոչ է այս ժառանգութիւն երկրի որպէս Իսրաէլացւոցն, այլ երկնային որում վայելչական է անեղծն լինել և միշտ:

95

Երկրորդէ դարձեալ զկանխագիտութիւնն Աստուծոյ ասա. թէ այնու զաւրութեամբն պահեալ էիք և ընտրեալք, որք այժմ ի պատրաստեալս փրկութիւն վայելեցիք. և մեծացուցանէ առ նոսա զշնորհսն, թէ որում մարգարէքն ըղձացան և արդարքն ցանկացան զայն Աստուած ձեզ ընձեռեաց միայն հաւատովք որ արդարև մեծ շնորհ:

96

Այսինքն մեծամեծ պարգևացն յուսով զորս յառաջն թուեաց, ի փորձութիւնդ յարուցեալ ի վերայ ձեր. մխիթարեսջիք ասէ, զի դոքին են որք մաքրեալ զուտ և ամբիծ առնեն զձեզ յամենայն մեղաց, որպէս զի յաւուրն Քրիստոսի ոչ այլ ինչ բայց միայն փառս և պատիւ ընկալջիք: Քանզի հալածանս յարեաւ ի վերայ նոցա, յայտ առնէ թէ որքանս պարտ է համբերել վշտացն, ուր մերձ է առ քրտամբքն և հատուցումնն:

97

Գովութիւն տայ նոցա կատարելութեանն, զայն ինչ զոր Տէրն առ Թովմայն ասաց, երանի որոց չիցեն տեսեալ և հաւատասցեն յիս. իսկ անճառ խնդութիւն զյոյս հանդերձելոյն դնէ, և վասն առաւել հաւատարիմ լինելոյ զկատարեալ, ուրախ էք ասէ ի նեղութիւնսդ, իբր թէ առ ձեռն պատրաստ ընկալայք զպատրաստեալ այդոցիկ փոխարէնսն:

TEXTE 96

[1] Explication de *1P* 1, 6a: «*Aussi tressaillez-vous d'allégresse.*»
[2] Cf. *1P* 1, 7.

TEXTE 97

[1] Cf. *1P* 1, 8.
[2] Cf. *Jn* 20, 29. Le texte est identique à celui de la version arménienne de Zōhrab.
[3] *1P* 1, 8.
[4] *1P* 1, 9; but qui va être précisé en finale de la scolie.

94

Ce n'est pas un *héritage*[1] terrestre comme celui des Israëlites, mais (un héritage) céleste dont le propre est de *ne pouvoir se corrompre*[1] et de durer.

95

(Pierre) rappelle ici la prescience de Dieu[1]: «*Par sa puissance vous avez été gardés*[2] et *choisis*[3], vous qui, dès à présent, avez la jouissance du *salut qui a été préparé*[4].» Aussi il exalte pour eux cette grâce: «Celle-ci que les prophètes pressentirent[5] et que les justes désirèrent, Dieu l'a mise en vos mains, uniquement par la foi[6] qui est vraiment une grande grâce.»

96

(Pierre) parle[1] de l'espoir des très grands biens qu'il a énumérés auparavant, les dressant devant vous dans votre épreuve. «Consolez-vous, dit-il, car ce sont ces (épreuves) qui, en vous affinant[2], vous rendent purs et nets de tout péché, afin qu'au jour (*de la révélation*) *du Christ*[2] vous ne receviez rien d'autre que *gloire et honneur*[2].» En suscitant contre eux des persécutions, (Dieu) manifeste combien de souffrances il faut supporter, au milieu desquelles, à côté des fatigues, il y a aussi, toute proche, la récompense.

97

(Pierre) fait l'éloge de leur perfection[1] dans les termes selon lesquels le Seigneur avait dit à Thomas: «*Heureux ceux qui n'auront pas vu et qui croiront en moi*[2].» Il considère donc comme *une joie ineffable*[3] l'espérance des biens à venir, et, en vue de devenir un fidèle encore plus parfait, (Pierre) dit: «*Réjouissez-vous*[3] dans vos tribulations, comme si vous aviez sous la main les récompenses qui ont été préparées à ceux (qui n'auront pas vu).»

Parce que vous avez obtenu le but de la foi[4], car les œuvres qui lui sont

TEXTE 94

[1] *1P* 1, 4.

TEXTE 95

[1] Cf. *1P* 1, 2.
[2] *1P* 1, 5.
[3] *1P* 1, 2.
[4] *1P* 1, 5.
[5] Cf. *1P* 1, 10.
[6] Cf. *1P* 1, 5.

Ընկալեալք զկատարումն հաւատոց զի գործքն որ ըստ նմին է ցուցակ հաւատոյն և կատարումն, յոր ժամանեալ ձեր և փրկութեան հոգւոյ հասէք:

98

Կիւրղի:

Սաստիկ չար է անհաւատութիւն և մեծ բարի հաւատն և առիթ ամենայն փրկութեան:

99

Զի մի երբէք հարևանցին ինչ իբրս վարկանիցիք կամ աւտար ի հնոցն գիտութենէ, զձերդ փրկութիւն: Մարգարէքն ասէ կանխաւ քննեցին և ցուցին, զորոց ի մէջ առնուլ ցոյցք երկայն կարաւտանամք բանի, բայց զի յայտնեցին ամենայն իրաւք երևելի է, և զայս վասն այնորիկ դնէ՝ զի առ Հրէայսն էր բանս որպէս յառաջագոյն ասացաք:

100

Տես թէ զիարդ զազդողն մարգարէիցն Հոգի Քրիստոսի անուանէ առաքեալս, որպէս զի ցուցցէ թէ ոչ ըստ հերետիկոսացն է մարդ սոսկ Քրիստոս, այլ մարմնացեալ Աստուած համագոյակից Հաւր, քանզի Քրիստոս Աստուծոյ զաւրութիւն և Աստուծոյ իմաստութիւն. և զի ոչ յամենայն ժամ ազդէր ի նոսա, ի թագաւորութեան գրոցն յայտ է:

101

Եսայաս, որպէս զոչխար ի սպանդ վարեցաւ. Երեմիաս, եկայք՝ արկցուք փայտ ի

---

[2] L'auteur du texte comprend donc l'appellation «*Esprit du Christ*» de *1P* 1, 11, comme d'une révélation de la divinité du Christ.

[3] *1Cor* 1, 24. La scolie grecque correspondante (voir p. 25) omet la phrase suivante.

[4] Cf. *1S* 10, 6.10; 11, 6; 19, 20-24; *2S* 7, 4. etc...

TEXTE 101

[1] Les citations scripturaires qui composent cette scolie répondent au texte de *1P* 1, 11b où il est fait allusion aux souffrances du Christ.

conformes sont une preuve de la foi et son but. Lorsque vous y parvenez, vous avez obtenu aussi *le salut de l'âme*[4].

98

De Cyrille.

L'incroyance est gravement mauvaise, tandis que la foi est excellente et cause d'un salut total.

99

Afin que[1] jamais vous n'estimiez comme futile ou ignorée des ancêtres cette question de votre *salut*[2]. A l'avance, dit Pierre, les prophètes le *scrutèrent*[2] et en témoignèrent, eux dont l'exposé des témoignages nécessiterait de notre part un long discours. Il est bien connu en effet qu'ils manifestèrent (le salut) de toutes les façons possibles; et c'est pour cela que (Pierre) s'y arrête, car son discours s'adressait à des Juifs[3], ainsi que nous l'avons dit précédemment[4].

100

Observe comment l'apôtre désigne l'*Esprit du Christ*[1], comme l'inspirateur des prophètes, afin de souligner que le Christ n'est pas seulement homme, comme le disent les hérétiques, mais Dieu incarné[2], consubstantiel au Père; le Christ (est), en effet, *puissance de Dieu et sagesse de Dieu*[3]. Et il est clair, d'après les *Livres des Rois* que (l'Esprit) ne les inspirait pas à toute heure[4].

101

Isaïe[1]: «*Comme un agneau, il s'est laissé mener à l'abattoir*[2].» Jérémie:

TEXTE 99

[1] Ce début de la scolie s'explique par le verset *1P* 1, 10 qu'elle commente.
[2] *1P* 1, 10.
[3] Les Juifs qui connaissent les écrits des prophètes.
[4] Allusion à la scolie anonyme sur *1P* 1, 5.

TEXTE 100

[1] *1P* 1, 11.

Հաց նորա. և Մովսէս, տեսանիցէք զկեանս ձեր կախեալ զփայտէ յանդիման աչաց ձերոց. յայսոսիկ զոր նոքա մատակարարեցին կանխաւ մեք վայելեցաք այժմ:

102

Այսինքն առաքելովք, զի որ նոցա եցոյց զառ յապայ լինելոցն, նոյն Հոգին և այժմ. զի լրումն ելեալ խորհուրդն, առաքեաց յայտնել ձեզ, ընդ որում և Պաւղոսն ասէր, թէ պատգամաւորիմք որպէս յԱստուծոյ բարեխաւսութեամբ մեաւք. ապա ուրեմն մի են նորս և Հինն:

103

Ցաւուրն Պենտակոստէին յորժամ նստաւ ի վերայ յիւրաքանչիւր ումեք ի նոցանէ, զորոյ ելս առատութեանն ցանկային տեսանել գոնեայ ընդ աղաւտ Հրեշտաքն, այսինքն առ ինքեանս այնպէս առատաբար զեղումն, ըստ որում և յայնժամ ի վերայ առաքելոցն: Սակայն վասն այսորիկ մի ոք ժպրհեսցի նուազութիւն դնել առաջին սրբոցն, թուեալ առաւելութիւն տալ վերջնոցս զՀոգւոյն տուր, և զտեսանելն մարմնով զՔրիստոս, և զոր ի նմանէ նշանագործութիւնսն:

Այլ և ընդէ՞ր ասին նուազ նոքա. Աբրաամու զաւրն նորա տեսեալ և ուրախացեալ, որում և զօգն կատարելոց սրբոց տեղի և Հանգիստ անուանի. և Մովսէս և Եղիաս տես թէ ո՞րպէս փառաւք ընդ Տեառն յայլակերպութեանն երևին. ապա ուրեմն նախապատիւք են արժանաւորեալքն իմանալի տեսութեամբն Հայել քան զգայական մարմնոյն տեսողք:

---

dans les versions bibliques (cf. von Soden, *Die Schriften*, p. 625; *Vetus Latina*, p. 80-82; Wordsworth-White, *Novum Testamentum* p. 276; Holzmeister, *Commentarius*, p 212-215; Selwyn, *The first Epistle*, p. 138).

[4] Le mot arménien, *els*, traduit le terme grec τὴν ἔκβασιν qui figure dans la brève scolie grecque Cr 45, 15, insérée dans le texte arménien (*lui dont ...jaillissement*). Il ne s'agit pas ici de la «procession» de l'Esprit Saint, ἐκπόρευσις en grec, *blxumn* ou *elumn* en arménien (cf. Avedichian, *Dissertazione*, p. 1); la fin de la phrase laisse entrevoir en effet que l'auteur de la scolie interprète «*le désir des anges*» de *1P* 1, 12 comme le souhait de connaître, non pas la «procession» de l'Esprit Saint, sa personne, mais les œuvres opérées par lui.

[5] Dans une rédaction un peu différente, la fin de ce paragraphe correspond aux lignes de la scolie grecque Cr 45, 16-20, attribuées à Didyme (Zoepfl, *Didymi*, p 12).

[6] Les saints de l'*Ancien Testament* (cf. *1P* 1, 10) qui furent, eux aussi, remplis de l'Esprit Saint.

[7] Les apôtres.

«*Allons! mettons du bois dans son pain*[3].» Et Moïse: «*Voyez votre vie suspendue au bois sous vos yeux*[4].» De[5] ces événements, que ces (prophètes) annoncèrent à l'avance, nous, nous profitons à présent.

102

(Pierre) veut dire par le moyen des apôtres[1]. En effet, celui qui dévoila aux (prophètes[2]) ce qui devait arriver, c'est le même Esprit (qui agit) maintenant. Car le mystère est accompli[3]; (le Christ) a envoyé (les apôtres) vous le révéler: «*Nous sommes en ambassade, comme si Dieu exhortait par nous*[4].» Unique est donc cet (Esprit), nouveau et ancien.

103

(Cela eut lieu) au jour de la Pentecôte[1], lorsque, sur chacun d'eux, se posa (l'Esprit)[2], *lui dont les anges désirent voir, au moins un peu*[3], le luxuriant jaillissement[4], c'est-à-dire son effusion si abondante en eux-mêmes, comme cela se produisit en ce jour pour les apôtres. Cependant[5] que personne n'ait la témérité, en raison de cet événement, de croire à une infériorité quelconque des premiers saints[6], estimant qu'une supériorité a été conférée à ces derniers[7]: le don de l'Esprit, le fait d'avoir vu le Christ dans la chair et les prodiges qu'il opéra.

[2] *Is* 53, 7 La citation, identique à *Z*, est incomplète dans la scolie grecque (*comme un agneau, il s'est laissé mener*).

[3] *Jr* 11, 19.

[4] Cette citation, qui, comme les deux précédentes, est donnée pour un texte scripturaire, *Gn* 41, 13 vraisemblablement, est identique, à une exception près (voyez *la* vie...), à celle de la chaîne grecque. Aucun des textes bibliques connus de *Genèse* 41, 13 — texte hébreu, Peshitta, grec (*LXX* et *Hexaples*), arménien — ne répond à cette rédaction.

[5] Cette dernière phrase est différente de celle de la scolie grecque

TEXTE 102

[1] «Le message communiqué sous l'action de l'Esprit Saint», *1P* 1, 12b.

[2] Les prophètes dont il a été question en *1P* 1, 10-12a.

[3] Cf. *Rm* 16, 25-26.

[4] *2Co* 5, 20.

TEXTE 103

[1] Allusion aux premiers mots du lemme *1P* 1, 12c, *lui qui fut envoyé du ciel.*

[2] Ce début du texte arménien est identique à la brève scolie grecque Cr 45, 12-13.

[3] *1P* 1, 12c. «*Quem (zor)* concupiscebant videre...» dans le lemme précédant la scolie ainsi que dans l'édition de Zōhrab; le relatif est ici au génitif en raison de la modification apportée au texte biblique par l'ajout du mot *els* (= *jaillissement*) que l'on ne trouve nulle part

Եւ զայս վասն այնորիկ ասեմք զի բազումք ի չարափառացն Համարձակէին խոնարհ դնել զՀին կտակարանսն, սխալ ցանկութեամբ զնորս փառաւորելով: Բայց պարտ է գիտել զի Թէպէտ և ոչ տեսին յայտնապէս, սակայն աստուածային ցանկութիւն գոյր ի նոսա, ըստ այնմ զի բազում մարգարէք և արդարք ցանկացան տեսանել զոր տեսանէքդ:

Եւ ցանկութիւն ոչ եթէ զմարմնաւոր տեսութեան փափաքումն դնէ, այլ զփրկագործութիւնն որ եղև ի մարմնանալն. քանզի այսմ ըղձային, սակս որոյ և ամենայն տեսութիւն էր նոցա և կանխագուշակութիւն: Ի սոյն առցես և զերանելի իմանալեացն Հրեշտակաց ընդ աղաւտ տեսութեան փափաք, այսինքն զգործով փրկութիւն մարդկան տեսանել, որոց ժամանեալք փառք ի բարձունս տային ցնծութեամբ:

104

Թէոդորիտոնի ասացեալ ի սաղմոսն. երկինք երկնից Տեառն են:

Ցայս երկինս ոչ ոք ել, բայց միայն որ յերկնիցն իջաւ. քանզի և անտի առաքեալ եկն ըստ որում և ասէրն, իջի ես երկնից: Այլ և Հոգին սուրբ յայս երկնիցս առաքեցաւ զորմէ և Պետրոսն ասէր, Հոգւովն սրբով որ առաքէրն յերկնից, քանզի ուր Հայր է և Որդի անդ և սուրբ Հոգին. այլ դադարեա յայսմ վայրի, և մի ըստ զգալեաց քններ զնոցին տեղեկութիւնն, եթէ երկինք տեղական է ելումն ուստի և իջումն կարծեսցես. վասն զի զանՀասութիւնն Աստուծոյ զի այսպէս ասացից ամուր և բարձր կոչէ երկինս:

---

[13] Cf. *Mt* 17, 3; *Mc* 9, 4; *Lc* 9, 30-31.

[14] On notera que les thèmes de cette dernière phrase correspondent à ceux du texte de Didyme conservé uniquement en latin dans la version d'Épiphane le Scholastique (ZOEPFL, *Didymi*, p. 13-14).

[15] Ce paragraphe retrouve les lignes Cr 45, 26-31, attribuées à Didyme (ZOEPFL, *Didymi*, p. 14).

[16] *Mt* 13, 17.

[17] Cf. *1Pt* 1, 10-11.

[18] Cf. *1Pt* 1, 12.

[19] *Lc* 2, 14.

TEXTE 104

[1] *Jn* 3, 13.

[2] *Jn* 6, 38-42.

[3] *1P* 1, 12.

[4] Cf. *Jn* 6, 38.42; 10, 30.38; 14, 9.11.

[5] Cf. *Jn* 8, 28.

Mais[8] alors, pourquoi dit-on que ceux-là sont inférieurs? *Abraham a vu son jour et s'est réjoui*[9], lui dont le sein est aussi désigné comme le lieu et le repos[10] de véritables[11] saints[12]? De même pour Moïse et Élie, vois comment ils apparaissent en gloire, avec le Seigneur, lors de la Transfiguration[13]. Ceux[14] qui furent jugés dignes de le contempler dans une vision spirituelle ont donc été honorés avant ceux qui virent son corps sensible.

Nous[15] disons cela parce que beaucoup d'hérétiques ont eu l'audace d'abaisser l'Ancienne Alliance pour exalter la Nouvelle, pris d'une fausse affection. Mais il faut savoir que, même si (les prophètes) n'ont pas vu (le Christ) ouvertement, cependant ce saint désir était en eux ainsi qu'il est écrit: «*Beaucoup de prophètes et de justes ont désiré voir ce que vous voyez*[16].»

Ce désir ne s'entend pas cependant du souhait d'une vision corporelle, mais de la Rédemption qui eut lieu du fait de l'Incarnation; puisqu'ils souhaitaient cette (Rédemption), ils en avaient donc une vision complète et l'annonçaient à l'avance[17]. Tu comprendras, dans le même sens, le désir qu'ont les bienheureux esprits célestes *d'un peu de vision*[18], c'est-à-dire de voir à l'œuvre le salut des hommes auxquels ils devaient venir annoncer joyeusement la *gloire (de Dieu) au plus haut des cieux*[19].

104

De Théodoret sur le psaume: «*Les cieux appartiennent au Seigneur des cieux.*» (*Ps.* 113, 24)

Dans ces cieux, *personne n'est monté, si ce n'est celui qui est descendu des cieux*[1]; de là, il vient, en effet, en envoyé, comme il le disait lui-même: «*Moi, je suis descendu des cieux*[2].» L'Esprit Saint aussi a été envoyé de ces cieux, lui dont Pierre disait de même: «*Sous l'action de l'Esprit Saint qui était envoyé des cieux*[3]»; car là où sont le Père et le Fils, là aussi (est) le Saint Esprit[4]. Mais arrête-toi là et ne scrute pas le contenu de ces (paroles) d'une façon matérielle, à savoir que tu en viennes à penser que les cieux sont un lieu d'où (le Christ aurait fait) sa sortie[5] et sa descente. (Pierre) en effet appelle *cieux* l'inaccessibilité de Dieu qui, pour ainsi dire, est comme une tour fortifiée et élevée.

[8] Ce paragraphe correspond aux lignes de la scolie Cr 45, 20-26, attribuées à Didyme (ZOEPFL, *Didymi*, p. 13). La rédaction arménienne est différente

[9] *Jn* 8, 56.

[10] Cf. *Lc* 16, 22-23.

[11] Litt.: achevés.

[12] Comment le sein d'Abraham, personnage de l'Ancien Testament, peut-il être représenté comme le lieu du repos des saints du Nouveau Testament qui ont reçu l'Esprit?

105

Որով, այսինքն մեծամեծ ձրիւքս զոր ընկալայք, Հաւր Աստուծոյ շնորհաւքն, Քրիստոսի չարչարանաւքն, Հոգւոյն սրբոյ ազդեցութեամբն, մարգարէիցն նախապատմութեամբ, առաքելոցն աւետարանութեամբ, նաև հրեշտակացն որ առ մեր փրկութիւնն ցանկութեամբ: Զայսոսիկ մտաց պատուար եղեալ, մի՛ երբէք ի նեղութիւնսդ լքանիցիք, այլ զուարթացեալք ի նոյնդ. կրեցէք հնազանդութեամբ, և մխիթարութեան ի յայտնութեանն Քրիստոսի սպասեսջիք, զի չիք աստ խնդրել ի նմանէ հանգիստ, ուր ինքն ի խաչ զուսն մատոյց և մեզ զնոյն եդ առաջի:

106

Ցարէ ընդ յորդորականն և զորս ըստ բնական կրից մաքրութեան խրատ. ոչ ըստ առաջնումն անգիտութեան, այժմ ազատաբարոյ կամաւք, յամենայն մեղս միտել, այլ սահման դնել և անգործ առնել զկամս մարմնոյ:

107

Զայս Աստուած յորժամ ի լեառն իջանէր ասաց առ ժողովուրդն. որում առաւել մեք կարաւտիմք մեծամեծ զնոսա շնորհի հասեալ:

108

Կիւրղի ի հոգւոյն պաշտաւնէն:

Սուրբ լինել վայելէ որոց սրբոյն Աստուծոյ մերձ լինել փութան:

TEXTE 106

[1] *IP* 1, 14.

TEXTE 107

[1] «*Soyez saints, car je suis saint*», *IP* 1, 16
[2] Cf. *Lv* 11, 44.45; 19,2.
[3] Cf. *He* 12, 18-29.

TEXTE 108

[1] Nous adoptons la lecture du manuscrit *W 1470*, *p'ut'an*, (*ils s'efforcent*), au lieu de *p'rkut'ean* (*salut*) dans tous les autres manuscrits, lecture qui ne peut s'intégrer au texte; elle résulte vraisemblablement d'une méprise, *p'ut'an* ayant été lu comme une abréviation de *p'rkut'ean*.
[2] Cf. *He* 10, 22.

105

A cause de cela[1], c'est-à-dire en raison des très grands biens que vous avez reçus par la grâce de Dieu le Père: la passion du Christ, l'inspiration de l'Esprit Saint, les prédictions des prophètes, l'annonce de l'évangile par les apôtres, et même le désir des anges quant à notre salut[2]. Considérant tout cela comme un soutien pour (votre) esprit[3], ne soyez pas abattus dans vos détresses, mais joyeux au milieu d'elles; supportez-les avec soumission et attendez-vous à être consolés *lors de la manifestation du Christ*[4]. En effet, l'on ne doit pas lui demander pour ici-bas le repos, là où lui-même offrit ses épaules à la croix et où il nous propose la même chose[5].

106

Dans le but de stimuler, (Pierre) ajoute aussi un conseil de pureté à l'intention de ceux qui obéissaient à leurs passions naturelles: ne pas se laisser aller à tout péché, comme dans la situation antérieure *d'ignorance*[1], maintenant que les désirs de la volonté sont honnêtes, mais contrôler et déjouer les désirs de la chair.

107

Dieu a dit ces paroles[1] au peuple (hébreu) lorsqu'il descendit sur la montagne[2]. Cette recommandation nous est encore plus utile, à nous qui avons été touchés par une grâce beaucoup plus grande que la leur[3].

108

De Cyrille: Du culte en esprit.

Il convient que soient saints ceux qui s'efforcent[1] d'approcher du Dieu Saint[2].

TEXTE 105

[1] *1P* 1, 13 (διὸ, *orov*).

[2] Cf. *1P* 1, 12. Comme dans la scolie sur *1P* 1, 12c (texte 102 attribué à Didyme), le désir des anges concerne le salut de l'humanité. Cette première phrase recouvre la scolie Cr 46, 10-13.

[3] Cf. *1P* 1, 13.

[4] *1P* 1, 13.

[5] Cf. *Mt* 10, 38; 16, 24.

109

Ապաւղինարի:

Զմտերմութիւնն պաՀանՋէ այսու անուամբ, վասն զի սա Հաղորդեցուցանէ Աստուծոյ, որով և սուրբք այժմ են առ Քրիստոսիւ յոր են կեանք:

110

Ապաւղինարի:

Եթէ Հայր ոչ զոք դատի, այլ զամենայն դատաստան ետ Որդւոյ, զի՞նչ իրաւացի է իմանալ յաղագս առաՋիկայիս. թերևս Հա՞յր է այսպիսի դատաւոր առանց ակնառութեան ըստ իւրաքանչիւր գործոց. և ո՞ւր է Որդւոյ առնուլն ի Հաւրէ ի դատել զամենայն: Սակայն այսու իմանամք մի զաստուածութիւնն Հաւր և Որդւոյ, ուստի և դատելով Որդւոյ, Հայր է դատողն. այլ և կարելի է Որդւոյ լինել Հայր առ ի յինքենէ ծնելոցն գոյութեամբ սրբութեանն. յաղագս որոյ և աշակերտացն որդեակս բազում անգամ կոչեաց, և այլում՝ որդեակ թողեալ լիցին քեզ մեղք քո, և դուստր Հաւատք քո կեցուցին զքեզ:

111

Ով՛ թէ ո՞րքան անյագաբար յեղյեղէ զմեծամեծ տուրսն, մինչև ած փակեաց զնոսա ի ներքոյ Հարկի. և այսպէս պաՀանՋէ ի նոցանէ զամբծութիւն, ոչ յորդորմամբ որպէս յառաՋն, այլ զի պարտական են իբրև զծառայք զորս գնեաց Հայր Որդւոյն արեամբ ի մոլորութենէն: Արդ եթէ որք ապականացու ոսկւով գնին չեն

---

[2] Il y a en effet opposition entre le texte de Jean qui vient d'être cité et celui de *1P* 1, 17 où il est dit que le jugement est l'affaire du Père.

[3] *1P* 1, 17.

[4] Cf. *Jn* 5, 27.30, 8, 16.

[5] *Jn* 13, 33.

[6] *Mc* 2, 5.

[7] *Lc* 8, 48.

TEXTE 111

[1] Cf. *1P* 1, 17.

[2] Cf. *1P* 1, 16.

[3] Cf. *1P* 1, 18.

[4] Cf. *1P* 1, 18-19.

109

D'Apollinaire.

Il exige l'intimité avec sa personne[1], car c'est cela[2] qui met en communion avec Dieu[3], lui avec qui maintenant demeurent aussi les saints, auprès du Christ en qui est la vie[4].

110

D'Apollinaire.

Si *le Père ne juge personne, mais a remis tout jugement au Fils*[1], que faut-il comprendre à propos des paroles précédentes[2]? Sans doute, que le Père est bien ce juge *sans partialité, (jugeant) chacun selon ses œuvres*[3]? Alors, que devient pour le Fils le fait d'avoir reçu du Père (le pouvoir) de tout juger[4]? Cependant, en ces paroles, nous comprenons qu'une est la divinité du Père et du Fils; aussi, même lorsque le Fils juge, le Père est juge. Mais il est aussi possible de regarder le Fils comme père de ceux qui, par lui, sont engendrés à une vie plus sainte. C'est pour cette raison que, de nombreuses fois, il a appelé les disciples *petits enfants*[5], et qu'en d'autres occasions (il disait): «*Mon enfant, tes péchés te sont remis*[6]», et, «*ma fille, ta foi t'a sauvée*[7].»

111

Oh! avec quelle ardeur (Pierre) rappelle-t-il les trois grands bienfaits (de Dieu), jusqu'à ce qu'il ait enraciné les (fidèles) dans leur devoir[1]! Aussi exige-t-il d'eux la pureté[2], non pas par une exhortation comme auparavant, mais (en leur disant) qu'ils sont débiteurs[3], comme des serviteurs, eux que le Père a *rachetés de l'erreur par le sang* de son Fils[4]. Or, si ceux qui sont achetés avec de l'or corruptible ne sont plus leurs propres maîtres, combien plus vous

TEXTE 109

[1] Litt: son nom.
[2] «L'intimité», αὕτη en grec.
[3] «C'est cela qui sauve», dans la scolie grecque.
[4] Cf. *Jn* 1, 4.26; 11, 25, etc...

TEXTE 110

[1] *Jn* 5, 22. La citation est la traduction exacte de celle de la scolie grecque (Cr 46, 28-29); elle est identique aussi au texte de Zōhrab à une exception près, l'omission de l'adjectif possesif *iwroy* (*son* Fils) que possède le manuscrit *W*.

անձանց տեարք, քանիւն որք զանապականն առիք արիւն գին. և այն զի զնոսա մարդիկ ի միմեանց, իսկ ձեզ Աստուած ի դիւաց փրկեաց:

112

Յոհաննու Ոսկեբերանի:

Արարածք եմք Աստուծոյ, այլ յաղագս մեղացն եղաք Սատանայի. ապա զեղեալս մեզ Սատանայի գնէ փրկիչն արեամբն իւրով, որպէս ասացաւ՝ գնոց գնեցարուք, և դարձեալ՝ գնեցայք պատուական արեամբն և ոչ ապականացու նիւթով: Որպէս տանուտէր բարի և պարկեշտ զծառայ վատ և բազմամեղ ոչ դատէ գոլ արժանի տան իւրոյ վերակացու, մտանէ ի ձեռս դահճի տանջել, զի դարձցի ի չար բարոյիցն. ապա ի չարապէս չարչարելն, առ ինքն եկեալ ծառայն զղջանայ և դնէ ի մտի հաւանական ուղղութեամբ ծառայել տեառն, սակայն ի թախանձելն պատկառէ յիշատակել զառաջին անհաւանութիւնն, իսկ բարեմիտ տէրն գթցեալ յապաշաւանս ծառային, գինս տուեալ ստանայ զնա վերստին, զի առ յապայ սեպհական ասէ ինձ լիցի:

Այսպէս Աստուած ստացաւ զմարդիկ. քանզի իւր էաք և ոչ իւր, որպէս զի իւր եմք արարած և աւտարացեալք ի մեղաց ոչ եմք իւր: Նա այժմ մի՛ վարկանիցիս զքեզ Աստուծոյ ի մեղսն գոլով, զի բանսարկուն Սատանայ զքեզ իւր արար ստացուած մարդ մեղաց, որդի մեղաց. նա գնէ զքեզ ոչ պատուական արեամբ, այլ անպատիւ, վասն զի մեղաւք գնէ զքեզ, պոռնկութեամբ, սպանութեամբ, այն որ մարդասպան էր ի սկզբանէ և ոչ եկաց ի ճշմարտութիւնն:

113

Զիք այլ ինչ պատճառ նորա երևմանն, բայց միայն զի զմարդիկ փրկեսցէ. ապա պարտիք և դուք յանձանց ձերում փրկագործութեանն նպաստաւորք լինել, սրբութեամբ, եղբայրսիրութեամբ և զորս թուէ:

---

[3] *1P* 1, 18-19. La dernière partie de la citation, «*et non...périssable*», fait défaut dans la scolie grecque.

[4] La comparaison, inspirée de *Mt* 18, 23-35, est plus longue en arménien et traitée différemment.

[5] Cf. *1P* 2, 9.

[6] Cf. *2Th* 2, 3.

[7] *1P* 1, 19.

[8] *Jn* 8, 44.

TEXTE 113

[1] Allusion à *1P* 1, 20: «*...le Christ...manifesté à la fin des temps à cause de vous.*»

[2] Cf. *1P* 1, 22.

qui avez été obtenus au prix d'un sang incorruptible! De plus, alors que cet (or) affranchit les hommes les uns par rapport aux autres, Dieu, lui, vous a délivrés des démons.

112

De Jean Chrysostome.

Nous sommes des créatures de Dieu, mais en raison du péché nous sommes devenus celles de Satan[1]. Aussi, comme nous appartenions à Satan, le Sauveur nous a rachetés par son sang, ainsi qu'il a été dit: « *Vous avez été achetés pour un prix*[2] », et encore: « *Vous avez été achetés par un sang précieux ⸢et non par des choses périssables*[3].» (Dieu a agi)[4] comme un père de famille, bon et honnête, qui n'admettrait pas qu'un serviteur mauvais et chargé de fautes soit intendant de sa maison, (mais) le livrerait aux mains du bourreau pour la torture, afin qu'il revienne de sa mauvaise conduite. Qu'ensuite, après d'atroces souffrances, le serviteur, rentré en lui-même, se repente et décide de servir son maître dans un esprit de docile droiture, tout en éprouvant de la honte à le supplier, au souvenir de son indocilité antérieure, alors le maître bienveillant, pris de compassion devant le repentir du serviteur, paiera le prix pour le racheter, afin que dans l'avenir il m'appartienne, dit-il.

Ainsi Dieu s'est-il acquis l'homme[5]. Car nous étions siens et nous ne le (fûmes) plus, de même qu'étant ses créatures, nous ne le sommes plus lorsque nous lui devenons étrangers par le péché. Aussi, ne crois pas à présent que tu es à Dieu, si tu te trouves dans le péché; Satan, le Délateur, t'a fait sa propriété en effet, homme du péché, fils du péché[6]. Lui, il t'achète non *par un sang précieux*[7], mais (par un sang) vil; car il t'achète par le péché, l'impureté, le meurtre, *lui qui était homicide dès le commencement et n'a pas persévéré dans la vérité*[8].

113

Il n'y a d'autre raison de sa manifestation[1], si ce n'est celle de sauver les hommes. Vous devez donc, vous aussi, de vous-mêmes, contribuer à votre rédemption, par *la sainteté, l'amour fraternel*[2] et (les vertus) que (Pierre) énumère.

TEXTE 112

[1] Cf. *1Jn* 3, 8.
[2] *1Co* 6, 20.

114

Զաւազանին ծնունդն դնէ, որով յանապականութիւն նորոգիմք, ի Հոգւոյն սրբոյ Հոգեպէս սերմանեալք ի Հոգւորս։

115

Զի դուք ոչ էք մարմին, այլ Հոգի, Հոգեպէս ծնեալք. իսկ որք մնացին մարմին և յանհաւատութիւն, վախճան նոցա ըստ մարգարէին առածի լիցի, որ զամենայն մարդկային բարեկեցութիւն, ոչ խոտոյ, այլ ևս չնչին ծաղկին որ ի սաղարթէն ընձիւղի նմանեցոյց. որում զամենայն և ոչ թէ զմի ի մասանց բարեկեցութենէն առակեաց, կամ զփափկութիւն, կամ զազգատոհմն, կամ զզաւրութիւն. ոչ զմին միայն, այլ առեալ զբովանդակ կարծեալ վայելչութիւնս միով բանիւս այսուիկ. թէ ամենայն փառք մարդոյ իբրև զծաղիկ խոտոյ, յամաւթ արարեալ զորս ի սմանէ պաչարին։

116

Բարսղի։

Կամիմ քեզ ուժգին զարարածոցս ցուցանել զսքանչելիս, զի ուր գտանիցես և զորս և որոնես ի բուսոց, կատարելապէս ուսցիս զարարողին զսքանչելեացն հանգամանս։ Արդ յորժամ տեսանիցես բանջար խոտոյ ծաղկեալ, յայնժամ ած զմտաւ զմարդկայինս բնութիւն յիշատակեալ զպատկեր բանի իմաստնոյն Եսայեաս, ամենայն մարմին իբրև զխոտ և ամենայն փառք մարդոյ իբրև զծաղիկ խոտոյ։

Զկարճատեալ աւուրսն և զսակաւ ժամանակեայ զուարթութիւն մարդկան և ուրախութիւն վայելչապէս յայս պատկեր համեմատեաց մարգարէն. քանզի այսաւր է գեղեցիկ մարմնով, ստուարացեալ փափկութեամբ, ծաղկեալ ունելով զտիպ հասակին, զաւրութեամբ անխոնարհելի, կամք անհանդուրժելի, փոյթ և արագ բնու-

[3] *Is* 40, 6-8.
[4] Cf. *IP* 1, 24.
[5] *IP* 1, 24.

TEXTE 116

[1] «De saint Basile de Césarée», dans les manuscrits *V 951, 1462* et *W 1470.*

[2] *Is.* 40, 6. Ce texte, différent de *Z*, est une traduction exacte de celui de la chaîne grecque (Cr 49, 2-3).

[3] Dans les manuscrits arméniens, le chiffre 19, qui introduit cette scolie de Basile, est répété en marge devant le début de cette phrase, comme s'il s'agissait d'un nouveau texte.

114

(Pierre) évoque la naissance baptismale grâce à laquelle nous redevenons incorruptibles[1], ensemencés spirituellement par l'Esprit Saint pour des œuvres spirituelles.

115

Vous, en effet, vous n'êtes pas chair mais esprit[1], engendrés spirituellement. Quant à ceux qui sont restés chair[2] et dans l'incroyance, leur fin sera conforme à la sentence du prophète[3] qui a comparé toute félicité humaine, non pas (seulement) à l'herbe, mais à la fleur insignifiante que produit la feuille[4]. C'est à cela que (le prophète) a comparé la (félicité) entière et non pas uniquement l'une des parties de cette félicité, les plaisirs ou la famille ou la force. Il n'a pas considéré l'une (de ces félicités) seulement, mais dans cette seule parole il a envisagé toutes les jouissances auxquelles on peut penser. *Si toute gloire humaine ressemble à la fleur de l'herbe*[5], ils sont couverts de honte ceux qui en sont revêtus.

116

De Basile[1].

Je veux te montrer une chose étonnante, plus extraordinaire que la création, pour que, là où tu la rencontreras et l'examineras toi-même dans la nature, tu t'instruises parfaitement des attributs du créateur de cette merveille. Donc, lorsque tu vois en fleur l'herbe des champs, alors te revient à l'esprit, au souvenir de l'image évoquée par les paroles du sage Isaïe, ce qu'est la nature humaine: «*Toute chair est comme l'herbe, et toute la gloire de l'homme comme la fleur de l'herbe*[2].»

C'est[3] très justement que le prophète a comparé, à cette image, la brièveté des jours de l'homme, ainsi que le peu de durée de sa gaieté et de sa joie. En effet, aujourd'hui, il possède un corps magnifique, replet du fait des plaisirs de la table, resplendissant dans sa taille parfaite, d'une force indomptable; ses

TEXTE 114

[1] Cf. *1P* 1, 23.

TEXTE 115

[1] Cf. *Rm* 8, 9.12.
[2] Cf. *Rm* 8, 5-8.

թեամբ. և վաղվուն զնոյն դարձեալ տեսանես ողորմելի, կամ ի ցաւոց լուծեալ, կամ յանկարծադէպ պատուհասեալ, կամ ի ժամանակէ թառամեալ. այս անուն երևելի ստացաւ ընչից բազմութիւն, հպատակեալ ի բարեկամաց, պաշտեալ ի շողմոգաց, փութացեալ ի հաճութիւնս կամացն, ակումբ շուրջ զիւրեաւ ունելով զպարս ազգականացն, կաճառք բիւրուց պաշտաւնէից: Դիր առ սմին և զիշխանութիւն քաղաքական ինչ բռնութեան, կամ ի թագաւորաց պատիւ, կամ հեթանոսական հոգաբարձութիւն, կամ հեծելոց զաւրավարութիւն որոյ առաջի քարոզն աղաղակէր, տիգաւորքն որ ընդ նմա զսուրն շողացուցանէին. հնազանդելոցն որոց իշխէր, սարսէին զորս վիրաւորէր, կոփէր, բանդէր, տուգանէր, հարկս պահանջէր, և սոքաւք ահագին յաչս ժողովելոցն երևէր:

Եւ յետ այսր առ ի՞նչ աւարտն այսպիսւոյն ի մի գիշեր, կամ ջերմն տագնապեաց, կամ այլ ինչ ցաւ խոցեաց և յափշտակեաց զայս այր, աստի անդր փոխեաց, ի բաց կացեալ ի շրջանակելոց փառացն. ո՞րպէս յանարգ տաղաւարէ և այնուհետև զայնոսիկ իբրև զերազ համարի, և իբրև զշնչին ծաղիկ թառամեալ թուին յաչս նորա, որպէս և գրեաց մարգարէն:

117

Եւսեբեայ Կեսարացւոյ:

Այս է ամենայն մարմնոյ բնութիւն և որ զպատկեր երկրային զգեցեալ է մարդ, այսինքն սիրելով զմարմին և ըստ նմա կեայ. որպէս զերկրային խոտս և զգեղեցիկ ծաղիկս, առ աչաւք պաճուճի վայելչութեամբ. սակայն և ոչ ևս ընդ երկար ժամայ, այլ անկայուն և լուծական բնութիւն թառամի ըստ որում ուսուցանէ գիրս. չորացաւ խոտն և թաւթափեցաւ ծաղիկ նորա:

118

Թէոդորեայ Երակլացւոյ:

Ցուցանէ մարգարէս մարմնոյս ունայնութեամբ զերկնային բարեացն մշտնջենա-

---

² *1Co* 15, 49.

³ Le même mot arménien que précédemment, *marmin* (*chair*, mais aussi *corps*), revient ici alors que le texte grec emploie φιλοσωμάτου.

⁴ *Selon la chair*, en grec.

⁵ *C'amak'ec'aw* dans la version biblique arménienne (*Z*, p. 754), mais ici *č'orac'aw*, le sens est le même cependant.

⁶ *1P* 1, 24.

TEXTE 118

¹ Isaïe.

² *Is* 40, 6-8.

vouloirs sont impératifs (et), par nature, il est empressé et expéditif. Mais, le lendemain, ce même (homme), tu le revois pitoyable ou abattu par les douleurs ou bien châtié inopinément, ou encore ridé par l'âge. Un tel homme célèbre avait acquis une grande quantité de biens, il était flatté par des amis, encensé par des adulateurs empressés à satisfaire ses volontés; il avait autour de lui un cercle de proches, une foule de nombreux serviteurs. Ajoute-lui encore l'exercice d'un pouvoir civil tyrannique, ou les marques d'honneur que lui accordaient les rois, ou bien quelque charge profane, ou encore le commandement d'une troupe de cavaliers et, alors, devant lui, le héraut criait et les porteurs de lances brandissaient leurs armes. Il régnait sur ceux qui lui étaient assujettis; ceux qui tremblaient de peur il les blessait, les frappait du poing, les emprisonnait, les condamnait à des amendes, leur imposait des taxes; terrible pour tous ceux-là, c'est ainsi qu'il apparaissait aux yeux des faibles.

Pourquoi donc, après cela, la fin d'un tel personnage eut-elle lieu en une seule nuit? Pourquoi encore la fièvre l'a-t-elle accablé ou bien quelque autre mal a-t-il blessé et emporté cet homme, l'a-t-il fait passer de sa situation antérieure à celle-ci, le privant de la gloire qui l'entourait? Comment se fait-il qu'il habite dans une vile (demeure) et que, depuis lors, il considère ces (richesses) comme du rêve, et qu'elles apparaissent à ses yeux comme une fleur sans valeur, fanée, comme l'a écrit le prophète?

117

D'Eusèbe de Césarée.

Ceci est la nature de toute chair[1] et de l'homme qui a revêtu *l'image de l'être fait de terre*[2], c'est-à-dire qui aime la chair[3] et vit ⌜selon son mode[4]. Il en va de même pour les herbes de la terre et les belles fleurs que l'on voit resplendir de beauté. (Celle-ci), cependant, ne dure pas longtemps: la nature fragile et fuyante se flétrit, comme l'enseigne l'Écriture: «*L'herbe sèche*[5] *et sa fleur tombe*[6].»

118

De Théodore d'Héraclée.

Le prophète[1] montre, en même temps que la vanité de la chair, l'éternité des biens célestes[2]. Car ce que l'on estime gloire de l'homme s'évanouit

TEXTE 117

[1] *1P* 1, 24: «*Toute chair est comme l'herbe.*»

ւորութիւն: Քանզի կարծեալս փառք մարդոյ, ասէ, վաղվաղակի լռէ. իսկ զոր բանն Աստուծոյ աւետարանեաց բարիք մշտնջենաւոր մնայ:

119

Թէոդորիտոսի:

Ճշմարտապէս որ նման խոտոյ էր ժողովուրդն, չորացաւ և թառամեցաւ. քանզի յորժամ զՀրէիցն անպտղութիւն պատմեաց և զՀեթանոսաց փրկութիւն, ապա զայս վկայութիւն դնէ. այլ զուգէ և ընդ բնութիւն խոտոյ զբնութիւն մարդկան, իսկ ծաղիկ զոր առ նոսա փառք և բռնութիւն: Արդ որպէս ի չորանալ խոտոյն ծաղիկ և անկանիցի, այսպէս և եկեալ մահ ի վերայ, բռնութիւնն և ամբարտաւանութիւնն խափանի:

120

Եցոյց զմարմին եղելոցն ապականութիւն, և զնոսա յանապական սերմանէն ծնեալ յանապականութիւն. այսուհետև գայ ի զգուշացուցանել, զի Քրիստոս տղայացեալսն, որպէս զի մի անզգուշաբար տեղի տուեալ ապականութեան ինչ տգեղասցին. թէ ինչ ունիք զՀին մարդոյն չէ ձեր, ի բաց թաւթափեցէք զաւտարն, և դուք բնաւորական պայծառութեամբդ որով մնայք փայլեցէք. զի ոչ կարէ պայծառութիւնդ ճառագայթել, թէ ոչ պատրուակ տգեղութեան թաւթափեսցի ի բաց, որ է չարութիւն և որ ընդ նմա յառաջ գան կեղծիք. զի ապա կարէք անխարդախ կաթինն այսինքն սրբոյ բանին փափաքել, զոր ոչ կարեն ճմլել և յինքեանս ձգել որք յայնոսիկ վարակին. քանզի շնչաւոր գոլով յիմարութիւն է նոցա, որպէս ասացն Պաւղոս:

121

Սևերիոսի Անտիոքացւոյ եպիսկոպոսի ի թղթոյն որ առ Նիկիացի եպիսկոպոսն:

---

2 Cf. *1P* 2, 2; *1Co* 15, 53-54.
3 Cf. *1P* 2, 2.
4 *1P* 2, 1.
5 *1P* 2, 2.
6 *1P* 2, 1.
7 *1Co* 2, 14.

bientôt, dit-il, tandis que les biens éternels, annoncés par la parole de Dieu, demeurent.

119

De Théodoret.

Le peuple était vraiment semblable à de l'herbe; *elle s'est desséchée et fanée*[1]. Ainsi après avoir annoncé la stérilité des Juifs et le salut des païens, (le prophète) ajoute cette déclaration: à la nature de l'herbe il assimile la nature humaine, et la gloire et la force que celle-ci possède sont comme la fleur (de l'herbe). Donc, de même que tombe la fleur de l'herbe une fois desséchée, de même, lorsque la mort survient, la force et l'orgueil disparaissent.

120

(Pierre) dévoile que le corps des êtres créés est corruption[1], mais qu'ils sont nés d'une semence incorruptible en vue de l'incorruptibilité[2]. Il s'applique donc à les mettre en garde, puisque le Christ en a fait ses petits-enfants[3], de peur qu'ils ne soient défigurés en donnant prise imprudemment à quelque forme de corruption: «Si vous tenez à quelque chose, (sachez) que ce qui fait le vieil homme n'est pas vôtre; *rejetez*[4] ce qui (vous) est étranger, et vous, resplendissez de l'éclat de nature dans lequel vous êtes nés. Car cet éclat ne peut rayonner, si l'on ne rejette pas le voile de laideur qu'est la *méchanceté*[4] et ce qui en résulte, l'*hypocrisie*[4]. C'est alors que vous pourrez *désirer le lait pur*[5], c'est-à-dire (*le lait*) *de la parole*[6] sainte, que ne peuvent tirer ni faire couler en eux-mêmes ceux qui s'attachent à ces (fautes).» En effet, ceux qui vivent d'une manière bestiale, *c'est une folie*[7] pour eux, comme dit Paul.

121

De la lettre de Sévère, évêque d'Antioche, à l'évêque Nikias.

TEXTE 119

[1] *Is* 40, 7c-8a. Le texte arménien est différent de celui de la chaîne grecque et de la *LXX* (cf. J. Ziegler, *Isaias*, p. 260), ainsi que de la version arménienne de Zōhrab.

TEXTE 120

[1] Cf. *1P* 2, 1.

Բանն մարմնացեալ մնաց և այնպէս յորս էրն, և լաւագոյն խառնմամբ իբրև զԱստուած միացաւ ըստ անձնաւորութեան ընդ մարմնոյ Հոգի ունողի. աւրհնեաց զինոյ ծննդեանն երկունք, և զայն որ ըստ լինելոյն էր ճանապարհ իւրով ծննդեամբն. սրբեաց զմարմնաւոր ծնունդն, և արձակեաց զդառն ճաշակմանն սաստն, որով տրտմութեամբ ծնանեաք զորդիս: Վասն այնորիկ զկաթն աստուածային գիտութեան դիեցուցիչ մեզ ընկալաք և իբրև զարդի ծնեալ մանկունս բանաւոր և անխարդախ կաթինն փափաքեմք որպէս ասէ ուրեմն սուրբն Պետրոս:

122

Թէպէտ և կատարեալս կամի զմեզ աստուածային աւրէնքն լինել և ըստ վեհագոյն կարգաւորութեան ի լրումն հասանել, սակայն նախ կաթն ջամբեցուցանէ որպէս դեռածին մանկանց, և նովաւ զհասակ իմաստութեանն փրկութեամբ զարգացուցանէ, մինչև ճաշակելիքն կրթեսցին ընտրութեան բարւոյ և չարի. զի ոչ ի չարեաց տղայացելոց անկար է ի Հոգևոր իմաստն մերձենալ, և նոյն դեռևս կացելոցն դարձեալ, կամ այր կատարեալ լինել, կամ մշակ առանց ամաւթոյ:

123

Սրբոյն Բարսղի Կեսարու եպիսկոպոսի յաղագս որ ի սաղմոսն:

Յորժամ զաստուածային մարմին և արիւնն ճաշակիցէք յամենայնի զգուշացարուք, մի միայն մարմնով այլ և Հոգւով ճաշակել, և ի նորա կոկորդն ծասկել և

---

quand, sans changement, il a été uni hypostatiquement à elle qui a une âme intellectuelle...» (éd. BRIÈRE, p. 104-105).

[4] Ce verbe est omis dans le texte grec.

[5] Toute la finale de la scolie est différente du texte grec.

[6] Cf. *Gn* 3, 16

[7] *1P* 2, 2.

[8] Cf. *1P* 2, 2.

TEXTE 122

[1] *Jc* 1, 4; cf. *Lv* 19, 2.

[2] *1P* 2, 2.

[3] Cf. *1P* 2, 1.

[4] *Jc* 1, 4.

[5] *2Tm* 2, 15.

TEXTE 123

[1] Cf. *1P* 2, 3

[2] *Jn* 6, 34.

Le Verbe, en s'incarnant[1], est resté tel qu'il était en lui-même, et, dans une union[2] parfaite, il s'est uni hypostatiquement, en tant que Dieu, à une chair dotée d'une âme[3]. Il a béni, par sa propre naissance, les douleurs de ma naissance et la façon de venir à l'existence. ʳIl a sanctifié[4] la naissance dans la chair et il a supprimé[5] le châtiment, au goût amer, en vertu duquel nous mettions au monde, dans la tristesse[6], des enfants. C'est pourquoi nous avons reçu, comme notre nourriture, *le lait* de la connaissance divine, et, *comme des enfants nouveau-nés*[7], nous désirons le *lait pur* et spirituel, comme le dit saint Pierre en ce passage[8].

122

Bien que la loi divine veuille que nous soyons des (hommes) *accomplis*[1] et parvenus à une plénitude conforme à une destination sublime, cependant (Pierre) nous fait d'abord nourrir de *lait, comme des enfants nouveau-nés*[2], et, par ce moyen, il nous fait grandir en sagesse *pour le salut*[2], jusqu'à ce que le goût se soit formé à discerner le bien et le mal. Car si l'on ne s'éloigne pas de la malice[3] de l'enfance, il est impossible de s'approcher de la connaissance spirituelle — et cela vaut aussi pour ceux qui viennent de se convertir — ou de devenir un homme *accompli*[4] ou encore *un ouvrier qui n'a pas à rougir*[5].

123

De saint Basile, évêque de Césarée, sur ce (passage) du *Psaume* (33, 9).

Lorsque vous goûtez au Corps et au Sang divins, soyez tout à fait attentifs à les goûter non seulement corporellement mais aussi spirituellement, et, tout en le mâchant dans (votre) palais, à en jouir avec suavité[1], car ce qui vaut de l'homme extérieur, membres et sens, (vaut) aussi pour l'(homme) intérieur. Et

TEXTE 121

[1] Cette précision fait défaut en grec.

[2] Litt. *dans un mélange (xaṙnamb) parfait*. Le traducteur arménien a traduit ἕνωσις, conformément à sa propre christologie dans laquelle le terme arménien *xaṙnumn, mélange*, exprime l'union et la conjonction des deux natures dans le Christ (cf. le *Contra eos qui dicunt duas naturas* de Timothée Aelure, *CPG* 5475, éd. TER-MEKERTTSCHIAN-TER-MINASSIANTZ, *Wiederlegung*, index des mots, p. 377; THOMSON, *The Teaching*, p 200, Incarnation of Christ, technical terminology; *Girk' tʻltʻocʻ*, p. 116; *Knik' hawatoy*, index, p. 399). Mais Sévère d'Antioche a récusé ce terme de *mélange*; il lui préfère celui de *composition*, (cf. LEBON, *Le monophysisme sévérien*, p. 292-297).

[3] Les mêmes termes se retrouvent dans l'*Homélie cathédrale* 122 de Sévère d'Antioche: «Le Fils et Verbe, qui est avant les siècles, a pris vraiment la chair qui vient de nous; et

քաղցրութեամբ զմայլել, զի ըստ արտաքին մարդոյս է և ներքունս անդամք և զգայութիւնք. և զի է ճշմարտութեամբ Տէր մեր Հաց և մարմին նորա ճշմարիտ կերակուր, որք ճաշակէք զուրախարար Հացն ի տենչումն աղաւրեաց Հոգւոյ մանրեցէք զնա, ծանիք զորքանութիւն Համեղութեանն, պարարեցէք սովաւ զքաղցրում նորա: Քանզի զոր աւրինակ գործ մեղուի, ոչ այնքան բան որչափ ի ճաշակմանէն ճանաչի քաղցր և ախորժ, այսպէս և քաղցրաՀամութիւն երկնային Հացին, ոչ ուսուցանող վարդապետութեամբ, այլ յորժամ արդեամբք պատուիրանին ճգնիցիմք. և անձամբ յանձինս զորքանութիւն պարարտութեան նորին գիտասցուք:

124

Վէմ ճշմարտապէս է Քրիստոս եղեալ ի Հիմն եկեղեցւոյ իւրոյ ըստ Պաւղոսի. առ որ մատնչին Հաւատացեալք և ի վերայ նորա շինին իբրև զոսկի և զարծաթ և զականս պատուականս, զսա վատչուէր ժողովուրդն Հրէից անարգեաց և զԿայսեր ընտրեաց տէրութիւն:

125

Մէծ էր անուն տաճարին որ առ Հրէայսն և ի նմա խորՀրդածութիւնքն, յորմէ Հաւատացելոցն ի Քրիստոս Հարկ էր վրիպել. արդ զի մի առ այն ինչ ախտասցին տրտմական կրիւք, փոխանակ անշունչ քարանցն ասէ, դուք եղէք տաճար Աստուծոյ, քաՀանայագործել Հաճոյական պատարագ զանձինս ձեր և ոչ զանբանից Ջոկս, զորս այնքան անարգեաց Աստուած մարգարէիւքն և ոչ Հաճեցաւ. և տես զի ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի ասէ, քանզի նա է քաՀանայապետ մեր որ կայ միշտ յաստուածակողմն կոյս և զբանաւորս զոՀսն մեր նուիրէ, որպէս և յԵբրայեցւոց թուխթն Պաւղոս. վասն այսր գեղեցիկ իմն ճառ է:

TEXTE 125

[1] Cf. *He* 10, 9.
[2] Cf. *1P* 2, 5.
[3] Cf. *Ps* 50,18-19; *Is* 1, 13; *Os* 6, 6.
[4] 1P 2, 5.
[5] Cf. *He* 4, 14; 5, 5.
[6] *He* 1, 3.13; 8, 1; 10, 12; 12, 2.
[7] *1P* 2, 5.
[8] *He* 13, 15.

puisque notre Seigneur est véritablement un *pain*[2], et sa chair, *une vraie nourriture*[3], vous qui goûtez ce pain, cause de joie, broyez-le des dents, l'âme avide; reconnaissez combien est exquise sa saveur, nourrissez-vous de sa douceur. De même en effet que l'ouvrage de l'abeille est apprécié comme suave et savoureux, non pas tant en raison d'une explication que de sa dégustation, de même la suavité du *pain du ciel*[4] (est reconnue), non pas grâce à l'enseignement d'un maître, mais lorsque nous nous appliquons effectivement à la pratique des commandements. C'est ainsi que nous connaîtrons personnellement quelle est la richesse de ce (pain).

124

Le Christ est vraiment la pierre posée comme fondement de son Église, selon Paul[1]. Les croyants se sont approchés d'elle[2], et c'est sur elle qu'ils sont édifiés[3], comme *de l'or, de l'argent ou des pierres précieuses*[4]. Le misérable peuple juif l'a rejetée[5] et a préféré la domination de César[6].

125

Importants étaient aux yeux des Juifs le renom du Temple et les sacrifices qu'ils y offraient, (sacrifices) dont les fidèles du Christ devaient se détourner[1]. Aussi, de peur qu'en raison de cette situation ils ne soient frappés de quelque tristesse, (Pierre) leur dit: «Au lieu de (vous attacher) à des pierres sans vie, c'est vous qui êtes devenus le Temple de Dieu, vous offrant vous-mêmes, en sacrifice agréable[2], et non plus des troupeaux d'animaux que Dieu, si souvent, par l'intermédiaire des prophètes, rejeta et ne trouva pas agréables[3].» Observe aussi que (Pierre) dit: «*Par Jésus-Christ*[4]», car c'est lui notre grand prêtre[5], lui qui se tient continuellement *à la droite de Dieu*[6] et lui présente nos *sacrifices spirituels*[7], comme le dit Paul dans la *Lettre aux Hébreux*[8]. C'est pourquoi cette lettre est si belle.

[3] *Jn* 6, 55.
[4] *Jn* 6, 31.32.33.50.51.58.

TEXTE 124

[1] Cf. *1Co* 3, 11; *Ep* 2, 20.
[2] Cf. *1P* 2, 4.
[3] Cf. *1P* 2, 5.
[4] *1Co* 3, 12.
[5] Cf. *1P* 2, 4.
[6] Cf. *Jn* 19, 15.

126

Թէոդորիտոնի:

Այսու անուամբ Համանգամայն ժողովէ զորս ի շինութիւն եկեղեցւոյ ընծայեալք լինին որք Համաձայն առ միմեանս բոլորեալք զնոյն իմանան, զնոյն խաւսին, և մտաւք և կամաւք մի տուն շինին Աստուծոյ:

127

Կիւրղի:

Վէմ ընտիր, բազմացն կատարումն, պատուական զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս կոչէ, աստուածութեան փառաւք և մեծութեամբ վայելչացեալ. իսկ գլուխ անգեան, միով Հաւատով պնդելոց ի միութիւն Հոգւոյ երկաքանչիւր ժողովրդոց, որոց յիսրայէղէ են և ի Հեթանոսաց. այլ որ Հաւատայ ի նա ասէ՝ մի՛ ամաչեսցէ. զգուշութեամբ տես թէ ո՞րպէս կոչէ զՀաւատացեալսն, մի՛ ամաչեսցէ, և զի՞նչ շնորՀ անամաւթն լինելոյ. այսինքն ի յաւիտենական տագնապէ մեղաւորացն:

128

Որպէս Տէրն լոյս ճշմարիտ եկն ի դատաստան զի լուսաւորեսցէ զոր նախ քան զգալուստ իւր խաւարեալք և կուրացուսցէ զորս չարաչարն տեսանէին, այսպէս եղև և վէմն ընտիր գլուխ անկեան, ի պատիւ և ի փառս որոց Հաւատովն յարակցեցան առ ինքն. իսկ անՀաւատիցն որք կամակորեալք ոչ կամեցան ի շինուած նորա խառնել գլորման և կործանման եղև պատճառ. քանզի յետ ժպրՀութեանն տես թէ ո՞րպէս

---

³ *1P* 2, 6.

⁴ Cf. *Ep* 2, 14-16.

⁵ *1P* 2, 6

⁶ Cette finale de la scolie n'existe pas dans le texte grec.

TEXTE 128

¹ *Jn* 1, 9.

² Cf. *Jn* 9, 39.

³ *Lc* 1, 79; cf. *Jn* 9, 39.

⁴ Cf. *Jn* 9, 39.

⁵ *1P* 2, 6.

⁶ *1P* 2, 7.

⁷ Cf. *1P* 2, 8. La suite du texte est différente de la finale de la scolie grecque.

⁸ Cf. Flavius Josèphe, *La Guerre des Juifs*, VI, 3 (éd. DINDORF, t. 2, Paris, 1865, p. 286-287).

126

De Théodoret.

Sous ce nom[1], (Pierre) rassemble ceux qui se sont offerts pour l'édification de l'Église, eux qui, tous en harmonie les uns avec les autres, pensent la même chose, tiennent le même langage, et sont édifiés[2], quant à leur esprit et à leur volonté, en une unique demeure pour Dieu.

127

De Cyrille.

(Pierre) appelle notre Seigneur Jésus Christ, *pierre choisie*[1], *précieuse*[2], vénérable, parce qu'il jouit de la gloire et de la majesté divines. (Il l'appelle) aussi *pierre angulaire*[3], parce que, par une même foi, il a mis deux peuples en communion d'esprit: celui d'Israël et celui des Gentils[4]. Il dit encore: «*Celui qui croit en lui ne sera pas confondu*[5].» Observe avec soin comment il dit au sujet de ceux qui croient: «*Il ne sera pas confondu*», et quelle grâce (c'est pour eux) de ne pas être remplis de confusion. ⌜Cela veut dire que, dans la (vie) éternelle, (Dieu) châtie les pécheurs[6].

128

De même que le Seigneur, *vraie lumière*[1], est venu pour (exercer) un jugement[2], *afin d'illuminer ceux qui*, avant sa venue, *se trouvaient dans les ténèbres*[3], et d'aveugler ceux qui contemplaient le mal[4], de même il est aussi venu comme *pierre choisie*, comme *pierre angulaire*[5], pour l'honneur et la gloire de ceux qui, dans la foi, se sont attachés à lui. *Mais pour les incrédules*[6] qui n'ont pas voulu, dans leur perversion, se joindre à son édifice, il est devenu cause de chute et de ruine[7]. En effet, observe comment les Juifs se sont perdus à la suite de leur arrogance: ils furent encerclés et anéantis par l'empire romain, à tel point que des mères mangeaient leurs enfants[8], et que

TEXTE 126

[1] Jésus Christ; cf. *1P* 2, 5.
[2] Cf. *1P* 2, 5.

TEXTE 127

[1] *1P* 2, 6.
[2] *Is* 28, 16. Nous lisons πολυτελῆ, comme le texte de Cr 51, 33, que le caténiste arménien a traduit par *bazmac'n katarumn, fin de toutes choses* (πολλῶν τέλος).

կործանեցան Հրէայքն, գերեալք և աւերեալք ի Թագաւորութենէն Հռոմոց, մինչ և մարք զմանկունս ուտէին, և դեռևս յապստամբութեանն մնացեալք, կան ի նոյն լուծ ծառայութեան ընդ ամենայն երկիր:

129

Յովհաննու Ոսկեբերանի:

Այս ասացեալ ի Քրիստոս Թարգմանի, զի և ինքն արկ յաւետարանն զմարգարէութիւնս զայս, ասելով. ո՞չ երբէք ընթերցեալ է ձեր, զվէմն զոր անարգեցին շինաւղք, նա եղև գլուխ անկեան: Շինաւղք և անարգաւղք զՀրէայսն և զդպիրսն և զփարիսեցիսն ասէ, որք ի շինուածոյ աւրինացն և ի Հեբրայական Հաւատոյն զնա արտաքս վարէին, չամրտացի և դիւաՀարանուանեալ որում տարածեալ եկեղեցի Հեթանոսաց. զգիրկս առ զանարգեալն յապերախտիցն և եդ ի գլուխ իւր անկեան, Թագ պարծանաց:

130

Դիդիմոսի:

Զվէմն որ արտաքս Հանեալ անարգեցին շինաւղք, այլ ևս անկեան եղև գլուխ զոր և Եսայիաս գոչեաց. գլուխ անկեան և ընտիր և պատուական, քանզի արդարև զուգեաց ի մի անկիւն երկու շինութիւն՝ ընտիր վէմն և ճշմարիտ կենդանի Որդին Աստուծոյ իւր գլուխ լինելով. ամրափակեալ զամենայն որ ըստ Աստուծոյ շինութիւն երկաքանչիւրոցն, այսինքն եկեղեցի Հեթանոսաց և Հրէից որ Քրիստոսիւ առ միմեանս խառնեցան, և ընկալան զնա շնորՀ մեծ ի կատարս իւրեանց: Իսկ որ ի չար կամաց և ի չար յաւժարութեանց գայթագղեցան ի նոյն գլորեցան ատ և առ յապայ:

TEXTE 130

1 *1P* 2, 7.
2 *Ibid.*
3 *Is* 28, 16.
4 *1P* 2, 4.
5 Cf. *Rm* 16, 4.
6 Cf. *1P* 2, 8.

demeurés jusqu'à présent en état de rébellion, ils vivent, en tout pays, sous un même joug de servitude.

129

De Jean Chrysostome.

Ce qui est dit ici se rapporte au Christ, car c'est lui-même, dans l'évangile, qui a énoncé cette prophétie lorsqu'il a dit: «*N'avez-vous jamais lu: La pierre qu'avaient méprisée les bâtisseurs, c'est elle qui est devenue la pierre angulaire*[1].» Les *bâtisseurs* et les contempteurs (ce sont), dit-il, les Juifs, les scribes et les pharisiens qui le rejetaient de la construction de la loi et de la foi juive, (comme) *Samaritain et possédé du démon*[2], lui grâce à qui l'Église se répandit chez les païens. (Dieu) a serré dans ses bras celui qui avait été méprisé par des ingrats, et il l'a placé, comme *pierre angulaire*[3] de son (Église), comme une couronne de gloire.

130

De Didyme.

Les bâtisseurs ont rejeté la pierre[1] qu'ils ont mise à l'écart, mais *elle est devenue la pierre angulaire*[2] qu'Isaïe avait déjà annoncée: «*Pierre angulaire, choisie et précieuse*[3]», car le Fils de Dieu, *pierre choisie*[3] et réellement *vivante*[4], a vraiment réuni par un seul angle deux constructions, puisqu'il en est devenu la tête. Il a associé fortement l'une à l'autre les deux constructions de Dieu, c'est-à-dire l'Église des nations[5] et celle des Juifs, qui, dans le Christ, ont été unies l'une à l'autre et l'ont reçu comme une grâce excellente en vue de leur achèvement. Quant à ceux qui s'y sont heurtés[6], en raison de leur mauvaise volonté et de leurs mauvaises dispositions, ils se sont écroulés ici-bas et pour toujours.

TEXTE 129

[1] *Mt* 21, 42. Comme dans la scolie grecque Cr 52, 22, le texte arménien de *Mt* 21, 42 est privé de ἐν ταῖς γραφαῖς que possèdent NT et Z. Cette omission est connue (cf. VON SODEN, *Die Schriften*, p. 81)

[2] *Jn* 8, 48. La scolie grecque ajoute ici une citation de Jean, composée de *Jn* 9, 16 (*celui-ci n'est pas de Dieu*) et de *Jn* 7, 12 (*mais il séduit la foule*), citation avec laquelle s'achève la scolie. Ce qui suit l'allusion à *Jn* 8, 48, dans la scolie arménienne, n'appartient pas à l'*Expositio in Psalmum* CXVII.

[3] *1P* 2, 6-7.

131

Քանզի ըստ Հին աւրինացն սաՀմանի, այլ էր Թագաւորական ազգն, և այլ քաՀանայականն. և քանզի Քրիստոս ըստ մարմնոյ յերկուց ցեղիցն ունէր զծնունդն, որ եղև Հաւատացելոցս ի նա գլուխ անգեան. ուրեմն սփռի շնորՀք գլխոյն ի վերայ անդամոցն Հարկաւորապէս լինել և նոցա քաՀանայականս և Թագաւորականս. և զայս վասն այնր ասէ, որպէս զի մի իւիք նախատեսցին Հաւատացեալքն յանՀաւատ Հրէիցն, որք սովորէին ցեղընտիր լինելովն մեծաբանել, ընդ որս յաւելու և զգերազանցութիւն սոցա. զի Թէպէտ և ի Ցուդայէ Հանդիպին ծնեալք և ի յՂևեայ, բայց ոչ և սուրբ կարաւղ են լինել որպէս որք ի սուրբն յաւդեալ սրբեցաք, և ոչ ժողովուրդ սեփՀական որք կանխաւ յԱստուծոյ ի ձեռն Ովսեայ խոստեալ անարգեցան և ոչ ժողովուրդ անուանեցան:

Արդ յԱստուծոյ ընտրեալք գերազանց նոցա գտայք, պարտիք յայսմՀետէ և դուք շնորՀացն նպաստ լինել, և նուիրել կոչաւղին զձեզ յանպատուութենէ ի պատիւ և ի խաւարէ ի լոյս. ոչ խոյս կամ զուարակս, այլ զանձանց սրբութիւն, ձգել ի բաց զամենայն խայտաբղէտութիւն և մի՛ կամք լինել որք ի ՀեԹանոսաց և ի Հրէից կոչեցայք. միոյ Հաւատոյ և վարդապետութեան պատկառ կացեալք, զի գործով ընդ կոչմանն զսրբութիւնն Հաստատիցէք, և եղեալք սեփՀական արտաքոյ կորստեանն գտջիք:

132

Զայս ի ձեռն Ցովսէէ Աստուած առակաւք ուսոյց և ասաց, յայտնի զուշակումն եկեղեցւոյ ընտրութեան, զոր առ ի Հաստատութիւն կանխաւ ասացելոցն բերէ ի վկայութիւն:

133

Սևերիոսի:

Ժողովուրդ սեփՀական ասէ, քանզի առանձինն ստացուած և սեփՀական

---

[5] *IP* 2, 9.
[6] Cf. *Os* 9, 17; 13, 3-15.
[7] *Os* 1, 9.
[8] *IP* 2, 9.

TEXTE 132

[1] Cf. *Os* 1, 6.9; 2,1.25, les désignations symboliques des enfants d'Osée.
[2] Cf. *IP* 2, 10.
[3] Cf. *IP* 2, 9.

TEXTE 133

[1] *IP* 2, 9.

131

Selon l'ordre de la Loi ancienne, autre était en effet la tribu royale, autre (la tribu) sacerdotale[1]. Aussi, puisque le Christ était issu, par son corps, de cette double lignée, lui qui *est devenu pierre angulaire*[2] pour ceux qui croient en lui, la grâce de la tête s'est donc répandue nécessairement dans les membres qui, eux aussi, (possèdent) ce (caractère) sacerdotal et royal[3]. C'est la raison pour laquelle (Pierre) prononce ces paroles, afin que les fidèles ne soient offensés en rien par les Juifs infidèles. A ceux-ci, habitués à se glorifier (et) à préférer leur ascendance à toute autre[4], il oppose la noblesse de ceux-là. Ils ont beau, en effet, être nés de Juda et de Lévi, ils ne peuvent cependant être saints comme nous le sommes devenus par notre union au Saint; (ils ne peuvent être) *le peuple acquis*[5], eux qui, déjà par la bouche d'Osée, furent rejetés[6] et furent appelés «*Pas-mon-peuple*[7]».

Puisque vous avez été choisis par Dieu, vous leur êtes donc devenus supérieurs. Vous devez par conséquent, vous aussi, seconder la grâce et vous offrir *à celui qui vous a appelés*[8] du déshonneur à l'honneur, *des ténèbres à la lumière*[8]. (Vous devez offrir) non pas un bélier ou un veau, mais la sainteté de vos âmes, rejeter toute souillure et ne pas suivre vos volontés, *vous qui avez été appelés*[8] d'entre les païens et les Juifs. (Vous devez) vous attacher à l'unique foi et à l'unique enseignement, afin d'affermir, par vos œuvres, votre appel à la sainteté, et d'échapper à la perdition, puisque vous êtes devenus (*le peuple) acquis*[8].

132

Ce que Dieu, par la bouche d'Osée, avait enseigné et dit en paraboles[1], prédiction claire de l'élection de l'Église, (Pierre)le cite[2] en vue de confirmer ce qui a été dit auparavant[3].

133

De Sévère.

Un peuple acquis[1], dit (Pierre), car Dieu tient les fidèles comme sa possession personnelle et sa richesse *acquise*[1]. Bien que tous les hommes

---

TEXTE 131

[1] Seul, cet incipit correspond au texte grec La version latine d'Épiphane le Scholastique (éd. ZOEPFL, *Didymi*, p. 21) fait allusion ensuite à la tribu de Lévi et à celle de Juda

[2] *1P* 2, 6.

[3] Cf. *1P* 2, 9.

[4] Cf. *Jn* 8, 33.

մեծութիւն ունի իւր Աստուած զհաւատացեալքս. թէպէտ են ստացուած նորա ամենայն մարդիկ, սակայն ստոյգ և սեփհական ստացուած որք յաւժարութեամբ ընծայեցաք նմին, և զտերութեան նորա զարժանիս գործեմք, ոչ յաւտար հարկէ կամ կրից, որպէս յԱստուծոյ տիրեալք:

134

Որք յաղագս աստուածպաշտութեանն կցորդք են, պարտ է սիրելիս զնոսա կոչել, իսկ որք մարդկային կամաւք դնեն զսիրելութեան անուն ոչ են այսպէս հաւատարիմք առ սէրն: Եւ քանզի աստուածայնովն բերիմ որ առ ձեզ զթուղթս գրեմ, վասն այսորիկ և պատուիրեալ աղաչեմ ի բաց լինել ի մարմնաւոր ցանկութեանց որ բուսանին հակառակ հոգւոյ, և մեծ ընդ նոսա վարել թշնամութիւն. ծանուցեալ թէ այլ է մարմնոյ և այլ է հոգւոյ գիտութիւն և կամք, և զայս իւրաքանչիւր ոք կարող է որոշել. և չէ ինչ հարկաւոր երկրորդել բանիւս:

135

Ի պարկեշտութիւն խրատէ զնոսա, ըստ այնմ որ մի ըստ միոջէ հանդերձեալ բանս ցուցանէ, հնազանդութիւն թագաւորաց և ծառայից տերանց և կանանց արանց, զի մի՛ երբէք իբրև զխռովիչս և եղծիչս քաղական աւրինաց կարծեսցեն զկրաւնս ձեր: Բայց զի՞նչ է յաւելուած բանիս թէ փառաւոր առնիցեն զԱստուած յաւուրն այցելութեան. աստ փառաւորել ի դէպ է ի գեղեցիկ կրաւնսն նայելով, իսկ անդ յայնմ աւուր չիք այսմ տեղի և ոչ կարաւտութիւն ուր ծածուկքն յայտնին. բայց զայս նշանակէ ասացեալս թէ անպատասխանի առնելով զնոսա յամենայն կարգ և ի սահման որ ըստ աշխարհի, ձեր ուղիղ մնալովս: Իսկ եթէ և զայս տեսեալ դեռ ևս ժպրհեսցին նախատել անդուռն բերանաւք, ի հանդերձեալ աւրն որպէս Նինուէացիքն զՅրուսաղէմ, և դշխոյն հարաւոյ զժողովուրդն, և առաքեալքն զհարս իւրեանց դատեսցին, այսպէս և ձեր պարկեշտութիւնդ զկամակոր նախատիչսդ, որք զոր դիտեն այժմ զբարւոք գործսդ և իբրև զչար բամբասեն. անդ ունին ճանաչել զզաւրութիւն էութեան դմին և փառաւորելն զԱստուած որ արդարապէս կշռէ աշխատութեան ձերում զվարձն անճառ փառացն, և նոցա զարժանն պատիժն:

TEXTE 135

[1] Cf. *1P* 2, 13.
[2] Cf. *1P* 2, 18.
[3] Cf. *1P* 3, 1.
[4] *1P* 2, 12.
[5] Cf. *Mt* 10, 26.
[6] Cf. *1P* 2, 12.
[7] Cf. *Mt* 12, 41.
[8] Cf. *Mt* 12. 42.

soient sa possession, cependant c'est en tant que possession véritable et *acquise*[1] que, spontanément, nous nous offrons à lui, et que nous accomplissons des œuvres dignes de sa souveraineté, non sous l'emprise d'une contrainte extérieure ou de tourments, (mais) comme soumis à Dieu.

134

Ceux qu'unit la piété envers Dieu, il faut les appeler *bien-aimés*[1], mais ceux qui fondent leur amitié sur une inclination humaine ne sont pas fidèles en amour de la même façon. Aussi, puisque je suis mû par une (inclination) divine, moi qui vous écris cette lettre, *je vous prie donc instamment de vous abstenir des convoitises charnelles qui surgissent contre l'âme*[1] et de leur vouer une grande inimitié. Je vous le déclare: la sagesse et le vouloir de la chair diffèrent de ceux de l'âme, chacun peut s'en rendre compte; il n'est pas nécessaire de le répéter dans ce discours.

135

(Pierre) les exhorte à la déférence, comme le manifestent les recommandations détaillées qui suivent: obéissance aux rois[1], (obéissance) des serviteurs à leurs maîtres[2], des femmes à leurs maris[3], de sorte que votre conduite ne soit jamais estimée comme perturbatrice et destructrice des lois civiles.

Mais pourquoi ajoute-t-il cette parole: «*(Afin qu')ils rendent gloire à Dieu au jour de sa visite*[4]»? C'est maintenant qu'il convient de glorifier (Dieu), à la vue d'une *belle conduite*[4]; mais alors, en ce jour où seront dévoilées les actions cachées[5], il n'y aura plus occasion ni nécessité à cela. Cependant, par ces paroles, (Pierre) signifie que vous rendez inexcusables les (païens)[6] en toute circonstance et en tout lieu du monde, lorsque vous persévérez dans votre conduite droite. Mais si après avoir observé cela, ils ont encore, de leurs bouches sans retenue, l'audace de vous insulter, de même qu'au jour à venir *les hommes de Ninive*[7] condamneront Jérusalem, *la reine du midi*[8] le peuple (choisi), les apôtres leurs ancêtres, de même votre piété (condamnera) ces insulteurs obstinés, eux qui observent actuellement vos œuvres bonnes et les censurent comme si (elles étaient) mauvaises. Là-bas, ils auront à reconnaître la valeur de votre vie et à glorifier Dieu qui pèse d'une façon équitable, pour votre labeur, le salaire d'une gloire ineffable, et, pour eux, le châtiment qui leur convient.

TEXTE 134

[1] *1P* 2, 11.

136

Մարդկեղէն ստացուած, զսկզբնաւորութիւնս անուանէ ձեռնդրութեան թագաւորաց. վասն զի մարդիկ գտին զայս անուն և զիշխանութիւն որոց վասն Տեառն որ ասաց՝ տուք զԿայսերն Կայսեր և զԱստուծոյն Աստուծոյ, պարտիք հպատակել, այլ հնազանդութիւն յաշխարհավար աւրէնս որոց և իշխեն. ապա թէ վեհագոյն քան զիւրեանց իշխանութիւնն բռնադատեն տիրել, ընդդէմ կալ է պարտ:

137

Յոհաննու Ոսկեբերանի:

Ոչ խափանէ զբարեպաշտութեանն հնազանդութիւն. և տես ոչ ասաց խառնիխուռն թէ լուարուք, այլ թէ հնազանդ լերուք, միայն իշխանական պատուոյ հպատակել, և ոչ աստուածայնոց խորհրդոց ըստ հրամանի նոցա դրժել. և զի մի՛ ասասցեն հաւատացեալքն, եթէ նախատես զմեզ արհամարհելի առնես, տիրելով իշխանաց ի վերայ երկնից արքայութեանն ժառանգաւորացս, յաւել թէ վասն Տեառն. ապա ուրեմն, ոչ իշխանաց, այլ Աստուծոյ հրամանին է հնազանդութիւն զոր նոցա ցուցանեմք:

138

Քանզի բազում բանսարկութեամբ ասէին, եթէ շրջել եկն ի քաղաքս Քրիստոս, որպէս զի ուսուցէ արհամարհել զերկրաւոր իշխանութիւնս. յորժամ տեսանեն զձեզ բարի կամաւքն Աստուծոյ հնազանդել իշխանութեանց, այնպիսիքն կարկեսցին, որք գողացեալք զճշմարտութիւն և ոչ արդարապէս դատէին զՔրիստոսի քաղաքավարութիւնն, որ յաւդիչ եկն մարդկան առ միմեանս և ոչ պատառիչ:

---

[3] Ce passage fait défaut dans la scolie grecque.

[4] *1P* 2, 13.

[5] Ce desinit de la scolie est différent du grec.

TEXTE 138

[1] Cf. *1P* 2, 13, qui répond à l'accusation d'insoumission que formule la première phrase de la scolie.

[2] Cf. *Lc* 23, 5.

[3] Cf. *1P* 2, 13.

[4] Après avoir rappelé la colère des grands prêtres, l'auteur de la scolie évoque les attaques auxquelles les chrétiens sont en butte.

[5] Cf. *Jn* 17, 11.21-23.

136

Par «*institution humaine*[1]», (Pierre) désigne l'origine du sacre des rois. Les hommes ont en effet inventé ce nom et ce pouvoir, auxquels, à cause du Seigneur qui a dit: «*Rendez à César ce qui est à César et à Dieu ce qui est à Dieu*[2]», vous devez vous soumettre[3]. Aussi (vous devez) obéir aux lois civiles de ceux qui gouvernent. Mais si, pour gouverner, ils exercent une contrainte qui dépasse leur pouvoir, il faut leur résister.

137

De Jean Chrysostome.

La soumission[1] ne fait pas obstacle à la piété. Fais attention que (Pierre) n'a pas dit de façon imprécise: «Obéissez», mais: «*Soyez soumis*[2]», afin seulement que vous soyez déférents à l'égard des princes, et non pas que vous transgressiez, sur leur ordre, les vouloirs divins[3]. Et pour que les fidèles ne disent pas: «Tu nous outrages et tu nous rends méprisables en imposant sur nous, qui sommes héritiers du royaume des cieux, la domination des princes», (Pierre) a ajouté: «*A cause du Seigneur*[4].» Ce n'est donc pas aux princes, mais au commandement de Dieu que s'adresse la soumission que nous leur manifestons[5].

138

Beaucoup disaient en effet[1] dans leur colère que le Christ vint en cette cité pour la bouleverser[2], qu'il enseignerait en quelque sorte à mépriser les autorités de ce monde. Lorsqu'ils vous verront vous soumettre aux autorités[3] avec une bonne volonté inspirée de Dieu, de tels gens[4] seront désarçonnés, eux qui, après avoir escamoté la vérité, n'ont pas jugé, comme il le fallait, le comportement du Christ. Celui-ci est venu en rassembleur des hommes[5], et non pas en diviseur.

TEXTE 136

[1] *IP* 2, 13.
[2] *Luc* 20, 25; cf. *Mt* 22, 21; *Mc* 12, 17.
[3] Cf. *Rm* 13, 7.

TEXTE 137

[1] Aux légitimes détenteurs du pouvoir.
[2] *IP* 2, 13.

139

Զարագործաց է սովորութիւն անլուր և անհնազանդ լինել իշխանաց. արդ զի մի որք այսպէսն են ընդդէմ դիցեն թէ ազատեցաք յաշխարհէ և երկնաքաղաքացիս եղաք, ո՞րպէս դարձեալ զմեզ յաշխարհական լուծ ածես, յաւել թէ ըստ ճշմարտութեան ունիցիք զեղեալ ազատութիւնդ, և մի՛ չարեաց առնուք վերակացու, անպատկառ և աներկիւղ ի նոսին հանդիսանալ, և զիշխանական պատիժն ի վերայ նոցին անգոսնել. ապա թէ ի բարուքն կրաւնաւորիք ազատութիւն, իշխանք չեն ինչ այնմ հակառակ. որոց հնազանդիքն, և մանաւանդ զի որ ազատեացն զձեզ հրամայեաց առ նոսին հպատակութիւն և պատիւ ցուցանել:

140

Ահաւասիկ և նոքին իսկ իշխանքն փող են արդարութեան աւրինացն Աստուծոյ. քանզի ոչ դատապարտեն զորս ըստ նորա արդար իրաւանցն վարին, այլ զորս ընդդէմ արդար աւրինացն Աստուծոյ գործեն, աւազակք, սպանողք, զրկողք և որք այսպիսիք. զոսին դատեալ տանջեն և կորուսանեն, հետևեալք արդարութեան Աստուծոյ. որով յայտ է թէ ամենայն երկրաւոր իշխանութիւն ի փրկութիւն ազգաց յԱստուծոյ տնաւրինեալ եղաւ, և ոչ որպէս ոմանք ի բանսարկուէն չաղակրատեն, զի աչառութեամբ նոցա զարհուրեալ մարդիկ մի իբրև զձկունս կլցեն զմիմեանս, այլ երկուցեալք յիշխանականդրութենէ աւրինաց, ի բաց մերժեսցեն յանձանց զպէսպէս անիրաւութիւնս:

Քանզի և Պաւղոս յԱստուծոյ ասէ զամենայն իշխանութիւնս կարգեալս տէրութեան իւրում սպասաւորս. ուրեմն սուտն Սատանայ ստէր զառ Տէրն ասելն թէ ինձ տուեալ է ում կամիմ տամ զսա. և ահա ոչ եթէ նորին հրամանաւ թագաւորք յառնեն, բազմաց ի նոցանէ աւժանդակ գոլով ուղղութեան պատուիրանին, մանաւանդ և համաձայն արդարութեան աւրինացն. և կէսք տանջանաւքն յերկիւղ և ի խրատ. իսկ ոմանք ի պատիժ և յանարգանս ամբարտաւանից և արհամարհող ըստ գործոց իւրեանց. սակայն բովանդակն յԱստուծոյ արդար դատաստանացն ուղղին, զի ինև

---

[3] Cf. *1P* 2, 16.
[4] Cf. *Rm* 13, 3
[5] Cf. *Rm* 13, 1.

TEXTE 140

[1] Au lieu de αὐλίσματι, le traducteur aurait-il lu αὐλος εἰσι?
[2] Les mots *əst nora ardar irawancʻn varin, ayl*, attestés par tous les manuscrits, sont omis dans le *Jérusalem 1301* par saut du même au même.
[3] Cf. *Rm* 13, 1.
[4] *Id.*
[5] Cf. *Rm* 13, 6.
[6] *Lc* 4, 6.
[7] Ici s'achève le parallèle avec le texte d'Irénée.

139

C'est l'habitude des gens pervers d'être indociles et insoumis aux autorités. Par conséquent, pour que celles-ci ne (nous) soient pas hostiles parce que nous avons été libérés du monde et sommes devenus citoyens des cieux[1] — comment, après nous avoir convertis, nous dispenserais-tu de la soumission aux autorités de ce monde? —, (Pierre) a ajouté: «Vous avez réellement acquis une vraie liberté, toutefois ne vous posez pas en avocats du mal, résistant effrontément et insolemment[2] à ces (autorités) et méprisant les châtiments du pouvoir prévus en ces circonstances.» Mais si vous exercez votre liberté d'une façon religieuse[3], pour le bien, les autorités n'auront rien contre cela[4]. Obéissez-leur, d'autant plus que celui qui vous a libérés a commandé de leur manifester soumission et déférence[5].

140

Voici que les magistrats eux-mêmes sont une trompette[1] de justice pour les lois de Dieu. Car ils ne condamnent pas ceux qui se conduisent selon ses justes règles, mais[2] ceux qui agissent contre les justes lois de Dieu: brigands, assassins, spoliateurs et leurs pareils; ces (gens-là), après (les) avoir jugés, ils (les) livrent au supplice et (les) font périr, imitant (ainsi) la justice de Dieu. C'est par celui-ci, à l'évidence, que toute autorité terrestre a été établie[3] pour le salut des nations selon une disposition de Dieu — et non par le Diable, comme certains le rabâchent —, afin que, retenus par le respect de ces (autorités), les hommes ne se dévorent pas les uns les autres comme des poissons, mais que, saisis de crainte grâce à l'établissement de lois, ils écartent d'eux les diverses injustices.

Car Paul dit aussi que toutes les autorités ont été établies par Dieu[4], (comme) ministres[5] de sa souveraineté. Satan mentait donc quand il disait au Seigneur: «*(Cela) m'a été donné, je le donne à qui je veux*[6].» Ce n'est certes pas sur son ordre que des rois surgissent, même si beaucoup d'entre eux favorisent la rectitude (à l'égard) du précepte, voire se conforment (eux-mêmes) à la justice de la loi, et que d'autres, du fait des supplices (qu'ils infligent), (agissent) en vue de la crainte et de la correction, que d'autres encore (existent) en vue du châtiment et de l'humiliation des orgueilleux et pour (les) couvrir de mépris à la suite de leurs œuvres; cependant tous sont dirigés par les justes jugements de Dieu[7]. Car *c'est par moi*, dit-il, *que les rois*

TEXTE 139

[1] Cf. *Jn* 17, 14; *Ep* 2, 19.
[2] Cf. *Rm* 13, 2.

ասէ թագաւորք թագաւորեն և բռունք ունին զիշխանութիւն, և բաժակ ոսկի Նաբուգոդոնոսոր ի ձեռին Տեառն զոր ըմպել արժանի գտաւ Իսրաէլ:

141

Ոչ եթէ զկիրս բնաւորական երկիւղի առ տեարս խրատէ ցուցանել ծառայից, քանզի այն անբան է, և ընդ անբան կենդանիսն լծի, այլ զարուեստաւորն և որ ուղիղ բանիւն ուղղի, վասն զի երկիւղն ոչ է տիրական անուն, ահա յայտ է. սակայն որ ըստ Քրիստոսի և նորին վարդապետութեանն երկնչի ի տեառնէ իւրմէ, ծառայեցուցիչ երկիւղն ոչ եթէ տիրէ նմա, այլ հնազանդի. զի ոչ եթէ ի նմանէ առ այն բերի, այլ ի սիրոյն Քրիստոսի և ի պատուիրանացն. իսկ որ յաղագս սպառնալեացն և չարչարանացն երկնչի, զծառայականն ունի երկիւղ ի վերայ իւր:

142

Ասեմ թէ և զամենայն կենցաղս մեր անփորձ պահեմք բանիւ և գործով, ոչ հաւասարեմք նորայոցն որ վասն մեր: Նա թէ և մահուամբ վկայութեան պատահիմք, զի նա անմահ գոլով մեռաւ վասն մեր, իսկ մեք մահկանացու վիճակեալք բնութեամբ. սակայն մնամք բարեյոյս առ ընդարձակ սէրն որ եցոյց մարդկան, ապա թէ ոչ մերս ընթացք ահա ամենայն վատթարութիւն է, զի ոչ ոք սուրբ եղև յաղտոյ որպէս ասացաւ, թէ և միաւրեայ իցեն կեանք նորա ի վերայ երկրի: Այլ իրաւամբք մատնեալ զանաւրէն Հրէիցն որ առաջի Պիղատոսի զաղաղակն ասէ, որք ձայնէին, մեք աւրէնս ունիմք և ըստ աւրինաց մերոց պարտի մեռանել. որ թէպէտ և մեռաւ ըստ աւրինացն և որպէս գուշակեցին մարգարէքն, սակայն նոցա ի գերութիւն և ի կործանումն:

εὐλάβεια (*reverentia*) par *erkiwł* (= *timor*), comme il l'avait fait pour φόβος au début de la scolie.

[3] Les lignes Cramer 57, 2-5 font défaut en arménien

TEXTE 142

[1] Ce début de la scolie se lit aussi en grec (Cr 58, 8-9).
[2] Cf. *1Tm* 2, 6.
[3] *Rm* 5, 9; *1Th* 5, 10; *1P* 3, 18.
[4] Cf. *Rm* 5, 8; *Ep* 2, 4; 3, 19.
[5] *Jb* 14, 4. Ce sont les dernières lignes de la scolie grecque (Cr 58, 9-11)
[6] *Jn* 19, 7. Le texte est identique à Z.
[7] Cf. *Is* 53; *Jr* 11, 18-20, etc...

règnent[8] et que les tyrans ont autorité[9], et Nabuchodonosor (fut) *une coupe d'or dans la main du Seigneur*[10], (coupe) que mérita de boire Israël[11].

141

(Pierre) ne conseille pas aux serviteurs d'avoir pour leurs maîtres un sentiment de crainte physique[1] — une telle (crainte) serait en effet irrationnelle et (les) associerait aux animaux dépourvus de raison —, mais (un sentiment) qui les pousse à l'action et que guide la droite raison, (sentiment dont) le nom propre n'est pas en effet «la crainte[2]», cela est bien évident. Mais celui qui craint son maître en raison du Christ et de ses enseignements n'est pas dominé par une crainte asservissante, mais il se fait obéissant; ce n'est pas en effet sous son emprise qu'il se soumet à ce (maître), mais par amour du Christ et de ses préceptes. Quant à celui qui craint en raison des menaces et des supplices, il est possédé d'une crainte servile[3].

142

⌜Je dis qu'alors même que nous garderions notre vie entièrement pure en paroles et en actes[1], nous ne pourrions l'égaler à celle de celui qui (s'est livré) pour nous. Lui, c'est en sa mort même que nous recevons son témoignage[2], car, bien qu'il soit immortel, il est mort pour nous[3]; nous, par contre, nous avons en partage, par nature, d'être mortels. Cependant nous demeurons pleins d'espérance en raison de l'immense amour qu'il a manifesté aux hommes[4], sinon notre cheminement ne serait que dépérissement; ⌜personne, en effet, *n'a été exempt de la souillure, même si*, comme on l'a dit, *sa vie sur terre n'est que d'un jour*[5]. De plus, (le Christ) a été trahi par la justice des Juifs impies qui criaient devant Pilate, s'exclamant: «*Nous avons une loi et selon notre loi il doit mourir*[6].» Bien qu'il mourût conformément à leur loi, comme l'avaient aussi prédit les prophètes[7], cependant cela amena leur asservissement et leur extermination.

[8] *Pr* 8, 15.
[9] Cf. *Pr* 8, 16.
[10] *Jr* 51, 7.
[11] Cf. *Jr* 25, 15-30.

TEXTE 141

[1] Cf. *1P* 2, 18.
[2] Le traducteur arménien a lu οὐ (= *oč'*, *non*) au lieu de οὗ (= *oroy*, *cuius*) et a traduit

143

Սեւերի Անդուոքացւոյ ընդդէմ Ցուլիանոսի գրելոցն:

Որ մատչի պատարագ զանձին իւրոյ մեղս ոչ ունի, այլ բերէ յինքեան զնոցին յանցանքն վասն որոց պատարագի. և այս յայտնապէս երևի ի սահմանս աւրինակին: Քանզի զո՞ր արդեօք մեղս ունէր գառնն կամ խոյն կամ նոխազն, որք յաղագս մեղաց զոհէին. և վասն այսորիկ մեղս կոչեցան, յասելն առ քահանայսն եթէ զմեղս ժողովրդեան իմոյ կերիցէք. ապա ուրեմն ընդ մեր մեռաւ Քրիստոս, որք արդարացեալք որ վասն մեր պատարագաւն ի նախնին վերացաք փառս:

144

Շատ որում և ինքն Տէրն անուանէր, նա և զմեզ մոլորեալս եցոյց առակաւք աւետարանին:

145

Եւսեբի:

Քանզի վէրք էառ նա ըստ մարմնոյ, անարժան իւր խոցուած և վիշտք տանջանաց. զծնաւտն յապտակ ետ և զգլուխն ի կոփումն եղեգան. սակայն այս որ նորա վէրք մեզ փրկիչք եղեն և բժիշկք և բժշկեցաք նորա վիրաւքն. և սոքա ո՞յք ոմանք. որք յառաջագոյն մոլորեալք ոչ՛ գիտեաք զնա, և ոչ՛ զմտաւ ածել բնաւ թէ ուրեք է:

TEXTE 145

[1] Cf. *IP* 2, 24; 3, 18.
[2] Cf. *Mt* 26, 67; *Jn* 18, 22.
[3] Cf. *Mt* 27, 30.
[4] *IP* 2, 24.
[5] L'anaphorique *sokʿa*, pour désigner la première personne du pluriel du verbe précédent.
[6] *IP* 2, 25.

143

De Sévère d'Antioche, contre le livre[1] de Julien.

Celui qui s'offre en sacrifice n'a pas de péchés personnels, mais il porte sur lui les fautes de ceux pour lesquels il s'offre en sacrifice. C'est cela même qui apparaît clairement dans les prescriptions figuratives (de la Loi). En effet, quels péchés pouvaient avoir l'agneau ou le bélier[2] ou le bouc qui étaient immolés à cause des péchés? C'est pour cela qu'ils étaient appelés «*péché*[3]», lorsque (l'Écriture) dit aux prêtres: «*Vous mangerez le péché de mon peuple*[4].» Le Christ est donc mort pour nous, nous qui, devenus justes grâce à son sacrifice pour nous[5], avons été élevés à la gloire des origines.

144

Le Seigneur lui-même se donnait ce nom[1], selon les mêmes termes[2]; il nous a montré aussi dans la parabole de l'évangile[3] que nous étions égarés.

145

D'Eusèbe.

Les blessures, en effet, lui (les) reçut en sa chair[1], meurtrissures et souffrances de tourments qu'il ne méritait pas; il présenta sa joue au soufflet[2] et sa tête aux coups de roseau[3]. Cependant, ce qui (fut) pour lui blessure devint pour nous facteur de salut et de guérison, et nous avons *été guéris par ses blessures*[4]. Mais ceux-là[5], qui (sont-ils)? Nous, qui autrefois étions *égarés*[6], sans même nous figurer qu'il ait quelquefois existé.

TEXTE 143

[1] Une réfutation contre l'*Apologie* dans laquelle Julien d'Halicarnasse reprochait à Sévère «de l'avoir mal compris et méprisé» (cf. J. LEBON, *Le monophysisme sévérien*, p. 174).
[2] Ni le texte syriaque ni le texte grec ne font mention de cet animal.
[3] Cf. *Lv* 4, 24. La scolie grecque s'achève ici.
[4] *Os* 4, 8. La citation se lit quelques lignes auparavant dans le texte de Sévère
[5] Ce membre de phrase se lit aussi dans le passage de Sévère d'où est tirée la scolie.

TEXTE 144

[1] L'appellation de *berger* de *1P* 2, 25.
[2] Cf. *Jn* 10, 11.14.
[3] Cf. *Mt* 18, 10-14; *Lc* 15, 3-7.

146

Թէոդորիտոնի:

Նոր և հրաշալի է բժշկութեանս գործ. և բժշկին առեալ զվէրս և զհիւանդն եհաս առողջութեան:

147

Ոչ միայն հաւատացեալ արանց, այլ և անհաւատիցն հրաման տայ լինել հնազանդ, ոչ վայրապար, այլ զի թէպէտ և վրիպեալք են յիմաստութենէ, ձեր աստուածապաշտ և երկիւղած գնացիցդ տեսաւղք եղեալ դիւրաւ նուաճին ի հաւատս. քանզի յայս է հաստատեալ բնութիւն մարդկան ի տեսութենէ առաւել գալ ի հաւանութիւն:

148

Երկու իրաւք խրատէ զկանայսն. զի արանցն հնազանդեսցին և գեղոյ աւտարի գեր ի վերոյ լինիցին, զի արտաքին պաճուճանքն ոչ է զարդ, այլ յաւելուած. գեղ պատշաճ կնոջ առն իւրում ունկնդրութիւն: Եւ զհաստատութիւն բանիս նախ եղեալ նահապետացն ցուցանէն կանայք, և մանաւանդ Սառայ, որում որդիք անուանէ զնոսա յաղագս բարեպաշտութեանն: Եւ պահանջէ զի որպէս նա Աբրահամու, սոքա իւրեանց արանց ցուցանեն զխոնարհութիւն. ըստ որում գործոցն Աբրահամու հետևողք հայր ունին զնա, այսպէս և որ զբարիս գործեն հաւատարիմ կանայք մայր ունին զՍառայ:

---

4 C'est à partir de ces trois mots que la scolie arménienne correspond aux premières lignes de la scolie grecque, texte de Didyme (cf. supra, p. 36).

5 *1P* 3, 6.

6 Cf. *1P* 3, 1.

7 Cf *Mt* 3, 9; *Lc* 3, 8; *Jn* 8, 39.

8 Cf. *1P* 3, 6.

146

De Théodoret.

Nouvelle et paradoxale est cette façon de guérir: c'est le médecin qui reçut les blessures[1] et, au malade, il procura la santé.

147

Ce n'est pas seulement aux maris croyants, mais aussi à ceux qui n'ont pas la foi que (Pierre) ordonne d'être soumis[1], et cela n'est pas sans raison, mais afin que, même s'ils se sont détournés de la sagesse, ils soient facilement attirés à la foi en observant votre conduite religieuse et respectueuse[2]. Car la nature humaine s'établit en cette (foi), plutôt par l'observation (des autres) que par une démonstration.

148

(Pierre) conseille les épouses sur deux points: qu'elles soient soumises à (leurs) maris[1] et qu'elles ne soient pas esclaves de la beauté extérieure[2], car les parures extérieures ne sont pas un ornement, mais du placage. La beauté qui convient à la femme, c'est la docilité envers son mari[3]. Les épouses des patriarches apportent assurément une confirmation aux paroles précédentes, ⌜et spécialement Sara[4]; (Pierre) désigne les (femmes) comme «filles[5] (de Sara)» à cause de leur dévouement. Et il demande qu'à l'imitation de celle-là vis-à-vis d'Abraham, celles-ci fassent preuve de soumission vis-à-vis de leurs maris[6]. De même que les imitateurs des œuvres d'Abraham l'ont pour père[7], de même aussi les épouses qui font le bien[8] ont Sara pour mère.

TEXTE 146

[1] Cf. *1P* 2, 24.

TEXTE 147

[1] *1P* 3, 1.
[2] Cf. *1P* 3, 2.

TEXTE 148

[1] Cf. *1P* 3, 1.
[2] Cf. *1P* 3, 2.
[3] Cf. *1P* 3, 5.

149

Ջգոյշ լեր, տես թէ զի՞րդ ոք լինիցի Աբրաամու և Սառայի զաւակ ըստ այլում աւրինակի. Աբրաամ երկուս որդիս ունէր, մին յաղախնոյն և մին յազատէն, զոր Պաւղոս աւրինակ առնու երկուց կտակարանաց և ասէ, վերինն Երուսաղէմ ազատ է որ է մայր մեր ամենեցուն: Համաձայնի սորին և մարգարէն յասելն. նայեցարուք յԱբրաամ Հայր ձեր և ի Սառա որ երկնեացն զձեզ. և ո՞րպէս երկար յարակցապէս դիտել զնոսա այսքան ի մէջ անցեալ ժամանակաց. մանաւանդ զի՞րդ զոր ի ժամանակս մարգարէի էին երկնեցին ազգ վաղագոյն կանխեալք և զպարտս բնութեանս Հատուցեալ զմաՀ: Ապա ուրեմն պարտ է առնուլ զբանս ըստ վայելչութեանն. ի մայրն Հոգւոց վերինն Երուսաղէմ, զսոյն և երանելիս կանանց բարեգործաց անուանէ մայր:

150

Փակէ ի ներքոյ բանիս և զարսն, զի Հաւասարադատ լիցի խրատն. Հանճարով վարել զկենակցութիւն, և ոչ զփոքունս սխալանս նիւթ առնուլ կագի և Հակառակութեան. այլ մանաւանդ որպէս առ տկար անաւթս զիջանել. և զի՞նչ է նոցա տկարութիւնն. փոքր ոգի լինել, թեթեւ և կարճամիտ:

Որպէս զի մի խափան լիցի աղաւթիցն, քանզի վիճաբանութիւնն տան աստուածային գործոցն չփոթումն բերէ:

151

Սևերի Անդւոքայ:

Առն և կնոջ ՀամախոՀ զուգաւորութիւն սուրբ է և ոչ ի չար. այլ յերկնային

---

[5] *Ga* 4, 26.
[6] *1P* 3, 6

TEXTE 150

[1] Cf. *1P* 3, 7.
[2] Les conseils donnés auparavant aux femmes (*1P* 3, 1-6).
[3] *Hančarov, imastut'eamb* (= avec sagesse) dit le texte de *Z, 1P*, 3, 7; κατὰ γνῶσιν en grec.
[4] *1P* 3, 7; cf. *1Th* 4, 4.
[5] Le texte biblique de *1P* 3, 7 n'a cependant évoqué que leur fragilité (*tkar*).
[6] *1P* 3, 7.

TEXTE 151

[1] Cf. *1Co* 7, 5.

149

Sois attentif! Considère, d'après un autre exemple[1], comment on devient de la race d'Abraham et de Sara. *Abraham eut deux fils: l'un de la servante et l'autre de la (femme) libre*[2]. Paul les prend comme types des deux alliances, et il dit: «*La Jérusalem d'en haut est libre, c'est elle qui est notre mère à tous*[3].» Et le prophète est d'accord avec lui, lorsqu'il dit: «*Regardez Abraham, votre père, et Sara qui vous a enfantés*[4].» Mais comment les observer tous les deux après de si longs siècles écoulés? Et, de plus, comment ceux qui vécurent bien auparavant et payèrent à la nature le tribut de la mort, pourraient-ils avoir donné le jour au peuple qui vivait à l'époque du prophète (Isaïe)? Il faut donc comprendre ces paroles comme il convient: dans la *Jérusalem d'en haut*[5], (il faut voir) la mère de ceux qui vivent selon l'esprit. C'est donc celle-ci que le bienheureux (Pierre) désigne comme mère des femmes *qui font le bien*[6].

150

(Pierre) inclut dans ses paroles[1] les maris également, pour que ses avertissements[2] soient équitables: mener la vie commune avec jugement[3], ne pas prendre occasion de petites défaillances pour se disputer et se quereller, et surtout se montrer plein d'attention (pour leurs femmes) *comme pour des vases fragiles*[4]. Mais, quelle est leur faiblesse? Celle d'avoir un esprit léger, capricieux et pusillanime[5].

Afin qu'il n'y ait pas d'obstacle pour la prière[6]. Les disputes domestiques apportent en effet le trouble dans (la pratique) des œuvres de Dieu.

151

De Sévère d'Antioche.

L'union, d'un commun accord[1], de l'homme et de la femme est sainte et non un mal. Mais ils règleront leurs relations en vue de l'entrée au ciel, eux

TEXTE 149

[1] Didyme, auteur de la scolie (voir supra, p. 36), prolonge l'exemple de foi en Dieu, dont témoigne l'obéissance de Sara vis-à-vis d'Abraham, par l'évocation de l'allégorie des deux Alliances (*Ga* 4, 21-31): la *Jérusalem d'en haut* (*Ga* 4, 26) est le royaume promis aux épouses qui font le bien (*1P* 3, 6b).

[2] *Ga* 4, 21; le texte arménien, différent de *Z*, est une traduction du texte grec de Didyme.

[3] *Ga* 4, 26.

[4] *Is* 51, 2.

դրունսն սոցա լծակցութիւնն առաջնորդեն, որոց միաբանութիւնն և եկեղեցւոյ ընդ Քրիստոսի Հարսնութեանն լինի աւրինակ. յոր թէ անխռով մնան, կարաւղ են և անզբաղ աղաւթել:

152

Այսուհետև հասարակաբար ամենեցուն դնէ աւրէնս սիրոյ ուստի բուսանի ամենայն առաքինութիւն, համակրաւնութիւն, բարեգթութիւն, խոնարհութիւն և զորս թուէ:

153

Բարսղի Կեսարու:

Որ կամի ոչ զհասարակացն կալ կեանս զոր այլ կենդանիք, այլ զայն կեանս որ մահուամբ ոչ հատանի. քանզի այժմ մեռանիք և կեանքն ձեր ծածկեալ են ընդ Քրիստոսիւ յԱստուած. իսկ յորժամ Քրիստոս երևեսցի կեանքն ձեր ընդ նմա յայտնեսցի. ապա ուրեմն կեանք ճշմարիտ Քրիստոս է, և մեր առ նա ելքն ճշմարիտ կենաց հաղորդութիւն:

154

Հիւսիքոսի:

Այս ոչ եթէ անկար էին կեանք մարգարէին երանելոյ, որ մեզ իբրև զորդեակս կոչել յորդորէ, այլ զմշտնջենաւորն դնէ առաջի որոյ բազումք անունկնդիր լինին խրատու, յառժամանակեայս կարթեալք. և ոչ զճշմարիտն ախորժեն կեանք, փոխանակեալ զսնոտեացս հեշտութիւն ընդ հանդերձեալ աւուրն բարութեանց:

TEXTE 154

[1] La question que pose le prophète David· «*Quel est l'homme qui veut la vie*»? (*Ps* 33, 13), question reprise en *IP* 3, 10-12, n'est pas, pour Hésychius, une affirmation du refus de la vie de la part de David.

[2] Allusion au *Ps* 33, 12 (*Fils, venez m'écouter*) qui précède la question: «*Quelqu'un aime-t-il la vie?*» (*Ps* 33, 13).

dont l'unité a pour modèle l'alliance du Christ et de l'Église[2]. En cette (union), ils demeureront sans trouble; ainsi ils seront capables de prier sans distraction[3].

152

(Pierre) impose donc à tous, également, la loi de l'amour d'où naissent toutes les vertus: la concorde, la clémence, l'humilité et (les autres) qu'il énumère[1].

153

De Basile de Césarée.

Celui qui veut ne pas mener la vie ordinaire que (mènent) les autres êtres vivants, mais cette vie qui n'est pas enlevée par la mort[1]. Maintenant, *vous êtes morts en effet, et votre vie est cachée avec le Christ en Dieu. Mais quand le Christ apparaîtra, votre vie se manifestera avec lui*[2]. Le Christ est donc la vraie vie[3], et, notre exode vers lui, la participation à la vraie vie.

154

D'Hésychius.

Ce n'est pas que la vie était impossible pour le bienheureux prophète[1], lui qui nous invite à l'appeler comme (si nous étions) ses enfants[2]. Mais il propose la vie éternelle, à laquelle beaucoup de gens, attachés à cette vie éphémère, ne portent aucune attention. Aussi ne désirent-ils pas la vraie vie, substituant au bonheur du jour à venir les délices de plaisirs frivoles.

[2] Cf. *Ep.* 5, 23-27.
[3] Cf. *1P* 3, 7.

TEXTE 152

[1] Cf. *1P* 3, 8.

TEXTE 153

[1] Réponse à *1P* 3, 10.
[2] *Col* 3, 3-4.
[3] Cf. *Jn* 11, 25; 14, 6.

155

Բարսղի:

Այլ են աւուրք բարութեան զոր տայ մարգարէս աւետիս: Ո՞վ է մարդ որ կամի զկեանս, և սիրէ տեսանել զաւուրս բարութեան: Քանզի այսմ յաւիտենի աւուրքս չար են, յայնմիկ զի սա ի մասին աշխարհի կատարի, և այս ասացաւ թէ աշխարհ ամենայն ի չարի կայ. և առաքեալ ասաց թէ գնեցէք զժամանակս զի աւուրքն չարութեան են. ահա ապա հեռի են աւուրքն այս ի ճշմարիտն բարութենէ. և այլ է կեանքն զոր խոստանայ մեզ մարգարէս, զի այս հատանելի է և խաւար, իսկ այն բարիքն ոչ հատանին. և խաւար ոչ ներգործէ, այլ է Աստուած նոցա լոյս յաւիտենական որպէս ասացաւն:

156

Կիւրղի:

Սրբոց վայելէ այս փրկական ուսումն և ամենայն բանի արժանաւոր վարկանիմ զասացեալս. գրեալ է եթէ մահ և կեանք ի ձեռն լեզուի և որք ըմբռնեն զնա կերիցեն զպտուղ նորա. ասաց և Քրիստոսի աշակերտն թէ որ բանիւ ոչ յանցանէ, նա է մարդ կատարեալ որ կարող է սանձահարել զամենայն մարմին իւր. մեծի բարեաց է ըմբռնելն զլեզու իւր, քանզի ամենաչարք գոն ոչ այնպիսիք:

157

Կիւրղի:

Նենգութիւն և արատէ մեծ, ստութիւն և խաբէութիւնն, և բանսարկութիւնն և զրպարտութիւնն. որք զճշմարտութիւնն ոչ ունելով սիրեն և թշնամիս լինել

---

[5] Cf *1Jn* 1, 5.

TEXTE 156

[1] Cf. *1P* 3, 10b que commente cette scolie.
[2] *Pr* 18, 21.
[3] *Jc* 3, 2.

155

De Basile.

Heureux sont aussi les jours que le prophète[1] annonce: «*Quel est l'homme qui veut la vie et désire voir des jours heureux*[2].» Car, en ce siècle, les jours sont malheureux, en ce (siècle) qui ne constitue qu'une partie de l'univers dont il a été dit: «*Tout l'univers gît dans le mal*[3].» Ces jours sont donc bien éloignés du bonheur véritable[4]. Aussi, différente est la vie que nous promet le prophète. Alors que celle-là doit (nous) être enlevée et qu'elle est ténèbre, ces (jours) heureux, au contraire, ne seront pas enlevés. Et la ténèbre n'y agit pas, mais Dieu est leur lumière éternelle, comme il a été dit[5].

156

De Cyrille.

Cette recommandation salutaire est digne des saints, et j'estime que ces paroles sont d'une très grande importance[1]. Il est écrit: «*La mort et la vie (sont) au pouvoir de la langue et ceux qui la maîtrisent mangeront de son fruit*[2].» Et le disciple du Christ a dit: «*Si quelqu'un ne trébuche pas lorsqu'il parle, il est un homme parfait, capable de tenir en bride son corps entier*[3].» Maîtriser sa langue est un grand bien, car il n'y a pas de (membre) aussi pervers.

157

De Cyrille.

La fourberie, le mensonge, la tromperie, la délation et la calomnie souillent gravement. Ceux qui ne tiennent pas à la vérité aiment aussi se faire ennemis de la vérité, ce qui est le propre de Satan, *le père du mensonge, qui est menteur*

TEXTE 155

[1] David, dont le *Psaume* 33, 13-17 est repris en *1P* 3, 10-12.

[2] *Ps* 33, 13.

[3] *1Jn* 5, 19. La phrase qui fait suite à cette citation dans la scolie grecque est omise en arménien.

[4] *Ep* 5, 16. La finale de la scolie est différente de celle du texte grec.

ճշմարտութեանն. գոլով ի ստութեանն Հաւրէ ի Սատանայէ որ սուտ է, որպէս ասաց փրկիչն, և ի ճշմարտութեան ոչ եկաց. Հրաժարելի է ի սրբոց ինքն և նորին յափշտակութիւքն, և այն լիցի առ նոսա որ ենն ճշմարտութիւն:

158

Կիւրղի:

Չէ առ մեզ զամենևին ի միտ առնուլ յայսմանէ, գոլով զբաղեալք ի խորհուրդս զանազանս. բայց եթէ լինիցի ոք իմաստուն, թէպէտ և կրէ զնոսա, սակայն որոշէ զվատթարն ի լաւագունէն. և արասցէ զայն որ բազում աւգուտ գործողացն բերէ, քանզի այս թուի ինձ խոտորելն ի չարէ գոլ:

159

Բարսղի:

Խոստմունք են և խրատք մուծանողք ի բարեպաշտութիւնն. ուստի արժան է խոտորել ի չարէ, ի չար ճանապարհէ և ի չար սովորութեանց կենցաղոյս փոխադրել. քանզի ի բացեայ լինել պարտ է յառաջագոյն ի չարութենէ ամենևին և յոր ի նմանէ հիւանդութեանցն, և ապա զարտաքոյ մեքենայից առողջութիւնն կրել զբարիսն:

160

Բարսղի:

Զխաղաղութիւնն զայս Տէրն ետ մեզ յասելն. զխաղաղութիւն զիմ թողում ձեզ, ոչ որպէս աշխարհս տայ տամ ես ձեզ. արդ եթէ այսմ խաղաղութեան զգուշասցիս, ոչ այլ իրի հետևես, այլ ի բրաբիոն վերին կոչմանն արշաւեսցես. քանզի որ զայս խնդրէ՝ զՔրիստոս խնդրէ, զի նա է խաղաղութիւն մեր, որ շինեաց զերկոսինն ի մի

TEXTE 159

[1] *1P* 3, 11a.

TEXTE 160

[1] Cf. *1P* 3, 11b.
[2] *Jn* 14, 27; les manuscrits arméniens de la chaîne ont omis: «*Je vous donne ma paix.*»
[3] Cf. *Ps* 33, 15.
[4] Du Juif et du païen.
[5] *šineac‘*, ἔκτισε dans la chaîne grecque; ποιήσας dans *NT* et *Z*.

et qui n'a pu se maintenir dans la vérité, comme le dit le Sauveur[1]. Les saints doivent le repousser ainsi que ses empiètements, et celui qui est la vérité[2] sera auprès d'eux.

158

De Cyrille.

Comprendre cela[1] nous échappe totalement, agités que nous sommes par diverses pensées. Mais si quelqu'un est sage, il discerne les (pensées) mauvaises de celles qui sont excellentes. C'est ainsi qu'il accomplira ce qui est très profitable à ceux qui agissent, car c'est cela, me semble-t-il, *se détourner du mal*[2].

159

De Basile.

(Ces) promesses et ces conseils poussent à la piété. Il convient donc de *se détourner du mal*[1], de s'écarter de la voie mauvaise et des mauvaises habitudes de notre vie. Car il faut absolument s'éloigner, de très loin, de toute malice et des maladies qui en résultent, puis se porter à de bonnes actions, moyen de guérison contre les machinations extérieures.

160

De Basile.

Le Seigneur nous a donné cette paix[1], lorsqu'il a dit: «*Je vous laisse ma paix; ce n'est pas comme ce monde (la) donne que, moi, je vous la donne*[2].» Donc, si tu recherches *cette paix*, tu ne la poursuivras pas autrement[3], mais tu courras vers la palme de la vocation céleste. Celui qui la cherche en effet, cherche le Christ, *car il est, lui, notre paix, lui qui, des deux*[4], *a édifié*[5] *un seul*

TEXTE 157

[1] *Jn* 8, 44.
[2] Cf. *Jn* 14, 6.

TEXTE 158

[1] Cf. *1P* 3, 11a.
[2] *1P* 3, 11a.

նոր մարդ, արարեալ խաղաղութիւն արեամբ և պատուական խաչիւ իւրով որոյ յերկինս և որոյ յերկրի:

161

Դիդիմոսի:

Քանզի զաւրութիւնքն Աստուծոյ որք տիրապէս զամենայն տեսանեն աչք կոչին, և սոքա Հային ի վերայ արդարոց և լսեն զաղաւթս նոցա. արդ եթէ կամիք ասէ այսմ չնորՀի Հասանել խոտորեցէք ի չարէն և արարէք զբարին:

162

Կիւրղի:

Ոչ երբէք անտես առնէ Աստուած, և ոչ ի մի ժամանակի զարդարս և զսուրբս, սակայն առաւել յայնժամ ունի զակն Աստուծոյ ի վերայ իւր արդարն յորժամ զողորմութիւն առնէ: Եւ դարձեալ յորժամ միտքն և լեզուն միմեանց լծակցին, քարշեն զտերունական ականջսն յունկնդրութիւն, զԿոռնելիոսին պտղաբերեալք Աստուծոյ աղաւթս և ողորմութիւնս յիշատակաւ:

163

Հիւսիքոսի:

Ընդէ՞ր մի դիտմանն Հայեցումն ի դառնութիւն և ի քաղցրութիւն որոչի. քանզի զապաշխարողսն ընդունի, և որք անզեղջ մնան ի մեղս տանջէ, ի կենդանեաց երկիրն զյիշատակ նոցա ոչ կենդանացուցանեալ:

---

[2] La pensée pour se décider aux œuvres de miséricorde prescrites par Dieu, et la langue pour prier.

[3] Cf. *Ps* 33, 16 et *IP* 3, 12.

[4] Cf. *Ac* 10, 4.

TEXTE 163

[1] Cf. *IP* 3, 12.

[2] Cette portion de la scolie arménienne correspond au court texte de la scolie grecque (cf. supra, p. 39).

[3] Cf. *Ps* 33, 17; 108, 5; *Si* 10, 17, etc...

homme nouveau[6], *faisant la paix, par son sang et sa croix précieuse*[7], *pour ce qui est aux cieux et ce qui est sur terre*[8].

161

De Didyme.

Car la puissance de Dieu, qui voit absolument tout, est appelée *yeux*[1], et celle-ci est levée sur les justes et entend leurs prières[2]. Donc , si vous voulez obtenir cette grâce, dit-il, détournez-vous du mal et faites le bien[3].

162

De Cyrille.

Dieu n'abandonne jamais, pas même un instant, les justes et les saints; mais le juste a l'œil de Dieu sur lui[1], davantage encore lorsqu'il pratique la miséricorde. Et de même, lorsque sa pensée et sa langue s'accordent l'une à l'autre[2], elles provoquent à l'écoute les oreilles du Seigneur[3]; elles portent du fruit, à la manière des prières et des actes de miséricorde de Corneille *dressés en mémorial devant Dieu*[4].

163

D'Hésychius.

Pourquoi le même regard attentif se diversifie-t-il en regard d'amertume et en regard de douceur[1]? ⌜C'est parce que (Dieu) accueille ceux qui font pénitence, tandis que ceux qui demeurent dans le péché[2], impénitents, il les châtie, ne faisant pas revivre leur souvenir dans la terre des vivants[3].

[6] *Ep* 2, 14

[7] *Col* 1, 10. *Par le sang de sa croix*, dans la chaîne grecque, conformément à *NT* et *Z* où la leçon de la chaîne est inconnue.

[8] *Col* 1, 20.

TEXTE 161

[1] Cf. *Ps* 33, 16.

[2] *Ibid.*

[3] Cf. *Ps* 33, 15

TEXTE 162

[1] Cf. *Ps* 33, 16 et *1P* 3, 12.

164

Քանզի որ արդարութեամբ տագնապի ոչ անիրաւի և ոչ ոք կարասցէ նմա նենգել, նեցուկ զյոյս ի ձեռս ունելով:

165

Ցայտ առնէ թէ առ ի հեթանոսաց փորձութիւնք ոչ ինչ կարասցեն նեղութիւն առնել արդարոցն, այլ մանաւանդ և յերանութեանն աշտիճանն հանէ զնոսա, յորժամ համբերեն գոհութեամբ:

166

Զսահմանս ամուսնութեան, միայն յորժամ ի պոռնկութիւնս անկանին կանայք, հրամայեաց փրկիչն արձակել արտաքս, յորս ոչ ելով ամենայն թերութեան տեղի տալ հրամայէ: Եւ եկեղեցի հարսնացեալ ընդ Քրիստոսի սուրբ գոլով ի կցորդութենէ մեղաց, զամենայն չարչարանս ի փառս նորա ընդունի:

167

Զոր աւրինակ մեծացուցանելն մեր զԱստուած ոչ եթէ տուրք պարգևաց լինին նմա կամ փառաւորելն առաւելութիւն առաւելութիւն փառաց արտաքուստ յաւելու, այսպէս և ոչ սուրբ առնելն զԱստուած առ նա յաւելուած սրբութեան նշանակէ. վասն այսորիկ ի սիրտ մեր զայս առնել հրամայիմք, զի եթէ սրբութեան նորին անստգտանելի ընդունարան զսա առնիցեմք, և սիրտս, այսինքն զառաջադրութիւն մտաց մերոց մաքրեմք տեղի սրբութեանն Աստուծոյ: Ոչ եթէ այնու ի սրբութիւն

TEXTE 166

[1] *pornkut'iwn*, πορνεία; littéralement «impudicité», l'adultère de la femme dans la tradition patristique (cf H. CROUZEL, *L'Église primitive face au divorce, Théologie Historique* 13, Paris, 1970, p. 29-34, 363-369).

[2] Cf. *Mt* 5, 32.

[3] *Ibid.*, Le choix de ce commentaire convient parfaitement à *1P* 3, 14a. Il apporte un exemple concret, dans le mariage, des souffrances que les fidèles peuvent avoir à endurer; la finale de la scolie va le souligner.

[4] Cf. *Ep* 5, 25-27.

TEXTE 167

[1] *1P* 3, 15.

[2] Cf. *Jn* 14, 23.

164

Car celui qui souffre pour la justice[1] n'est pas un impie, et personne ne pourra le confondre[2] puisqu'il a l'espérance pour soutien[3].

165

Il est évident que les épreuves venant des païens ne peuvent en rien causer de la gêne aux justes[1], mais bien plutôt leur font-elles gravir un degré dans la béatitude[2], lorsqu'ils les supportent avec action de grâces.

166

Dans les prescriptions concernant le mariage, c'est seulement lorsque les femmes tombent dans l'adultère[1] que le Sauveur a permis de les renvoyer[2], sans pour autant leur permettre de céder à tout vice[3]. Et l'Église unie au Christ[4], exempte de connivence avec le péché, accepte toutes ses souffrances à sa gloire.

167

De même que le fait d'exalter notre Dieu ne lui apporte aucun bienfait ou que le fait de le glorifier ne lui ajoute, de l'extérieur, aucun surcroît de gloire, ainsi *sanctifier*[1] Dieu ne signifie pour lui aucun accroissement de sainteté. C'est pourquoi nous avons reçu l'ordre de faire cela *dans notre cœur*[1], car si nous en faisons un réceptacle irréprochable pour sa sainteté, nous purifions aussi notre cœur, c'est-à-dire l'intention de notre esprit, lieu pour la sainteté de Dieu. Non qu'en cela, nous ajoutons à sa sainteté, mais il lui est possible d'habiter (en nous)[2] selon la sainteté adéquate à (notre) purification. De même que celui qui l'exalte, mesurant son œuvre grandiose, est exalté avec

TEXTE 164

[1] Cf. *1P* 3, 14.
[2] C'est le texte de la scolie grecque parallèle, attribuée à Chrysostome: «Celui qui n'est pas impie...» (voir supra, p. 40).
[3] Cf. *Si* 34, 15; *Is* 30, 15; *1P* 2, 6.

TEXTE 165

[1] Allusion au verset *1P* 3, 13.
[2] Allusion au verset *1P* 3, 14a.

նորա յաւելումք, այլ ըստ Հաւասարաչափ սրբութեանն լինի բնակել նմա ի մաքրելումն: Այսպէս և որ մեծացուցանէ զնա ըստ չափոյ իւրոյ գործոյն մեծութեան, նովաւ մեծանայ ըստ որում և ասացաւ, մեծացուցէ անձն իմ զՏէր, և մեծ արարէք զՏէր ինև, սոյնպէս և զփառս նորա աւրՀնելով գիտասցէ զանձն իւր փառաւորեալ, և այս ոչ եթէ սքանչելի թուի ճշմարտութեանն քննողաց, Աստուծոյ ոչ ընդունել այլ պարգևել զբարիսն:

168

Դիդիմոսի:

Պարտ է գիտութիւն Հաւատոյ այնպէս պատրաստ գտանել, որպէս թէ յամենայն ժամանակի պաՀանջելոց իցեն ի մէնջ բան և վասն նորին պատասխանի. իսկ յորժամ ի պատասխանելն գամք, զերկիւղն Աստուծոյ և զՀեզութիւն երևեցուսցուք, զի որ վասն Աստուծոյ խաւսի բան, պարտի այնպէս խաւսել որպէս առաջի Աստուծոյ:

169

Զարմանան ոմանք յառաջակաբանս Հայեցեալք, յիշել զամենայն որ ասաց թէ մի՛ Հոգայք ո՞րպէս կամ զի՞նչ խաւսիցէք, և այժմ առաքեալս զպատրաստական լինելն պաՀանջէ. բայց չիք աստ ընդդիմաբանութիւն, զի այն վկայութեան էր պատուէր և այս յաղագս վարդապետութեանն խրատ, որպէս զի ի մէջ Համակրաւնից գոլով Հարցուածն առ ջան պատասխանւոյն Հոգ տանիցին, զի մի լիցի անճաՀ և առանց աւգտի, այլ ունել Հաւանական զաւրութիւն և վայելչական դիր շնորՀս առ ի տալ որոց լսեն:

Ապա թէ յաՀագին դատաստանս ի մոլեգնելոցն ձգիմք, Հրաման առաք զիւրն խոստովանութիւն Հրաժեշտ վաղվաղակի նոցա դնել առաջի. քանզի յայն յաՀագին երկանց պաշարեալք, և ի Հանդիսական ատեանսն կացեալք, յորում աՀագնաՀայեաց դիմաւք բռնաւորքն նստին և առաջի կացեալ մարդիկն անշունչ, լռութեամբ նային, փոքր ինչ առաւել յայնժամ քան զձկանց ստացեալ նոցա անձայնութիւն. սուսերք շողացեալք և տանջանարանք առաջի եդեալք, միանգամայն բնաւիցն Համաձայնեալ

TEXTE 169

[1] Cf. *1P* 3, 15b.
[2] *Mt* 10, 19.
[3] Cf. *1P* 3, 15b.
[4] Cf. *Lc* 21, 12.
[5] Cf. *Mt* 10, 32; *Lc* 12, 8.

lui, selon ce qui a été dit: «*Que mon âme exalte le Seigneur*[3]», et «*Exaltez le Seigneur avec moi*[4]», de même, qu'il sache qu'en bénissant la gloire de (Dieu), son âme est glorifiée, et que — cela n'est pas surprenant pour les chercheurs de la vérité — ce n'est pas Dieu qui reçoit des bienfaits, mais que c'est lui qui les donne.

168

De Didyme.

L'intelligence de la foi doit à ce point se trouver prête, qu'à tout moment on puisse nous en demander compte et justification[1]. Mais lorsque nous sommes amenés à (la) justifier, faisons preuve de crainte de Dieu et de douceur[2], car celui qui prononce une parole sur Dieu doit parler comme (il le ferait) devant Dieu.

169

Certains s'étonnent, lorsqu'ils réfléchissent aux paroles précédentes[1], se rappelant tout ce qu'avait dit (le Seigneur): «*Ne vous inquiétez pas de ce que vous direz ni comment vous le direz*[2]», alors que l'apôtre (Pierre) (nous) demande d'être prêts dès maintenant[3]. Il n'y a pas là cependant de contradiction: ces paroles-là concernaient en effet l'ordre d'avoir à témoigner, tandis que celles-ci conseillent de s'instruire, pour qu'en présence de coreligionnaires qui interrogent, on prenne soin de s'appliquer à la réponse, afin qu'elle ne soit pas inadaptée et inutile, mais qu'elle possède un pouvoir persuasif et une présentation adéquate pour donner la grâce à ceux qui écoutent.

Et si nous sommes traînés par des fanatiques devant de redoutables tribunaux[4], nous avons reçu ordre de leur opposer, comme brève réfutation, la confession de son (nom)[5]. Que ceux qui sont plongés en effet en de terribles peines et amenés dans les prétoires publics, là où siègent des tyrans à l'œil féroce et des hommes impitoyables, qu'ils observent en silence, leur mutisme se faisant alors plus grand que celui des poissons! Quand les glaives luisent et que les instruments de torture sont apportés, si l'on se conforme totalement à toutes les paroles (précédentes) dans le but de conjurer la peur,

[3] *Lc* 1, 46.
[4] *Ps* 33, 4.

TEXTE 168

[1] Cf. *1P* 3, 15.
[2] Cf. *1P* 3, 16.

առ ի դատելոցն երկիւղ, զի՞նչ այլ ոք կարասցէ անդ պատասխանել բայց միայն զհամառաւտն խոստովանութիւն ի Քրիստոս:

Բայց աստ նոքա խրատին որք ի վարդապետական կարգսն որոշեցան մի՛ տալ զանձինս քնոյ, այլ որք կամին իմաստունս լինել իմաստութեամբն սնանել, մանաւանդ զի և գործքն այն են գովելիք որք բնաւորապէս յառաջ եկեալ կատարին: Իսկ եթէ առանց դեգերելոյ ոք ի Հանճար և յիմաստութիւնն խորհի գիտել ինչ կամ ուսուցանել, խրատեցելոցն տրտունջ յաւելու, զի գիտութիւն անհանճարիցն անքննելի են բանք:

170

Ծածուկ իմն ի բազմաց խորհուրդս աստ յայտնէ առաքեալս. քանզի ոչ զմահն և զյարութիւնն միայն որպէս և ամենայն աստուածային գիրք պատմեն, այլ և զոր ինչ ի մեռանելն ներգործեաց, այսինքն որպէս մարմնով մարմնաւորաց փրկութիւն, այսպէս և Հոգւով մեռելոց: Զի ոչ միայն ասէ կենդանի է Հոգւով, այլ և գերեալ Հոգւոցն զորս ի վաղ ժամանակաց ի վեր սկսաւ ապստամբեցուցանել թշնամին ի պէսպէս անաւրէնութիւնս: Եւ Աստուծոյ երկայնմտութիւնն ներէր նորա անողորմ վիրաւորելոյն զգերեալսն և յանխնայ տանջելոյն, ոչ միայն ի մարմնաւոր անառակութիւնս, այլ և յետ մահու զհոգիսն յինքն գրաւեալ բանդէր:

Երթեալ Քրիստոս անդ և նոցա աւետարանեաց զփրկութիւն. քանզի յորժամ արդարութեամբ Աստուած տիրէր ի վերայ մեր, յիրաւի զպարտաւորսն պատժոց մտանէր ի ձեռս դահճին, իսկ յաղթեալ ողորմութեանն շնորհաց ի ձեռն Քրիստոսի երևմանն, վայելուչ էր հասարակաց մարդկութեանս ի ձիրն վայելել, ոչ միայն կենդանեաց, այլ և մեռելոց. և զի եղև այս, ահա նշանակէ երանելիս:

TEXTE 170

[1] Cf. *1P* 3, 18.

[2] Allusion à la descente aux enfers que va évoquer la finale de la scolie.

[3] *1P* 3, 18.

[4] *1P* 3, 19.

[5] Cf. *1P* 3, 20.

[6] L'auteur de la scolie pense ici aux âmes des contemporains de Noé, types du pécheur selon la tradition juive.

[7] *1P* 3, 20.

[8] *1P* 3, 19.

[9] C'est un thème que l'on retrouve dans une scolie de MATTHAEI, *Scholia*, p. 201, 3-5.

[10] Cf. *1P* 3, 19.

[11] Cf. *Mt* 18, 34.

[12] Cf. *Tt* 2, 11.

quelle autre chose pourrait-on répondre alors, hormis une brève profession de foi dans le Christ?

Cependant, ces paroles invitent ceux qui ont été affectés à des fonctions d'enseignement à ne pas se laisser aller au sommeil[6], mais à nourrir de sagesse ceux qui veulent devenir sages; cette œuvre-là, en effet, est spécialement louable, lorsqu'on l'accomplit bien quand elle (nous) échoit. Mais si, sans application aux choses de l'esprit et à la sagesse, quelqu'un se figure savoir quelque chose ou pouvoir enseigner, il engendre le mécontentement chez ceux qu'il doit instruire; *le savoir des sots n'est en effet que discours incohérent*[7].

170

Notre apôtre dévoile ici des mystères quelque peu obscurs en de nombreux (écrits). En effet, ce n'est pas seulement de la mort (du Christ[1]) et de sa résurrection (qu'il parle) comme le révèlent toutes les divines Écritures, mais aussi de ce qu'il fit lorsqu'il fut mort[2]: de même qu'*en sa chair*[3] (il opéra) le salut des êtres corporels, de même aussi *par l'Esprit*[3] (il opéra) celui de ceux qui étaient morts. Car ce n'est pas seulement (du Christ) que (Pierre) dit qu'*il est rendu à la vie par l'Esprit*[3], mais aussi *des esprits réduits en captivité*[4] que, dès les temps antiques, l'Ennemi avait entrepris de pousser à la rébellion[5] par diverses impiétés[6]. *Et la patience de Dieu*[7] toléra que cet (Ennemi) impitoyable blesse ceux qu'il avait *réduits en captivité*[8] et qu'il (les) torture cruellement. Non seulement (il les faisait vivre) dans des orgies sensuelles[9], mais, après leur mort, il les gardait en prison, s'appropriant leurs âmes.

C'est en ce lieu que vint le Christ, et il leur prêcha le salut[10]. Car en ces temps où Dieu ne régnait sur nous que par la justice, c'est à juste titre qu'il livrait les débiteurs aux mains du bourreau pour le châtiment[11]; mais la grâce miséricordieuse ayant prévalu du fait de la manifestation du Christ[12], il était convenable que notre humanité entière jouisse de ce don, non seulement les vivants, mais aussi les morts. Et que cela eut lieu, voilà ce que déclare ce bienheureux (apôtre).

[6] Cf. *1P* 3, 15b.
[7] *Si* 21, 18.

171

Կիւրղի:

Լուծանէ աստ զընդդիմադրութիւնս ոմանց, որք ընդդէմ եկեալ ասեն. զի թէ աւգտակար էր Քրիստոսի մարմնաւորութիւնն, զիա՞րդ արդեաւք տարաժամ ոչ մարդացաւ յառաջ քան զբազում դարս. քանզի աՀաւասիկ ասէ որոց ի բանդի էին ոգւոցն զնա անդր իջանելովն քարոզեալ, զի լուծցէ զնոսա որք Հանդերձեալ էին Հաւատալ, եթէ լեալ էր մարմնանալն ժամանակաւն իւրեանց յաղագս այսր և որ եկն յերկիր. էջ և ի սանդարամետս, զի ի նոցանէ որք զերևեալն ծանիցեն, փրկութեան նորա Հասանիցեն:

172

Տիմոթէի:

Հոգւով չոգաւ քարոզեաց ի դժոխսն, քանզի Հոգի գոլով բաւական երևեալ Հոգւոցն. զոր տեսեալ դռնապանք դժոխոցն սարսեցին, դրունք պղնձիք մանրեցան և փականքն երկաթիք խորտակեցան. և ձայնեաց միածինն իշխանութեամբ Համաչարչար անձանցն, ով որք ի կապանս էք ելէք, և որք ի խաւարի յայտնեցարուք:

173

Սեւերիոսի:

Քարոզեաց որոց ի դժոխս էին զի զնոսա արձակեսցէ որք Հանդերձեալ էին Հաւատալ, եթէ ի կեանս տեսողք էին լեալ տնաւրէնութեանն խորՀրդոյ. և նոյնն յընթանալն ի դժոխս և յայտնել ի նոցանէ լինէր ծանուցեալ. քանզի այս որ ի Քրիստոս մարդեղութեանս էր շնորՀ, առաւել եղև առ մեզ, և ի վեր գերաբուն քան զընութեան Հրաշք: Եւ արդ ըստ որում որոց յերկրի ամենեցուն երևեցաւ Քրիստոս մարմնապէս, բայց փրկեցան տեսլեամբ նորա միայն որք Հաւատացին, նոյնպէս և

TEXTE 172

[1] Cf. *Is* 45, 2.
[2] *Is* 49, 9

TEXTE 173

[1] Cf *1P* 3, 19.

171

De Cyrille.

(Pierre) ruine ici l'opposition de certaines (gens) qui objectent: «Si l'incarnation du Christ était utile, pourquoi s'est-il fait homme si tardivement, pas avant de nombreux siècles?» Car voici que (Pierre) dit: «*Aux esprits qui étaient en prison, lui, vint* (leur) *prêcher en y descendant*[1]», afin de libérer ceux qui auraient été prêts à croire, si, à leur époque, il s'était incarné pour la même raison qu'il vint sur terre. Il descendit dans les enfers, pour qu'ils connaissent celui qui se manifestait parmi eux (et) qu'ils obtiennent son salut.

172

De Timothée.

En esprit il est venu prêcher dans les enfers, car, étant esprit, il était capable (de le faire) pour des esprits. Ce que voyant, les portiers des enfers frémirent; les portes de bronze furent brisées et les verrous de fer, fracassés[1]. Et le (Fils) unique cria, avec autorité, à ses compagnons de souffrance: «*Vous qui êtes dans les fers, sortez, et vous qui (êtes) dans les ténèbres, manifestez-vous*[2].»

173

De Sévère.

(Le Christ) prêche (aux esprits) qui se trouvaient en enfer[1], afin de délivrer ceux qui auraient été disposés à croire, si, durant leur vie, ils avaient vu réalisée l'économie du Mystère. Aussi, lorsqu'il descendit aux enfers et s'y manifesta, lui-même fut reconnu par eux; car cette grâce, qui était faite au Christ en son Incarnation, l'était encore davantage pour nous, merveille supérieure à toutes celles de la nature. Donc, de même que le Christ se manifesta corporellement à tous ceux qui vivaient sur terre, mais que furent sauvés, à sa vue, ceux-là seuls qui crurent, de même, lorsqu'il descendit aux

TEXTE 171

[1] *1P* 3, 19; l'allusion à la «*descente*» aux enfers, qui ne figure ni dans le texte grec ni dans le texte arménien, est connue de plusieurs versions anciennes (cf. *Vetus Latina* 26, *Epistulae Catholicae* 2, p. 145) Le texte de la scolie grecque parallèle ne mentionne pas cette descente. C'est à partir d'un manuscrit grec différent que fut faite la version arménienne de la chaîne.

յիջանելն ի դժոխս, ամենեցուն յայտնեցաւ, սակայն ծանուցեալ զնա, Հաւատացին բնաւորական առաքինութեամբ կատարեալ Հոգիքն. վրիպեալ ի շնորՀէն կռապաշտիցն անձինք և որք անաւրէն աղտեղութեամբ և մարմնոյ էին յաւրացեալք Հեշտութեամբ կուրացեալ ի Հեշտութեան կամաց այսպիսեացս, ոչ զաւրեցին անդ զլոյս աստուածային երևմանն ճանաչել, և ոչ Հաւատարմապէս տեսին զիջեալն ի սանդարամետս քարոզ կապելոցն մարդասիրութեամբ. անձամբ զանձինս դիւաց մարդատեցաց երկիրպագեցին. վասն այսորիկ զոր սիրեցին նորին և կենացն թողան կցորդք:

174

Ամոնի քաՀանայի յոր առ Սևեռ եպիսկոպոս Անդիոքու:

ԵՀարց ցիս քողոստիկոսն Կեսարիոս եթէ իջեալ ի դժոխս Բանին Աստուծոյ Յիսուսի, ամենեցո՞ւն Հոգւոցն արձակեցան կապանք, և պատասխանեցի այո. ապա աւէ և Յուդա՞յ եղև արձակեալ, ասացի այո. քանզի ամենեցուն թագաւորն յաղթեալ բռնաւորին, զբռամբ ածեալ զնոյն ինքն զմաՀ, գերեալս ունել նմա ոչ էր կարելի: Եւ ո՞րպէս արար զայս Տէրն աւէ. քարոզեաց որպէս յերկրի, և ամենեցուն որք էին ի դժոխս զյաւիտենական փրկութեան ճանապարՀն Հաւատալ յԱստուած Հայր, և յՈրդին որ էջն առ նոսա և յարեաւ ի մեռելոց, և ի Հոգին սուրբ Համագոյ իւր և Համապատիւ. և զայնոսիկ որք այսմ Հաւատացին ընդ իւր վերածեաց, իսկ զանՀաւատքն ի ստորև եթող ի բնակութեանն իւրեանց առաջին ուր և ենն:

Դարձեալ աւէ ցիս, զիա՞րդ լինիցի որոց ի դժոխս էին ապաշխարութեամբ ազատել, քանզի ասացաւ՝ ոչ թէ որ ի դժոխս խոստովան ունիցեն առ քեզ. պատասխանեցի այս բան ոչ առ խորՀուրդ իջանելոյն Քրիստոսի ի դժոխս ի կիր արկանի, այլ յորում յառաջ քան զայն էին գերեալքն եցոյց մարգարէս. այլ թէ և յիջանելն տեղի տամք ասացելոյս ի դերև ելանէ ամենևին, զի զխոստովանութիւն յանցանացն այս ցուցանէ, որոյ զկնի ապաշխարութիւն զոր անկար ցուցանէ մեռելոցն: Բայց յայնժամ ոչ եղև այս, զի սոսկ Հաւատալն կեցոյց զորս ի դժոխսն Հաւատացին. և յատուկ զայս ի կաթուղիկէ ընթերցուածն ուսանիմք, քանզի ոչ եթէ ի մարմնի Հաւատացելոցն աւէ զՔրիստոս յիջանելն ի դժոխսն քարոզել, այլ ապստամբելոցն և անՀաւատիցն, որպէս զի յաւետարանութեանն Հաւատալն կեցցեն

[3] Cf. *1P* 3, 19.

[4] Cf. *Jn* 14, 6.

[5] Cf. *Ph* 2, 8.

[6] «Au Fils qui s'est incarné, est mort pour nous et descendit aux enfers», dans le texte grec.

[7] Passage omis dans le texte grec.

[8] Cf. *Ep* 4, 8.

[9] *Ps* 6, 6. La suite fait.défaut dans le texte grec.

[10] Le texte arménien retrouve ici la suite du texte grec (*PG* 85, 1608C6).

[11] Cf. *Ga* 3, 11.

enfers, il se manifesta à tous, mais ne crurent en lui, qui s'était fait connaître, que les esprits consommés en vertu naturelle. Comme ils manquaient de cette grâce, les païens et ceux qui s'étaient vautrés dans des souillures impies et des plaisirs corporels étaient devenus aveugles par de tels plaisirs librement choisis; là, ils ne purent apercevoir la lumière de la manifestation divine et ne virent pas exactement le Héraut, descendu dans les abîmes par amour pour eux qui s'y trouvaient enchaînés[1]. Ils se sont privés eux-mêmes du salut ceux qui, durant leur vie, abandonnant leur Créateur, se sont prosternés devant les démons, ennemis de l'homme. C'est pourquoi ils participèrent au sort et à la vie de ceux qu'ils avaient aimés.

174

Du prêtre Ammonius à Sévère, évêque d'Antioche.

Le didascale Césaire m'a interrogé pour savoir si, du fait de la descente aux enfers de Jésus, le Verbe de Dieu, les chaînes de toutes les âmes furent brisées. Et je répondis oui. «Alors, dit-il, Judas lui-même fut délivré?» J'ai dit oui. En effet, une fois le tyran vaincu, le souverain universel ayant soumis à sa puissance la mort elle-même[1], il n'était plus possible que celle-ci retienne des captifs[2]. «Et comment le Seigneur fit-il cela», dit-il? Comme (il l'avait fait) sur la terre, il annonça aussi, à tous ceux qui se trouvaient dans les enfers[3], la voie[4] du salut éternel: croire en Dieu le Père, au Fils qui s'abaissa[5] pour nous et ressuscita des morts[6], et à l'Esprit Saint qui possède la même essence et la même dignité que lui[7]. Et ceux qui crurent en lui, il les fit monter avec lui[8], tandis que ceux qui ne crurent pas, il les laissa dans leur premier état, et ils y sont encore.

(Césaire) me dit à nouveau: «Comment peut-il se faire que ceux qui se trouvaient dans les enfers soient libérés par la pénitence, car il a été dit *que personne dans les enfers ne peut te confesser*[9]. J'ai répondu: «Ce texte ne vaut pas pour le mystère de la descente du Christ aux enfers, mais, par là, le prophète a manifesté qu'avant (le Christ) il y avait des captifs. Si, au contraire, nous faisions place en ce verset à la descente (aux enfers), (le prophète) se tromperait complètement, car cela supposerait un aveu des fautes, suivi d'une pénitence que (ce texte) montre impossible pour les morts. Mais[10] alors il n'en alla pas ainsi, car la foi seule rendit la vie[11], dans les enfers, à ceux qui crurent. Cela, nous l'apprenons surtout par cette *Épître*

TEXTE 174

[1] Cf. *1Co* 15, 55.
[2] Cf. *Ep* 4, 8

և ազատութիւն ընկալցին. ըստ որում կենդանիքս որք լոկ հաւատովն արդարացան շնորհաւքն Քրիստոսի ի վերստին ծննդեանն. իսկ նոցա զի առանց մարմնոյ եղև պատահումն շնորհին, բաւական եղև հաւատն առ ի փրկութիւն առանց զգայական ջրոյ նպաստութեան, ոչ և ինքեանք գոլով զգալիք:

Ցաւել դարձեալ՝ քարոզեաց և Ցուդայի° և ետ նմա ներողութիւն ապաշխարութեան վերանալ ընդ իւր: Կարծեմ ոչ ասացի զի նմա աւելորդ էր, որ գիտէր զամենայն վերստին քարոզութիւնն. զի եթէ զորս ի մկրտութիւն ածեմք, նախ վարդապետական հարցմունք առ նոսա առնեմք զհրաժարումն ի մոլորութենէն պահանջեալ և յետ այնր զճշմարիտս դաւանել հաւատ՝ Ցուդայ, ոչ եթէ միայն այսպէս հրաժարեաց և յանձն առեալ զխոստովանութիւն հաւատոց, այլ և բազմաց քարոզեաց աստուածային ներգործութեամբ շնորհացն առ բժշկութիւնս զաւրացեալ և զդևս հանեալ. զկնի որոյ անձնիշխան կամաւք ի ճշմարտութենէն գլորեցաւ թշուառականն, և ի Տեառնէ կշտամբեալ թէ դու մատնելոց ես զիս, ոչ ամաչեաց նա և յետ այնորիկ ոչ չիկնեաց ի լուացումն ոտից ընդ մետասանիցն գալ. տեսող և վայելող սոսկալի խոնարհութեանն եղեալ մնաց և յայնժամ անզեղջ ի չարիսն: Եւ մի ոք ակամայ ինձ ասէ զյանցանսն, այլ և ոչ կարծեմ զայս ասել ումեք ի քրիստոնէից նաև ոչ յանհաւատից. քանզի և ոչ ինքն Ցուդայ եցոյց զայլ ոք պատճառ յանցանաց իւրոց. այլ զինքն միայն դատեալ, վաղվաղակի զվճիռն անձամբ անձին ի վերայ ածէր զհեղձումն, չարութեամբ շարժեալ կամացն. ոչ լցեալ Տեառն իւրոյ սպանութեամբքն, այլ և զինքն տայր քաղցեալ մոլորութեանն յագուրդ. ոչ եթէ որ քաջ տեղեակն էր անձնամատն լինելոյ պատժոց, կամեցաւ սպանութեամբ զսպանութիւն քաւել, այլ ի գլուխ ելեալ չարին զնախատիլն ի մարդկանէ ոչ բաւականացաւ տանել որպէս զմատնիչ և այսր աղագաւ խեղդեցաւ. գիտէր զի թէ մնացեալ էր յաղաչանս և ի զղջումն՝ ածեալ էր զԱստուած ի հաշտութիւն. սակայն յերկմտութենէ և ի տարակուսանաց ծով տատանեալ, հեղգացաւ ի նաւահանգիստն. ապաշխարութեան հասանել, իսկ խոխողիչն Ստեփանոսի Պաւղոս յայսմանէ ոչ տիրեալ, սքանչելի եգիտ զողորմութիւն, և Պետրոս եհաս արտասուաւք թողութեան վաղվաղակի:

---

15 Cf. *Tt* 3, 5.

16 Le texte arménien correspond ici au texte grec (*PG* 85, 1608D2)

17 Au lieu de cette allusion à l'ἀποταγή et à la σύνταξις des rites baptismaux (cf. KRETSCHMAR, *Die Geschichte des Taufgottesdienstes in der alten Kirche*, dans *Leiturgia, Bd* 5 , Kassel, 1970, p. 96-101), le texte grec mentionne les «catéchèses mystagogiques données à ceux qui doivent être baptisés» (*PG* 85, 1608D6).

18 «Non seulement avait été initié au mystère» (*PG* 85, 1608D8).

19 Cf. *Mt* 10, 1; *Mc* 6, 13; *Lc* 9, 1.

20 Cf. *Lc* 22, 48.

21 Passage que n'a pas le texte grec.

22 *Mt* 27, 5.

23 Texte grec: «Mais comme il était orgueilleux, il ne supportait pas d'agir ainsi.»

24 Cf. *Ac* 8, 1.

25 Cf. *Mt* 26, 75; *Mc* 14, 72; *Lc* 22, 62.

Catholique. Ce n'est pas en effet à ceux qui ont cru durant leur vie que, dit-elle, le Christ a prêché lors de sa descente aux enfers, mais aux rebelles et aux incroyants[12], afin qu'en croyant à l'annonce de la bonne nouvelle ils soient rendus à la vie et obtiennent la liberté[13]. C'est bien par la foi seule que les vivants ont été justifiés[14] dans la grâce du Christ, lors de la nouvelle naissance[15]. Mais pour ceux-là, dépourvus de corps, l'occasion de la grâce se présenta: la foi fut suffisante pour leur salut, sans le secours de l'eau, puisqu'eux-mêmes n'étaient plus des êtres matériels.

(Césaire) reprit encore[16]: «Prêcha-t-il aussi à Judas et lui accorda-t-il de pouvoir se repentir afin de monter avec lui?» Je ne le pense pas, ai-je dit, car une nouvelle prédication était inutile à celui qui connaissait tout. En effet, si à ceux que nous amenons au baptême ⌜nous posons des interrogations doctrinales, exigeant d'abord qu'ils renoncent à l'erreur, puis qu'ils confessent la vraie foi[17], Judas, (lui), ⌜non seulement avait déjà renoncé (à l'erreur) et s'était engagé à confesser la foi[18], mais il avait prêché aussi à de nombreuses personnes, sous l'influence de la grâce de Dieu, opérant des guérisons et expulsant les démons[19]. C'est après cela que ce malheureux, de son propre gré, se détourna de la vérité, et que, réprimandé par le Seigneur — «Toi, tu vas me livrer[20]» —, lui ne fut pas pris de confusion et n'eut pas honte ensuite de se faire laver les pieds avec les onze: ⌜spectateur et bénéficiaire de cet extraordinaire geste d'humilité[21], même alors (Judas) demeura endurci dans le mal. Et que personne ne me dise (qu'il commit) ce crime involontairement; mais je ne pense pas qu'il y ait quelqu'un parmi les chrétiens, voire même parmi les incroyants, pour dire cela. Bien plus, Judas lui-même prouve que nul autre (ne fut) cause de son crime. Se condamnant, lui seul, il prononça rapidement contre lui-même la sentence de pendaison, sa volonté le poussant à ce geste de malheur. Il n'avait pas assez du meurtre de son Seigneur; il se livrait encore lui-même, avide d'assouvir son appétit de mensonge. Non qu'il voulût expier le meurtre par le meurtre, lui qui savait parfaitement que celui qui se suicide encourt un châtiment, mais ce pervers, poussant à l'extrême le mépris que lui portaient les hommes, ne pouvait plus se supporter comme traître; c'est pour cette raison qu' *il se pendit*[22]. Il savait que s'il avait persévéré dans la supplication et le repentir, il aurait amené Dieu à lui pardonner. ⌜Mais, ballotté, comme une mer, par l'irrésolution et le doute, il tarda à gagner le havre du repentir[23]; tandis que Paul, le meurtrier d'Étienne[24], ne se laissant pas dominer par ces (sentiments) connut une merveilleuse miséricorde, et que Pierre, grâce à ses larmes[25], obtint aussitôt le pardon.

[12] Cf. *1P* 3, 19-20.
[13] La fin du paragraphe est différente du texte grec.
[14] Cf. *Rm* 3, 26.28.30; 5, 1, etc...

175

Ի պատասխանւոյն Սևերի որ առ Ամոնն գրեաց:

Ոչ ամենեցուն կալանաւորացն, այլ միայն որոց ծանեան զնա և հաւատացին քաւութիւն շնորհեաց. և ծանեան զնա որք բարեգործութեամբ ի ժամանակս կենաց զանձինս ի չարէ մաքրեցին. և զի ամենեքեան թէպէտ և արդարութեամբ քաղաքավարեցին զկեանս, ի սանդարամետս ընդ կապանաւք մահու դնէին նախ քան զգալուստն Քրիստոսի և մնային նորա փրկագործ գալըստեանն, արգելեալք ի ճանապարհէ դրախտին վասն յանցանացն Ադամայ:

Ցայտ առնէ զայս մեզ և Գրիգորիոս աստուածաբանն թէ ոչ աւգտեցան ամենեքեան յիջանելոյն ի դժոխս, արժանապէս ի ճառ պասեքին՝ բացայայտեալ զՔրիստոսի հետևումն ի դժոխսն. և յառաջ բերէ զճշմարիտ զաւրութիւն խորհրդոյն այսպիսի բանիւ. եթէ ի դժոխս իջանիցէ ընդ նմա էջ, ծանիր և անդ զՔրիստոսի խորհուրդն, զի՞նչ է տնտեսութիւն կրկին իջմանն, զի՞նչ է բանն, յայտնապէս կեցուցանէ զամենեսեան երևեալ ի չարութենէն զհաւատացեալսն: Իսկ Իգնատիոս աստուածազգեացն ասաց այսպէս. զիա՞րդ կարասցուք մեք կալ առանց նորա, որում և մարգարէքն աշակերտէին հոգւով որպէս վարդապէտ զնա գիտելով. վասն այսորիկ և որում հաստատութեամբ մնային, եկեալ յարոյց զնոսա ի մեռելոց:

176

Զկարգ բանիս որպէս ասացաք առ նեղութիւնս նոցա մարզիչ բերէ առաքեալս, և ընթացս աւրինակին զոր տայր յորդորիչ զխորհուրդ չարչարանացն Քրիստոսի, ածաւ յայս հրաշալի պատմութիւն. ազդել զոր ի դժոխս ներգործութիւն փրկութեան մահուանն կատարեաց:

Քանզի ոչ եթէ որքան գիտէին սուրբքն, այլ որ ինչ յաւգուտ լսողացն էր գրէին, զի մի զկատարեալ կերակուրն անկիրթ ճաշակելեաց ջամբեսցեն, ապա վերստին դարձուցանէ զբանն ի շաւիղն առաջին: Ի մէջ առեալ յարացոյց ընդ Քրիստոսի և զերբեմն ժամանակի Նոյեան տանն փրկութիւնն, որպէս զի այսու ևս հաստատեսցէ զկանխաւ ասացեալսն թէ լաւ է բարեգործացն ըստ Աստուծոյ. զի ահա տես զՆոյ թէ

---

[4] Il s'agit de la nature divine du Christ «avec ses prérogatives et ses privilèges, vue dans et à travers l'humanité qu'elle anime» (cf. CAMELOT, *op. cit.*, p. 29).

[5] En grec προσεδόκων, *attendre*.

TEXTE 176

[1] Allusion à *1P* 1, 6 et 3, 13-14.

[2] Cf. *1P* 3, 15-18.

[3] Cf. *1P* 3, 19-20.

[4] Cf. *1P* 3, 20.

[5] Cf. *1P* 3, 17.

175

De la réponse que Sévère écrivit à Ammonius.

Ce n'est pas à tous les captifs[1], mais seulement à ceux qui le reconnurent et crurent (en lui) qu'il accorda le pardon. Et le reconnurent, ceux qui s'étaient purifiés du mal en faisant le bien durant leur vie. Tous, en effet, même s'ils se conduisirent durant leur vie selon la justice, se trouvaient dans les enfers sous le joug de la mort, avant la venue du Christ, et ils attendaient sa venue rédemptrice, écartés du chemin du paradis en raison de la faute d'Adam.

Grégoire le théologien nous fait aussi savoir que tous ne profitèrent pas de la descente aux enfers, lorsqu'il explique pertinemment dans son discours de Pâques, les conséquences de la descente du Christ aux enfers. Il expose en ces termes la véritable puissance du mystère: «Puisqu'il est descendu aux enfers, descends avec lui et, là, reconnais le mystère du Christ, quelle est l'économie de cette double descente, quelle en est la raison: il sauve ouvertement du mal, par sa manifestation, tous ceux qui ont cru[2].» Quant à Ignace le théophore, il a parlé ainsi[3]: «Comment, nous, pourrions-nous vivre sans lui, lui dont les prophètes étaient aussi les disciples par l'esprit[4], le reconnaissant[5] comme leur maître. Et c'est pourquoi, celui qu'ils attendaient avec certitude les a ressuscités des morts par sa venue.»

176

Notre apôtre, qui instruit (les fidèles) dans leurs difficultés, comme nous l'avons dit[1], poursuit son discours, et, les exhortant à suivre l'exemple qu'il leur proposait - le mystère de la passion du Christ[2] —, il en est arrivé à cet étonnant événement: l'annonce que fit (le Christ) dans les enfers de son œuvre de libération de la mort[3].

Puisque les saints n'écrivaient pas tout ce qu'ils savaient, mais ce qui était utile à leurs auditeurs, afin de ne pas donner une nourriture raffinée à des esprits grossiers, (Pierre) réoriente donc son discours dans sa première direction. Il donne comme exemple de salut dans le Christ ce qui fut autrefois accordé aussi à la famille de Noé[4], dans le but de confirmer à nouveau ses paroles précédentes: «Il est bon pour ceux qui font le bien de souffrir conformément (à la volonté) de Dieu[5].» Observe Noé, combien de temps il

TEXTE 175

[1] La scolie précédente rapportait la question du didascale Césaire qui demandait à Sévère d'Antioche si les chaînes de tous les captifs, détenus aux enfers, étaient brisées. La réponse de Sévère, qui lui fait suite dans la version arménienne, montre que la scolie grecque Cramer 67, 17-68, 3, qui conserve également cette réponse, n'est pas à sa vraie place.

[2] *Oratio* XLV; *CPG* 3010; *PG* 36, 657B.

[3] *Epistula ad Magnesios* 9, 2; *CPG* 1025; éd. Camelot, *SC* 10², 1951, p. 104-105.

որքան ժամանակս երկայնամտեաց ի բարւոք քաղաքավարութեան կեցեալ ի մէջ մարդկանն. վասն այսորիկ և փրկութեան արժանացաւ ի նոցա կործանմանն, տապանաւն զերծեալ. որչափ ևս առաւել զձեզ շնորհ աւազանին ի Հանդերձեալ պատժոցն որ չարագործացն պահի փրկէ, միայն թէ երկայնամիտ լինիցիք յառժամանակեայ նեղութիւնս. ցուցանէ և զառաւելութիւն շնորհի մկրտութեանն, թէ Հոգւոց և մտաց է լուացումն, և խրատէ յարութեանն Քրիստոսի դաւանութեամբ զսա ընդունել:

177

Տես թէ ո°րպէս ստուգապէս զտնաւրէնութիւնն պատմէ, յիշատակեալ զմահն և զյարութիւնն և զհամբառնալն և զընդ աջմէ Հաւր նստելն, որպէս զի մի կարծեսցես կրիւք չարչարանացն և դոյզն ինչ նուազիլ նմա ի փառացն զոր ունէր. վասն այսր ընդ մարդանալոյն և մեռանելոյն, և զյարութիւնն ածէ զհամբառնալն և զընդ աջմէ Հաւր նստելն, և զամենայն զերաշխարհայնոցն նորա երկրպագութիւն. իսկ Հնազանդութիւն ներմարդկութեանն ասացաւ որոյ Աստուած գոլով զերկրպագութիւն մատուցին վերնական և Հրեշտակական Հոգիքն:

178

Ո՛վ թէ ո°րքան ձգտեցոյց զմիտս նոցա, զի մեռայք ասէ ընդ Քրիստոսի մկրտութեամբ, և ընդ նմա նորոգելոց էք ի մշտնջենաւոր փառսն. ապա զի նա ընդ որում ակն ունիք փառաւորել, մինչ ի մարմին էր և ի յերկրի ի չարչարանս եկաց, և նովաւ կատարեալ ել յաշխարհէ, պարտիք և դուք ի նոյնս գոլով նոյնպէս ի նեղութիւն զմիտս վառեալ. զի չարչարի մարմնով փոխանակ որ ի մկրտութիւն ընդ Քրիստոսի մահուն դնէ, որպէս և Պաւղոս, որք մեռաւորք ընդ Քրիստոսի, զի° ևս իբրև զկենդանիս աստէն յաշխարհի կրաւնաւորիք:

---

[4] Cf *Ph* 2, 6.
[5] Cf. *Ph* 2, 10.

TEXTE 178

[1] Cf. *Rm* 6, 4; 8, 18; *2Co* 4, 16; *Co* 2, 12; 3, 10.
[2] Cf. *He* 2, 10.
[3] *He* 2, 10; 5, 9. Le texte arménien exprime bien l'accomplissement (*katareal*) du Christ par la souffrance.
[4] Cf. *1P* 4, 1. L'auteur de la scolie applique ces mots au chrétien; le texte serait incompréhensible si on les entendait du Christ.
[5] *Co* 2, 20.

179

Աթանասի:

Վասն այնորիկ առաքեալ ոչ ասաց աստուածութեամբն չարչարել Քրիստոսի վասն մեր, այլ մարմնով, զի մի իւրական բնութեան Բանին ինչ ասիցի, այլ մարմնոյն իւրական բնութեան չարչարանքն ծանիցի:

Յետ սակաւուց:

Եթէ այլում էր մարմինն, այլում ասելի էր զչարչարանսն. ապա թէ Բանին մարմինն, վասն զի Բանն մարմին եղև, հարկ է զմարմնոյն կիրսն ասել նմա որում և մարմինն է. քանզի որում ասին կիրք, դատապարտելն, գան հարկանելն, խաչն, մահն, սմա ասին ուղղութիւն և շնորհ:

180

Կիւրղի:

Ոչ ապա ուրեմն հարկ է իմանալ զԲանն Աստուծոյ որ եղև վասն մեր մարմնով կամաւորապէս չարչարեալ. քանզի և այսպէս մկրտեցաք ի մահ նորա, ծանուցեալ զնոյն գոլ Որդի Աստուծոյ և ըստ բնութեան անչարչար և չարչարեալ մարմնով վասն մեր:

181

Սևերի:

Յայտնապէս ցուցանէ ասելն մարմնով եթէ նոյն ինքն առանց չարչարանաց մնայր ըստ աստուածութեանն, և ոչ զգայր ի չարչարանաց անտի այնպէս որպէս և

TEXTE 180

[1] Le traducteur arménien a lu οὔκουν, *oč' apa uremn* (*donc ne…pas*), au lieu de οὐκοῦν, *apa uremn* (donc).

[2] *1P* 4, 1.

[3] *Rm* 6, 3.

[4] *1P* 4, 1.

TEXTE 181

[1] *1P* 4, 1

179

D'Athanase.

C'est pourquoi l'apôtre (Pierre) n'a pas dit que le Christ a souffert pour nous dans la divinité, mais *dans la chair*[1], pour que quelque chose de ces souffrances ne soit pas dit appartenir à la nature du Verbe, mais pour qu'elles soient reconnues comme appartenant à sa nature charnelle.

Peu après[2].

Si la chair (du Christ) était celle d'un autre, d'un autre devraient être dites les souffrances. Mais si (elle est) la chair du Verbe, car le *Verbe s'est fait chair*[3], il faut que les tourments de cette chair soient dits de celui dont c'est la chair. Car c'est à celui dont on dit les tourments — jugement, flagellation, croix, mort — qu'appartiennent la droiture et la grâce.

180

De Cyrille.

Il faut donc comprendre[1] que le Verbe de Dieu, qui se fit (homme), a souffert volontairement *pour nous dans (sa) chair*[2]. C'est ainsi que *nous avons été baptisés en sa mort*[3], en sachant que ce même Fils de Dieu est impassible selon sa nature (divine) et que, pour nous, il se fit passible *dans sa chair*[4].

181

De Sévère.

Le fait de dire «*en sa chair*[1]» manifeste clairement que (le Fils), quant à lui, restait sans souffrir en sa divinité et ne ressentait aucunement ces souffrances, comme l'âme humaine les ressent, car la divinité est impassible. Et, de leur présence, elle n'éprouve aucune douleur, et rien ne peut le faire

TEXTE 179

[1] *1P* 4, 1.
[2] Le texte suivant vient en fait avant le précédent (voir supra, p. 43).
[3] *Jn* 1, 14.

զգայ մարդկայինս Հոգի, վասն զի աստուածութիւնն անչարչար է. և ոչ յիրիք պատահմանէ առնու մորմոքումն, և ոչինչ յունակութենէ յանչարչարելի սահմանէն արտաքս գտցի. այլ աստուածութիւնն չարչարանացն եղև չարչարիչ, զի հատցէ զխայթոց մահու չարչարական մարմնովն զոր ունէր:

182

Նորին, ի թխթոյն որ առ Անդրանիկոս միաբանութեանցն սահմանող:

Քրիստոսի չարչարելն վասն մեր մարմնով այսպէս է իմացեալ ի մէնջ ըստ կանխաւ քան զայս եղելոյ բանին. թէ միանգամ վասն մեր չարչարեցաւ Քրիստոս, և մեռաւ արդարն ի վերայ անարդարոց, մեռեալ մարմնով և կենդանացեալ Հոգւով. արդ քարոզելովն զՔրիստոս չարչարեալ և մեռեալ մարմնով յայտնապէս ցուցանէ ըստ որում էր նա չարչարելի մարմնով և անչարչարելի աստուածութեամբն. սակայն ոչ բաժանեաց յետ անճառելի ծննդեանն յերկաքանչիւրսն բնութեանցն, այլ մի գոլով Տէր և Քրիստոս և Որդի, մի դէմ և մի անձնաւորութիւն Բանին մարմնացելոյ, չարչարեալ և մեռեալ կամաւորապէս. ըստ որում եղև մարդ և մնացեալ Աստուած, ըստ գոլոյն Աստուած յառաջ քան զյաւիտեանս Համագոյակից զնոյն Հաւր և Սուրբ Հոգւոյն, և մեզ Համագոյ և Համաչարչար ճշմարիտ խորհրդով ընդունիմք:

183

Նորին յորս առ ի Կոստանդնուպաւլիս ուղղափառսն թղթոյն:

Քրիստոսի չարչարել վասն մեր մարմնով, ո՛չ եթէ ըստ կարծեաց ոմանց ցրտաբանից լծորդութիւն անուանի, այլ մի և անկրճատելի տեսանի, զի սա քանզի կամեցաւ զանյեղափոխելի Միածին, Բանն որ անչարչարելի է ըստ աստուածութեանն ասել չարչարեալ. վասն այսորիկ Հարկաւորի և զսահման չարչարելոյն ցուցանել, յաւելեալ զմարմնովն Բանին անչարչար գոլով. սակայն մի յերկաքանչիւրոցն Էմանուէլն ըստ աստուածութեանն ասեմ և ըստ մարդկութեանն. ուրեմն

---

[3] *1P* 4, 1.

[4] «*Bnut'iwn, nature*, φύσις» a été conservé par le traducteur arménien.

[5] *1Co* 8, 6.

[6] «*Dēm*, πρόσωπον».

[7] «*Anjnaworut'iwn*, ὑπόστασις».

TEXTE 183

[1] *1P* 4, 1.

[2] Pour des expressions analogues sur l'impassibilité, voir LEBON, *Le monophysisme sévérien*, p. 215-235.

sortir de cet état, de la sphère de l'impassible[2]. Cependant, Dieu lui fit souffrir ces souffrances, afin d'enlever l'*aiguillon de la mort*[3] qu'il possédait *en sa chair*[4] passible.

182

Du même. De la lettre à l'archimandrite Andronicus.

Que le Christ ait souffert pour nous dans la chair[1], nous le comprenons selon le verset qui précède: «*Une seule fois, le Christ a souffert pour nous et le Juste est mort pour les injustes, mis à mort dans la chair et rendu à la vie par l'Esprit*[2].» Par conséquent, en proclamant que le Christ *a souffert* et est mort *dans la chair*[3], (Pierre) manifeste ainsi clairement que lui, (le Christ), était passible en sa chair et impassible en sa divinité. Cependant, après sa naissance ineffable, il n'a pas séparé l'une des natures de l'autre[4]; mais ce n'est qu'en étant *un seul Seigneur*[5], Christ et Fils, une seule personne[6] et une seule hypostase[7], celle du Verbe incarné, qu'il souffrit et mourut volontairement. Ainsi, il se fit homme tout en restant Dieu, puisqu'il est Dieu avant les siècles, consubstantiel au Père et au Saint Esprit; et nous l'accueillons, en son mystère, comme notre vrai compagnon de vie et de souffrances.

183

Du même. De la lettre aux fidèles de Constantinople.

Que le Christ ait souffert pour nous dans la chair[1], ce n'est pas, comme certains le pensent, un assemblage de termes sans signification, mais cela exprime que (le Christ) est un et indivisible: (Pierre) a voulu dire ainsi qu'a souffert celui qui est immuable, le (Fils) unique, le Verbe, lui qui est impassible selon sa divinité. C'est pourquoi, l'on doit aussi nécessairement montrer les limites de cette souffrance, en ajoutant que tout en étant *dans la chair*[1], le Verbe est impassible. Cependant, je dis qu'en ces deux réalités, l'Emmanuel est Un selon sa divinité et son humanité[2]. L'apôtre introduit

[2] Sur l'absolue immutabilité du Verbe dans l'Incarnation selon Sévère d'Antioche, voir LEBON, *Le monophysisme sévérien*, p. 205-212.
[3] *1Co* 15, 56.
[4] *1P* 4, 1.

TEXTE 182

[1] *1P* 4, 1
[2] *1P* 3, 18.

կարևորապէս առաքեալն նորին ի վերայ նորա զայս սահման ի մէջ ած, որպէս զի ծանիցուք զչարչարեալն անչարչար և զանչարչարն չարչարանաց կրող ըստ մարմնոյ:

184

Նորին ի նոյն:

Քրիստոսի չարչարեալ մարմնով, Պետրոս Հարկաւորի ասել, որպէս զի զսահման չարչարանացն միոյ պատկերի, միոյ դիմաց, և միոյ անձնաւորութեան, և միոյ բնութեան Աստուծոյ Բանին մարմնացելոյ դիմաց իմասցուք ասել զչարչարանսն. զի թէ յերկուս բաժանէր, յոյժ աւելի էր զարմանալի բան, Հիացուցանող բնութեան մտաց և իմաստութեան զչարչարելին վերստին առնու և ասել չարչարեալ մարմնով. այլ քանզի Աստուած էր անչարչարելի և վասն մեր անփոխադրապէս՝ չարչարելի եղև մարդ, Քրիստոս մեզ քարոզեցաւ չարչարեալ մարմնով:

185

Կիւրղի:

Որպէս և էր էութեամբ Աստուած Քրիստոս, իմաստութեամբ և Հանճարեղապէս աշակերտն մարմնով չարչարեալ զնա ասէ. արտաքս Հանեալ ի կրիցն զանճառելի բնութիւնն որում աւտար է չարչարելն. այլ վայելչական էր կրել մարմնով, քանզի յԱստուծոյ Բանն Աստուած անմասն է սովորութեան չարչարանաց. ապա յայտ է Քրիստոս թէ աստուածութեամբն անչարչար է, իսկ չարչարելի ըստ մարմնոյ:

TEXTE 185

[1] *1P* 4, 1.

[2] «*Bnut'iwn*, φύσις»; une seconde main a ajouté, dans *J 1301* seulement, «de Dieu».

[3] Cf. *He* 2, 10.

donc cette limite à son sujet[3], pour que nous reconnaissions comme impassible celui qui a souffert, et porteur de souffrances[4] selon la chair celui qui est impassible.

184

Du même. Aux mêmes.

Le Christ a souffert dans la chair[1], s'empresse de dire Pierre, afin que nous sachions les limites de cette souffrance: c'est à l'unique forme[2], à l'unique personne, à l'unique hypostase et à l'unique nature de la personne du Verbe de Dieu incarné qu'est attribuée cette souffrance. En effet, si on (le) divisait en deux, la parole (de Pierre) serait fort étonnante: ce serait d'une intelligence et d'un raisonnement un peu surprenants que de se servir du (terme) «passible», puis de dire qu'*il a souffert dans la chair*[3]. Mais, puisque Dieu était impassible et que, pour nous, il se fit, tout en restant immuable, homme passible, le Christ nous a été annoncé comme *ayant souffert dans la chair*[4].

185

De Cyrille.

Comme le Christ est Dieu par essence, c'est avec sagesse et raison que le disciple affirme qu'*il a souffert dans la chair*[1], tout en soustrayant aux souffrances la nature[2] ineffable de celui qui est étranger à la souffrance. Mais il convenait qu'il souffrît[3] *dans la chair*, bien que le Verbe de Dieu, en tant que Dieu, ne participe pas à la condition souffrante. Il est donc clair que le Christ est impassible selon sa divinité, mais passible selon la chair.

[3] Le Fils de Dieu n'a souffert que *dans la chair* (*1P* 4, 1).
[4] Cf. *Is* 53, 4.

TEXTE 184

[1] *1P* 4, 1.
[2] «*Patker*, εἰκών, *image*», terme qui désigne la personne du Fils (cf. LAMPE, *Lexicon*, p. 415-416); mais ici il s'agit plus vraisemblablement de μορφή, autre terme de la christologie sévérienne, employé concurremment avec πρόσωπον, ὑπόστασις et φύσις (cf. LEBON, *Le monophysisme sévérien*, p. 281-283). Cependant ni εἰκών ni μορφή ne se trouvent dans le texte de la scolie grecque.
[3] Dans la pensée de Sévère, l'emploi du terme «*souffrir*» rendrait en effet inutile la précision «*dans la chair*» ajoutée par Pierre, si la divinité et l'humanité du Christ étaient séparées.
[4] *1P* 4, 1.

186

Գրիգորի աստուածաբանի:

Չարչարելի ըստ մարմնոյ, և անչարչարելի ըստ աստուածութեանն:

187

Սևերի:

Զայս խրատէ թէ պատշաճ է ի հեթանոսական և ի զեղխ գործոցն հրաժարել, և մի ընթանալ ընդ հին սովորութիւնսն և մի նախանձել ընդ նոսա որք դանդաչեալ առ այս վարկանին:

188

Տեսեալ զի այդպէս ի բարին դարձայք, ոչ նախանձին նմին, այլ յուրաստ կան տարակուսեալք. զձեզ չունելով արշաւակիցս անառակութեան և անկարգութեան և յիմարապէս զհայհութիւն զգայուն, կամակորեալք անզղջապէս ի վատթար հեշտութիւնսն:

189

Սևերիոսի յորմէ ընդ Աղեկսանդրոսի համակարգութեանն:

Ջհանդերձելոցն ասէ աստանաւր ի պատրաստի կացեալ դատաստան, այսինքն արագ քան զբան, դիւրաւ և հեշտութեամբ. և ոչ ինչ ունելով խափան, այլ վաղվաղակի ամենայն մերկք առաջի նորա կացցեն ի դատ իրաւանց մեղաւորաց և արդարոց. և դատեալ բաժանէ զնոսա ի միմեանց յայնժամ որպէս և ասաց ինքն փրկիչն, և կացուցանէ զաւդիսն ընդ աջմէ իւրմէ և զայծիսն ընդ ձախմէ. իսկ առաքեալս զարդարս կենդանիս անուանէ վասն բարեացն գործոց զորս ապագայիցն

TEXTE 189

[1] Cf. *1P* 4, 5.
[2] Cf. *Mc* 4, 22; *Lc* 12, 2
[3] *Mt* 25, 33.
[4] Cf. *1P* 4, 5.

186

De Grégoire le théologien.

Passible selon la chair et impassible selon la divinité.

187

De Sévère.

(Pierre) conseille ceci: il convient de s'abstenir des œuvres des païens et des débauchés[1], de ne pas courir après les anciennes habitudes et de ne pas envier ceux qui, dans leur délire, ne pensent qu'à elles.

188

Voyant ainsi que vous vous êtes convertis au bien, ils ne l'envient pas, mais le récusent dans leur apostasie. Ne vous ayant plus pour complices de débauches et d'orgies, ils vomissent stupidement l'outrage[1] (et) se pervertissent obstinément dans des plaisirs infâmes.

189

De Sévère, du traité contre Alexandre.

(Pierre) parle ici de ce qui doit avoir lieu lors du jugement *qui est préparé*[1], c'est-à-dire qui (sera prononcé) plus rapidement que la parole, avec aisance et facilité. Aussi rien ne peut y faire obstacle, mais soudain tous seront mis à nu devant lui[2] pour l'équitable jugement des pécheurs et des justes. Et celui qui juge les séparera alors les uns des autres, comme l'a dit le Sauveur, et *il placera les brebis à sa droite et les chèvres à sa gauche*[3]. Aussi, notre apôtre appelle «*vivants*»[4] les justes, ceux qui en raison de leurs œuvres bonnes ont été préparés pour la vie future; et (il appelle) «*morts*» les pécheurs, conduits à

TEXTE 187

[1] Cf. *1P* 4, 3.

TEXTE 188

[1] Cf. *1P* 4, 4.

կենացն պատրաստեցին, և մեռեալս զյանցաւորսն զմեղաւք մեռեալսն և ընդ մեռեալս համարեալ մահացու գործովք. առ այս հայի և Դաւթայ ասելն, կոչեսցէ զերկինս ի վերուստ և զերկիր ի դատել զժողովուրդ իւր. զերկնից արժանագործս երկինս կոչէ, իսկ երկիր զորս երկրայինս գործեն և բևեռեալ են յերկրի, և ի վերուստ ասելն զթռչելն և զբարձրանալն նշանակէ. իսկ որք անասնական զէտնաքարշութեամբ զերագութիւն թևոցն յապաւեցին, և ոչ ունիցին պատասխանի, և ոչ հասանիցեն վերին մատակարարութեանն. արժանապէս անուանեցան երկիր:

190

Սևերիոսի Անտիոքու:

Մեռեալս կոչէ զորս ընդ հեթանոսս հաւասարին և մեղաւք զանձինս մեռուցանեն, իսկ խոստումն նոցա է խրատն և սպառնալիք հանդերձեալ տանջանացն. արդ այսու զարթուցանէ զնոսա յապաշխարութիւն, քննել զանձինս թէ որպէս կարասցեն անամաւթ պատասխանել այնմ յորում դատն պատասխանեալ են կենդանիք և մեռեալք, այսինքն արդարք և մեղաւորք. զի եթէ քննեսցեն և անձամբ զանձինս դատեսցեն ի մարդկային կեանս, և դարձցին ի մեռելութենէ մեղացն ապաշխարութեամբ պահաւք և աղաւթիւք, երկրամերձ արտասուաւք յայնժամ կենդանի լիցին ըստ Աստուծոյ Հոգւով մշտնջենաւոր կենացն վիճակեալք. ըստ առաքելոյն, թէ արտաքին մարդս մեր ապականի, ներքին մարդս մեր նորոգի առաւել քան զառաւել:

191

Հարց:

Զի՞նչ իցէ, ի սոյն իսկ և մեռելոց խոստացեալ է, զի դատեսցին ըստ մարդկան մարմնով և կենդանի լիցին ըստ Աստուծոյ Հոգւով. և զիա՞րդ մեռեալք դատեսցին:

---

[5] *2Co* 4, 16 «*...se renouvelle de jour en jour*», dans la scolie grecque, la version biblique arménienne (*Z*, sans variantes) et les textes latin et grec du *Nouveau Testament*.

TEXTE 191

[1] *1P* 4, 6.

la mort par leurs fautes et regardés comme morts en raison de leurs œuvres de mort. Que l'on fasse attention aussi à ce que dit David: «*Il convoquera les cieux d'en haut et la terre pour le jugement de son peuple*[5].» Il appelle «*cieux*» ceux qui font des œuvres dignes des cieux, mais «*terre*» ceux qui font des œuvres terrestres et qui sont attachés à la terre, et le terme «*en haut*» signifie que l'on vole et que l'on s'élève. Aussi ceux qui sont devenus bestiaux par leur amour du monde et qui ont détruit l'agilité de leurs ailes, ceux-là n'auront pas de réponse et ne parviendront pas à la récompense céleste. C'est de façon tout à fait juste qu'ils ont été appelés «*terre*».

190

De Sévère d'Antioche.

(Pierre) appelle «*morts*»[1] ceux qui ressemblent aux païens et qui, par leurs péchés, se tuent eux-mêmes; quant à la promesse[2], elle tient lieu pour eux d'avertissement et de menace des châtiments à venir. (Pierre) les incite donc à la pénitence, à examiner eux-mêmes comment, sans rougir, ils pourront répondre à celui auquel auront à répondre au jugement *vivants et morts*[3], c'est-à-dire justes et pécheurs. Car s'ils s'examinent et se jugent eux-mêmes durant leur vie humaine, et s'ils se détournent de la mort causée par le péché, au moyen de la pénitence, du jeûne et de la prière, prostrés dans les larmes, alors *ils vivront selon Dieu dans l'Esprit*[4], élus pour la vie éternelle. Selon l'Apôtre, *si l'homme extérieur, en nous, va vers sa ruine, l'homme intérieur, en nous, se renouvelle de plus en plus*[5].

191

Question.

Que signifie: «*C'est pour cela, en effet, qu'il est allé prêcher même aux morts, afin qu'ils soient jugés selon les hommes dans la chair, et qu'ils vivent selon Dieu par l'Esprit*[1]»? Mais comment des morts peuvent-ils être jugés?

[5] *Ps* 49, 4.

TEXTE 190

[1] Cf. *1P* 4, 5.
[2] «*Xostumn*», allusion à «l'annonce de la bonne nouvelle» du verset *1P* 4, 6
[3] Cf. *1P* 4, 5.
[4] *1P* 4, 6.

Պատասխանի:

Սովորութիւն է աստուածաշունչ գրոց ընդ միմեանս փոխել զժամանակս և առնուլ զներկայս իբրև զհանդերձեալն, և զհանդերձեալն իբրև զներկայս, զառ ժամանակայն իբրև զառաջակայն՝ իսկ զյետ ժամանակին որպէս զարդէն կոչեն, յայտ է այս ի քննութիւն իւրաքանչիւրոցն որոց փորձիւն տեղեկանան:

Իսկ աստ զորս մեռեալս կոչեաց, զնոսա որ յառաջ քան զգալուստն Քրիստոսի վախճանեցան ասեն, որպէս զորս ի Ջրհեղեղին, և ի ժամանակս աշտարակաշինութեանն, որք ի Սոդոմ կամ յԵգիպտոս, նաև յայլ բազում տեղիս և ի դարս, որք ընկալան զաստուածային պատիժն ըստ իշխանական բերմանն բազմադիմի հարուածովք, ոչ այնքան յաղագս առ Աստուած յանցաւորութեանն որչափ վասն առ միմեանս անմտութեանն պատուհասեալք: Սոցին զընկալեալ սաստն հարուածոց մարդկային մարմնով յիւրաքանչիւր դարս, երանելիս որպէս զանեղ դնէ ասելով, խոստացեալ է մեռելոց զի դատեսցին ըստ մարդկան մարմնով. սակայն զզաւրութիւն բանիս այսպէս իմասցուք թէ որք դատեցան յաշխարհի մարմնով ըստ մեղաց իւրեանց, խոստացաւ նոցա աւետարանել զմեծ փրկութեան քարոզութիւն, եթէ վասն զի դատեալք ի մարմնաւոր կեանքս, հատուցին զյանցանաց իւրեանց վրէժ, արդարութիւնն Աստուծոյ կենդանիս ստասցի զնոսա ի հանդերձեալն Հոգւով. և եղև այս ըստ այսմ աւրինակի. քանզի յորժամ էջ Տէրն քարոզ ի դժոխսն, հոգիք նոցա զաւրեցին ընդունել զաստուածային աւետարանութիւն փրկչին և հաւատալ, սակս որոյ և փրկութեան գտան արժանիք. զայս և յայլոց այսպէս իմացեալ ընկալաք:

Իսկ մեզ այսպէս կարծելի է, թէ մեռեալս զորս զմահն Քրիստոսի յանձինս բերին ասէ առաքեալս զանխլաբար, և զի պատշաճապէս է ասացեալս. ճշմարիտ է աստուածային աւետարանն զմեռելութիւն քարոզելովն, որ կամի զանձն իւր կեցուցանել կորուսցէ զնա և զխաչ և զմահ բարձեալ աստուածային ընթացիցն լիցի հետևող, և խոստանայ այսպիսեացս զճշմարիտ կենդանանալն Հոգւով, և թերևս ոչ դատին ըստ մարդկային կենացս ի մարմնի. որք աշխարհիս ցանկութեան մեռեալք Հոգւոյ կենդանացան, կենդանի յինքեանս միայն զՔրիստոս ունելով, ըստ որում տայր Պաւղոս զանձին տարացոյց որ և զդատելոյն կրից վտանկն պատմէր, վիշտս անթիւս, բազմապատիկ չարչարանս, արհաւիրս և փորձութիւնս բիւրաւորս. սոցա ամենեցուն ինքն և որ ըստ նմայն ուրախութեամբ համբերեցին դատեալք միշտ ի մարմնաւոր կեանս զմարմինսն. վասն որոյ և կենդանացան ըստ կամացն Աստուծոյ Հոգւով զմշտնջենաւոր կենդանութիւնն:

---

[3] *2Co* 4, 10.

[4] *Mt* 16, 25. Cette citation et l'allusion suivante sont seulement suggérées (ζωῆς ἄρνησιν) dans le texte de Maxime et la scolie Cramer.

[5] *Mt* 16, 24.

[6] Cf. *2Co* 11, 16-33.

[7] Ici s'achève l'*Interrogatio VII* de Maxime le Confesseur (cf. LAGA-STEEL, p. 75.).

Réponse.

C'est l'habitude des Écritures inspirées d'échanger entre elles les époques, et de prendre le présent pour le futur et le futur pour le présent; elles désignent ce qui doit arriver comme ce qui est actuel, voire même, ce qui est passé comme du présent. Ceci est évident au regard de chacun de ceux que l'expérience instruit.

Cependant, certains disent que (l'Écriture) appelle ici «*morts*» ceux qui sont décédés avant la venue du Christ: ceux qui (périrent) lors du déluge et à l'époque de la construction de la tour; ceux qui (périrent) à Sodome, en Égypte, et en de nombreux autres lieux et siècles encore; ceux qui, en divers malheurs, encoururent, selon la décision souveraine, les châtiments divins, punis non pas tant à cause de leur péché vis-à-vis de Dieu qu'en raison de leur inimitié les uns vis-à-vis des autres. La réprimande qu'ils subirent, en châtiment, dans leur chair d'hommes, à chaque siècle, notre bienheureux (Pierre) la considère comme non définitive, puisqu'il affirme: «*Il est allé prêcher aux morts afin qu'ils soient jugés selon les hommes dans la chair*[1].» Mais comprenez ainsi le sens de ce passage. A ceux qui furent jugés en ce monde *dans la chair*, en raison de leurs péchés, *il est allé prêcher la bonne nouvelle*, l'annonce importante du salut. S'ils furent jugés durant leur vie *dans la chair*, subissant la vengeance de leurs fautes, la justice de Dieu viendra les reprendre, vivants, pour la vie à venir *dans l'Esprit*. Et cela se déroula selon ce plan. En effet, lorsque le Seigneur descendit aux enfers, comme un héraut[2], leurs esprits purent recevoir l'annonce divine de la bonne nouvelle d'un Sauveur, et (ils purent) y croire. C'est en considération de cette (foi) qu'ils ont été trouvés dignes d'être sauvés. C'est ainsi que nous avons compris ces (paroles) et, de même, en d'autres (passages).

Cependant, il nous faut aussi penser que, de façon voilée, notre apôtre dit «*morts*» *ceux qui portent la mort du Christ dans leur corps*[3], et c'est à juste titre que ceci a été dit. L'Évangile de Dieu exhorte vraiment à mourir: «*Celui qui veut sauver sa vie la perdra*[4]», et c'est en supportant la croix et la mort qu'il marchera sur les pas divins[5]. C'est bien à de tels gens qu'il promet la vraie vie *dans l'Esprit*, et peut-être ne seront-ils pas jugés selon leur vie d'hommes *dans la chair*. Ceux qui étaient morts aux convoitises de ce monde ont revécu *dans l'Esprit*, vivants, ayant en eux-mêmes le Christ uniquement, à la manière dont Paul se donnait en exemple, lui qui, dans la peine de se voir jugé, énumérait ses périls: tribulations innombrables, tourments divers, terreurs et épreuves multiples[6]. En tout cela, lui-même et ceux qui lui ressemblaient persévérèrent dans la joie, sans cesse jugés *dans la chair* durant leur vie charnelle[7]. C'est pourquoi, conformément à la volonté de Dieu, ils ont revécu à la vie éternelle *par l'Esprit*.

[1] *1P* 4, 6.
[2] Cf. *1P* 3, 19.

Եւ մեք թէ ախորժեմք առ այս կեանս նուաճեալ զանձինս բարեջան աշխատութիւնս տնաւրինեսցուք, վարս բարիս յարդարեսցուք զգոյշ լիցուք, թերևս զուարթերես յաստեացս փոխադրիցիմք. և անստգտանելի մտաւք ճանապարհորդեսցուք ի հանգիստն հանդերձեալ սրբոցն որ ի Քրիստոս Յիսուս, որոյ վիճակի և կատարման ոչ հասին հելլենացւոցն ժողովքն, դեգերեալք ի վայրապար ցանկութիւն արհեստի սնոտի տեսութեան և մակացութեան, միայն յերկրայինս խոկումն պշուցեալ իմաստասիրացն մանկունք. իսկ հաւատացելոց առաքինութիւն յերկինս է, և ի կատարումն իմաստից Քրիստոս որպէս ասացաւն, մեք ոչ այլ ինչ գիտեմք բայց միայն զՅիսուս Քրիստոս, յաւելեալ ի վերատրից պարգևաց զքրիստոսնանուն. որով ևս լինիմք գերակատարք, վասն զի սատ բերի ընդ նմին կեանք և լոյս և այլ ամենայն բարիք:

192

Սևերի:

Մեռեալս գիտէ աստուածային գիրք զմեղաւորս, մահացեալս յանցանաւք ըստ հոգւոյ: Սոքա թէ դատին յաստիս մարմնով ճգնութեամբքն ի բաց վտարեալ զմեղսն, կենդանութեան որ ըստ Աստուծոյ է հասցեն Հոգւով. զսոյն և Պաւղոս Եփեսացւոցն գրէր, ճաք արդարև որդիք բարկութեան որպէս և այլքն. իսկ Աստուած որ մեծն է ողորմութեամբ յաղագս բազում սիրոյն իւրոյ զոր սիրեացն զմեզ կենդանացոյցն զմեզ ի մեռելութենէ մեղացն Քրիստոսիւ: Իսկ եթէ առնուցումք և ի հակառակէն. դարձեալ գրոց կարգ է մեռեալս դնել զորս ախտիցն սպանին զմարմինս և զմիտս, հակառակ նոցա միշտ յարուցեալ զառաքինութիւնսն, ըստ որում յառ Հռոմայեցիսն թուխթն. մարմին մեռեալ է վասն մեղացն և հոգին կենդանի է վասն արդարութեան. և յամենայն ժամ զմահն Յիսուսի ի մարմինս մեր կրեսցուք:

193

Նորին:

Վասն զի ոչ միայն վասն արդարոց, այլ և մեղաւորաց, մանաւանդ ի մահ մեղուցելոց քարոզեցաւ աւետարանն, առ ի կանխել և յառաջագոյն ընտրել զար-

TEXTE 192

[1] Cf. *1P* 4, 6.

[2] *Ep* 2, 3-4. Texte différent de ceux de Cramer, de *NT*, de *Z* et de leurs variantes.

[3] *Rm* 8, 10. L'esprit est «*kendani, vivant*» (c'est aussi le texte de *Z* sans variante), et non «ζωή, *vie*» comme dans les textes de Cramer et du *NT*; la leçon arménienne est connue en syriaque (cf. KERCHENSTEINER, *Paulustext*, p. 24-25).

[4] *2Co* 4, 10. «Nous devons porter, *kresc'uk'*», ici et dans *Z* (sans variante), un subjonctif présent — exprimant une possibilité, l'intention ou la volonté —, face au participe présent en grec, dans le texte de Cramer et du *NT* (sans variante).

Et nous, si nous aspirons à cette vie, appliquons-nous avec soin au travail en nous dominant nous-mêmes, veillons à avoir une bonne conduite; peut-être aurons-nous le bonheur d'être transférés d'ici-bas. Puis, avec un esprit irréprochable, cheminons vers le lieu du repos à venir, celui des saints, qui (est) dans le Christ Jésus. Ce sort et cette perfection, les peuples de la Grèce ne l'obtinrent pas; ils s'adonnaient aux futiles plaisirs de l'art, à une spéculation vaine et à la science. Fils de philosophes ne s'arrêtant qu'à des pensées terrestres! Pour les croyants au contraire, la vertu réside dans les cieux, et le Christ (est) au terme de la connaissance, ainsi qu'il a été dit: «*Nous, nous ne savons rien d'autre, si ce n'est Jésus Christ*[8]» qui comble de dons surabondants le nom de chrétien. Grâce à lui, nous devenons encore plus parfaits, car il apporte avec lui, en ce monde, la vie[9], la lumière[10] et toute autre (sorte) de bienfaits.

192

De Sévère.

Les divines Écritures reconnaissent comme *morts*[1] les pécheurs qui se sont livrés à la mort par les fautes de leur esprit. Ceux-là, s'ils *se jugent*[1] ici-bas *dans la chair*[1], en repoussant leurs péchés par la mortification, obtiendront la vie divine *par l'Esprit*[1]. Paul écrivait la même chose aux Éphésiens: «*Nous étions vraiment fils de la colère, tout comme les autres, mais Dieu qui est riche en miséricorde, à cause du grand amour dont il nous a aimés, nous a donné la vie avec le Christ, (en nous arrachant) à la mort du péché*[2]*.*» Mais nous pouvons comprendre aussi d'une autre façon. Le sens des Écritures est aussi de considérer comme *morts* ceux qui, par leurs passions, ont tué leurs corps et leurs intelligences, toujours dressés contre la vertu, selon ce qui est écrit dans la *Lettre aux Romains*: «*Le corps est mort à cause du péché et l'esprit est vivant à cause de la justice*[3]*.*» Et: «*A toute heure, nous devons porter la mort de Jésus en nos corps*[4]*.*»

193

Du même.

Car ce n'est pas seulement pour les justes, mais aussi pour les pécheurs, surtout pour ceux qui ont incité au péché entraînant la mort, que la bonne

[8] *1Co* 2, 2.
[9] Cf. *Jn* 11, 25.
[10] Cf. *Jn* 8, 12.

ժամն: Արդ եթէ ոք յանցաւոր, թէ և ի մահ իցէ մեղուցեալ, աստ դատեսցէ զանձն իւր ցաւաւք և ապաշխարութեամբ, յաստուածային սոսկալի դատաստանէն յափշտակէ զնոյն, յոր ահագին է անկանել որպէս ասացաւ. զի եթէ Հոգւով զգործս մարմնոյ սպանանէք կեցջիք, առաք խրատ:

194

Մարգարէն ասէ ոչ կացցեն ամբարիշտք ի դատաստանի որք են յամբարշտութենէ մեռեալքն նախ քան զգալուստն Քրիստոսի: Իսկ մարդասիրութիւն փրկչին զայս ի դերև եհան զմարգարէութիւն, յորժամ էջ ի դժոխսն: Քանզի քարոզեաց և նոցա հաւատալ յաստուածութիւնն իւր. և այսմ խորհրդոյ խորհրդազգած առաքեալ նորին, յորժամ ասաց զպատրաստեալ դատաստանն կենդանեաց և մեռելոց. յաւել և զայս ցուցանել թէ ի սոյն ատեան և մեռելոցն կանխաւ յանհաւատութիւն և իջանել առ նոսա փրկիչն հաւատացելոց խոստացաւ Քրիստոս. զի ի ժամանակի յարութեանն կացցեն առաջի թագաւորին ի դատաստան, և ի տալն իւրաքանչիւր ումեք ի ձեռս նորա զհաւատս ուղիղս և գործս բարիս, և փոխանակ այնորիկ պսակիլ: Նոքա բերեն յառաջ միայն զոգւոցն հաւատալն, թուլացուցեալ նոցին զդատելն մարմնով, որպէս զորս յետ գալստեանն և աւետարանին յոր ոչ ժամանեալք, միայն վասն հաւատոցն արժանացին փառաց յարդար դատաւորէն:

195

Մինչև ցայժմ վասն աղաւթից ոչ ինչ ճառեաց նոցա, այլ ի կատարածս դնէ, յետ սնոտի տեսութեան և մակացութեան, միայն յերկրայինս խոկումն պշուցեալ իմասմիոջէ զխրատ ատելոյ զմեղսն և սիրելոյ զբարեգործութիւնն. յետ այսորիկ վայելչապէս զարթուցանէ յաղաւթել, քանզի անկար է մինչդեր միտք մեր յաշխարհական պատաղմունս վարակին աղաւթել որպէս պարտ է:

---

[2] Au lieu de l'ablatif (en toutes lettres, sans abréviation) du ms *J 1301*, le ms *W 1470* emploi ici le locatif (*yamparštut'ean*)

[3] *Tt* 3, 4.

[4] Cf. *1P* 4, 6.

[5] *1P* 4, 5.

[6] *1P* 4, 6.

[7] Cf. *Mt* 25, 34.

[8] *1P* 4, 6.

TEXTE 195

[1] Cf. *1P* 4, 7.

nouvelle a été annoncée[1], afin qu'ils se hâtent de choisir ce qui leur convient. Donc, si quelque pécheur, même s'il a incité à un péché entraînant la mort, s'est jugé lui-même, ici-bas, dans les souffrances et la pénitence, (le Christ) le soustrait au redoutable jugement divin sous lequel, comme cela a été dit, *il est terrible de tomber*[2]; car si *par l'Esprit vous faites mourir les œuvres de la chair*[3], vous vivrez. Recevons cet avis.

194

Le prophète dit: «*Les impies ne se relèveront pas lors du jugement*[1]», eux qui moururent dans l'impiété[2] avant la venue du Christ. Mais *l'amour du Sauveur pour les hommes*[3] annula cette prophétie, lorsqu'il descendit aux enfers. Car il leur prêcha[4], et ils crurent en sa divinité. C'est à ce mystère que son apôtre a été initié, lorsqu'il a dit que son jugement *est préparé pour les vivants et pour les morts*[5]. Il a précisé ceci pour montrer que (viennent) à ce tribunal *même ceux qui sont morts*[6] avant (le Christ) dans l'ignorance de la foi, et que le Christ, Sauveur de ceux qui croient, avait promis de descendre vers eux. Car, à l'instant de la résurrection, on se tiendra devant le roi[7] pour le jugement, afin que quiconque possède une foi droite et de bonnes œuvres soit rétribué et, en raison de cela, couronné. Quant à ceux qui ne présentent que la foi de leurs âmes, (le Christ) atténuera pour eux le jugement *dans la chair*[8], de sorte qu'ils soient rendus dignes de la gloire par le juste juge en raison de leur foi seulement, eux qui (crurent) après la parousie (du Christ) et après l'évangile auquel ils n'eurent pas accès.

195

Jusqu'à présent, (Pierre) ne leur a pas parlé du tout de la prière, mais il le fait en terminant, après avoir rappelé de diverses façons les bienfaits que nous avons reçus de Dieu et, l'un après l'autre, les conseils concernant la haine du péché et l'amour de Dieu. Après cela, comme il convient, il exhorte à prier[1], car il est impossible de prier tant que notre esprit est enfermé dans les préoccupations de ce monde.

TEXTE 193

[1] Cf. *1P* 4, 6.
[2] *He* 10, 31.
[3] *Rm* 8, 13.

TEXTE 194

[1] *Ps* 1, 5.

196

Ծածկէ զմեղսն ողորմութեամբ որպէս Դանիէլն առ Նաբուգոդոնոսորն ասէր, զմեղս քո ողորմութեամբ քաւեսցես, և զանաւրէնութիւնս քո գթովք տնանկաց:

197

Կիւրղի:

Որք զսեղանս աւտարացն դնեն, եզիցին զուարթունք յաւժարք, ոչ իբր զտուողս, այլ մանաւանդ որպէս ինքեանց առողք կրկին դիմաւք սիրել. նախ խաւսիւք և Հարցմամբ զականջս աւտարոյն փափկացուցանել, և ապա զաւտարսիրութեան պիտոյսն պատրաստել. և մի Հոգասցեն բազում ինչ մատակարարել, այլ զառ ձեռն պատրաստն և զկարն խնդրեսցեն. քանզի առ ամենայն ինչ աւելորդն խոտան է:

198

Զորոց առ մեզս են և որոց եմք տեարք, մի անխայել ամենևին պատուիրեն գիրք. զի ոչ միայն զինչս և զստացուածս որք ունին և արտաքին գոյսն, պարտական են մատակարարել խնդրողաց կարաւտելոցն, այլ և ի բնականին աւելորդացն և ի Հոգևոր շնորՀացն, և ոչ առանձինն թաքուցանել զոր ունի, այլ ընկերին մատակարարել և լինել զպակասութիւն նորին և զթերութիւն:

Քանզի և բազումս գտանես կարաւտ այսմ տրից և քաղցեալս, միայն զի ի տալն Աստուած փառաւորեսցի, պարգևաւղ շնորՀաց և մի մեք. քանզի մեք ոչ ստացաք զնոյն, այլ իբրև ի պատգամաւորաց միտս արկ Աստուած զբանն, որպէս զի որք նուաճեսցին բանիւն թագաւորին որ առաքեաց, և մի մեզ լիցին փառաւորիչք. ապա թէ զնորայն պատիւ ի մեզ բերեմք և նորա շնորՀաւքն պերճանամք, յայտ է թէ Հակառակամարտս ամբառնամք Տեառն:

TEXTE 198

[1] Cf. *1P* 4, 10.
[2] Cf. *1P* 4, 11.

196

(Pierre dit) que *la miséricorde couvre les péchés*[1], comme Daniel le disait à Nabuchodonosor: «*Tu expieras tes péchés par la miséricorde, et tes iniquités, par la compassion envers les pauvres*[2].»

197

De Cyrille.

Ceux qui dressent leur table pour des étrangers[1] sont des gens joyeux et bien disposés, non pas tant parce qu'ils donnent, mais plutôt parce qu'eux-mêmes sont amenés à les aimer d'une double façon: d'abord les conversations et les questions d'un étranger charment les oreilles, puis ils pratiquent le devoir de l'hospitalité[1]. Et que l'on ne se préoccupe pas de servir beaucoup de choses, mais que l'on aille chercher ce que l'on a sous la main, de prêt et de suffisant. Car en toutes choses, le superflu est méprisable.

198

L'Écriture prescrit de ne point ménager ce qui nous appartient et dont nous sommes les maîtres, car ce ne sont pas seulement les biens et les richesses en notre possession, de même que notre patrimoine, qu'il faut distribuer aux solliciteurs indigents, mais aussi ce qui provient des dons naturels et des grâces spirituelles. Il ne faut pas se réserver ce que l'on a , mais le distribuer au prochain et combler sa privation et sa pénurie[1].

Tu trouveras en effet beaucoup de gens privés de ces biens et affamés, uniquement pour que Dieu soit glorifié par ce geste de donner, lui qui est le dispensateur de la grâce et non pas nous. Nous, en effet, nous ne pouvions l'acquérir, mais Dieu (nous) a inspiré sa parole, pour être ses messagers[2], afin que ceux-là soient gagnés par la parole du Roi qui (nous) a envoyés, et qu'il n'y ait pas pour nous de motifs à nous glorifier. Donc, si nous rapportons à nous-mêmes l'honneur qui lui revient, et si nous nous enorgueillissons de sa grâce, il est évident que nous nous dressons en adversaires de Dieu.

TEXTE 196

[1] *1P* 4, 8.
[2] *Dn* 4, 24.

TEXTE 197

[1] Cf. *1P* 4, 9.

199

Զի եթէ Քրիստոս այս ճանապարհաւ գնաց, և մեզ զնոյն եդ առաջի. ապա ոչ պարտիք որպէս զանվարժս ի կրից նեղութեանցն տագնապել, այլ հանդիսանալ ի դժնդակսն վասն հանդերձեալ յուսոյն. և զայս բազում անգամ ասացեալ կամեցաւ և ի կատարածս յաւելուլ ևս ի հաստատութիւն մտաց դրդուելոց:

200

Ոչ է պարտ իբրև զմի իրս համարել զնեղութիւնսն և զնախատինսն, ըստ որում և առանձինն դնէ զնոսա ի միմեանց. քանզի բազումք զմեծամեծս տանին նեղութիւնս և առ նախատինս լքանին. վասն է՞ր. զի նեղութիւնն ըստ որում իրիք և իցէ, զառհաւատչեայ յուսոյն ունելով ուրախ է, իսկ նախատեալն զայս նեցուկ ոչ ունելով դիւրաւ կործանի. և քանզի նախատէին նոքա Քրիստոսիւ թէ խաչեալ է և զանձն ոչ կարաց ապրեցուցանել, և ձերդ առ նա յոյս սնոտի՞ է. ուստի և առաքեալս առ այս ո՞չ քաջալերէ զնոսա որպէս ի փորձութիւնսն, քանզի այս մտաց է մարտ և ոչ մարմնոյ վտանգ. այլ միայն խրախոյս տայ աւետեալ զերանութիւնն:

Յաւելեալ թէ փառացն և զաւրութեանն անուն, այսինքն թէ զոր դոքա եպերեալ նչկահեն անուն, փառք մեր և զաւրութիւն է. զի չիք այլ քան զայս մարդկան փառք, Աստուծոյ Որդւոյն ի վերայ նորա զնախատանաց կրել մահ. նաև զաւրութիւն կրկին տեսութեամբ, նախ զի նա որ վասն մեր զայս կրեաց, ոչինչ իւրոց աւգնականութեանցն արգելու շնորհել մեզ, և մեք յորժամ զմտաւ ածեմք թէ Աստուած յաղագս սիրոյ մեր առ այս խոնարհեցաւ, սրտապնդիմք վասն նորա կրել զամենայն նեղութիւնս ուրախութեամբ: Ահաւասիկ որ հրէից գայթագղութիւն է և հեթանոսաց յիմարութիւն խաչին ճառ, կոչելոցս ի նոցանէ եղև փառք և զաւրութիւն:

---

[3] Cf. *1P* 1, 6; 3, 14.

TEXTE 200

[1] Cf. *1P* 4, 12.
[2] Cf. *1P* 4, 13.
[3] Cf. *Mt* 27, 42.
[4] Cf *1P* 5, 8-9.
[5] Cf. *1P* 4, 13.
[6] *1P* 4, 14. C'est le texte de *Z*: «*le nom de gloire et de puissance*», au lieu de «l'*Esprit de gloire et de puissance*», lecture à laquelle le commentaire va cependant se référer plus loin
[7] *Ph* 2, 8.
[8] Cf. *1P* 4, 13.
[9] *1Co* 1, 18.
[10] *1Co* 1, 23.
[11] *1P* 4, 14.
[12] *1Co* 1, 24.

199

Puisque le Christ est allé par cette voie, il nous l'a aussi proposée[1]. Vous ne devez donc pas vous inquiéter, comme si vous étiez démumis face aux souffrances causées par (vos) afflictions, mais (vous devez) combattre dans les difficultés, en raison de l'*espérance proposée*[2]. Et (l'apôtre) a tenu à dire ceci de nombreuses fois[3], l'ajouter encore en finale, afin d'affermir les esprits ébranlés.

200

Il ne faut pas estimer comme quelque chose d'unique les afflictions et les outrages (que nous subissons) et, dans cette perspective, les considérer comme exceptionnels par rapport à ceux que d'autres subissent[1]. Beaucoup de gens, en effet, supportent de très grandes afflictions, mais se découragent devant les outrages. Pourquoi? Une affliction en effet, quelle qu'elle soit, est un motif de joie[2], car elle apporte les arrhes de l'espérance. Aussi, celui qui est outragé est facilement abattu, s'il n'a pas ce réconfort. Et, parce que (les Juifs) se moquaient du Christ qui était crucifié et ne pouvait se sauver lui-même[3], votre espérance en lui serait-elle vaine? L'apôtre n'encouragerait-il donc pas les (fidèles) en ces (épreuves corporelles), comme (il le fait) pour les tentations[4] parce que celles-ci sont un combat de l'esprit, tandis que (celles) du corps (seraient) sans danger? Bien au contraire, (son) annonce du bonheur (nous) remplit de courage[5].

(Pierre) a ajouté: «*Le nom de gloire et de puissance*[6].» Cela veut dire: Ce nom que méprisent des gens blâmables est notre *gloire* et notre *puissance*. Il n'y a pas en effet d'autre *gloire* pour les hommes que de supporter la mort qu'a subie, dans les outrages, le Fils de Dieu. De même, (il est) notre *puissance* sous un double aspect: d'abord parce que lui, qui supporta cette (mort) pour nous, rien ne peut l'empêcher de nous accorder ses secours; ensuite parce que nous, lorsque nous prenons conscience que Dieu *s'est abaissé*[7] à cette mort par amour pour nous, nous reprenons courage, avec joie[8], en raison de toutes les afflictions qu'il a supportées. Voici que *le langage de la croix*[9], *qui est scandale pour les Juifs et folie pour les païens*[10], est devenu *gloire et puissance*[11] *pour ceux qui ont été appelés*[12].

Nous ne devons donc pas l'estimer comme outrage destiné à des fous, puisque c'est par cette (folie) que nous sommes devenus capables de recevoir

TEXTE 199

[1] Cf. *1P* 4, 12.
[2] *He* 6, 18.

Ապա ոչ պարտիմք զյիմարացն գրել նախատինս, մանաւանդ զի և Հոգւոյն ընդունակ սովաւ եղեաք. և ոչ միայն փառաց և զաւրութեան յայտ է այնու, զի ոչ կարեմք տանել զնա մինչև նախ լիցուք խաչակիցք Քրիստոսի և մաՀու նորա տնկակիցք ի Ջուրսն աւազանին. և քանզի նոքա ճաշակեալ էին զպէսպէս տուրս Հոգւոյն և գիտէին, ասէ թէ ուստի° ունիք զդա ի վերայ ձեր Հանգուցեալ պէսպէս զաւրութեամբ, թէ ոչ° ի նախատեալն անուանէ խաչելոյն:

201

Առ այս Հայի և Տեառն ասելն երանի ձեզ յորժամ նախատիցիք և Հալածիցիք զյաւելուածն ի վերայ բերեալ թէ վասն իմ, զի և երանութիւն այսր աղագաւ է. ապա թէ ոչ չարչարանքն այսոցիկ գործոցս ամենեցուն պատիժ է, սակայն ոչ պսակին. տես զի և զՀերձուածողսն Հաւասար դնէ չարագործացն աւտարադէտ անուանեալ, քանզի մտանեն դիտեն զազատութիւն մեր աւձտել, և իւրեանց ախտին ծառայս ստանալ, որպէս ասէրն և Պաւղոս յիրաւի ապա ի կարգ անառակացն դասին:

202

Դարձեալ զնախատանացն վտանգ ակնարկէ, որով այպանէին զնոսա չարչարիչքն. զի այս անուն ասէ գոՀութեան և շնորՀակալութեան առնէ զմեզ պարտականս Աստուծոյ Հաւր, միածնի նորա Քրիստոս կոչեցեալ. և մեզ քրիստոսեանս որք ոչ պիտակ անուամբ, այլ և զաւրութեամբ եղեաք որդիկ նորա և որդւոյն ժառանգակիցք շնորՀաւք:

203

Այս են կամք մարդկան վշտացելոց զչարչարիչսն ի նոյն պատիժն տեսանելովն

---

[2] *Mt* 5, 11.

[3] Il faut qu'elles soient supportées pour le nom du Seigneur.

[4] Les meurtriers et voleurs de *1P* 4, 15, appelés «hérétiques» parce qu'ils s'écartent de la vérité et sont causes de divisions.

[5] *1P* 4, 15.

[6] Cf. *2Tm* 3, 6-7.

TEXTE 202

[1] *1P* 4, 16.

[2] Cf. *Rm* 8, 17.

TEXTE 203

[1] Cf. *1P* 4, 17.

l'Esprit. Et il est évident en tout cela qu'il ne s'agit pas seulement (d'un nom) *de gloire et de puissance*[13]. Nous ne pouvons, en effet, le porter, avant d'avoir été associés à la croix du Christ[14] et *configurés à sa mort*[15] dans les eaux de la piscine baptismale[16]. Et puisque ces (fidèles) avaient goûté aux divers dons de l'Esprit[17] et (les) avaient connus, (Pierre) leur dit: «D'où vous vient *que (l'Esprit) repose sur vous*[18], si ce n'est en raison des outrages (que vous subissez) à cause du nom du crucifié?»

201

(L'apôtre) attire notre attention sur cette parole du Seigneur[1]: «*Bienheureux êtes-vous, lorsque vous êtes outragés et persécutés*[2]», et sur ce qui vient ensuite, «*à cause de moi*[2]», car la béatitude est promise en fonction de cela. Donc, si les souffrances ne sont pas un châtiment de toutes nos actions, elles ne sont pas pour autant couronnées[3]. Observe aussi qu'il compare les hérétiques[4] aux malfaiteurs, désignés *comme se mêlant des affaires d'autrui*[5]; ils s'immiscent en effet (dans notre vie) pour gêner notre liberté et nous rendre esclaves de leur maladie. Comme le disait Paul, à juste titre: ils se rangent parmi les débauchés[6].

202

De nouveau (Pierre) évoque le risque des outrages dont les méchants accablaient les (chrétiens). En effet, *ce nom*[1], dit-il, nous oblige à exprimer louange et remerciement à Dieu le Père, (nom) qui est celui de son (Fils) unique appelé le Christ. Et nous, chrétiens, nous sommes devenus, par la grâce, ses fils et les cohéritiers du Fils[2], non par une appellation impropre, mais bien en toute rigueur de terme.

203

C'est une tendance, pour les hommes plongés dans la souffrance, que de se

[13] *1P* 4, 14.
[14] Cf. *Ga* 2, 18.
[15] *Rm* 6, 5; *Ph* 3, 10.
[16] Cf. *Rm* 6, 4.
[17] Cf. *He* 6, 4; *1P* 2, 3.
[18] *1P* 4, 14.

TEXTE 201

[1] Cf. *1P* 4, 14.

մխիթարել, յաղագս որոյ ոչ փոխարէն պարգևսն, այլ և զնեղչացն վտանգ ածէ նոցա ի սփոփանս և կչռեալ ընդ միմեանս զառաւելութիւնն յանբաւս աւանդէ. զի եթէ ի մէնջ ասէ որք հաւատարիմք եմք և տուն Աստուծոյ ընտրիմք քննութեամբ փորձիմք և պատուհասիմք, զի՞նչ պարտ է իմանալ զկատարած այնոցիկ որք ոչ շտեմարանեցին յանձինս զաւետարանն:

204

Սկիզբն դատաստանի զզարթչել Աստուծոյ յերկայնմտութենէն ասէ և ի վրէժխնդրութիւն շարժելն. և այս եհաս ժամանակ և սկսաւ ի պատուհասել, և ոչ զարտաքինսն, այլ զտուն իւր և զեկեղեցի, զի նոքա խրատեսցին. ապա թէ յամառին ի նոյնն, որքան ունին կատարած. մանաւանդ թէ ոչ և մի ինչ, զի անվախճան ասաց զհուրն այսպիսեացն պատրաստեալ: Սաղմոսերգուն զնոյն. բաժակ ի ձեռին Տեառն անուանէ զսաստ պատուհասի խոնարհեցուցեալ յարբումն իւրոցն, սակայն մրուրն ոչ է սպառեալ, այլ յարբումն է մեղաւորացն պատրաստեալ:

205

Սրբոյն Բարսղի:

Քանզի բնաւորական իմն է այս սովորութիւն, դժուարանալ առաւել յորժամ ընդանեացն ինչ պատահիցի, այսինքն հաւատարմացն, և որք լինին զեկեղեցի Աստուծոյ. եցոյց և զայս գութ փրկիչն, նախ զորս ընդ աջմէն էին կոչել առինքն:

206

Արդ եթէ սոցա կալն ջանիւ է որք ոչինչ զխիղճ անձանց գիտեն, սակայն զՏէր

---

4 *Mt* 25, 41.
5 *Ps* 74, 9.

TEXTE 205

1 L'allusion à une telle compassion répond à la finale du verset *1P* 4, 17.
2 Cf. *1P* 4, 17.
3 *Mt* 25, 33.
4 *Mt* 25, 34.

TEXTE 206

1 Cf. *1P* 4, 18.

consoler à la perspective du châtiment réservé aux méchants[1]; non pas, à leur tour, par appétit des richesses, mais parce que Dieu, à leur grand soulagement, met à mal leurs persécuteurs, et qu'après avoir soupesé l'un et l'autre plateau de la balance, il dispense une abondance infinie de biens. Car, dit (Pierre), si (Dieu commence) *par nous*[2] qui sommes fidèles et *la maison de Dieu*[2], (et si) nous sommes passés au crible, éprouvés et châtiés, que faut-il penser de la fin de ceux qui n'ont pas engrangé *l'Évangile*[2] en leurs âmes?

204

Le *commencement du jugement*[1], cela veut dire que Dieu se départit de sa patience et exerce la vengeance. Et ce moment[1] est arrivé: (Dieu) a commencé à châtier, non pas des étrangers, mais sa propre *maison*[1] et (son) Église, afin que ceux-là[2] se corrigent. Par conséquent, s'ils persistent dans la même (attitude), *quelle fin*[3] auront-ils! D'autant qu'il n'y a pas une autre (fin), car (le Christ) a dit que *le feu éternel a été préparé*[4] pour de tels (gens). Le psalmiste (dit) la même chose. *La coupe dans la main du Seigneur*[5] désigne la menace du châtiment prêt à *être versé* dans leur boisson; la lie n'est pas *épuisée*[5], mais elle est préparée pour la boisson des pécheurs.

205

De saint Basile.

C'est une habitude tout à fait normale, en effet, que d'avoir davantage de peine[1], lorsque quelque chose survient à des proches, c'est-à-dire aux fidèles et à ceux qui remplissent l'Église de Dieu[2]. Le Sauveur lui-même a manifesté une telle tendresse, en appelant d'abord *les brebis*[3], *ceux qui se tenaient à sa droite*[4].

206

Donc, si c'est à grand peine[1] que se sauvent ceux qui n'ont aucun remords

[2] *1P* 4, 17.

TEXTE 204

[1] *1P* 4, 17.
[2] Ceux qui sont de *la maison de Dieu*.
[3] *1P* 4, 17.

ունելով քննող ոչ Համարին այնու արդարանալ. զի՞նչ պարտ է իմանալ վասն ամպարշտաց և մեղաւորաց, որք թաւալեալք ի չարիսն ոչ զգուշացան ի դատաստանացն և ոչ պատրաստցան ի խորհուրդս արդարոց:

207

Եւսեբեայ:

Պատուիրանէ Ջանիւ և ճգնութեան գործով արդարոց զանձինս կեցուցանել. յորոց քրտանց ոչ մի ինչ կրելով մեղաւորն, ո՞ւր արդեաւք գտանիցէ Հանգիստ:

208

Արդար անուանի որ գործովք լինիցի, քանզի բազումք Հանդիպին բնութեամբ և ոչ արուեստիւ ունել զայս. իսկ մեղաւոր ոչ ճանաչողն Աստուած և առ ամենայն ինչ աւրինաց նորա զլացող, բայց ամբարիշտ որ զէն Աստուած ոչ պաշտեացէ:

209

Այսուհետև քանզի որ մինչև ցայս բանք Հասարակաց ամենեցուն ասացաւ, և Հարկ էր երիցանցն ընթեռնուլ զթուխթն ի լուր ժողովրդեանն, վայելչապէս զոր առ նոսա բանն ի վախճանի աստ կարգէ, զի մի խառնիխուռն ի լուր Հանուրց սոցայն Հնչեսցի խրատ. այլ ի խորՀուրդ կոչէ զնոսա որոշեալ ի յայլոցն և իւր Հանգունակիցս, զի ըստ նմին և զգործսն պաՀանջելոց էր. քանզի ոչ ասէ թէ ըստ չարչարանացն Քրիստոսի վառեցէք զմիտս, այլ դուք վառեցարուք, և միշտ վկայք նորա առ ամենեսեան գործով և բանիւ, և զի յայս Հասէք կատարելութիւն. սակս որոյ երիցունք եղէք նախապատիւք և զգլուխ ժողովրդոցդ, և առաքելական անուամբ մեր լծակցեցայք, ոչ եթէ աստ միայն, այլ և ի Հանդերձեալ փառսն. զի անաչառ է դատաւորն, որպէս գործակիցք եղէք, նոյնպէս և պսակակիցք:

TEXTE 208

[1] Cf. *1P* 4, 18.

TEXTE 209

[1] Cf. *1P* 5, 1: ils sont *anciens*, chefs de la communauté.
[2] Cf. *1P* 5, 1: «*Moi qui suis ancien avec eux.*»
[3] *1P* 4, 1.
[4] *1P* 5, 1.

en eux-mêmes, car, avec le Seigneur comme examinateur, ils ne s'estiment pas pour autant être justes, que faut-il penser des impies et des pécheurs[1] qui, vautrés dans le mal, ne se sont pas préoccupés du jugement et ne se sont pas prêtés aux conseils des justes?

207

D'Eusèbe.

(L'Écriture) exhorte les justes à se sauver par l'effort et le labeur de l'ascèse[1]. Puisque le pécheur ne supporte pas du tout ces fatigues, où donc trouvera-t-il le repos?

208

Est appelé juste[1], celui qui le devient par des actes; beaucoup de gens arrivent à saisir cela, en soi, mais non pas en pratique. Au contraire (sera appelé) *pécheur*[1], celui qui ne reconnaît pas Dieu et qui, en tout domaine, récuse ses lois; et (sera appelé) impie[1], celui qui ne sert pas Dieu, l'Être suprême.

209

Puisque, jusque-là, (Pierre) s'était adressé à tous en des termes de caractère général, et qu'il incombait aux anciens de lire la lettre adressée à la communauté, (l'apôtre) place ici, en finale, comme il convient, la parole qui leur est destinée, pour que l'exhortation qu'il leur réserve ne soit pas proclamée à tous indistinctement. Il les invite à se considérer comme mis à part des autres[1] et comme ses égaux[2]; de fait, il va exiger d'eux les mêmes œuvres. Il ne dit pas en effet, à propos des souffrances du Christ: «Armez de conviction (les fidèles)», mais «*vous, armez-vous de conviction*[3], et soyez pour tous ses *témoins*[4], en parole et en action, car vous êtes parvenus au terme. C'est pour cela que vous êtes devenus des *anciens*[4], plus honorés que les autres, chefs de la communauté, et que vous nous êtes associés dans l'appellation d'apôtre, non pas ici-bas seulement, mais aussi *dans la gloire à venir*[4]. Car le Juge ne fait pas acception de personne: de même que vous êtes devenus nos compagnons de labeur, de même (vous le serez) pour la couronne.»

TEXTE 207

[1] Cf *1P* 4, 18.

210

Զի ոչ եթէ ձեր սեփՀական, այլ Աստուծոյ արեամն են գին և ի ձեզ աւանդեալ զի պաշտիցէք և արածիցէք. ուրեմն Հովիւ էք և ոչ տեարք, և պարտական էք Համարս տալ ամենայնին ի ձեռս Տեառնն. զոր ծանուցեալք զգուշութեամբ տածողք լերուք, զի մի Հեղգութեամբն և դանդաղութեամբն աւազակակուր լիցի ի Հաւտէդ, և զարիւն նորա ի ձեռաց ձեր խնդրեսցէ Տէրն:

211

Ոչ պաՀանջել պատիւ ամենևին Հրամայէ. զի այնպէս կարասցեն արժանանալ Հանդերձեալ փառացն. յորժամ ի բարձրագոյն աշտիճանէն ի խոնարՀագոյն գործսն մատչիցին և աստ զխոնարՀութիւն ցուցցեն, աւրինակ լինելով առ այս եկեղեցւոյն, որպէս և Քրիստոս արար իւր առաքելոցն. և յաւել թէ որպէս ես արարի և դուք առնիջիք:

212

ՅովՀաննու Ոսկեբերանի:

Քրիստոս ասէ, որ կամիցի ի ձէնջ առաջին լինել եղիցի ձեր պաշտաւնեայ, զի որ խոնարՀեցուցանէ զանձն իւր նա բարձրասցի. զի՞նչ ասես թէ խոնարՀեցուցանեմ զանձն, յայնժամ եղէց բարձր. այո ասէ, զի այսպէս է իմ զաւրութիւնս ի Հակառակացն զՀակառակսն պարգևել, կարող եմ տալ ձրի. բայց ախորժեմ այս բարւոք մեքենայիւս ընձեռել, զի եթէ այսմ իրաց Հետևի և բնութիւն, ես ոչ Հետևեցայց արարիչս բնութեան:

TEXTE 212

[1] *Mt* 20, 26. *Arajin*, πρῶτος, *le premier*, contrairement à la version arménienne (*mec, le plus grand*); le traducteur a respecté la citation de Chrysostome (*PG* 63, 174).

[2] *Mt* 23, 12.

210

(Le troupeau) n'est pas en effet votre acquisition personnelle[1], mais celle du sang de Dieu[2], et il vous est confié afin que vous le serviez et le fassiez paître[3]. Vous êtes donc des pasteurs et non des maîtres[3], et vous serez tenus de rendre compte de tout dans les mains du Seigneur. Puisque vous connaissez (les brebis), nourrissez-les avec soin, de peur qu'en raison de (votre) paresse et de (votre) nonchalance, elle ne soient entraînées par des voleurs, loin de votre troupeau, et que le Seigneur ne vous réclame son sang.

211

L'honneur (leur) commande de ne réclamer absolument rien[1], afin qu'ils puissent aussi être dignes *de la gloire à venir*[2]. (Ceci se fera) lorsque, fuyant toute élévation, ils s'adonneront à d'humbles travaux et feront preuve d'humilité, *devenant des modèles*[3] pour cette Église, comme le Christ le fut lui-même pour ses apôtres. Et il ajouta: «*Comme j'ai fait moi-même, faites-le vous aussi*[4].»

212

De Jean Chrysostome.

Le Christ dit: «*Que celui qui veut être le premier parmi vous soit votre serviteur*[1]», car «*celui qui s'abaissera, celui-là sera élevé*[2].» Qu'est-ce à dire? «Si je m'humilie, alors je serai élevé?» Assurément, dit (le Seigneur): «Ma puissance est telle que je suis capable de faire don d'une chose à partir de son contraire, de donner gratuitement. Cependant je ne prends plaisir qu'à faire de bonnes inventions, car si la nature obéit à cette action, moi, le créateur, de la nature, je ne lui obéis pas.»

TEXTE 210

[1] Cf. *1P* 2, 9.
[2] Cf. *Ep* 1, 7; *Col* 1, 14; *1P* 1, 19; *Ap* 5, 9.
[3] Cf. *1P* 5, 2.

TEXTE 211

[1] Cf. *1P* 5, 2, où l'auteur de l'Épître demande aux Anciens de ne pas agir par cupidité.
[2] *1P* 5, 1.
[3] *1P* 5, 3.
[4] *Jn* 13, 16. La chaîne du Pseudo-Oecumenius (*PG* 119, 572B) et celle de Théophylacte (*PG* 125, 1248A) font écho à ce passage en rapportant la citation de *Jn* 13, 14.

213

Թեոդորեայ:

Նաւապետ ունիք և կառավար ընդ նորա նախախնամութեամբն արկէք զանձինս, որպէս զի անշարժ մնայցէք և առանց ալէկոծութեան:

214

Սևերի:

Աստի իմանամք զընդդիմամարտին զազանաբարութիւն, և զանյագութիւն, զի զամենեսեան զորս ի ստադիոնս յայս արժանի եղեն իջանել ջանայ մռնչելովն երկեցուցանել. իսկ երանելիս նշաւակեալ զնորա չարութիւնն, մեզ զգուշութեան տայ պատուէր, զսոյն ոչ բանիւ միայն, այլ զինքն աւրինակ տալով. և մեք ասէ գոլով ի պանդխտութեան աշխարհս, զնոյն կրեմք չարչարանս ի նմանէ ըստ մարմնոյ և նեղութիւն որպէս և զձեզդ խրատեմք. արդ սպառազինեալք և դուք, ըստ իւրաքանչիւր հասակի և զաւրութեան տուք ընդ նմա պատերազմ. քանզի ախորժէ ամենեցուն կրել զճգնութիւնն, զի իբրև ի հասարակաց դրախտէ զզանազան ծաղիկս առաքինութեանն քաղեալ, զանապական պսակն հիւսեսցէ մեզ:

215

Տես թէ զիա՞րդ զսկիզբն կատարում առնէ. անդ զՀայր ողորմութեամբ ի ձեռն Որդւոյն ծնեալ զմեզ, և աստ դարձեալ Որդւովն Քրիստոսիւ կոչեալ ի յաւիտենական փառսն. զի առ այս է դիտաւորութիւն նոցա յամենայն ժամ, զանճառ սէրն Հաւր որ Միածնին մահուամբ ցուցանել մեզ, որպէս զի մի մեծ շնորհին ապաշնորհք լիցուք: Այլ և հաղորդս չարչարանաւքն լեալս զնոսա Քրիստոսի կոչէ և մխիթարէ. քանզի ոչ եթէ այս փոքր է մխիթարութիւն վշտացելոց որք չարչարանաւք և փառացն լինին արժանի հաղորդել, բայց փոքր է ասէ ձերդ ընդ նորայն համեմատեալ. վասն զի նա

---

[3] Cf. *Ep* 6, 11.13.
[4] Cf. *1Co* 9, 25; *1P* 5, 4.

TEXTE 215

[1] *1P* 1, 3.
[2] *1P* 5, 10.
[3] Cf. *Ph* 2, 8.

213

De Théodoret.

Vous avez un pilote et un conducteur et vous vous êtes confiés à sa Providence, afin de rester inébranlables et sans trouble.

214

De Sévère.

Ici, nous comprenons la férocité de l'*Adversaire*[1] et son avidité, car il s'efforce, en rugissant, d'effrayer tous ceux qui ont été dignes de descendre dans ce stade. Cependant, notre bienheureux (Pierre), en dévoilant la méchanceté (de l'Adversaire), nous exhorte à la vigilance[1], et cela non seulement par des paroles, mais en se donnant lui-même en exemple[2]. «Et nous, dit-il, de passage en ce monde, nous subissons de sa part les mêmes souffrances et vexations corporelles, comme nous vous en instruisons. Vous donc, après avoir revêtu votre armure[3], livrez-lui combat, chacun selon votre âge et votre force. (Dieu) désire en effet que nous nous exercions tous au combat, afin qu'après avoir cueilli, loin du paradis préparé pour tous, les fleurs variées de la vertu, il puisse nous tresser une couronne[4] incorruptible.»

215

Observe comment la finale (de la lettre) reprend le début: là, (Pierre bénissait) *le Père qui dans sa miséricorde nous a fait renaître par le Fils*[1], et ici, de nouveau, (Dieu nous) *appelle à la gloire éternelle dans le Fils, le Christ*[2]. En effet, en toute occasion, son intention à l'égard (des fidèles) est la suivante: nous montrer l'amour ineffable du Père qui (s'est manifesté) dans la mort de son (Fils) unique, de sorte que nous ne puissions être ingrats vis-à-vis d'une si grande grâce. Mais (Pierre) les invite aussi à communier au Christ par la souffrance[2], et il les console: il ne dit pas que *ce peu* (*de temps*)[2] soit une consolation pour les affligés, qui en raison de leur souffrance seront jugés dignes de participer à la gloire, mais (il dit) que votre (souffrance) est *peu de chose*[2] comparée à la sienne. Lui, en effet, il est allé jusqu'à la mort, et celle-ci sur la croix[3], tandis que votre souffrance (est) seulement une persécu-

TEXTE 214

[1] Cf. *1P* 5, 8.
[2] Cf. *1P* 5, 9.

մինչև ի մահ ժամանեաց, և այն ի խաչի, իսկ ձերդ միայն հալածանք սակս նորա. ապա ոչ պարտիք տագնապել, զի չև էք հաւասարեալ:

Ցաւելու յետ այսր և զաղաւթսն և զխնդրուածս, առ ի զաւրանալ նոցա ի նոյն. քանզի այս սովորութիւն է սրբոց զեղեալ բարիսն Աստուծոյ տալ և զառաջակայսն ի նմանէ խնդրել, զի նովաւ և ի փառս նորա լիցի ամենայնն. նմա փառք յաւիտեանս:

216

Այսինքն ի նեղութիւնսդ որ հասին ի վերայ ձեր մխիթարել, քանզի և ամենայն թուխթս առ այն հայի պէսպէս աւրինակաւք ի Քրիստոսէ մխիթարել զնոսա. և ոչ միայն սփոփեմ ասէ, այլ և վկայեմ հաստատուն, թէ շնորհ մեծ ընկալայք յԱստուծոյ զՔրիստոսի չարչարանիցդ լինել, և ի փառս ձեր ևս յաւելուլ. ապա թէ յԱստուծոյ ընկալայք, և ոչ է հարևանցի պատահում, հաստատուն և անդրդուելի կացցէք ի դմին. մի կասել, մի համբերութենէ տկարանալ, այլ յուսով փառացն պատրաստեցելոց զամենայն թեթև և անտաղտուկ կրել:

217

Սիղուանոս այն է զոր Պաւղոս ընդ իւր կարգէ ի սկիզբն թղթոյն Թեսաղոնիկեցւոց սա ընկալեալ զթուխթն տարաւ առ հաւատացեալսն, և վասն այսորիկ ի վախճանս կատարելութեան նորին վկայէ, որպէս զի և որ ի բանից ասիցէ, հաւանութեամբ ընկալցի:

218

Բաբելոն յեղաշրջեալ ըստ անուան զՀռոմ կոչէ, քանզի անտի երևեալ զթուխթս գրել. յայտ է թէ յորժամ յԵրուսաղեմէ հալածիչ Սիմոնի մոգի և անդ ժամանեաց և

TEXTE 217

[1] Cf. *1Th* 1, 1. Dans la *Deuxième Épître aux Thessaloniciens*, Paul fait aussi mention, après lui, de Silvain (*2Th* 1,1). La chaîne du Pseudo-Oecumenius renvoie aux deux Épîtres aux Thessaloniciens (*PG* 119, 576B), contrairement à la version arménienne.

[2] Cf. *1P* 5, 12.

TEXTE 218

[1] *1P* 5, 13.

[2] Ce début de la scolie se lit en Cramer, p 82, 31; tout le reste, jusqu'à la finale mentionnant Marc, est propre à la version arménienne (rien dans Matthaei, Pseudo-Oecumenius, Théophylacte).

tion à cause de lui. Vous ne devez donc pas être troublés, car vous ne lui êtes pas encore comparables.

Après cela, Pierre ajoute prière et demande pour *les fortifier*[4] dans le (Christ), car c'est l'habitude des saints d'attribuer à Dieu les biens que l'on a, et de lui en demander pour l'avenir, afin que, de cette façon, tout soit à sa gloire. A lui *la gloire pour les siècles*[5].

216

C'est-à-dire[1] *pour vous exhorter*[2] dans les difficultés qui vous arrivent. Toute cette lettre, en effet, tend, de diverses manières vers ce but: les *exhorter*[2] au nom du Christ. «Et, non seulement je (vous) réconforte, dit-il, mais aussi j'atteste[2] fermement que vous avez reçu de Dieu la grande grâce[2] d'*avoir part aux souffrances du Christ*[3] et d'ajouter encore à votre gloire. Puisque vous l'avez reçue de Dieu — et ce n'est pas un événement anodin —, demeurez fermes et inébranlables en lui: ne faites pas défection, ne faiblissez pas, ne perdez pas patience, mais dans l'attente de la gloire[4], supportez tout facilement et avec bonne humeur.»

217

Ce Sylvain est celui que Paul place à côté de lui au début de sa *Lettre aux Thessaloniciens*[1]. C'est lui qui porta aux fidèles la lettre reçue (de Pierre) et, à cause de cela, (Pierre) rend témoignage, en finale, à sa perfection[2], pour que l'on reçoive aussi avec confiance les paroles qu'il prononcera.

218

(Pierre) désigne Rome sous le nom de *Babylone*[1] désormais *renversée*[2]; il semble, en effet, que c'est de là qu'il écrivit cette lettre. Il est clair que, lorsque

[4] Cf. *1P* 5, 11.
[5] *1P* 5, 11.

TEXTE 216

[1] L'auteur de la scolie va expliquer l'un des termes du verset *1P* 5, 12.
[2] *1P* 5, 12.
[3] *1P* 4, 13.
[4] Cf. *1P* 5, 10.

զսոսա նախ քան զայն աշակերտեալ ի հաւատս. և այժմ զոր ի Հռոմ շինեալ զՔրիստոսի եկեղեցին, սոցա ընտրելակից անուանէ, հաւասար զովութեամբ ի միասին խառնէ ողջունիւն, ցուցեալ թէ հոգան վասն ձեր, և առ ողջոյնն և սէրն փութան. իսկ Մարկոս զաւետարանիչն ասէ, որդի զնա ի Քրիստոս կոչեալ, քանզի սմա ինքն հրամայեաց գրել զաւետարանն:

219

Զի՞նչ է հրամանս ի կատարումնս, ոչ միայն սիրոյ, այլ և մարմնական համբուրի. համբոյրն մարմնոցն առ միմեանս յարակցութիւն լինի և միութիւն. արդ հրամայէ նոցա լինել ըստ հոգւոց, որպէս զմարմնական նշանակսն սէր և հաղորդութիւն:

220

Տես թէ զիարդ յորժամ զբանս աղաւթիցն աւարտէ, խառնէ ընդ նմին և զխաղաղութիւնն, զոր ընկալան ի Քրիստոսէ, իբրև զկնիք արքունական ի կատարումն արձանացուցեալ:

le pourfendeur de Simon le magicien[3] quitta Jérusalem[4], c'est là qu'il vint, ainsi que ceux qui le suivaient, ses disciples dans la foi[5]. Et l'Église du Christ que (Pierre) édifiait alors à Rome, il la leur nomme (Église) *des élus*[6]; il l'associe, dans un même éloge, à ses salutations[6], manifestant (ainsi) qu'ils ont souci de *vous*[6] et sont poussés à saluer et à aimer. Quant à ce qu'il dit de Marc, l'évangéliste, l'appelant (son) *fils*[6] dans le Christ, c'est parce que lui-même lui avait commandé d'écrire son évangile[7].

219

Pourquoi, en finale, cette recommandation, non seulement de l'amour, mais aussi d'un baiser corporel[1]? Le baiser des corps se donne pour (manifester) l'entente mutuelle et l'unité. (Pierre) leur commande de le faire d'une manière spirituelle[2], en signe corporel d'amour et de communion.

220

Vois de quelle façon, en achevant son œuvre par une prière, il y adjoint aussi la paix qu'ils ont reçue du Christ[1], (paix) apposée en finale comme un sceau royal.

[3] Cf. *Ac* 8, 9-24. Mais il y a peut-être aussi une allusion aux luttes de Pierre contre Simon le Magicien, à Rome, comme le relatent les *Actes de Pierre et de Paul* (cf. L. LELOIR, *Écrits apocryphes*, p. 16-29).

[4] Cf. *Ac* 12, 17.

[5] Les auteurs anciens (Eusèbe, Jérôme) affirment, sans que cela soit prouvé, que Pierre vint à Rome, lors de la persécution d'Agrippa qui provoqua la dispersion des apôtres.

[6] *1P* 5, 13.

[7] Là encore, une allusion aux dires des auteurs anciens (Papias, Irénée, Justin), qui font de l'évangile de Marc, la catéchèse prononcée par Pierre.

TEXTE 219

[1] Cf. *1P* 5, 13.

[2] *1P* 5, 14 (*Saluez-vous d'un saint baiser*, selon plusieurs variantes du *NT* [cf. von SODEN, *Die Schriften*, p. 635]).

TEXTE 220

[1] Cf. *1P* 5, 14.

221

Նախադրութիւնն Պետրոսի Երկրորդ Թղթոյն:

Գրէ դարձեալ նոյն ինքն Պետրոս և զայս թուխթ և առաքէ վերստին առհաւատացեալսն զորս յիշատակեաց անուամբ յառաջին թուխթն. ազդումն ընկալեալ զփոխելն իւր երագ յաշխարհէս, փութացաւ գրել զայս նոցին յիշատակ վարդապետութեանն զոր ուսան:

Ի սկզբանս զհաւատս թէ կանխաւ մարգարէքն գուշակեցին յայտ առնէ, և զի մարգարէութիւնք որ զփրկչէն, ոչ իբրև զվայրապար բանս մարդկան, այլ յԱստուծոյ ազդեցան. յետ այսր պատուէր տայ ոչ տալ խաբեբայիցն տեղի, որոց հաղորդութիւն ձգէ զնոսա ի կործանումն հրեշտակացն յանցուցելոց. կանխաւ գուշակէ և զաւուրց յորս լինին մոլորեցուցիչք որք ի պատրելն զմարդիկ ասիցեն, ունայն է պատմութիւն միւսանգամ Քրիստոսի գալստեանն, զի միշտ խոստանան գալ և ահա ոչ ուրեք երևի. յայսպիսեացս զգուշացուցանէ ամենեցուն հրաժարել և մի փոքր ոգի լինել վասն ժամանակաց, քանզի ամենայնք փոքր և նուազեն առաջի Տեառն, որում մի աւրն իբրև զհազար ամ է և հազար ամն իբրև զմի աւր: Ստուգէ հաստատէ ամենեցուն պատրաստ լինել աւուրն Տեառն բարուք գործովք որ արագ և զանխլաբար ի վերայ հասանէ: Հրաման տայ և զթուխթսն Պաւղոսի առաքելոյ սիրով ընդունել, և անարգէ զորս անգոսնեն զնոսա. այլ և ամենայն աստուածաշունչ գրոց պատուիրէ քննողս լինել և ի սոյն աւարտէ զթուխթն:

222

Զի մի եմք, մի ունելով զգլուխ զսրբութիւնն մեր Քրիստոս բազմութեան

---

[7] Cf. *2P* 1, 20.
[8] Cf. *2P* 2, 1.
[9] Cf. *2P* 2, 9.
[10] Cf. *2P* 3, 4
[11] Cf. *2P* 3, 17.
[12] Cf. *2P* 3, 8.
[13] Cf. *2P* 3, 11.
[14] Cf. *2P* 3, 10.
[15] Cf. *2P* 3, 15-16.
[16] Cf. *2P* 3, 16.

TEXTE 222

[1] Explicitation de la finale du verset *2P* 1, 1: «... une foi de même prix que la nôtre.»

221

Prologue de la *Deuxième Épître de Pierre*[1].

Pierre lui-même écrit encore cette lettre et l'envoie à nouveau[2] aux fidèles dont il a fait mention[3] dans sa première lettre. Comme il a reçu l'avertissement de son départ prochain de ce monde[4], il est pressé de leur écrire cette lettre pour leur rappeler l'enseignement qu'ils ont appris[5].

En commençant, il proclame la foi que les prophètes avaient annoncée à l'avance[6], car les prophéties concernant le Sauveur n'étaient pas comme des paroles humaines dites au hasard, mais elles furent inspirées par Dieu[7]. Après cela, (Pierre leur) commande de ne pas suivre les imposteurs[8]; leur fréquentation les entraînerait dans la chute que connurent les anges coupables[9]. Il prévoit aussi des jours où il y aura des séducteurs qui diront pour tromper les hommes: «Fausse est l'histoire du retour du Christ, car on promet toujours qu'il va venir et il n'apparaît jamais[10]!» (Pierre) recommande à tous de se tenir à l'écart de telles gens[11] et de ne pas être découragé en raison du temps (qui passe). En effet, tout (temps est) peu de chose et disparaît devant *le Seigneur, pour qui un jour est comme mille ans et mille ans comme un jour*[12]. Il insiste avec fermeté pour que tous se préparent[13] par de bonnes œuvres, en vue du jour du Seigneur qui surviendra brusquement et à l'improviste[14]. Il commande aussi de recevoir avec plaisir les lettres de l'apôtre Paul[15], et il réprouve ceux qui les dédaignent. Il prescrit encore de scruter toutes les Écritures inspirées[16], et c'est sur cela qu'il conclut sa lettre.

222

Nous ne faisons qu'un en effet[1], la multitude des membres n'ayant qu'un

TEXTE 221

[1] Comme pour la *Ière Épître de Pierre* (voir supra, p. 67), ce prologue ne correspond pas à celui de la chaîne grecque (CRAMER, p. 84, 2-25 et von SODEN, *Die Schriften*, p. 336). Il n'est pas identique non plus à celui de la Bible arménienne (éd. ZŌHRAB, p. 756), décalque du texte grec. Il n'en diffère toutefois que par la rédaction; les mêmes thèmes se retrouvent, selon le même ordre, dans les deux textes.

[2] Cette allusion n'est pas dans le texte de Zōhrab.

[3] Les élus de la diaspora (cf. *1P* 1, 1), précision qui n'est pas dans Zōhrab.

[4] Cf. *2P* 1, 14.

[5] Omission de l'allusion au baptême du texte de Zōhrab.

[6] Cf. *2P* 1, 19.

անդամոցս, վասն այսորիկ զգաստացուցանէ զնոսա ի սկզբանս թէ Հաւասար մեր առաքելոցս ընկալայք շնորհ:

223

Որչափ գիտութիւնն բազմանայ ի մեզ, այնչափ և շնորհքն. քանզի յորժամ առաւելու գիտութիւնն, Հանգոյն նմին և սրբութիւնն, և որքան սրբիմք այնչափ և զԱստուած յանձին ստանամք. ապա վայելչապէս տայ խրատ ի սկզբանս աշակերտացն առաքեալս:

224

Ընդ երկարն ձգէ զբան և միտքն այսպէս է. բիւր բարիս ընկալաք երևմամբն Քրիստոսի, որք եղեն մեզ առՀաւատչեայք աստուածեղէն բնութեանն կցորդութեան. արդ պարտ է մեզ ըստ բարեպաշտութեանն այսր յուսոյ աղագաւ փութալ քաղաքավարել և զյառաջ եկեալ ի Հաւատոցն առաքինութիւն բազմապատիկ պտղովք զարդարել, մինչև աճեալ ի պէսպէս բարեպաշտութեանցն ձկտիցիմք ի կատարումն որ է սէրն. Աստուծոյ սէրն ոչ վայրապար, այլ այն որ ամենայն կամաց մարմնոյ զունողսն դասէ ի վերոյ:

225

Զնախասացեալս առաքինութիւնս, յորս ոչ է պարտ միայն լինել, այլ աճել և յաճախել, որք սերմանեալք, զպտղոցն Համեղութիւն ի մշտնջենաւորն տան կեանք. և զի՞նչ է պտուղ. Համարձակութիւն ունել յաւուրն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. մեծ է և առաւել մեծ առաջի այն ահաւոր բեմին Համարձակ լինել:

---

[5] Cf. *2P* 1, 7.
[6] Cf. *2P* 1, 4.

TEXTE 225

[1] Cf. La foi, la connaissance, la maîtrise de soi, la ténacité, la piété, l'amitié et l'amour, dont il a été question en *2P* 1, 5-7.
[2] Cf. *1Jn* 4, 17.

seul chef, notre Christ, le Très-Saint. C'est pourquoi (Pierre) leur rappelle au début: «Vous avez *reçu une grâce de même valeur que celle que nous avons reçue*, nous, apôtres[2].»

223

Autant augmente en nous *la connaissance*, autant (augmente) aussi *la grâce*[1]. En effet, lorsque s'accroît *la connaissance*, en même temps qu'elle, (s'accroît) aussi la sainteté, et dans la mesure où nous sommes sanctifiés, dans la même mesure nous possédons Dieu en nous. C'est donc à juste titre qu'au début (de sa lettre), notre apôtre donne un tel conseil à ses disciples.

224

Longuement, Pierre développe son argumentation et en voici le sens. Nous avons reçu, dans la manifestation du Christ, de très nombreux bienfaits[1] qui sont le gage de notre *participation à la nature divine*[2]. Il faut donc nous efforcer d'agir conformément à cet honneur en vue de cette espérance[3], et orner de multiples fruits la vertu provenant de la foi[4], jusqu'à ce que, par la croissance en diverses qualités, nous parvenions au terme qui est l'amour[5]. Ce n'est pas l'amour de Dieu qui est inutile, mais cet (amour) qui soumet au vouloir de la chair tous ceux qui le possèdent[6].

225

A ceux qui sèment ici-bas les vertus mentionnées précédemment[1], dans lesquelles l'on ne doit pas seulement vivre mais croître et progresser, la vie éternelle donnera la douceur des fruits. Et quel est ce fruit? Se tenir avec assurance, au jour de notre Seigneur Jésus Christ[2]. Il est important et très important de se tenir avec assurance devant ce terrible tribunal.

[2] *2P* 1, 1.

TEXTE 223

[1] Écho du verset *2P* 1, 2 où Pierre souhaite un accroissement de la *connaissance de Dieu*.

TEXTE 224

[1] Cf. *2P* 1, 3.
[2] *2P* 1, 4.
[3] Cf. *2P* 1, 4.
[4] Cf. *2P* 1, 6.

226

Տես թէ որքան զաւրացան նոքա ի ձեռն առաջին թղթոյն. զի այն իբրև լքելոց և տկարացելոց պէսպէս աւրինակաւ քաջալերս, և ի կաթին փափաքումն խրատ: Իսկ այս որպէս առ կատարեալս ամենևին. յայտ է թէ այնու առ այս զաւրացան, վասն ազդող էր առաքելական բանքն, և դիւրաւ նուաճող:

227

Այսինքն զմկրտութեանն. զի թէ յետ այնորիկ վերագրեալ ժուժկալութեամբդ չպատրաստիցեմք զանձինս, մոռացաք զմեռանելն նովաւ մեղաց, և ընդ Քրիստոսի յառնելն յանապականութիւն. ի լուսաւորութենէն ի խաւար տգիտութեան և մեղացն դարձաք վերստին:

228

Ընտրեցաք և կոչեցաք մկրտութեամբ. և ուստի՞ ընտրեցաք. ի մեղանչաքան գործոցն. և ո՞ւր կոչեցաք. յանմեղութիւն և ի բարի գործս. արդ եթէ յայսմանէ Հեղգացեալ յառաջին տիղմն թաւալիմք անՀաստատ արարաք յանձինս զկոչումն:

229

Բարւոք գործովքս որք թուեցան մի ըստ միոջէ, որով կատարի մկրտութեանն շնորհ. ապա թէ յայն միայն ապաստանեալ առ այսոսիկ Հեղգամք, դիւրաւ լիցի մեզ գթելն և յետ գթելոյն ծանր աշխատութիւնն, զի շնորհն մի անգամ և միշտ լինել ոչ

TEXTE 227

1 La libération du péché évoquée dans la finale du verset *2P* 1, 9
2 Cf. *2P* 1, 5-7.
3 Cf. *2P* 1, 9; *Rm* 6, 11.
4 Cf. *1Co* 15, 53-54.
5 Cf *1P* 2, 9.

TEXTE 228

1 Cf. *2P* 1, 10.

TEXTE 229

1 Explicitation du verset *2P* 1, 11.
2 Cf. *2P* 1, 10b.

226

Vois combien ceux-là ont été affermis par la première lettre[1]. En effet, comme à des gens abattus et affaiblis de diverses façons[2], elle leur redonna courage et les exhorta à désirer le lait[3]. Mais celle-ci s'adresse comme à des gens tout à fait parfaits. Il est clair qu'ils avaient été fortifiés en ces (vertus)[4] par cette (première lettre), car la parole de l'apôtre était efficace et facilement convaincante.

227

Cela vise le baptême[1]. En effet, si nous ne sommes pas disposés à cet effort[2] dans la ligne de ce qui vient d'être écrit, nous oublions que nous sommes morts au péché[3] dans ce (baptême) et ressuscités avec le Christ pour l'incorruptibilité[4]. De la lumière, nous sommes retournés aux ténèbres de l'ignorance et du péché[5].

228

Nous avons été choisis et appelés[1] lors du baptême. Et d'où avons-nous été choisis? Du milieu des œuvres peccamineuses. Et à quoi avons-nous été appelés? A l'impeccabilité et aux bonnes œuvres. Par conséquent, si (nous sommes) paresseux vis-à-vis de ces dernières, nous nous roulons dans la fange où nous étions auparavant, nous rendons plus fragile notre appel.

229

Grâce à vos bonnes œuvres qui ont été comptées une à une[1]; c'est par elles que se parfait la grâce du baptême. Mais si, ne misant que sur celle-ci, nous sommes paresseux vis-à-vis de celles-là, nous trébucherons facilement[2], et après avoir trébuché, un dur effort (sera nécessaire). En effet, cette grâce (baptismale) n'a été donnée qu'une fois et on ne la conserve pas toujours; c'est à une autre mesure qu'est mesurée la bonté de nos actions. Prenez soin

---

TEXTE 226

[1] Les destinataires de la première lettre de Pierre.
[2] Cf. *1P* 1, 6.
[3] Cf. *1P* 2, 2; le lait pur de la parole.
[4] Cf. *2P* 1, 8.

ունի, այլ չափոյ չափեալ զբարեգործութիւնն. զոր ծանուցեալ նախ զգուշացիք առեալ շնորհացդ, և մուտ արքայութեանն ձեզ ընդարձակ լիցի:

230

Դարձեալ նախադրութիւն առնէ բանի ի կատարումն ածեալ զառաջինս, և ի մտադիւր ունկնդրութիւն լսողսն զարթուցանէ. զի ոչ միայն ասէ ի սոսին, զորս կանխաւ ասացի, միշտ պատրաստական եմ խրատել զձեզ, և յիշեցուցանել զերկնից արքայութեանն փառս, որոյ յուսով թեթև կրիցէք զաշխատանսն. առաւելապէս զայն դնեմ առաջի աշակերտեցելոցդ, որ ոչ թէ միայն ականջաւք լուայ ի Քրիստոսէ, այլ և աչաց տեսութեամբն ծանուցեալ հաստատեցի անկարծիս, և զհանդերձեալ փառացն առ որ ձեզ յորդորեմ, ատ յայսմ աշխարհի տեսի եկեալ հասեալ զճշմարտութիւն և զէութիւն:

231

Կանխաւ զարթուցանէ զլսողսն առ հանդերձեալ բանին, զոր աւրինաց թագաւորաց է սովորութիւն առնել ի բեմասացութեան որ առ բազմութիւնն. իրաւացի մանաւանդ սմա է զայս առնել քան նոցա, զի ոչ ստուերական իշխանութեանց կամ զյաղթութեանց պատերազմաց հանդերձեալ է նոցա պատմել, այլ զերկնից արքայութենէն տալ տարացոյց զորոյ տեսին պատկեր ի Թափաւր զՏէրն պայծառացեալ. և ոչ միայն գիտացին զխոստումն հանդերձելոցն, այլ և ականատես եղեալք հաստատեցին:

232

Ցիշատակս առ որս ախորժէ զարթուցանել զնոսա երկնից թագաւորութեանն յոյսն է, որոյ յիշատակ և կանխագիտութիւն եղև այլակերպութիւնն Տեառն. և հաստատեաց զնոցա հաւատն ի նոյն և նոքաւք զամենայն մարդկան, թէ այս փառս է մեզ պատրաստեալ:

---

[4] Cf. *2P* 1, 16.

TEXTE 231

[1] Cf. *2P* 1, 12.
[2] Cf. *2P* 1, 16

TEXTE 232

[1] Cf. *2P* 1, 13.

des grâces reçues mentionnées précédemment[3], et *l'entrée du royaume*[4] sera toute large pour vous[5].

230

(Pierre) revient à l'introduction de son discours, afin de conclure ses propos précédents, et il invite ses auditeurs à une écoute attentive[1]. Et ce n'est pas seulement à ceux-ci qu'il dit: «Ce que j'ai dit auparavant, je suis toujours prêt à vous en instruire, et à vous remettre en mémoire la gloire du royaume des cieux dont l'espoir vous fait supporter de légères fatigues[2]. Je l'expose aussi pour ceux qui se feront disciples[3], moi qui ai entendu le Christ non seulement de mes propres oreilles, mais qui fus indubitablement conforté dans ma connaissance pour l'avoir vu de mes yeux[4]. Aussi, je vous convie à cette gloire future. Ici, en ce monde, j'ai vu se manifester la Vérité et l'Être.»

231

(Pierre) exhorte à l'avance ses auditeurs à écouter les paroles qu'il va prononcer[1], comme les rois ont l'habitude de le faire pour une proclamation adressée à la foule. Il y a bien plus de raison pour lui que pour eux d'agir ainsi: il ne se prépare pas en effet à leur parler d'obscurs pouvoirs ou de victoires dans des combats, mais à leur dévoiler le royaume des cieux dont, au Thabor, (les apôtres) virent l'image: le Seigneur resplendissant. Et non seulement ils eurent connaissance des promesses à venir, mais ils furent aussi affermis en le voyant de leurs propres yeux[2].

232

(Pierre) juge bon de tenir en éveil, par ses rappels[1], ceux qui espèrent dans le royaume des cieux dont la transfiguration du Seigneur fut le rappel et l'annonce. Et il affermit leur foi en ce (royaume) et, avec la leur, celle de tous les hommes: cette gloire nous a été préparée.

[3] Cf. *2P* 1, 1.3-4.
[4] *2P* 1, 11.
[5] Cf. *Mt* 7, 13.

TEXTE 230

[1] Cf. *2P* 1, 12.
[2] Cf. *1P* 1, 6; 5, 10.
[3] Cf. *2P* 1, 15.

Իսկ զելանելն ի մարմնոյ ոչ ասէ վայրապար, այլ թէ ի Տեառնէ ազդեցաւ, որպէս և պատմութեանն ունի բան. սակս այսորիկ առաւել փութամ առ ի գրելս, զի մի յորժամ բարձցիմ ի միջոյ, վայրապար համարիցիք զհրաշսն, և ի կարճիս մտաց տարաբերիցիք. այլ յինէն ստուգեալ որ ականատես և ականջալուր եղէ խորհրդոյն, և ձեզ աւանդեմ զնոյն, զի միշտ անմոռացունիցիք զնորին յիշատակսն յանձինս:

233

Քանզի այս է սովորութիւն հեթանոսաց, զառասպելս և զբարբանջմունս սնոտիս ներտրամախոհական բանիւ պաճուճեն, և մանուածով բարիցն պատեն, և այսպէս զոչինչսն իբրև զինչ գեղեցկադիր բանիւքն պատմեն: Մեք ասէ յայսմանէ հեռի եմք, ոչ ի վարժարանս նոցա կրթեալք, և ոչ ճարտասանական արհեստից հետևեալք. այլ զզաւրութիւն Տեառն մերոյ գործովք ցուցաք, նշանացն և սքանչելեացն որ անհաս էր մարդկային իմաստից և հնարից. և գալստեանն խոստման աչաւք եղաք տեսաւղք և հաւատացաք:

234

Առեալ յԱստուծոյ զփառս զոր ի Քրիստոս մեր բնութիւնս նշանակէ. քանզի ի վերայ սորա հանդիսացաւ հայրականն վկայութիւն բարբառոյ ի լուր ի լերինն, որ անճառապէս ներմիացեալ ընդ աստուածութեանն. և մի Որդի Հաւրն ձայնիւ դաւանեալ. և սքանչանայ երանելիս թէ ոչ միայն զայնպիսի չքնաղ և անտանելի աչաց մերոց աղընկալաւ ի Հաւրէ զփառսն, այլ ի վերայ վայելչութեան փառացն որով յաղթող արեգական պայծառացեալ ծագեցաւ. և բարբառն եկն նմա վկայ ի Հաւրէն, որպէս զի ճշմարտապէս ցուցցի նմա միաբան, և ոչ անձամբ անձին զարդարող, այլ ի հարազատէն պսակեալ փառաւքն:

TEXTE 233

1 Ce début est lié au verset *2P* 1, 16a.
2 Cf. *2P* 1, 16a.
3 Cf. *2P* 1, 16b.

TEXTE 234

1 *2P* 1, 17.
2 Allusion à la Transfiguration.
3 *2P* 1, 17.
4 *2P* 1, 18.
5 Cf. *2P* 1, 17.

Quant au départ de son corps, il n'en parle pas en l'air, mais en raison de l'avertissement du Seigneur[2], ainsi que le rapporte un ouvrage historique[3]. «A cause de cela, je suis encore plus pressé de vous écrire, de peur qu'une fois que j'aurai été enlevé, vous n'estimiez illusoire ce prodige[4] et que vous ne vous perdiez en hypothèses. Bien au contraire, vous en êtes assurés par moi qui, de mes yeux[5] et de mes oreilles[6], fus témoin du mystère; et je vous le transmets pour que vous n'oubliiez jamais les rappels que je vous adresse[7].»

233

C'est en effet[1] l'habitude des (maîtres) profanes: ils enjolivent fables et balivernes à l'aide d'un discours faux, les enveloppent de circonlocutions[2] et, ainsi, ils font passer pour réel ce qui ne l'est absolument pas. «Nous, dit (Pierre), nous sommes étrangers à cela, n'ayant pas été formés dans leurs écoles, et ne voulant pas nous faire les émules de leur disciplines oratoires. Mais, c'est par des œuvres que nous avons fait connaître la puissance du Seigneur[2], signes et prodiges inconcevables pour l'esprit et le savoir-faire de l'homme. Et nous l'avons vu de nos yeux[3] et nous avons cru à la promesse de sa venue.»

234

De Dieu il reçut la gloire[1] que notre nature (humaine) discerne dans le Christ[2]. C'est pour lui en effet que le témoignage de *la parole*[3] du Père se signala à leur attention *sur la montagne*[4], pour lui qui était uni d'une manière ineffable à la divinité. Et il est proclamé *Fils unique par la voix* du Père[4]. Et notre bienheureux (Pierre) s'émerveille, non seulement d'avoir perçu, émanée du Père, une telle gloire, extraordinaire et insoutenable à nos yeux, mais aussi de l'éclat *de la gloire*[5] dans laquelle (le Christ) apparut, Soleil resplendissant et victorieux. Et, du Père, la *parole*[5] lui vint en témoignage, pour que fût manifestée, avec certitude, son union avec celui-ci; il n'était pas revêtu de sa propre beauté, mais couronné de la gloire venue de son égal.

[2] Cf. *2P* 1, 14.

[3] Est-ce que l'auteur de la scolie vise autre chose que le rappel de *2P* 1, 14 ou de *Jn* 21, 18: les *Actes de Pierre*, le *Martyre de Pierre*, selon lesquels, l'apôtre, fuyant la persécution romaine, aurait rencontré le Seigneur arrivant à Rome pour y être mis à mort à sa place, et lui signifiant ainsi sa condamnation prochaine?

[4] La transfiguration du Seigneur.

[5] Cf. *2P* 1, 16.

[6] Cf. *2P* 1, 18.

[7] Cf. *2P* 1, 15.

235

Ինքն Քրիստոս զանձն ըստ որում էր բազում անգամ Որդի Աստուծոյ Հայր անուանեաց, և յորժամ Հարցեալ եղեն աշակերտքն, սա զնոյն վկայեաց. արդ զի մի կարծիս ունիցին առ այս Հաւատ, լսեն սքանչելապէս և զՀայրն դաւանութեանն ճշմարտութիւն, այսինքն թէ սիրեմ զԲանդ իմ զմարմնացեալ, որ է Հաւասար իմ Որդի և Աստուած, և Հաճեալ եմ ընդ կատարումն որ ի դմանէ փրկագործութեանդ ազգի մարդկան, մանաւանդ թէ ի դա Հաճեցաւ կամք իմ որ ի սկզբանն բարկացաւ ըստ յանցանացն Ադամայ:

236

Պակուցեալ ի յիշատակ աՀաւոր խորՀրդոյն և զլեառն որ սպասաւորեաց գործոյն անուանէ սուրբ. և զիա՞րդ ոչ, որ երկնային փառացն եղև ի յերկիրս տեղի: Բայց զինքեանն զտեսութիւնն և զլուրն ոչ եթէ վայրապար զայս բազում անգամ դնէ, այլ ի կշտամբանս ստոցն զոր և յառաջին թուխթն ըմբերանեաց. և աստ Հանդերձեալ է յիշել. քանզի շրջողք ոմանք ի Հրէիցն գայթագղեցանէին զաշակերտեալսն եթէ աւտար է յաւրինացն և ի մարգարէիցն վարդապետութիւնն Քրիստոսի. սա աւասիկ և զՀայր որ ի յերկնից ասէ վկայութիւն լուաք, թէ մի կամք և մի Հաճութիւն է նմա որ զՀինն ետ, և սմա նորոյս եղև աւանդիչ. սոքին դարձեալ և ի Պաւղոսէ յիշատակին, խռովիչք Գաղատացւոցն և Կորնթացւոցն և այլոց բազմաց:

237

Ոչ միայն ասէ զՀայր դաւանելն զՈրդին, և մեր ականատես լինելն միայն ունիմք վկայ ճշմարիտ վարդապետութեանն և յուսոյն մերոյ, այլ զբանս մարգարէիցն որոց Հակառակս զմեզ վարկանին: Առաւել ևս Հաստատուն վկայ առ ասացեալսս ունիմք, և

TEXTE 236

[1] *2P* 1, 18.
[2] Cf. *2P* 1, 16.17.18.
[3] Cf. *1P* 4, 3-5.
[4] Cf. *2P* 2, 1.
[5] Cf. *2P* 1, 18.
[6] *Ga* 1, 7; 5, 10.12, 6, 12.
[7] *1Co* 3, 3; 9, 3; *2Co* 10, 10.

TEXTE 237

[1] Cf. *2P* 1, 17.
[2] Cf. *2P* 1, 16.
[3] Cf. *2P* 1, 19.

235

Le Christ lui-même s'est appelé de nombreuses fois *Fils* de Dieu le Père[1], et lorsque les disciples l'ont interrogé[2], il a rendu le même témoignage. Par conséquent, pour qu'ils n'aient pas de doutes à propos de cette foi, ils entendent aussi, d'une façon merveilleuse, l'authentique proclamation du Père[3]: «J'aime mon Verbe incarné qui est mon égal, *Fils* et Dieu, et je me plais dans la mission de rédemption du genre humain qu'il accomplit; ma volonté s'est aussi plue en lui qui s'est indigné de la transgression d'Adam aux origines.»

236

Saisi d'effroi au souvenir du redoutable mystère, Pierre nomme *sainte*[1] la montagne où se déroula l'événement. Et comment ne (le serait-elle) pas, celle qui fut sur terre un lieu pour la gloire céleste? Cependant, ce n'est pas inutilement qu'il fait état plusieurs fois de sa vision et de l'audition (de la voix)[2], mais (il le fait) pour réprimander des menteurs qu'il avait déjà fait taire dans la première lettre[3]. Et il se prépare à le rappeler ici[4]. En effet, certains (missionnaires) itinérants étaient une pierre d'achoppement pour ceux des Juifs qui s'étaient faits disciples; ils disaient que l'enseignement du Christ était étranger à la loi et aux prophètes. Aussi (Pierre) affirme-t-il: «Nous avons entendu le témoignage du Père qui venait des cieux[5]; un unique vouloir et une unique bienveillance appartiennent à celui qui donna l'ancienne (Loi) et à celui qui (donna) la nouvelle.» Ces (Juifs) sont aussi mentionnés par Paul dans (les Épîtres) aux Galates[6] et aux Corinthiens[7] et en beaucoup d'autres endroits.

237

(Pierre) n'affirme pas seulement sa foi au Fils du Père[1], ni (ne dit) que nous avons à le considérer comme notre seul témoin oculaire[2] de l'enseignement véridique et de notre espérance, mais (il affirme) aussi que (nous avons) *les paroles des prophètes*[3] contre ceux qui nous regardent comme des adversaires. Bien plus, nous les avons encore comme témoins solides[3] de ce qui a

TEXTE 235

[1] Allusion à *2P* 1, 17, «*Fils*», appellation qui se retrouve en effet en *Mt* 16, 16-17; 20, 23; 26, 64, etc...

[2] Cf. *Jn* 1, 49.

[3] Cf. *2P* 1, 17.

ոչ եթէ զմերս տալով աւրէնս ի նոցանէ հրաժարեցուցանիցեմք զձեզ ըստ ստոցդ կարծեաց. այլ քննեցէք զնոսին և յընթեռնուլն ունկն դնելով որոց ասեն բարւոք առնէք:

Բայց մի յետ այնորիկ ի սոսկ բանս գրեցելոցն պչնոյք, և իմանալ զաւրութիւն խորհրդոյն վասն որոյ գուշակեն տկար երևիք. քանզի թէ յայս մնայք սպանանէ գիրն զՀոգւով կենդանացեալսդ: Այլ գեղեցիկ է ունել ձեզ զնոսա իբրև զճրագս լուսատուս ի գիշերային ժամանակսն առաջինս, որպէս և սաղմոսերգուն զդոյն ճրագ անուանէ, և իմաստուն ճրագ է պատուիրան աւրինացն, լոյս և ճանապարհ առաջնորդիչ առ տիւն կենաց. որք և ածեն զձեզ ուղիղ չաւղաւք մինչև յառաւաւտն, առ որ ժամանեալ ծագեաց արուսեակն Քրիստոս ի սիրտս ձեր, զագդեալ ի նոցանէ լոյս իմանալի: Եւ այժմ ոչ եթէ աղաւտ լոյսն առաջնորդ է մեզ, այլ նոյն ինքն արեգակն որ ծագեաց ի բարձանց և լուսաւորեաց զնսեմացեալ ժամանակն:

238

Տես թէ որպէս խաւսեցան մարգարէքն զանխլաբար աստ յայտնէ. զի թէ ոչ ունին ինքեանց լուծումն յայտ է, այլ խորհրդոյ եղեն գուշակողք, և այժմ կատարումն խորհրդոյն լցեալ Քրիստոսիւ, լցան մարգարէութիւնքն. ապա դուք առ ազդեալ պարտիք նայել, և ոչ յազդեցուցիչսն: Մի և նոյն Հոգին որով մարգարէանային ի հին և նոր կտակարանսն. և սա թէ երկրորդին յայտնէր, առաջինն լռէր. ապա զի նորս եկն աւրէնք, հինն տեղի ետ:

Այսու ուսանիմք թէ ամենևին զարհուրեալք լինէին մարգարէքն ի մարգարէանալն. և այնպէս խաւսէին, ոչ ի մարդկային կամաց կամ խորհրդոց ի սոյնս շարժեալք, այլ յԱստուծոյ ընկալեաք զազդումն. և նոքա միայն զմիտս և զձայն գործի տային Հոգւոյն ազդողի, որպէս և սաղմոսերգուն նշանակէ. լեզու իմ գրիչ արագն դպրի, և ես պատգամաւոր խորհրդոց Թագաւորին Աստուծոյ: Նոյն և Բաղամայ տուաւ զգուշութիւն, ոչ անձնիշխան կամաւք ինչ արտաքս բերել բան, այլ զազդմանն որ լինիցի առ նա պատկառ կալ առ ի պատմել. զայսոսիկ ստուգէ և Յունան:

---

[5] Cf. *Ps* 118, 105.
[6] *2P* 1, 19.
[7] Cf. *Lc* 1, 78.
[8] Cf. *Lc* 1, 79.

TEXTE 238

[1] Cf. *2P* 1, 20.
[2] Cf. *Rm* 16, 25-26, *Ep* 1, 9; 3, 3 9; *Col* 1, 26-27; etc…
[3] Cf. *2Co* 5, 17.
[4] Cf. *2P* 1, 21.
[5] *Ps* 44, 2.
[6] Cf. *Ps* 44, 2.
[7] Cf. *Nb* 22, 35.
[8] Cf. *Jon* 3, 2.

été dit: «Ce n'est pas en donnant nos règles de conduite que nous vous éloignerions de ces (paroles), comme le prétendent ces menteurs! Mais vous les avez étudiées et, en les lisant, vous avez raison d'être attentifs à ce qu'elles disent[3].»

Cependant, en faisant cela, ne vous arrêtez pas seulement aux mots des Écritures, mais (appliquez-vous) à pénétrer leur sens caché, ce sur quoi, on le pressent, vous semblez faibles. En effet, si vous en restez aux (termes), *la lettre (vous) tue*[4], vous qui avez été vivifiés par l'Esprit. Au contraire, il est bien que vous regardiez les (Écritures) comme des lampes procurant de la lumière dès les premiers instants de la nuit, comme le fait le psalmiste qui nomme cette (parole) *une lampe*[5]. Les préceptes de la Loi sont bien *une lampe* de sagesse, lumière et guide pour les jours de la vie. Ils vous conduisent aussi par des sentiers droits jusqu'au point du jour où, le temps venu, *l'étoile du matin*[6], le Christ, *se lève dans vos cœurs*[6], lumière spirituelle qu'avaient annoncée (les prophètes). Et désormais, ce n'est plus une lumière terne qui est notre guide, mais le Soleil lui-même qui s'est levé d'en haut[7] et qui a illuminé les siècles devenus obscurs[8].

238

Observe comment (Pierre) déclare ici que les prophètes parlèrent de choses qu'ils ignoraient[1]. En effet, qu'ils n'en aient pas eu l'explication pour eux-mêmes, cela est évident; ils furent cependant les annonciateurs du mystère, et, maintenant que le mystère est accompli dans le Christ[2], les prophéties sont accomplies. Vous, vous devez donc jeter les yeux sur celui qui les a inspirées, et non pas sur ceux qui furent inspirés. C'est un unique et même Esprit dans lequel on prophétisait sous l'Ancien et le Nouveau Testament. Aussi, puisque cet (Esprit) se manifestait dans le second (des Testaments), le premier cessait. Ainsi, quand apparut la loi nouvelle, l'ancienne céda la place[3].

Par là, nous apprenons que les prophètes étaient tout à fait effrayés lorsqu'ils avaient à prophétiser[4]. Et ils parlaient ainsi, non pas poussés par une volonté ou des pensées humaines[4], mais comme recevant de Dieu[4] (leur) inspiration; ces (prophètes) prêtaient seulement leur esprit et leur voix à l'action de l'Esprit inspirateur, ainsi que le signale le psalmiste: «*Ma langue (est comme) la plume rapide d'un scribe*[5], et je (suis) le messager des pensées du roi, Dieu[6].» De même, à Balaam fut imposée la contrainte, non pas de porter une parole émanant de son libre vouloir, mais de se livrer à l'inspiration qu'il recevrait[7], dans le but de la transmettre. Cela, Jonas le vérifie aussi[8].

[4] *2Co* 3, 6.

239

Սրբոյն Կիւրղի:

Ցանղիման կացուցանէ թէ մարգարէանալն սրբոյ Հոգւոյն էր ներգործութիւն, և ամէն իմաստն Պաւղոս նմին տայ ասելով. այլում մարգարէութիւն ի Հոգւոյն. ապա ուրեմն բանքն ըստ որում և էր սրբոյ Հոգւոյն էր, և նոցա միայն լեզուն ներգործէր:

240

ԵՀաս ի Նիկողայեցւոց յասպատակն որոց Հերձուածոցն կրկին դնէ գչարութիւնն. քանզի ի Հաւատս էին ամպարիշտք և ունէին կեանս անառակք և զեղխք, և յայս ի խորխորատս Հրապուրեալ կործանէին զբազումս:

241

(*Կիւրղի*):

Առասպելք են յիրաւի և մարդկային իմաստութեան առաջարկութիւնք Հերետիկոսացն, յորոց իմաստունն Պաւղոս ասէ Հրաժարել յետ միանգամ և երկիցս խրատելոյ:

242

Չի զորս մոլորութեանն աշակերտէին, ուսուցանէին նոցա թէ այդպէս վարին ճշմարտութեանն վարդապետք. և այն ամենևին գարշ և անսուրբ մարմնազեղծութիւն. իսկ նոքա առ ոգիտութեանն նախատէին զվարս քրիստոնէից, այնպիսի գարշ ուսեալք:

Եւ Պաւղոս տայ Եփեսացւոցն զգուշութիւն, մի խաբեսցէ զձեզ ոք բանիւք

---

[2] Cf. *2P* 2, 2.

TEXTE 241

[1] *Tt* 3, 10.

TEXTE 242

[1] Tout ce paragraphe commente *2P* 2b-3a où l'auteur de l'Épître dénonce les agissements de faux docteurs qui falsifient la vérité.

[2] *Ep* 5, 6.

239

De saint Cyrille.

(Pierre) expose que l'action prophétique était une opération de l'Esprit Saint[1], et Paul donne à cela tout son sens lorsqu'il dit: «*A un autre la prophétie dans l'Esprit*[2].» Donc, des paroles de ce genre appartenaient au Saint Esprit, et la langue (des prophètes) ne faisait que se mouvoir.

240

(Pierre) traite maintenant des ravages faits par les Nicolaïtes[1]; il expose la double perversité de leur schisme. En effet, ils sont impies quant à la foi[1], et ils mènent une vie déréglée et débauchée[2]. En attirant en ces gouffres, ils mènent beaucoup de gens à leur perte[2].

241

(De Cyrille).

Les fables sont bien en effet les propos de la sagesse humaine des hérétiques dont le sage Paul dit de *s'écarter après un premier et un second avertissement*[1].

242

En effet[1], à ceux dont ils faisaient des disciples de l'erreur, ils apprenaient que les maîtres de la vérité se conduisaient de même. Cela était vraiment d'une impudence absolument abominable et infâme. Par ignorance, ils outrageaient, ce faisant, la conduite des chrétiens, en enseignant de telles abominations.

Aussi, Paul donne-t-il cet avertissement aux Éphésiens: «*Que personne ne vous dupe avec des paroles creuses: c'est à cause de tels actes que la colère de Dieu vient sur les fils rebelles*[2].» Les malveillants s'élevaient réellement contre

TEXTE 239

[1] Cf. *2P* 1, 21.
[2] *1Co* 12, 10.

TEXTE 240

[1] Cf. *2P* 2, 1.

սնոտեաւք, զի վասն այդպիսի գործոց գայ բարկութիւնն Աստուծոյ ի վերայ որդւոցն անհաւանութեան. արդարև ընդ հակարակս ելանէին չարամիտքն պատուիրանին Տեառն, զի նա զգործս բարիս ասաց ցուցանել մարդկան, և այնու զփառս Աստուծոյ յաճախել ի նոսա. իսկ նոքա աղտեղութեամբքն, զհայհոյութիւնն անուանն Աստուծոյ առատացուցին:

243

Յորժամ էջ յերկնից Քրիստոս, զդիւաց առաջինսն մանաւանդ զիշխանսն ընկղմեաց յանդունդս. և ահա յայտ է յաղաչելոյ դիւացն, զի մի՛ և նոցա հրաման տացէ նախ քան զսահմանեալ ժամանակ տանջանացն ի նոյն տեղի կապանաց վտարել. զսոսա ետ մարդկան կոխան, իբրև զաւձս և զկարիճս. իսկ զարգելեալսն մատնեաց յառաւել տանջանսն և ի կատարածն ի միասին ի պատրաստեալ հուրն արկանին:

244

Սրբոյն Կիւրղի Աղեքսանդրացւոյ:

Առ ի յիշատակելն զմարգարէն Միքիաս և զնորին ասացեալսն, հովիտք հալեսցին իբրև զմոմ յերեսաց հրոյ և իբրև զջուր հեղեալ:

Հովիտք դիւաց են կաճառք և բազմութիւնք, որ խորտակեցան անկան և իբրև զմոմ հալեցան, հեղեալք իբրև զջուր ի վիհս դժոխոցն. վասն զի եկեալ հոգիքն չարք աղաչէին զնա և ասէին, զի մի՛ սաստեալ հրաման տայցէ նոցա յանդունդս իջանել, քանզի այլք առաքեալ էին մնալ անդր առ յապայ որք արտաքս ելն:

245

Քանզի Նոյ ընդ աշխարհ կոուեցաւ, իսկ նոքա բարեկամեցան. յաղագս որոյ նա զերծաւ ի պատահմանէ երկրին, և նոքա հեղեղեցան ընդ նմին:

TEXTE 244

[1] *Mi* 1, 4.
[2] Cf. *Lc* 8, 31.

TEXTE 245

[1] Cf. *2P* 2, 5.
[2] Cf. *He* 11, 7.
[3] Cf. *2P* 2, 5.

le précepte du Seigneur. En effet, c'est lui qui a dit de montrer aux hommes de bonnes œuvres et, par là, de faire croître en eux la gloire de Dieu[3]. Mais ceux-là, par leur impureté, ont accru le blasphème contre le nom de Dieu.

243

Quand le Christ descendit des cieux, il précipita dans les abîmes les principaux des chefs des démons[1]. Cela ressort aussi de la supplication des démons qui craignaient que (le Christ) ne donnât l'ordre de les enchaîner, dans ces mêmes lieux, avant le temps fixé[2]. Il les fit fouler aux pieds par les hommes, comme des serpents et des scorpions[3]. Il livra aussi à de très grands châtiments ceux qui lui faisaient obstacle, et, à la fin, ils seront jetés tous ensemble dans le feu qui (leur) a été préparé[4].

244

De saint Cyrille d'Alexandrie.

Lorsqu'il commente le prophète Michée et sa parole: «*Les vallées se dissolvent comme la cire devant le feu et comme l'eau qui coule*[1].»

Les vallées représentent l'ensemble et la multitude des démons qui ont été écrasés, abattus, et *se sont dissous comme la cire, coulant comme de l'eau* dans les abîmes de l'enfer. En effet, les esprits mauvais suppliaient (le Christ) et lui disaient de ne pas leur commander, d'un ton menaçant, de descendre dans les abîmes[2], car d'autres qui en étaient sortis avaient été envoyés habiter là-bas pour toujours.

245

Noé, en effet[1], était en lutte contre le monde[2], tandis que ceux-là en étaient les amis[3]. C'est pourquoi, lui, il échappa au désastre que connut la terre, mais ceux-là furent submergés avec elle.

[3] Cf. *Mt* 4, 16.

TEXTE 243

[1] Cf. *2P* 2, 4.
[2] Cf. *Lc* 8, 31; *Jude* 6.
[3] Cf. *Lc* 10, 19.
[4] Cf. *Mt* 25, 41.

246

Քարոզ արդարութեան զՆոյ ասէ, զի բազում ինչ յաստուածային յախորժակացն բարեպաշտութեամբ մարդկան յայտնին, և են որք առանձինն մնան անտեսանելի մտածութեանց:

247

Սրբոյն Եփրեմի:

Զար գլորում եհաս աշխարհի, մոլելոց, պոռնկելոց, յիմար առ բարեպաշտութիւն եղելոց. ոչ էր կեանք նոցա այլ ինչ, բայց տռփումն և գիջութիւն, իբրև զգազանս ի վերայ ոչխարաց. միայն առ կանայսն բերէին խաղաղութիւն, և յաղագս նոցին մեծ պատերազմունս ի վերայ միմեանց շարժէին:

Մի կին քան արանց հաղորդէր, և մարմնոյն զաւրութիւն ի չնութեանն ապականութենէ կասէր և խայտառակէր. և ոչ ողջախոհութեամբ պարծէին կանայք, այլ արանց բազմութեամբ, այնպէս մինչ նողկտացեալք ի բազմութեանն տռփանաց. ոչ իբր զջոկս արանցն մարտնչէին ընդ միմեանս վասն այր առանձին ունելոյ, այլ և զոր ունէին աղաւթէին մեռանել և սպառել նոցա լկանացն: Աճէր աւրըստաւրէ անառակն գիջութիւն, մինչև քարշէին զորդիսն Աստուծոյ յանապատիւ խառնակութիւնն. քանզի նոքա ազգակից եղեն որդւոյն Աստուծոյ, ըստ որում ասէ զնովաւ աւետարանն. որդի Սեթայ, որդի Ադամայ, որդի Աստուծոյ:

248

Զհրեշտակս և զմարդ ըստ մեղաց դատեալ ասէ. աւրինակ ետ Աստուած առ յապայ եկելոցն. թէ որք ամպարշտին նոյնպէս և պատուհասին ի հանդերձեալն: Արդ մի դնէք պատրողացդ ունկն որք հրապուրեալ զձեզ ի չարիս, անպատիժ ասեն զնոյնդ, թէ հաւատով է արդարութիւնն և ոչ գործովք:

---

[3] Cf. *Gn* 6, 1.4.
[4] *Lc* 3, 38. Les *fils de Dieu*, de *Gn* 6, 1, étaient, par Seth (cf. *Gn* 5, 7), fils d'Adam.

TEXTE 248

[1] Cf. *2P* 2, 4.
[2] Cf *2P* 2, 5.
[3] *2P* 2, 6.
[4] Cf. *Rm* 4, 5-6.

246

(Pierre) proclame Noé, *héraut de la justice*[1], car bien des volontés divines sont manifestées aux hommes par sa piété, et spécialement celles qui demeurent inaccessibles à la pensée.

247

De saint Éphrem.

Une grave catastrophe a frappé l'univers[1]: les gens sont devenus enivrés de passions, de prostitutions (et) étrangers à la piété[2]. La vie n'était pour eux pas autre chose qu'appétit sensuel et débauches, semblable à celle de bêtes féroces vis-à-vis des brebis. Ils n'étaient en paix qu'avec les femmes, et, à cause de celles-ci, ils se livraient entre eux de grands combats.

Une femme avait des relations avec vingt hommes et, dans les souillures de l'adultère, les forces corporelles se délabraient et se déshonoraient. Les femmes se prévalaient, non pas de la chasteté, mais de leur polyandrie, jusqu'à ce qu'elles soient dégoûtées de leurs multiples débauches. Contrairement aux bandes masculines, elles ne luttaient pas entre elles en vue de posséder un homme en propre, mais elles souhaitaient que meurent et finissent dans les tourments ceux qu'elles avaient eus. De jour en jour se développait une luxure effrénée, au point qu'elles attiraient les fils de Dieu à un infâme commerce[3]. Ces derniers étaient bien en effet de la race du fils de Dieu, d'après ce qu'en rapporte l'évangile: «*Fils de Seth, fils d'Adam, fils de Dieu*[4].»

248

(Pierre) dit que des anges[1] et des hommes[2] ont été jugés selon (leurs) péchés. Dieu fit un exemple *pour (les impies) à venir*[3]. Ceux qui commettent l'impiété seront châtiés de la même façon dans le monde à venir. Ne prêtez donc pas l'oreille aux séducteurs qui, en vous attirant au mal, (vous) disent impunément que c'est la foi qui procure la justice et non les œuvres[4].

TEXTE 246

[1] *2P* 2, 5.

TEXTE 247

[1] Le déluge auquel fait allusion *2P* 2, 5.
[2] Cf. *Gn* 6, 5.

249

Որպէս և մարգարէն ասէ. Հայեի յանագորոյնս և մաչեի, այսպէս և զՂովտայ վկայէ, թէ տեսանելով զանխտիր չարիսն, վշտանայր, փղձկէր և սքանչանայր ընդ ներողութիւնն Աստուծոյ:

250

Սևեռի ի թղթոյն որ առ Ղևոնդ քարտուղարն:

Հաւատա ստուգապէս զի վասն ի վերայ սոցա չարչարանաց և Հառաչանաց յԱստուծոյ աղնդունիս զվարձս, մանաւանդ ի ժամանակի արՀաւրաց եկելոց և շարժելոյ բարկութեան Աստուծոյ ի վերայ մեղուցելոցն. թէ և ոչ այլ իւիք, մաչել և չարչարակից նոցա լինել Հոգւով, մեծ առ ի Քրիստոսէ շտեմարանես պարգևս. ուստի և գրէ այնպէս առաքելոցն վերակացուն և դատախնդիրն Պետրոս զՂովտայ, թէ փրկեցաւ ի Սոդոմացւոցն կործանմանէ յաղագս տանջելոյ զոգի իւր յականատեսն լինելոյ չարեացն նոցա:

251

Ոչ եթէ զփրկութենէն Ղովտայ կամ Սոդոմացւոցն կործմանէ զայս յաւել, այլ յարացուցիւ սրբոցն քաջալերէ զորս ի բարւոք քաղաքավարութեան կային. և արկանէ արՀաւիրս դարձեալ որոց անիրաւութեամբ գնային ընդ աւրէնսն Աստուծոյ և ընդ ոգիս իւրեանց, զի թէպէտ և աստ ոչ որպէս զնոսին, սակայն ևս սաստիկ վճիռ Հանդերձեալ անվախճան տանջանացն պաՀին:

252

Այսուհետև ոչ եթէ զՍոդոմ կամ զՋրՀեղեղն տայ պատժոց նոցա Հաւատ, այլ զևս սարսռալին ած ի մէջ, թէ Հրեշտակք տաղտկացեալ ի չարեաց նոցա խափանին ի

TEXTE 250

[1] Cf. *2P* 2, 7-8.

TEXTE 251

[1] *2P* 2, 9.

TEXTE 252

[1] Cf. *2P* 2, 11.

249

De même que le prophète dit: «*Je voyais les insensés et j'étais écœuré*[1]», de même (Pierre) assure que Lot, à la vue du mal commis sans remords, en était effrayé et bouleversé, et il s'étonnait de l'indulgence de Dieu[2].

250

De la lettre de Sévère à Léon l'archiviste.

Crois vraiment que, pour les souffrances et les gémissements à leur sujet, tu reçois de Dieu une récompense, surtout lorsque tu es épouvanté et que la colère de Dieu se déchaîne contre ceux qui incitent au péché. (Crois) aussi que ce n'est pas d'une autre manière — se ronger et souffrir pour eux en esprit —, que tu amasses une grande récompense donnée par le Christ. C'est aussi ce qu'écrit Pierre, le premier des apôtres et le juge, au sujet de Lot: celui-ci fut sauvé de l'anéantissement des gens de Sodome en raison des tourments qu'infligeait à son âme la vue de leurs iniquités[1].

251

Ce n'est pas à cause de la délivrance de Lot ou de la destruction de Sodome que (Pierre) a ajouté ces paroles[1]; mais, au moyen de l'exemple des saints, il encourage ceux qui persévèrent dans une bonne conduite. Et il fait peur aussi à ceux qui, dans leur perversité, se conduisent en adversaires des lois de Dieu et de leurs propres âmes. Car, même si rien (ne leur arrive) ici-bas comme aux (gens de Sodome), cependant la dure sentence des châtiments éternels à venir ne leur est pas moins réservée.

252

Ce n'est donc pas Sodome ou le déluge que (Pierre) donne pour preuves de leurs châtiments, mais il expose quelque chose de plus effrayant encore: les anges, bien que dégoûtés de leurs dépravations, sont empêchés par le Seigneur d'en venir au châtiment[1]. Et ces (gens) sont des sectateurs de Simon

TEXTE 249

[1] *Ps* 118, 158.
[2] Cf *2P* 2, 8.

Տեառնէ առ ի պատուհասն չարժել. և սոքա են Սիմոնացիքն և Մանիքեցիքն որք զմեղս գիջութեան ընդ ամպարշտութեանն լծակցեն, այսինքն զի ոչ վարակին ի պղծութիւնն որպէս ի յանցանս, այլ կամակորեալք ի նոյն. ամպարիշտ բերանաւք բամբասեն զաւրէնս սրբութեան, զորս վասն այսպիսի անպատկառ լրբութեան ժպիրհ անուանէ, և սաստիւ իմն կշտամբէ. Թէ ընդէ՞ր ոչ երկնչին ի ներողութենէն Աստուծոյ, որ զհրեշտակս վրէժխնդիր չար գործոցն և բարբառոցն արգելու ածել ի վերայ նոցա վճիռ, որպէս կանխաւ Սոդոմայեցւոցն. տեղի ապաշխարութեան Տեառն Քրիստոսի բարերարութիւնն տուեալ նոցա, և զկարող և զմեծ զաւրութիւն հրեշտակացն ցարդ ևս ի պատուհասելոյ յետս նահանջէ:

253

Արդարև աշխարելոյ են արժանի, զի Աստուած ներէ վասն ապաշխարութեան ածելոյ. իսկ նոքա անասնական միտս ստացեալ, ի չարիսն անզեղջ մնան յեղծանելն զմաքրութիւն հոգւոյ և յապականելն զմարմին: Մանաւանդ զի յանասնոցն բազմաց ծանուցեալ զսահման բնութեան, իսկ նոքա ի բնականսն միշտ առանց սանձահարելոյ վարին, և խաւարեալք յապականացու կրիցն. տկարանան տեսանել զերկայնմտութիւնն Աստուծոյ և զպարկեշտութեանն պայծառութիւն. սակս որոյ և այպանեն առ ի յանխտիր իւրեանց վատթարանալ: Բայց առցեն ասէ զվարձս առ աստուածային սրբութիւնն անիրաւութեան զյաւիտենական տանջանսն և զապականութիւն ապականեալ մարմնոցն:

254

Զիղձս որ յառաքինութիւն պարտ էր ջեռուցանել ի սնոտի փափկութիւնս շրջեցին, պէսպէս բիծս յոգւոցն վերայ արտադրել:

255

Երկրորդ է զախտ ագահութեան նոցա, զի ի վերայ ամենայն չարեաց. և արծաթ ժողովէին ի պատրելոցն և զորովայնս պարարէին. զոր և Պաւղոս նշանակէ յոր առ Կորնթացիսն երկրորդ թուխթ:

TEXTE 254

[1] Cf. *2P* 2, 13.

TEXTE 255

[1] Cf. *2P* 2, 14b.
[2] Cf. *1Co* 11, 13.21

et de Manès qui, à leur impiété, ajoutent les péchés de luxure[2]; car ils s'engagent dans l'impureté, non comme dans une faute, mais en la légitimant[2]. De leurs bouches impies, ils médisent de la loi de pureté, eux que (Pierre), en raison de leur impudente malhonnêteté, appelle téméraires[3] et qu'il réprimande avec force. Pourquoi ne se méfient-ils pas de l'indulgence de Dieu qui empêche les anges, vengeurs des actions et des paroles perverses, de porter contre eux sa sentence[3], comme (il le fit) pour Sodome auparavant? La bienveillance du Seigneur Christ leur laisse le temps de se repentir et, jusqu'à présent, elle retient la puissance et la force très grandes des anges de mettre à exécution le châtiment[3].

253

Vraiment, ils méritent d'être plaints! Dieu pardonne en effet à qui fait pénitence. Mais ceux-là, à l'esprit bestial[1], persévèrent, impénitents, dans le mal, lorsqu'il corrompent la pureté de l'âme et souillent le corps. Alors que beaucoup d'animaux reconnaissent les limites de la nature, ceux-là, dans l'exercice des fonctions naturelles, se comportent constamment sans aucun frein, s'enténébrant dans des passions qui les corrompent. Ils sont affaiblis au point de ne plus voir la patience de Dieu et l'éclat de la chasteté. C'est pourquoi ils s'en moquent, afin de glisser sans retenue dans leur avilissement. Mais, dit (Pierre), ils recevront *le salaire de l'injustice*[2] à la place de la sainteté divine: les châtiments éternels et la pourriture des corps corrompus.

254

Les appétits qu'il faudrait enflammer pour la vertu, ils les orientent vers de frivoles voluptés qui causent à leurs âmes de multiples souillures[1].

255

En second lieu, il y a le vice de leur avarice: il dépasse tous les maux[1]. Ils amassent de l'argent provenant de ceux qu'ils trompent, et ils en engraissent leurs ventres. Ce sont eux que Paul désigne dans la seconde *Lettre aux Corinthiens*[2].

[2] Cf. *2P* 2, 10.
[3] Cf. *2P* 2, 11.

TEXTE 253

[1] Cf. *2P* 2, 12.
[2] *2P* 2, 13

256

Ոչ որպէս տան անուն ի պատրելն ձեզ առաքեալք են և կամ ի մէնջ ծնեալք, այլ անիծից և դատապարտութեան են մանկունք. և ոչ ընդ ուղիղն Հետևին չաւեղք ըստ անուանց դրութեան. զի մեք ծրի տամք զշնորՀն, որպէս և առաք Հրաման, իսկ դոքա մոլար և անիծեալ աւրինաց եղեալ ուսուցիչք, ի վերայ այնորիկ և վարձս առնուն:

257

Զի որպէս Բաղամ անիրաւ խրատելով ետ Բաղակայ մոլորեցուցանել զորդիսն Իսրայէլի ի կանայս Մադիանացիս, և այնր աղագաւ ելից զագաՀութեան իւրոյ ախտ, թէ և ի մարգարէութենէն ոչ, այսպէս և դոքա զձեզ մոլորեցուցանեն ի Հաւատոց և վարձս անիրաւութեան ժողովեն ի պատրելոցդ արծաթ:

258

Եւսեբեայ Եմեսու:

Ապա թէ դու պաՀանջես յինէն պաՀել քեզ Հնազանդութիւն, դու ընդէ՞ր լինիս անունկնդիր Աստուծոյ. եթէ դու ձանձրանաս ի Հայելս ի վերայ իմ, ո՞չ երկնչիս զՀրամանն Աստուծոյ քո անտես արարեալ. առ այդ խորՀուրդդ ասէ առաքեալ ի կաթուղիկէսն, զէշն անխաւսուն մարդկեղէն բարբառով կշտամբեալ զմարգարէին անմտութիւն:

TEXTE 258

[1] C'est l'ânesse de Balaam qui parle; cf *Nb* 22, 28-30.

[2] Cf. *Nb* 22, 22.32.

[3] La lecture du manuscrit *W 48* par BUYTAERT, *Eusèbe d'Émèse*, p. 138*, note 9, oublie cette mention de l'apôtre Pierre.

[4] *2P* 2, 16b.

256

Lorsqu'ils se donnent ce nom[1] pour vous tromper, ils ne sont ni envoyés ni nés de nous[2], mais *enfants de malédiction*[3] et de condamnation; leurs routes ne sont pas conformes aux noms qu'ils portent. Nous, en effet, nous distribuons gratuitement la grâce, comme nous en avons reçu l'ordre[4]; mais eux, ce sont des docteurs de règles fausses et maudites pour lesquelles ils perçoivent un salaire.

257

De même en effet que Balaam conseilla perfidement à Balak de détourner les fils d'Israël vers les femmes Madianites[1], et qu'en cela se fit jour le vice de son avarice[2], même s'il n'était pas privé de son rôle de prophète, de même, ceux-là vous égarent au sujet des vérités de la foi, et, pour *salaire d'injustice*[3], ils perçoivent de l'argent de vous qu'ils ont égarés.

258

D'Eusèbe d'Émèse.

Si tu exiges de moi[1] que je t'obéisse, toi, pourquoi désobéis-tu à Dieu[2]? Si tu te fâches en me voyant, ne crains-tu pas de faire fi de l'ordre de ton Dieu[2]? L'apôtre[3] (Pierre) relate ce fait étonnant; il dit dans (l'*Épître*) *Catholique*: «*Une bête de somme muette, (prenant) une voix humaine, réprimanda la folie du prophète*[4].»

TEXTE 256

[1] «Enfants», cf. *2P* 2, 14.
[2] Cf. *1Jn* 3, 9; 5, 4.18.
[3] *2P* 2, 15.
[4] Cf. *Mt* 10, 8.

TEXTE 257

[1] Cf. *Ap*. 2, 14; *Nb* 25, 1-2; 31, 16. Une allusion plus explicite de l'incitation faite par Balaam à Balak afin de débaucher les fils d'Israël se lit dans le commentaire d'Eusèbe d'Émèse *sur l'Octateuque* (*CPG* 3532), édité par BUYTAERT, *Eusèbe d'Émèse*, p. 138-139 (voir aussi DEVREESSE, *Octateuque*, p. 98) et connu de la tradition arménienne (cf HOVHANNESSIAN, *Octateuque*, p. 140). Mais dans ses *Homélies sur les Nombres*, Origène évoque déjà ces suggestions perfides de Balaam.
[2] Cf. *2P* 2, 15b; *Jude* 11.
[3] *2P* 2, 13.

259

Ոչ ունին զկենդանարար Ջուր Հոգւոյն շնորհաց զուղխն փափկութեան որ առոգանէ զմիտս բարեպաշտից։

260

Զչար հերձուածողացն վատթարութիւն ցուցեալ ըստ պէսպէս տարերս բաղդատութեամբ յառաջ բանիւդ. իսկ այժմ զնոյն ինքն զախտն որ կրէր ի նոսին առ ի մէջ. քանզի առաքելոց անուն կոչէին ինքեանց, և ի Հրէից գոլով, ասէին թէ տեսաք զՏէր, և ի նմանէ առաքեցաք ձեզ աւետարանիչք, որ եկն և ազատեաց զձեզ իւր մարմնալովն, և խափանեաց զգործս աւրինացն հաւատովք։ Արդ բաւական արդարացուցիչ է յայսմ հետէ հաւատն, զոր ընկալեալ առ այլ ինչ գործս մի արադէք. զի սպան Քրիստոս զմեղս, և ոչ համարին յայսմ հետէ նոքա ի մեղս. որ ինչ սրբեաց ի մարմնոյ յառաջ զան ախտքն, զի նա սրբեաց զմարմին և զկիրս նորին։

Այսպէս և մեծամեծս դնէին առաջի հաւատացելոցն բանս հեշտալուրս, և զկանխաւ փախուցեալսն ի հեթանոսական գիջութեանցն, պատրանաւք ի նոյն դարձեալ վատթարութիւն շրջէին։

261

Նոցա զորս պատրեն. քանզի զերծայք հաւատովք և ոչ գործովք, ազատեցայք մկրտութեանն շնորհաւք և ոչ աշխատութեամբ. արդ հաւատոյդ որ ի Քրիստոս կացէք միայն։

Եւ զիա՞րդ ասէ կարող է ծառայն մեղաց և որ ի նմանէ ապականութեանցն զայլս սրբութեամբ շնորհիւ ազատել. քանզի ինքեանք էին յախտիցն նախ պղծեալք և զնոսա գործակիցս հրապուրէին. և անուանին Սիմոնացիք և Նիկողացիք, զի առ նոսա է անխտիր գիջութիւնն։

---

[3] *Jn* 20, 20.
[4] Cf. *Ga* 2, 16; 3, 2.5. etc...
[5] Cf. *Rm* 3, 26.
[6] Cf. *Rm* 8, 3.
[7] Cf. *2P* 2, 18.

TEXTE 261

[1] Cf. *2P* 2, 19.
[2] Cf *2P* 2, 18.
[3] Cf *Ac* 8, 10-11.
[4] *Ap* 2, 6.15.

259

Ils n'ont pas l'eau vive[1] de la grâce de l'Esprit, torrent de délices qui irrigue les pensées des gens pieux.

260

(Pierre), dans les versets précédents, a dévoilé , à l'aide de divers moyens de comparaison, la perfide corruption des schismatiques. Mais maintenant il montre que le mal, qui sévissait en eux, nous environne aussi. Ils se faisaient appeler «apôtres»[1], et, comme ils étaient Juifs[2], ils disaient: «*Nous avons vu le Seigneur*[3], et, c'est par lui que nous avons été envoyés vers vous en tant qu'évangélistes. (Le Christ) vint et vous libéra par son Incarnation, rendant caduques, grâce à la foi, les œuvres de la loi[4]. Par conséquent, depuis lors, la foi est un moyen suffisant de justification[5]; lorsque vous l'avez reçue, ne vous préoccupez pas d'autre chose.» Le Christ, en effet, a tué le péché[6] et, depuis lors, ceux-là ne s'estiment plus dans le péché. Il a sanctifié tout ce qui est dans la chair avant que n'apparaissent les vices; il a sanctifié la chair et ses passions.

Ils tenaient ainsi des propos licencieux devant les fidèles, et ceux qui venaient de fuir la luxure du paganisme[7] retournaient à la même corruption en raison de pareils mensonges.

261

A ceux qu'ils appâtent (ils affirment): «Vous avez été délivrés par la foi et non pas par les œuvres; vous avez été libérés par la grâce du baptême et non pas par l'ascèse. Appliquez-vous donc seulement à la foi au Christ, et vous ne serez pas condamnés pour les œuvres de la chair.»

Et pourquoi (Pierre) dit-il que celui qui est esclave du péché et de la pourriture qu'il engendre est capable d'en arracher d'autres à la grâce sainte[1]? De telles gens, en effet, se trouvaient déjà souillés par leurs vices, et ils se faisaient de ceux-là des compagnons[2]. On les appelle partisans de Simon[3] et Nicolaïtes[4], car chez eux règne une licence effrénée.

TEXTE 259

[1] Cf. *Jn* 4, 10.

TEXTE 260

[1] Cf. *2Co* 11, 5.13.
[2] Cf. *2Co* 11, 22.

262

Վասն որոյ ի Հեթանոսաց Հաւատացելոց ի նոցանէ խարդաւանեցան, է ասացեալս, որոց կոչումն ի Հաւատս ոչ այլ ինչ էր բայց Հրաժարումն յանսրբութենէ և ի սրբութիւն որ ըստ Աստուծոյ լինել. ապա թէ յետ այսր դաւանութեան առաջին գնացիցն Հետևին, լաւ էր նոցա բնաւ չճանաչելն զբարին. թերևս սակաւ գանից էին լեալ պատժապարտք, քանզի գիտացեալ զուղիղն և փախեալ զթոյնսն Սատանայի, և մաքրեալք ի տղմասիկ վատթարութենէ Հոգւոյն շնորհաւք. դարձեալ ի նոյնն աղտեղանան չարութիւն և մեծամեծ գանից լինին պարտական:

263

Սևերիոսի:

Զի առանց Հաւատոյ Հաճոյ լինել ասէ Պաւղոս, աստուածային խորհրդոցն քահանայագործաւղն, և զորս յանգիտութեան գործի ունին ներումն թողութեան. ապա թէ ծանուցեալ զճշմարտութիւնն, և դարձեալ յետոյսն ախտին շաղախին, ոչ երբէք մնայ առ նոսա քաւութեան բան:

264

Քանզի ննջիցիք ի սնոտի բարբանջմունսն, ես փութացայ վասն այնորիկ զերկրորդն յաւելու թուխթ ի վերայ առաջնոյն, ապա թէ ոչ այն բաւական էր առ ճշմարտութեանն ձեզ առաջնորդ. և զի այս կշտամբանք էր որպէս զի ըմբոստացին առ խրատն, պատրուակեմ զովութեամբն զհաստատուն միտս ձեր. և առ ի՞նչ զարթուցանեմ. յիշել թէ աւտար է ի դոցա մոլար աւրինացն պատգամք մարգարէիցն, որք զոհսն անարգեցին և զսրբութիւն մարդոյ պատարագ Աստուծոյ: Եւ մեք որ զՔրիստոսին առ ձեզ մատակարարեցաք, զմտաւ ածէք որքան պարկեշտութեան եղեաք վարդապետք. ապա յայտ է թէ որ յայսմ Հակառակ խաւսին մոլորեցուցանեն զձեզ. զարթիք յայսմ Հետէ և ծաներուք զխարդախութիւնդ վերստին յիշմամբ աղաւտացեալ մեր ուսմանն:

TEXTE 263

[1] Le mot ἀδύνατον est omis dans tous les manuscrits arméniens de la chaîne.
[2] Cf. *He* 11, 6.
[3] Cf. *2P* 2, 21.

TEXTE 264

[1] Cf. *2P* 3, 1.
[2] Cf. *2P* 1, 12.
[3] Cf. *2P* 1, 13.
[4] Cf. *2P* 2, 1.
[5] Cf. *2P* 2, 3.

262

Ceci[1] a été dit pour la raison suivante: ils ont été trompés par des païens devenus croyants, eux dont l'appel à la foi n'était autre chose que l'abandon de l'impureté et une vie sainte selon Dieu[2]. Donc, si après cette profession de foi, ils reviennent à leur première conduite, *il aurait absolument mieux valu pour eux ne pas avoir connu le bien*[3]. Peut-être n'auraient-ils été condamnés qu'à quelques coups? Après avoir connu la (voie) droite et vomi le venin de Satan, ils avaient été purifiés, par la grâce de l'Esprit, de la fange de leur corruption. Ils se sont à nouveau embourbés dans les mêmes mauvaises actions, et ils seront frappés d'une très grande punition.

263

De Sévère.

Sans la foi en effet, *(il est impossible)*[1] *d'être agréable (à Dieu)*, dit Paul[2], le ministre des mystères divins. Mais ceux qui ont agi dans l'ignorance obtiennent la grâce du pardon. Cependant, si après avoir connu la vérité, ils s'embourbent à nouveau dans leurs passions antérieures[3], il n'y a plus pour eux de parole de rémission.

264

Puisque vous pourriez vous endormir en écoutant de frivoles sornettes[1], je m'empresse, à cause de cela, d'ajouter cette seconde lettre à la première, au cas où celle-ci ne vous aurait pas été un guide suffisant vers la Vérité. Et comme ces admonitions avaient pour but qu'on ne regimbât pas par rapport aux avis (donnés), je couvre de louange votre *solide manière de penser*[2]. Et par quoi puis-je vous tenir en éveil[3]? Vous rappeler[3] que le message de la Loi est étranger à ces faux prophètes[4] qui avilirent les sacrifices et supprimèrent la sainteté de l'homme, sacrifice (offert) à Dieu. Mais nous qui vous avons dispensé les (paroles) du Christ, voyez combien nous vous avons enseigné la tempérance! Il est donc clair que vous trompent[5] ceux qui l'attaquent. Ouvrez les yeux dorénavant et reconnaissez la perfidie, qui, à répétition, obscurcit notre enseignement.

TEXTE 262

[1] Cf. *2P* 1, 21.
[2] Cf. *2P* 2, 20.
[3] *2P* 2, 21.

265

Ոչ եթէ ի դոցանէ միայն զգուշացուցանեմ զձեզ որք այժմ պատրեն, այլ և զառյապայ լինելոցն նշանակեմ, որպէս զի մի և որ ըստ այնմ ժամանակին մարդիկ մոլորեսցին. և զի՞նչ ախտանան սոքա. զյոյս տերունական գալստեանն ուրացեալք, որպէս զի մի ինչ ունիցին դատախազ հեշտախտութեանն:

266

Կանխաւ գուշակէ զանսուրբ Լամբէտիանոսացն որ են և Լետիանացիքն այսինքն Իփիոնացիքն, վասն զի բազումանուն և բազմակերպ է չարն. զի նոքա զգայռեալ զայս աղանդ, զաշխարհս անեղ և մշտնջենաւոր ուսուցանեն, զորս յիրաւի արհամարհողք դնէ և այպանողք. քանզի անգէտ ուրեմն, և ապականի ի նոցանէ ամենայն հին և նոր կտակարանք, ընդդէմ այսր պատերազմողք, ուրեմն զլինելութիւն աշխարհի, և ուրեմն զգալստեան Տեառն աւետիք պատմելով. բայց նոքա և յերկոցունց հաւատոց վրիպեալք յամենայն մեղս անխտիր և անյոյս շաղախին:

267

Այս է Մովսէս ի պատմութիւնն որ ասէ ի սկզբանէ արար Աստուած զերկին և զերկիր. իսկ զերկիր ոչ եթէ ի ջրոյ ասէ գոյանալ, այլ քանզի մածեալ էր ի վերայ սորա. և աներևոյթ էր երկիր և անպատրաստ, այսինքն անպատշաճ և անգործ ի բնական կրիցն զոր այժմ ունի պտղատու լինել. զոր մեկնեալ Աստուծոյ բանն յերեւաց երկրէ հաստատութիւն կառոյց և ծով, և զերկիր երևելի արար և գործելի ական:

TEXTE 267

[1] *Gn* 1, 1.
[2] Cf. *2P* 3, 5.
[3] *Gn* 1, 2.
[4] Cf. *2P* 3, 5.
[5] Cf. *Gn* 1, 6.

265

Ce n'est pas seulement vis-à-vis de ceux qui vous trompent maintenant que je vous mets en garde[1], mais je le fais aussi vis-à-vis de ceux qui le feront à l'avenir, pour que les hommes de ce temps-là ne se laissent pas tromper. Et ceux-là, pourquoi sont-ils en faute? Ils ont rejeté l'attente de la venue du Seigneur[2], afin qu'il n'y ait pas d'accusateur de leur vie licencieuse.

266

(Pierre) met en garde à l'avance contre les impurs Lampétiens[1] qui se nomment aussi Létiens, c'est-à-dire les Euchites, car le Malin possède plusieurs noms et plusieurs formes. Ceux-là en effet, secte exécrable, enseignent que ce monde est incréé et éternel. (Pierre) les considère à juste titre comme *des gens arrogants et moqueurs*[2]. Complètement ignorants en effet, tout l'Ancien et le Nouveau Testament sont altérés par eux, adversaires qu'ils sont de ces (écrits) dans leur présentation de l'origine du monde ou de la bonne nouvelle de l'avènement du Seigneur. Cependant, comme ils se trompent quant à ces deux (livres) de la foi, ils se souillent de tous les péchés avec indifférence et sans plus rien attendre.

267

C'est Moïse qui relate, en son récit, qu'*au commencement Dieu créa le ciel et la terre*[1]. Mais la terre, dit (Pierre), n'existe que par l'eau[2], car c'est sur elle qu'elle fut coagulée[2]. *Et la terre était invisible et vide*[3], c'est-à-dire inadaptée et dépourvue des produits de la nature qu'elle porte maintenant. *La Parole de Dieu*[4] établit le firmament et la mer qu'elle sépara de la face de la terre[5], et elle créa une terre visible à l'œil et productive.

TEXTE 265

[1] Cf. *2P* 3, 3.
[2] Cf. *2P* 3, 4.

TEXTE 266

[1] Autre nom des Euchites messaliens (cf. l'article *Euchites* du *DTC*, t. 5, Paris, 1913, col. 1454-1465, et l'article *Messaliens* du *DSpir*, t. 10, Paris, 1980, col. 1074-1083).
[2] *2P* 3, 3.

268

Չլինելն էիցս զեկոյց յամաւթ արարեալ զնոսա որք անեղ ասէին. կամի այժմ կատարած եղելոյն դնել. և նախ աւրինակի կարաւտանայ, զոր առ Նոյիւ Ջրհեղեղն առեալ ի մէջ, որոյ յոյժ յարմարէ յարացոյց կատարածի աշխարհիս, ըստ որում և Տէրն ասէր. որպէս էրն յաւուրս Նոյի նոյնպէս եղիցի և գալուստն Որդւոյ մարդոյ, զյանկարծահաս երևումն նշանակեալ, զի որպէս նոքա յանհոգս ուտէին և ըմպէին մինչև բարձան ի Ջրհեղեղէն, այնպէս լինիցի և գալստեանն աւր, ըստ որում և Պաւղոս ասէ, թէ յորժամ ասիցեն թէ խաղաղութիւն է և շինութիւն, յանկարծակի հասցէ նոցա կործանումն և մի ապրեսցին:

Արդ ասէ երանելիս թէ Բանն Աստուծոյ որ հաստատեաց զջուրսն, նա լուծեաց զնոսա ի հեղեղել զարարածս երբեմն, և նոյն բանն դարձեալ ըմբռնեաց զնոսա ոչ ի սպառ ապականել. այլ իբրև զիւր սեփհական ստացուած նախախնամէ և պահէ զնոսա անյեղլի, յեղյեղուկ գոլով բնութիւնք արարածոցս. արդ եթէ ոչ ունէին արարիչ և կառավարիչ զիա՞րդ մնային հաստատուն անհաստատքս. սակայն նա պահէ որ ստեղծն. և է՞ր վասն. մինչև յայլ էութիւն նորոգեսցէ և յանապականութիւն:

269

Ի սմանէ յայտնի մեզ այս խորհուրդ և ոչ այլ ի գրոց. սակայն երանելիս հաստատէ թէ որպէս նախ Ջուրն հանդերձեալ է հուր զերկիր հեղեղել յաւրն դատաստանի, յորում արագ և անհնարին երկինք անցանեն, տարերք մաշին յեկեալ հրոյն. և սոցա պակասեալ նոր լինի երկին և երկիր ըստ ասացելումն յորս արդարութիւն և խոստմունքն Աստուծոյ կատարին:

---

[9] Cf *2P* 3, 5.
[10] Cf. *2P* 3, 6.

TEXTE 269

[1] Allusion, semble-t-il, à la *Première Épître de Pierre* où l'apôtre ne prononce aucune parole concernant les derniers temps; de ceux-ci il n'est fait aucune mention dans les *Actes de Pierre et de Paul* et les différentes rédactions de leur *Martyre*. Mais l'allusion pourrait viser une falsification de l'*Épître de Pierre* que signale la finale de la version latine du commentaire de Didyme (cf. ZOEPFL, *Didymi*, p. 141).
[2] Cf. *2P* 3, 6-7,
[3] Cf. *Ps* 17, 13.
[4] Cf. *Is* 65, 17; *2P* 3, 13.
[5] Cf. *2P* 3, 13.

268

(Pierre) vient de faire connaître ce qui est arrivé à des êtres vivants[1], couvrant de honte ceux qui disaient que (l'avènement du Seigneur) n'existe pas[2]. Il va maintenant considérer quelle sera la fin de ce qui a été créé. Et d'abord, il fait appel à un exemple qu'il tire de l'époque de Noé, le déluge[3], et il en fait le modèle exact de la fin de ce monde[4], conformément à ce que disait le Seigneur lui-même: «*Comme il en fut aux jours de Noé, ainsi en sera-t-il de l'avènement du Fils de l'homme*[5]», ce qui désigne une manifestation soudaine. *Car de même que ceux-là mangeaient et buvaient*[6] sans s'inquiéter jusqu'à ce qu'ils furent emportés par le déluge[7], *ainsi en sera-t-il du jour de l'avènement*[7], conformément aussi aux paroles de Paul: «*Lorsque l'on dira, c'est la paix et la sécurité, c'est alors que soudain la ruine fondra sur eux et ils ne pourront y échapper*[8].»

Notre bienheureux (Pierre) affirme donc: «*La Parole de Dieu*, qui créa les eaux[9], les libéra elle-même pour submerger jadis les créatures[10].» Et cette même *parole* les retint aussi pour qu'elles n'anéantissent pas tout. Comme de son propre bien, (Dieu) prend soin et conserve inchangées les (créatures), la nature de (ces) créatures étant susceptible de mutations. Par conséquent, si elles n'avaient ni créateur ni guide, comment ces créatures instables demeureraient-elles stables? Mais, celui qui les a façonnées les préserve. Et dans quel but? Jusqu'à ce qu'il les ait rénovées pour une autre existence et pour l'incorruptibilité.

269

C'est par ces paroles que (Pierre) nous manifeste sa pensée et non pas en d'autres écrits[1]. Ce bienheureux établit que de même qu'il y eut d'abord l'eau pour submerger la terre, le feu viendra *au jour du jugement*[2]. En ce jour-là, rapidement et d'une façon effrayante, les cieux passeront[3] et les éléments seront consumés par l'arrivée du feu. Ceux-ci disparus, il y aura *un ciel nouveau et une terre nouvelle*, selon ce qui a été dit[4], où la justice de Dieu et ses promesses seront accomplies[5].

TEXTE 268

[1] Cf. *2P* 3, 6.
[2] Cf. *2P* 3, 4.
[3] Cf. *2P* 3, 6.
[4] Cf. *2P* 3, 7.
[5] *Mt* 24, 37.
[6] *Mt* 24, 38.
[7] Cf. *Mt* 24, 39.
[8] *1Th* 5, 3.

270

Եւսեբեայ:

Դու Տէր ի սկզբանէ զերկիր Հաստատեցեր, և գործք ձեռաց քոց երկինք, ասէ սաղմոսողն. եթէ դու ոչ էիր ի սկզբանէ, ով Տէր որ զերկիր Հաստատեցեր, եթէ ոչ էին ի ձեռաց քոց երկինք, ոչ՛ գալարէին, ոչ փոխադրին երբէք. զի եթէ անեղք էին մնային անսպառք. սակայն զի դու եղեր արարիչ նոցա, կարող ես շինել և լուծանել, բնութեամբ գոյացան ապականացու. վասն այնորիկ եղծանես խորՀրդով և զաւրութեամբ քով, ոչ ինքն եղեն. արդարև մի՛ լիցին մնացական միշտ, զի դու միայն ես միշտ ամենեցուն արարիչդ:

271

Հանգոյն երանելոյն Դաւթի ասելոյն, Հազար ամ յաչս Տեառն որպէս աւր երեկի զի անց, այսինքն թէ ամենայն ընդարձակ է նմա և դիւրին. ժամանակ Հազարամեան որպէս մեզ աւր մի. ուրեմն անկար է փոքունցս յընդարձակ նորա խորՀուրդ ձկտել. արդ մի՛ առ այս ասէ տգիտանայք դուք, և մարդկային չափով ժպրՀիք սաՀմանել զկամս Աստուծոյ:

272

Եւսեբեայ Կեսարու:

Փոքր ինչ ասէ և ցաւագին են յոյժ կեանք մարդկան, և ոչ որպէս յաւիտենականն և զանսպառն. վասն այսորիկ զՀազար ամացն թիւ միոյ աւուր Հաւասար դնէ, մանաւանդ պաՀու մի ի գիշերոյն. ի չորից մասանցն պաՀ անուանեալ զմինն, զի յայս քննեալ բաժանեն զնա. նաև Տէրն մեր ձ յառաւաւտն եկեալ առ աշակերտսն, աւետարանիչն չորրորդ կոչէ պաՀ. այսր զոյգ դնելով զՀազար ամն յայտ առնէ, թէ

TEXTE 271

1 *Ps* 89, 4.

TEXTE 272

1 *Sg* 2, 1.
2 *Ps* 89, 4.
3 *Mt* 14, 25.

270

D'Eusèbe.

Toi, Seigneur, au commencement, tu as foulé la terre, et les cieux (sont) l'œuvre de tes mains[1], dit le psalmiste. Si toi, tu n'avais pas été là *dès le commencement*, ô Seigneur, *toi qui as fondé la terre*, si les cieux n'étaient pas *l'œuvre de tes mains*, ils ne seraient pas roulés[2], ils ne changeraient jamais[3]; car s'ils n'avaient pas été faits, ils subsisteraient éternellement. Mais parce que, toi, tu fus leur créateur, tu peux les édifier et les détruire[4]; ils sont, de par nature, sujets à la corruption. C'est pourquoi tu les détruis au gré de ta volonté et par ta puissance; ils ne se sont pas faits eux-mêmes. En vérité, un seul être demeure éternellement[5], car toi seul, tu demeures[5] toujours le créateur de toutes choses.

271

Comme le dit le bienheureux David: «*Mille ans (sont) aux yeux du Seigneur comme le jour d'hier: il est passé*[1]», c'est-à-dire que tout lui est permis et facile. Une période de mille ans (lui est) comme un de nos jours; il (lui) est donc impossible d'appliquer sa vaste intelligence à de petites choses. N'ignorez donc pas cela, vous, et n'ayez pas l'audace de cantonner dans des limites humaines la volonté de Dieu.

272

D'Eusèbe de Césarée.

La vie de l'homme, dit (l'Écriture), *est très peu de chose, pleine d'afflictions*[1], et non pas éternelle et infinie; c'est pourquoi (le psalmiste) considère le nombre de *mille années comme égal à un jour*[2], plus encore (comme) *à une veille de la nuit*[2]. Des quatre parties de la nuit, la veille mentionnée en est une, car c'est de cette façon que l'on divise la (nuit); ainsi, lorsque le Seigneur venait le matin vers les disciples, l'évangéliste parle de la quatrième veille[3].

TEXTE 270

[1] *Ps* 101, 26.
[2] Cf. *Is* 34, 4; *He* 1, 12.
[3] Cf. *He* 1, 12.
[4] Cf. *Jr* 1, 10; 18, 7-9. Cette allusion n'existe pas dans le texte d'Eusèbe.
[5] Cf. *Ps* 101, 27; *He* 1, 11.

կեանք մարդոյ մանունս և սակաւաւոր ունի թիւ Համարոյ, որք իբրև զանորոշելիս են Աստուծոյ, և Հազար ամ̃ մեր մի աւր առաջի նորա թուեալ. զի ոչ ոք եղև ի մարդկանէ Հազարամեան, ոչ ապա և զՏեառն խորՀուրդ կարացին գիտել:

273

Սրբոյն Աթանասի:

Հազար ամ զժամանակ աւրինաւոր Հաւատոցն դնէ, որոց կատարելոց յաստուածային գալստեանն, եկեղեցի բուսեալ ծաղկեցաւ. վասն զի ի Սողովմոնէ, որ կանգնեաց զտաճառն Աստուծոյ, մինչև ի պատուական խաչելութիւնն Հազար ամ թուի. արդ այս Հազար ամ յաչս Տեառն մի աւր է Համարեալ, մանաւանդ փոքր ինչ մասն գիշերոյ. և իրաւացի նմանեցուցեալ գիշերի զժամանակն նախ քան զգալուստ փրկչին. ի նսեմութիւն և ի խաւարի միանգամայն ամենայն մարդկան եղելոյ, մինչև էր ծագեալ արեգակն արդարութեան որ լուսաւոր արար զխաւար մեր:

274

Որպէս զի տարածեսցի աւետարանն, լցցի ամենայն երկիր գիտութեամբ Տեառն, և ամենեքեան վայելեսցեն յեկեալ Հասեալ շնորՀս, և ապա եկեսցէ կատարած ըստ նորուն Տեառն Հրամանին. ապա մի՝ յաչաղէք զայլոց փրկութիւն ձեռով կարճմտութեամբդ. Աստուծոյ լաւագոյն Համարեալ զի մի առանց նոցա սուրբք իւր պսակեսցին:

275

Զյանկարծաղէտ պատաՀում̃ն և Տէրն յաւետարանին այսպէս անուանէ, եթէ

---

[3] «Jusqu'au siège qui eut lieu après la crucifixion vénérable...», en grec.
[4] Une veille; cf. *Ps* 89, 4.
[5] Cf. *Lc* 1, 78-79.

TEXTE 274

[1] Commentaire de la finale du verset *2P* 3, 9.
[2] Cf. *2P* 1, 2; 2, 20; 3, 18.
[3] Cf. *2P* 3, 10.
[4] Cf. *2P* 3, 12.

TEXTE 275

[1] La scolie commente *2P* 3, 10.

Ici, en faisant de celle-ci l'égal de mille ans, (le psalmiste) déclare que la vie de l'homme possède une durée très brève, incertaine, pour ainsi dire; elle appartient à Dieu. Et nos mille ans comptent pour un jour devant lui[4]. Comme aucun des hommes n'est arrivé à mille ans, ils n'ont donc pas été en mesure de connaître les intentions du Seigneur[5].

273

De saint Athanase.

Mille ans[1] désigne la période de la foi sous la Loi; ⌜(ces années) se sont achevées à l'avènement divin, l'Église grandissante a fleuri[2]. C'est pourquoi, depuis Salomon, qui édifia le temple de Dieu, jusqu'à la crucifixion vénérable[3], on compte mille ans. Aux yeux du Seigneur, ces mille ans sont donc estimés comme un jour, bien plus comme une petite partie de la nuit[4]. Et c'est à juste titre que (le psalmiste) a comparé à la nuit ce temps qui a précédé l'avènement du Sauveur: toute l'humanité s'est trouvée dans l'obscurité et les ténèbres, jusqu'à ce que se soit levé le Soleil de justice qui a illuminé nos ténèbres[5].

274

Afin que l'évangile se répande[1], que toute la terre soit remplie de la connaissance de Dieu[2], que tous, après l'avoir obtenue, se réjouissent de la venue de la grâce, et qu'arrive ainsi la fin, selon l'ordre du Seigneur lui-même[3]. N'enviez donc pas, dans votre impatience[4], le salut (accordé) aux autres. Dieu a jugé meilleur que ses saints ne soient pas couronnés sans ceux-là.

275

Le Seigneur, dans l'évangile, déclare aussi que l'arrivée (de son jour) sera inopinée[1]: «*Si le maître de maison connaissait à quelle veille (de la nuit) va*

[4] Cf. *Ps* 89, 4.
[5] Cf. *Sg* 9, 13.

TEXTE 273

[1] *2P* 3, 8.
[2] Le texte grec est différent: il n'y est pas question de l'Église

գիտէր տանուտէր յորում պահու գող գայ, չտայր թոյլ ական հատանել ի տան իւր. և դուք եղերուք պատրաստք աւուրն իմ, զի յորում ժամու ոչ կարծէք լինիցի գալուստն. իսկ երկինք յայնժամ ոչ եթէ յոչէութիւն դառնան, այլ զևս լաւագոյն փոփոխումն որ լինի նմա, վաղվաղակի դնէ տագնապաւ անցումն. զոր աւրինակ և մեր մարմնոցս, ոչ եթէ լուծումն ապականութեան է ի սպառ, այլ յևս լաւագոյն էութիւն փոփոխելոյ ճանապարհ, որպէս և ասեն աստուածային գիրք, այսպէս և երկնային մարմինք յևս գերապայծառութիւն յեղաշրջին:

276

Արդարև սարսռալի արկեալ ի միտս նոցա երկիւղ. յետ այսորիկ տայ խրախոյս քաջալերութեան ի գործս բարիս, զի թէ անշունչ տարերց այսպէս լինի այլայլութիւն և փոփոխումն, դուք եթէ փութայք յաւուրն Տեառն բարիգործովք յևս գերագոյն փառս վայելիցէք: Ապա թէ ստութեան և երկրաքարշ կամաց լինիք ծառայք, գոցիք և ընդ երկրի ի բորբոքմանէ հրոյն տագնապեալք, զի ոչ է շնորհաց ժամանակն, այլ արդար իրաւանց:

277

Դարձեալ յերկիւղ նոցա երկրորդեալ, հաստատէ զէիցս փոփոխումն. իսկ աւետիք զմարգարէութիւնն Եսայեայ ասէ գիտել, զի և նմա այս խորհուրդ յայտնեցաւ: Բայց տես զի յորում արդարութիւն ասէ բնակէ, այսինքն զի ոչ միայն մարդիկ այլ և տարերքս յանապականութիւն փոխադրին. ապա ուրեմն յամաւթ առնէ զորս կերակուր և ըմպելիս և հազարամեայ փափկութիւնս իմաստասիրեն զհանդերձեալսն: Թուի թէ և ախտացեալքն հեշտութեամբ, զայս նոցա ուսուցանէին. վասն որոյ և սուրբս ի ճշմարտութեանն ածէ զմոլորեալսն շաւեղ ոչ պատրիլ պարզմտութեամբ:

TEXTE 276

[1] Cf. *2P* 3, 10.
[2] Cf. *2P* 3, 11.
[3] Cf. *2P* 3, 10.
[4] Cf. *2P* 3, 12.
[5] Cf. *2P* 3, 10.

TEXTE 277

[1] Cf. *2P* 3, 12.
[2] *2P* 3, 13.
[3] Cf *2P* 3, 13 qui cite *Is* 65, 17.

venir le voleur, il ne laisserait pas percer sa maison. Et vous, soyez prêts pour mon jour, car c'est à l'heure que vous ne pensez pas que l'avènement se produira[2].» Quant aux *cieux*[3], ce n'est pas qu'ils retournent alors au néant, mais leur disparition, avec fracas[3], provoque à l'instant une transformation encore meilleure qui est (l'œuvre) du (Seigneur). De même que pour nos corps, leur dissolution ne va pas jusqu'à la destruction mais sert de moyen de transformation pour une existence encore meilleure, comme le disent les divines Écritures[4], ainsi en est-il des corps célestes: ils sont façonnés en une splendeur plus grande[5].

276

Vraiment il vient de répandre en leurs esprits une crainte effrayante[1]. Après cela, il les exhorte à avoir le courage de faire de bonnes œuvres[2]: «S'il se produit un tel changement et une telle transformation pour des éléments inanimés[3], vous, vous jouirez d'une gloire encore plus excellente, si vous vous hâtez vers le jour du Seigneur[4] avec de bonnes œuvres. Mais si vous êtes esclaves du mensonge et d'une volonté charnelle, vous vous trouverez, en même temps que la terre, tourmentés par l'ardeur du feu[5], car ce ne sera plus le temps de la grâce, mais celui du juste jugement.»

277

En réveillant encore leur crainte[1], (Pierre) confirme que les êtres subiront une transformation[2]. Et, c'est comme «*une promesse*[2]» qu'il dit connaître la prophétie d'Isaïe[3], car ce dessein (de Dieu) lui avait été aussi manifesté. Cependant, observe en quels êtres (Pierre) exprime que *la justice habite*[3], car il veut dire que ce ne sont pas seulement les humains, mais aussi les éléments qui deviendront incorruptibles[3]. Il couvre donc de honte ceux qui imaginent le monde à venir comme un millénaire de voluptés, de ripailles et de beuveries. Il semble donc que ceux-là mêmes qui avaient succombé aux plaisirs enseignaient ceci aux (fidèles); c'est pourquoi (Pierre) invite les saints, en toute vérité, à ne pas se laisser attirer candidement sur des sentiers égarés.

[2] *Mt* 24, 43-44. Le texte est différent de *NT* et des versions arméniennes. Les lectures caractéristiques — omission de *il veillerait*, ajout de *pour mon jour, l'avènement* — sont inconnues des versions patristiques arméniennes (cf. LELOIR, *Citations*, IB, p. 287). Ce texte est une traduction d'une scolie éliminée de la chaîne grecque.

[3] Cf. *2P* 3, 10.

[4] Cf. *1Co* 15, 42-53.

[5] Cf. *Rm* 8, 21.

278

Սևերի Անդւոքու:

Ոչ մեք միայն յուսացեալ եմք յարութեամբ, ի լաւագոյնն փոխադրել, այլ և որ վասն մեր ամենայն արարածս որ երևի. քանզի փոխադրելոց է, և ընդ մեր փառսն զարդարելոց, և առաւել ընդունելոց զպայծառութիւն յայնժամ. քանզի որպէս մեր, մեղաց և ապականութեան ծառայելով, լծակցեցան և որ վասն մեր տարերքս եղծման և ապականութեան, զի տեսանեմ արեգակն և զլուսին նուազեալ, որպէս և ասաց իմաստասիրելով յախտսն երանելին Յոբ, այսպէս և յարութեամբն յանմահութիւն և յանապականութիւն մեր մարմինքս ծաղկեալ և որ յաղագս մեր զգալի աշխարհս. արժանապէս պայծառութեամբ փայլեսցի, յայտնելով զբարերարութիւն բարերարի արարչին և ի գեղեցիկս փոխադրողին, ըստ որում և յիսկզբանն յոչէից ի լինելութիւն ած սա զմեզ առ ի մատակարարութիւն:

279

Նորին:

Զոր աւրինակ տէր, յորժամ ընդ չար գործոց պատժեսցի, ծառայն Հաղորդ գտանի պատժապարտութեանն, և թէ յետ այնր լաւ իմն պատահէ նմա վիճակ, ընդ իւր Հաղորդի և չարչարակից ծառայն. այսպէս Հաղորդեցաւ ապականութեանն մեր տուեալ ի ծառայութիւն մարդոյն արարածս, ապա զի ի նոյն պատիւ եղև և դարձ յապականութեան իջելոցս, ընդ մեզ ստանայ և սա զնախնին իւր պայծառութիւն: Զսոյն երջանիկն Պաւղոս Հռովմայեցւոցն գրէ. ակնկալութիւն արարածոցս յայտնութեան Որդւոյն Աստուծոյ սպասէ, զի ընդունայնութեան արարածք Հնազանդեցան, ոչ իւրեանց կամաւ, այլ վասն այնորիկ որ Հնազանդեցոյցն, յուսով, զի և ինքեանք իսկ արարածք ազատեսցին ի ծառայութենէ ապականութեան յազատութիւն փառաց Որդւոյն Աստուծոյ. քանզի գիտեմք եթէ ամենայն արարածք Հառաչակից և երկնակից եղեն մեզ մինչև ցայնժամ: Տես թէ ո°րպէս քարոզն ճշմարտութեան յայտնապէս ուսուցանել կամեցաւ մեզ զմեծութիւն նորոգութեանն:

Կարթեալ զմեզ մեղացն թաւալեցոյց յունայնութեան և յապականութեան կեանս,

TEXTE 279

[1] *Rm* 8, 19-22.

[2] De nombreux manuscrits arméniens de la Bible lisent ainsi (cf. J. Molitor, *Der Paulustext des hl. Ephräm* [*Monumenta Biblica et Ecclesiastica* 4], Rome, 1938, p. 14). Zōhrab signale cependant que «certains mss» connaissent la lecture du *NT*.

[3] Les manuscrits *V 1462* et *W 1470* séparent ce dernier paragraphe du précédent, en faisant une nouvelle scolie précédée du chiffre 47 et du terme «*norin, du même*». Ce texte, en effet, toujours tiré de la même homélie de Sévère d'Antioche, ne suit pas immédiatement le précédent.

278

De Sévère d'Antioche.

Ce n'est pas nous seuls qui attendons de la résurrection d'être transformés en mieux, mais c'est aussi toute la création que nous voyons[1]. Car elle sera transformée et parée de gloire avec nous et recevra alors une splendeur plus grande[2]. En effet, de même que nous, lorsque nous nous faisons esclaves du péché et de la corruption, nous entraînons dans la destruction et la corruption les éléments (créés) pour nous — *car je vois le soleil et la lune décroître*[3], disait le bienheureux Job réfléchissant sur ses malheurs —, de même nos corps s'épanouiront, par la résurrection, dans l'immortalité et l'incorruptibilité, avec ce monde sensible (créé) pour nous. Il brillera de la splendeur qui lui convient, manifestant la bienfaisance du créateur, bienfaisant et capable de le transformer en plus beau, (bienfaisance) selon laquelle, au commencement (du monde), lui (Dieu) nous fit passer, conformément à son plan, du néant à l'existence.

279

Du même.

De même qu'un maître, lorsqu'il est châtié pour ses mauvaises actions, entraîne son serviteur dans son châtiment, et, qu'après cela, s'il se met à quelque bonne action, son serviteur, qui avait été associé à ses mauvaises actions, participera aussi aux (bonnes), de même la création, mise au service de l'homme et associée à notre corruption — car, après avoir connu le même honneur, elle subit la corruption des êtres déchus —, possédera comme nous, elle aussi, sa splendeur antérieure. C'est ce que le bienheureux Paul écrit aussi aux Romains[1]: «*L'attente de la création guette la manifestation du Fils de Dieu*[2], *car la création a été assujettie à la vanité — non de son gré, mais à cause de celui qui l'a soumise —, avec espérance, car la création elle-même sera affranchie de la servitude de la corruption, en vue de la liberté de la gloire du Fils de Dieu. En effet, nous savons que la création toute entière gémit et souffre avec nous jusqu'à présent.*» Observe comment le prédicateur de la vérité a voulu manifestement nous apprendre la noblesse de cette rénovation.

Après[3] que le péché nous eût saisis, il nous fit tomber dans une vie sans

TEXTE 278

[1] Cf. *Rm* 8, 22.

[2] Cf. *2P* 3, 13.

[3] *Jb* 31, 26. Le texte arménien ne correspond ni au texte grec de la chaîne de Cramer et de la Septante, ni à celui de *Z*, ni au texte syriaque de l'*Homélie XVI* de Sévère

և առ սակաւ սակաւ քարշեալ գլորեալքս յամենայն ցանկութեանց, յապականութեանն անքակ խորխորատ, և նմին ապականութեանն ծառայ գտաւ և արարածս ընդ մեզ. սակայն ոչ կամաւ, այսինքն ոչ ըստ արժանեաց հնազանդեցելոյն, վասն զի կամաւ ոք ծառայէ արժանաւորացն, իսկ հնազանդութիւն լինի անարժանիցն. զառաւել մասն ակամայութեան ունելով: Բայց ունելով սորա յոյս յարհնեալ կամս և ի քաղցրութիւն բարերարին, որ պատուհասեաց զսա, ի հնազանդութիւն ապականութեան, ընդ կամաւ հնազանդեցելոցս նմին, զի ընդ մարդկան զերծցի և ի լաւագոյն փոփոխումն, և ի համանման նոցա պայծառութիւնն առ յապայ:

280

Սպասել խոստմանն որ ի Տեառնէ ամենայն հաւատացելոց թէ, դարձեալ գամ և առնում զձեզ առ իս, տանել ի տուն Հաւր իմոյ, և ի բազում աւթեվանս բնակեցուցանել:

281

Զգաղատացւոցն թղթէ ասէ ի Պաւղոսէ գրեցելոյ. քանզի այս աշխարհաց բնակիչ հաւատացեալս և այն գրեցաւ, և ամենևին հանգոյն գտանի սորին զաւրութեան, քանզի և նա պատերազմի ընդդէմ սոցին մոլորեցուցչաց հրէից անդ: Եւ զարթուցանէ զնոսա սաստիւ ի բարեգործութիւն. մի խաբիք Աստուած ասէ ոչ արհամարհի, զի որ սերմանէ ի մարմին ի մարմնոյ անտի հնձեսցէ զապականութիւն, և որ սերմանէ ի Հոգին ի Հոգւոյ անտի հնձեսցէ զկեանսն յաւիտենից:

282

Տես ինչ զաստանաւր ասացեալս, քանզի սովորութիւն է առաքելոյն Պաւղոսի միշտ զհաւատսն վեհագոյն դնել գործոցն աւրինաց. այսու աւրինակաւք վարեալ յամենայն թուխթսն, որպէս և առ Հռովմայեցիսն թէ փակեաց գիրք զամենեսեան

TEXTE 281

[1] La longue patience du Seigneur.
[2] *Ga* 6, 7-8.

TEXTE 282

[1] Cf. *Rm* 4, 13-16; etc...; *Ga* 2, 16.

utilité et corrompue, et, peu à peu, il nous fit glisser vers tout désir honteux, vers l'abîme inévitable de la corruption; et la création s'est trouvée, avec nous, esclave de la corruption du (péché). Pourtant ce n'était pas *de son gré*[4], c'est-à-dire non pas quand nous étions dignes de sa soumission, car c'est de bon gré que l'on sert ceux qui sont dignes, tandis que l'on obéit à des indignes avec une dose de contrainte plus grande. Mais *elle mettait son espérance*[4] dans le vouloir béni et la douceur du Bienfaisant, lui qui l'avait châtiée en l'assujettissant à la corruption au gré de ceux à qui elle était assujettie, (espérance) de s'acheminer avec les hommes vers une transformation meilleure et une splendeur à venir analogue à la leur[5].

280

L'attente[1] de la promesse (faite) par le Seigneur à tous les fidèles: «*Je reviendrai et je vous prendrai avec moi*[2], pour (vous) conduire *dans la maison de mon Père* et (vous) faire habiter *en ses nombreuses demeures*[3].»

281

(Pierre) parle de la *Lettre aux Galates* écrite par Paul. Celui-ci en effet, avait aussi écrit sur ce (thème[1]) aux fidèles qui habitaient cette région, et il se conduisait de façon absolument identique vis-à-vis de la puissance de (Dieu), car lui aussi était en lutte, là-bas, contre des Juifs menteurs. Et (Paul) exhorte énergiquement (les fidèles) à bien agir: «*Ne vous y trompez pas, Dieu ne se laisse pas narguer; car celui qui sème pour la chair récoltera ce que produit la chair: la corruption. Et celui qui sème pour l'Esprit récoltera ce que produit l'Esprit: la vie éternelle*[2].»

282

Observe les paroles dites ici, car c'est l'habitude de l'apôtre Paul d'exposer que la foi est supérieure aux œuvres de la Loi[1]. C'est de cette façon qu'il se comporte en toutes ses lettres, comme dans celle *aux Romains*: «*L'Écriture a*

[4] *Rm* 8, 20.
[5] Cf. *Rm* 8, 21.

TEXTE 280

[1] Le caténiste explicite l'un des termes du verset *2P* 3, 14, que glose la scolie.
[2] *Jn* 14, 3.
[3] *Jn* 14, 2.

ընդ մեղաւք, զի ի Հաւատոցն արդարասցուք, և ուր առաւել եղեն մեղքն, ևս յաւելան շնորՀքն. և առ նոյին Գաղատացիսն, ուրեմն աւրէնքն դաստիարակ եղեն զի ի Հաւատոցն արդարասցուք. և պարզաբար յամենայն ի բանս իւր զսոյն նախակարգէ:

Արդ ասէ երանելիս թէ գտանի ինչ ինչ դժուարիմաց, զայն յայտ առնելով թէ Պաւղոսի նախադրեալ Հաւատ. այն է որ զմեզ ի մոլորութենէ յաւազանին ածէ շնորՀ, և ձրի արդարութիւնն. իսկ յետ այնր ասէ թէ մեռայք մեղացն և չէք անձանց տեարք, և խափանեցաւ մարմին մեղացն: Սակայն նոքա որք չարք էին զայսոսիկ կամակորէին, և ի ձեռս առեալ միայն զՀաւատովք արդարութիւնն, վկայ մեղասէր ումանն ածէին, յորմէ զգուշացուցանէ թէ ըստ միտս ծաներուք զասացեալն ի նմանէ և մի պարզ բարոյիւք: Նա և ամենայն գիրք սրբութեան քարոզք ի նոցանէ անգոսնեցաւ, զի զմեղսն ազատաբար կատարեսցեն ի կորուստ ոգւոց:

283

Կիւրղի:

Ոմանց թուի ամէնիմաստն Պաւղոս թէ դժուարինս ինչ ասէ, այսինքն դժուարիմացս ըստ սրբոյ առաքելոյն ձայնի. ո՛չ է վայրապար, քանզի ի վերուստ իմաստութենէն գոյ լցեալ, զի խաւսի նովաւ Քրիստոս:

284

Այսուհետև յետս դարձջիք ի նոցանէ, զի թէպէտ և զանուն Քրիստոսի սակս մոլորեցուցանելոյ զգեցեալ են. սակայն Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս սրբով Հրամանաւքն ամրացուցանէ զմեզ յայնպիսեաց. զգոյշ լերուք ի մարդկանէ որ գան առ ձեզ Հանդերձիւք ոչխարաց, և ի ներքոյ են գայլք յափշտակողք, ի պտղոյ նոցա ծաներուք զնոսա, այսինքն յանառակ գիջութեանց որով դոքինդ վարին. և զձեզ Հրաւիրեն ի դոյն. որոց թէ մոլորեալք Հետևողք լինիցիք, ոչ միայն ի նոյնն մնայք,

[11] Cf. *2P* 3, 16.

TEXTE 283

[1] *2P* 3, 16.
[2] Pierre.

TEXTE 284

[1] Cf. *2P* 3, 17.
[2] *Mt* 7, 15-16. le texte biblique arménien n'est pas celui de *Z*, mais une traduction qui n'a pas le début du verset *Mt* 7, 16. La suite de la scolie arménienne est différente de celle de Cramer.

tout soumis au péché[2], *afin que nous soyons justifiés par la foi*[3]. *Et là où le péché a proliféré, la grâce a surabondé*[4].» Et de même aux Galates: «*La loi fut un pédagogue, afin que nous soyons justifiés par la foi*[5].» Et il précise clairement la même chose en tous ses discours.

Notre bienheureux (Pierre) dit donc *qu'il s'y trouve des passages difficiles*[6], manifestant par là que Paul suppose la foi; c'est elle qui nous conduit gratuitement de l'erreur à la grâce du baptistère et à la justice[7]. Mais après cela (Paul) affirme que vous étiez morts à cause du péché[8], que vous n'étiez pas maîtres de vos personnes[9], et que (le Christ) *a détruit le corps du péché*[10]. Cependant, des gens pervers tordaient le sens[11] de ces paroles et promettaient la justice uniquement par la foi. Ils faisaient (de Paul) le témoin d'un enseignement favorable au péché: il (nous) avertirait d'avoir l'intelligence de ses paroles et non pas une conduite pure! (Paul) et tous ses écrits, messagers de sainteté, sont trahis par ces gens, afin qu'ils puissent commettre librement le péché pour la perte de (leurs) âmes.

283

De Cyrille.

Il semble à certains que le très sage Paul dit des choses difficiles, c'est-à-dire *difficiles à comprendre*[1] en raison de la langue employée par le saint apôtre[2]. Ce n'est pas sans motif, puisqu'il est rempli d'une sagesse supérieure; en effet, le Christ parle en lui.

284

Éloignez-vous donc de ces gens[1], car même s'ils se parent du nom du Christ, c'est en vue de tromper. Cependant, notre Seigneur Jésus Christ nous met en garde par le saint commandement que voici: «*Gardez-vous des hommes qui viennent à vous en vêtements de brebis, mais qui au-dedans sont des loups rapaces; vous les reconnaîtrez à leurs fruits*[2]», c'est-à-dire à la débauche d'impuretés dans laquelle vivent ces gens. Et ils vous invitent à faire la même

[2] Il s'agit en fait de *Ga* 3, 22.
[3] *Ga* 3, 24.
[4] *Rm* 5, 20.
[5] *Ga* 3, 24.
[6] *2P* 3, 16.
[7] Cf. *Tt* 3, 5.
[8] Cf *Rm* 6, 16.
[9] *Rm* 6, 17.20.
[10] *Rm* 6, 10.

այլ ապականութեանն կցորդելով կործանեսջիք ի զաւրութենէ և ի Հաստատութենէ Հաւատոցն. քանզի ոչ կարեն լոյս և խաւար ի մի ասին բնակել, այլ յաղթաՀարին ի միմեանց:

285

Զգուշացեալք յորոց կոճոպէին զոտս բարեպաշտութեան ձերոյ, արդ աճելն ի գիտութիւն և ի շնորՀսն Քրիստոսի եղիցի ձեզ, և պտղատու ևս լինելն: Եւ զիա՞րդ ոչ կոտորիչք և սպանաւղք, որք զաստուածային բանիցն բոյս կոտորէին. արդարև մարդսպանք Հաւասար Հարց իւրեանց որք զմարգարէսն կոտորեցին, զի նոյն է զառաքեալս և զբանս իւրեանց կոտորել. մանաւանդ առաւել ամբարշտութիւն երկրորդ քան զառաջինն. զի ոչ առ նոսա ևեթ մեղանչեն, այլ և առ փրկեալսն ի ձեռն Բանին և աշակերտեալս:

Յորժամ զցանկն արկ շուրջանակի, Հրաման տայ աճել, զի ոչ է բաւական առնուլ միայն զսերմն, այլ բուսուցանել և աճեցուցանելովն տալ պտուղ և զաւրՀնութիւն ընդունել, ապա թէ ոչ դատ առնու ընդ նոսա սերմանողն. ըստ որում և ընդ վրիպեալ Իսրայէլի, մանաւանդ թէ ևս առաւել. զի սոքա յաներեկ աւուրն ունին տալ քննութիւն գործոց, յորժամ արդարութեամբ փառաւորի, այժմ փառաւորեալն ի շնորՀաց: Եւ ի դատողութեան նստի աթոռ, որ այժմ է յողորմութեան. և ի ժխտողացն ոչ զամպսն արգելու, այլ ի Հուր յաւիտենից արկանէ. յորմէ լիցուք փրկեալք մեք Քրիստոսիւ Յիսուսիւ որում փառք յաւիտեանս. ամէն:

chose. Si, trompés par eux, vous les imitez, non seulement vous serez dans le même état, mais, en participant à (leur) corruption, vous vous couperez de la force et de l'assurance[3] que donne la foi. En effet, la lumière et les ténèbres ne peuvent habiter ensemble, mais elles se combattent l'une l'autre.

285

Mis en garde vis-à-vis de ceux qui cherchent à couper les pousses de votre piété[1], vous croîtrez *dans la connaissance et la grâce du Christ*[2] et produirez davantage de fruits. Aussi, comment ne (seraient-ils) pas des meurtriers et des assassins ceux qui s'attaquent à la plante des paroles divines? Vraiment, (ils sont) homicides comme leurs pères qui massacrèrent les prophètes[3]. C'est la même chose, en effet, de massacrer les apôtres et leurs paroles. Bien plus, c'est une seconde impiété plus grande que la première, car ils ne pèchent pas seulement contre ceux-là, mais aussi contre ceux qui sont sauvés par la Parole et se sont faits ses disciples.

Lorsqu'on[4] entoure (un champ) d'une haie, c'est pour permettre la croissance. Il ne suffit pas en effet qu'il reçoive seulement de la semence, mais (il faut) la faire pousser, et, lorsqu'elle a grandi, la faire porter du fruit et prospérer, sinon le semeur porte un jugement contre elle. C'est ainsi que (sera jugée) la maison d'Israël pécheresse, et bien plus sévèrement encore; car, lors du jour sans déclin, ils auront à rendre compte de leurs œuvres, quand sera glorifié, en toute justice, celui que la grâce rend déjà glorieux. Et au tribunal siègera[5] celui qui, maintenant, exerce la miséricorde, et ce ne sont pas les nuées du ciel qu'il interdira aux renégats[6], mais il les précipitera dans le feu éternel[7]. Nous, nous en serons sauvés par le Christ Jésus, à qui soit la gloire[8] pour les siècles. Amen.

[3] Cf. *2P* 3, 17.

TEXTE 285

[1] Cf. *2P* 3, 17.
[2] *2P* 3, 18.
[3] Cf. *Mt* 23, 31, *Ac* 7, 52.
[4] Dans les mss *V 1462* et *W 1470*, une nouvelle scolie commence ici.
[5] Cf. *Mt* 25, 31.
[6] Cf. *Gn* 3, 24.
[7] Cf. *Mt* 25, 41.
[8] *2P* 3, 18.

I

INDEX DES RÉFÉRENCES BIBLIQUES

1 Corinthiens

2 Corinthiens

Galates

Éphésiens

Philippiens

Colossiens

1 Thessaloniciens

2 Thessaloniciens

1 Timothée

2 Timothée

Tite

Hébreux

2 Pierre

II

INDEX DES AUTEURS ANCIENS

TABLE DES MATIÈRES